

Me mò ria 2019

CONSELL
VALENCIÀ
de CULTURA

Palau de Forcalló
Museu, 3 València
www.cvc.gva.es

ÍNDEX

0	PRESENTACIÓ	05
	RESUM	07
	OBSERVACIONS I RECOMANACIONS	09
1	EL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA	13
	DESCRIPCIÓ DE LA INSTITUCIÓ	14
	ELS MEMBRES	16
	SINOPSI HISTÒRICA	19
2	ACTIVITAT INSTITUCIONAL	23
	REUNIONS	24
	MEMBRES ACTUALS	25
	INFORMES	27
	VISITES I PLENS DEL CVC FORA DE LA SEU	31
	VISITES I ACTES PROTOCOL·LARIS	31
	COMPAREIXENTS EN LES SESSIONS DEL CONSELL	43
	REPRESENTACIÓ DEL CVC EN ALTRES INSTITUCIONS	46
	GUARDONATS AMB LA MEDALLA D'HONOR DEL CVC	49
3	PUBLICACIONS	51
	AGENDA 2020 DEL CVC DEDICADA A VALÈNCIA I ELS PORTS DEL MEDITERRANI	
4	ANNEXOS	61
	INFORMES	63
	MEMÒRIA DE GESTIÓ INTERNA	227
	MEMÒRIA DE LES COMISSIONS	227
	GESTIÓ ECONÒMICA-FINANCERA 2019	251
	EL CONSELL EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ	256
	CONCURS LITERARI I DE DIBUIX SOBRE CONTAMINACIÓ DELS MARS	307

Presentació

El pròleg que ara lligen és l'últim text que s'escriu cada any de la Memòria, quan està quasi acabada del tot i només queda publicar-la. L'escriu en les primeries d'abril, i en poques línies intente sempre mirar l'any tancat (en este cas 2019), amb la miqueta de perspectiva que donen els tres mesos que han passat des d'aleshores.

Però en estes poques setmanes de primavera han esdevingut coses molt greus: la pandèmia que ens ha afectat de ple de la COVID-19, l'estat d'alarma, la quasi paralització de l'economia, i notícies que em preocupen molt sobre l'estat de la ciència i la cultura, que no sabem del cert com sobreviuran en esta situació extraordinària.

Si em limitara a escriure sobre l'any 2019 del CVC, hi hauria certes qüestions clares a apuntar: la consolidació dels canvis iniciats l'estiu de 2018 (quan va canviar substancialment la composició de la institució), amb la introducció de noves línies de treball, una millor representació territorial, i un augment de la interlocució amb tots els sectors de la cultura; un afany, podríem dir, de fer del Consell un espai porós, d'intercanvi fluid, entre el món que té a veure amb la creació artística en totes les seues manifestacions, la conservació del patrimoni natural i cultural, la investigació, i la principal institució assessora d'administracions i institucions en estos assumptes.

Però el que ens ha vingut al damunt, probablement, ens obligarà a canviar més d'una perspectiva. Canviar algun rumb. No és que les línies de treball fins ara no conserven vigència. Però si els canvis que intuïm són profunds de veritat, haurem de canviar també, cada un de nosaltres, i la institució per descomptat, les maneres de pensar sobre la cultura i la ciència en el si d'una societat que estarà molt exigida. Haurem d'estar molt atents a les noves necessitats de la nostra societat, a la qual ens devem. Saber destriar molt bé què serà prioritari a partir d'ara, i què no ho serà tant.

Santiago Grisolí
President

homenatges

Medalla d'Honor

reunions

dibuixos

taules redones

Resum

e l'activitat institucional del Consell Valencià de Cultura en 2019.

88 reunions del Ple i Comissions ordinàries.

19 informes aprovats, el 53% per **iniciativa pròpia** i la resta per peticions externes. Conjunts Històrics i Béns Immobles Singulars **7**, Política Cultural **2**, Educació i Investigació **1**, Festes i Tradicions Culturals (Patrimoni Immaterial) **3**, Qualitat Ambiental **3** i altres **3**.

6 taules redones/homenatges: "Ciència i exili", "Retos y nuevas estrategias en la gestión de las galerías de arte contemporáneo", a la *Cartelera Turia*, a l'escriptora Francisca Aguirre, al poeta Vicente Gaos i a l'escultora Ángeles Marco.

4 conferències: "Tecnologia, informàtica, enginyeria... on són les dones?" a càrrec de Núria Oliver; "Poder i agència cultural als convents femenins valencians (s. XVI-XVIII)" a càrrec de Verònica Zaragoza; "Els Béns d'Interès Patrimonial Immaterial" a càrrec del professor Ignacio González-Varas i "El pintor Joaquín Agrasot, en el centenari de la seua mort" a càrrec de Joaquín Santo, membre del CVC.

1 microseminari sobre despoblament rural.

1 presentació de llibres: *Alacant i la seua gent* d'Emili Soler i Pep Azorín, amb l'assistència del Molt Hble. President de la Generalitat, Ximo Puig.

33 visites i actes protocol·laris en el Palau de Forcalló, entre elles **5 visites escolars**. Visita i celebració del **Ple** del Consell a les ciutats de **Alaquàs, Alacant i Llíria**.

45 experts i responsables de les Administracions han assessorat les Comissions del Consell.

Representació del Consell en **26 consells rectors** d'entitats culturals públiques valencianes.

Lliurament de la **Medalla d'Honor** del Consell Valencià de Cultura a la **Fundació Per Amor a l'Art**.

Edició de l'**Agenda 2020 del CVC** dedicada enguany a València i els ports del Mediterrani.

140 col·legis i instituts i 3.766 alumnes han participat en el **concurs escolar** literari i de dibuix del Consell sobre **La contaminació dels mars, 2.684 dibuixos i 1.082 obres literàries**.

27 notes de premsa enviades als mitjans de comunicació sobre les activitats de la institució i un impacte de **345 informacions** sobre el Consell tant en premsa escrita com en edicions digitals en Internet i les xarxes socials.

Observacions i recomanacions

A més de les recomanacions particulars que cada una de les comissions informatives del CVC pot deixar per escrit en la part corresponent de la Memòria de cada any, en este apartat indiquem les que han tingut un caràcter més transversal o les que han tingut una presència més constant en els debats dels membres de la institució. Són les següents:

Ordenació del territori i despoblació rural

Els assumptes relacionats amb l'ordenació del territori continuen rebent en el CVC una atenció considerable. L'estudi en profunditat de diversos plans d'estes característiques arreu del territori (en diversos estadis de tramitació), parlen de fins a quin punt la institució és conscient de la decisiva importància que tenen per a l'activitat humana, econòmica i cultural. Però l'any passat se li va afegir la despoblació rural, les possibilitats de revertir-la, la desertització d'algunes zones del territori, l'abandó de l'agricultura i els riscos d'inundacions, per als quals els municipis han de disposar de plans propis de prevenció. **El CVC és partidari d'una agilització dels procediments que els facen realitat, d'un nou equilibri entre la potenciació de l'activitat econòmica i la protecció del territori, i de la distribució d'ajudes dels diversos nivells de les administracions amb criteris d'eficàcia, sostenibilitat i compliment de la legalitat.**

Infraestructures culturals en l'era digital

El Consell també ha estudiat, a través de múltiples compareixences, la situació dels espais expositius privats i públics, la de les galeries d'art contemporani, l'actualitat i el futur de les infraestructures culturals, i la situació dels arxius històrics públics i els seus processos de digitalització, més o menys avançats segons els territoris. La institució demana un esforç pressupostari per part de les administracions per a poder mantindre les infraestructures culturals, un impuls últim i decidit per la digitalització, i una atenció especial a les necessitats dels centres superiors d'ensenyaments artístics. **Es mostra partidària d'un model cultural descentralitzat i de qualitat, amb les mínimes duplicitats possibles, per a la qual cosa consi-**

dera que seria ben convenient la coordinació i la col·laboració entre les administracions.

Museus de titularitat estatal

Fa dècades que hi ha problemes en els museus de Belles Arts de València i en el Nacional de Ceràmica González Martí, de primera importància artística. Són de titularitat estatal, però la gestió es veu compromesa per un incompliment repetit dels compromisos d'inversió i per la dilatació de terminis i plans, fins al punt que les seues funcions han quedat hipotecades i les plantilles i direccions lligades de mans. **Des del CVC es demana que estos museus se situen d'una vegada entre les prioritats del Ministeri de Cultura, responsable últim d'estos espais pendents d'inversió i d'ampliació**, per tal que puguen dur a terme amb plenitud la missió per a la qual van ser creats.

Llibre, periodisme i mitjans de comunicació

El sector del llibre valencià és relativament dèbil. Pateix, a més dels problemes generals de l'edició en l'era digital, la concentració de la indústria editorial en altres zones de l'estat i el tradicional dèficit de lectura de la població valenciana. I a això se li afegeixen els problemes específics de l'edició en la llengua pròpia. El Consell és del parer que el del llibre és un dels sectors crítics per a la cultura dels valencians, **i demana un augment de les ajudes al sector per a l'adaptació tecnològica, la potenciació dels programes de lectura i una major presència d'autors i d'editorials valencianes en els circuits culturals i en els mitjans de comunicació.**

De la mateixa manera, el CVC va rebre durant mesos informació de primera mà de la situació i les perspectives de la premsa escrita. Els principals representants d'esta indústria van exposar la crisi del sector dels últims anys, la rapidesa de la transformació, el canvi d'hàbits culturals i la dificultat de l'adaptació a un model de negoci que encara té incògnites. **Per al Consell Valencià de Cultura, el bon periodisme, la consolidació de les iniciatives i de les empreses periodístiques, tenen un caràcter vital**, si volem que existisca el que podríem anomenar, d'alguna manera, un sistema valencià de comunicació: plural, viable i competitiu.

El Consell Valencià de Cultura

Descripció de la institució

Els membres

Sinopsi històrica

Descripció de la institució

NATURALES JA JURÍDICA

El CVC és una institució de caràcter públic que forma part del conjunt d'institucions que constitueixen la Generalitat Valenciana. Està compost per vint-i-un membres, elegits per majoria de dos terços de les Corts Valencianes i nomenats pel president de la Generalitat Valenciana, entre les persones de prestigi rellevant o de reconegut mèrit intel·lectual dins de l'àmbit cultural valencià.

FUNCIONS

La comesa principal del Consell és elaborar els informes o dictàmens i realitzar els estudis que li sol·liciten les institucions públiques de la Comunitat Valenciana.

A més, la institució també atén peticions per part d'entitats de la societat civil i tracta assumptes que per iniciativa pròpia considera importants per a la defensa i la promoció dels valors culturals i lingüístics valencians.

Finalment, el Consell proposa al president de la Generalitat Valenciana la distinció de persones, entitats o institucions que destaquen en la defensa i promoció de la cultura valenciana.

Portada del Dictamen sobre la llengua, un dels treballs més importants del Consell Valencià de Cultura.

SEU OFICIAL

El Consell Valencià de Cultura té la seu oficial al Palau de Forcalló, al barri del Carme de València.

Vestíbul del Palau de Forcalló, seu del Consell Valencià de Cultura. (Foto CVC).

ORGANITZACIÓ

El Ple del Consell Valencià de Cultura és l'òrgan màxim de decisió de la institució; totes les qüestions que afecten la cultura valenciana estan reservades a la seua decisió. Aprova els dictàmens i informes que emet la institució i l'avantprojecte de despeses; constituïx les comissions i grups de treball; i proposa al president de la Generalitat la distinció de persones i entitats que per llur treball, estudi, defensa o promoció de la cultura valenciana, se n'hagen fet mereixedores.

El president és nomenat per Decret pel president de la Generalitat entre els membres del CVC. Les seues competències són la representació legal de la institució, convocar i moderar les reunions, dirigir els organismes i dependències del CVC, ordenar els pagaments i vetlar pel compliment dels acords del Ple i de la Comissió de Govern.

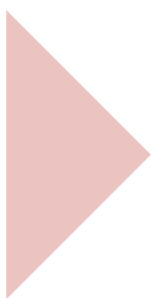
L'actual president del Consell és el bioquímic Santiago Grisolí.

El treball de consultoria del Consell es fa mitjançant comissions temàtiques, tant permanents com temporals, formades per membres de la institució. Actualment en té cinc de permanents: Arts, Ciències, Jurídica, Llegat històric i Promoció cultural.

I en crea de temporals, en forma de grups de treball, segons les característiques dels assumptes sobre els quals s'ha de pronunciar o considera oportú tractar.

Els membres

La composició reglamentària del CVC és de vint-i-un membres. Aquest any, en desembre de 2019, va tindre lloc el nomenament de Rosana Pastor Muñoz per a cobrir la vacant de Francesc Josep Sanguino Oliva.

El President del Consell Valencià de Cultura és Santiago Grisolía, Petra María Alonso-Geta és la Vicepresidenta i el Secretari executiu, Jesús Huguet Pascual.

MEMBRES DE L'ACTUAL CONSELL VALENCIÀ DE CULTURA

Membres	Lloc de naixement	Professió
Ballester Buigues, Irene	Pedreguer	Doctora Història de l'Art UV
Carbonell Tatay, Amparo	València	Escultora. Catedràtica UPV
Figueres Górriz, Ascensión	Nules	Professora i Tècnica de Normalització Lingüística.
Frau Ribes, Josefa	Benissa	Advocada.
González Móstoles, Vicente	Meliana	Arquitecte.
Grisolía García, Santiago	València	Bioquímic.
Huguet Pascual, Jesús	Onda	Escriptor.
López Artiga, Ángeles	Massamagrell	Compositora, cantant, pianista i pedagoga.
Lozano Velasco, José M ^º	Burgos	Arquitecte. Catedràtic d'Universitat.
Martínez Deltell, Begoña	Alacant	Professora UMH i directora Galeria Aural.
Muñoz Lorente, Gerardo	Melilla	Escriptor.
Navarro Raga, José Vicente	Xàtiva	Empresari i funcionari de la G.V.
Noguera Montagud, Ana	Krefeld (Alemanya)	Professora Universitat.
Pastor Muñoz, Rosana	Alboraya	Actriu, presentadora i directora
Pedrós Company, Dolors	Carcaixent	Editora i gerent d'Edicions 96
Pérez Alonso-Geta, Petra M ^º	València	Catedràtica Teoria/Antropologia de l'Educació UV.
Peris Muiños, Maribel	Castelló de la Plana	Pedagoga.
Roselló Ivars, Ramón	Benissa	Professor de la UV.
Santo Matas, Joaquín	Alacant	Historiador i polígraf.
Vidal Bernabé, Inmaculada	Monòver	Catedràtica Història de l'Art UA.
Vizcarro Boix, Núria	Castelló de la Plana	Dramaturga, actriu i directora.

Sinopsi històrica

El Consell Valencià de Cultura es va crear mitjançant la Llei 12/1985, de 30 d'octubre, de la Generalitat Valenciana i es va constituir el 28 de gener de 1986. Els seus membres són nomenats per un període renovable de sis anys, i, des de la seua creació fins a desembre de 2019, han format part de la institució 94 consellers, inclosos els actuals. En les pàgines següents es pot consultar informació sobre els antics membres de la institució.

El president del Consell Valencià de Cultura és nomenat pel president de la Generalitat Valenciana d'entre els membres de la institució; fins a desembre de 2019 la institució ha tingut tres presidents: Juan Gil-Albert (1986-1994), Vicente Aguilera Cerni (1995-1996) i Santiago Grisolia, actual president.

El Consell Valencià de Cultura ha emés, d'ençà que fou creat fins a desembre de 2019, 615 informes, abastant

temàtiques tan diverses com ara patrimoni cultural material i immaterial, informes jurídics, toponímia valenciana, qüestions lingüístiques i ciència i medi ambient.

Els dictàmens i informes del Consell tenen relació amb assumptes puntuals, com l'actuació del CVC com a entitat consultora per a la declaració d'un determinat Bé d'Interés Cultural (BIC), o bé s'ocupen de qüestions més generals, com el Dictamen sobre la llengua.

El Consell Valencià de Cultura ha celebrat sessions plenàries fora de la seua seu a la ciutat de València; concretament, les visites realitzades fins ara són: Alacant, Alaquàs, Alcoi, l'Alcora, Algemesí, Alzira, Benicarló, Benidorm, Benissa, Bunyol, Callosa de Segura, Castelló de la Plana, Dénia, Elx, Gandia, Ibi, Lliria, Monòver, Morella, Onda, Ondara, Ontinyent, Oriola, Pedreguer, Peníscola, Potries, Requena, Sagunt, Sant Mateu, Simat de la Vallidigna, Sogorb, Utiel, Vall d'Uixó, Vilafamés, Vilafranca, Vila-real, Villena, Vinaròs, Xàbia, Xàtiva, Albaida, Morella i la Font d'En Carròs.

Per últim, el Consell Valencià de Cultura compta amb un catàleg de publicacions amb obres de temàtica diversa, com ara patrimoni arquitectònic, arqueològic, pictòric, i immaterial, tradició religiosa, literatura, medi ambient, historiografia, dret, gastronomia, poesia, literatura, botànica, etc.

“El Consell Valencià de Cultura es va crear mitjançant la Llei 12/1985 de la Generalitat Valenciana i es va constituir en gener de 1986. Des d'aleshores ha tingut 94 membres, inclosos els actuals, i tres presidents, l'escriptor Juan Gil-Albert, el crític d'Art Vicente Aguilera i el bioquímic Santiago Grisolia, actual president. Fins a desembre de 2019 la institució cultural ha emés 615 informes sobre diverses temàtiques.”

Membres anteriors del CVC

MEMBRES	Naixement/Decés	Lloc de naixement	Professió	Alta	Baixa
Aguilera Cerni, Vicente	1920/2005	València	Crític d'Art	19/12/1985	28/09/1998
Alfaro Hernández, Andreu	1929/2012	València	Escultor	19/12/1985	21/03/1990
Àlvarez Rúbio, Vicent	1941	Xàtiva	Advocat	06/11/1995	18/07/2011
Bas Carbonell, Manuel	1942	Xàbia	Bibliòfil	06/11/1995	11/07/2002
Bellveser Icardo, Ricardo	1948	València	Periodista i professor	02/11/1995	18/07/2018
Beüt Belenguer, Emili	1902/1993	València	Escriptor	21/01/1992	14/08/1993**
Boronat Gisbert, José	1922/2002	Alcoi	Professor de Química	21/01/1992	18/01/2002**
Buigues Carrión, Vicente	1920/1986	Dénia	Oftalmòleg	19/12/1985	03/02/1986**
Calomarde Gramage, Joaquín	1956/2019	València	Catedràtic de Filosofia	13/05/1998	30/06/2000
Casp Verger, Xavier	1915/2005	Carlet	Poeta	10/01/1989	11/07/2002
Ciscar Casabán, Consuelo	1945	Picanya	Gestora Cultural	28/05/2012	18/07/2018
Colon Doménech, Germà	1928	Castelló de la Plana	Filòleg	10/01/1989	06/11/1995
Conejero Tomás, Manuel A.	1943	València	Filòleg i dramaturg. Catedràtic universitat.	11/06/2004	18/07/2018
De Soto Arándiga, Ramón	1942/2014	Valencia	Escultor. Catedràtic d'Universitat	19/12/1985 06/11/1995 18/07/2011	21/01/1992 07/07/2011 18/10/2014
Enrique i Tarancón, Vicente	1907/1994	Borriana	Cardenal de l'Església	19/12/1985	29/11/1994**
Fabregat Mañes, Amadeu	1948	València	Periodista	06/11/1995	11/07/2002
Farnós de los Santos, Vicente	1963	Castelló de la Plana	Periodista	18/07/2011	18/07/2018
Faus Sevilla, Pilar	1925/2008	València	Bibliotecària	28/03/1994	09/01/1998
Ferrando Badia, Juan	1926/2007	Foios	Catedràtic Dret	11/12/1985	02/12/2007**
Ferrero Molina, Vicente	1944	Banyeres de Mariola	Escultor. Catedràtic Institut	11/06/2004	18/07/2018
Fuster i Ortells, Joan	1922/1992	Sueca	Escriptor	11/03/1987	21/06/1992**
García Asensio, Enrique	1937	València	Director d'Orquesta	11/12/1985	18/07/2018
García Berlanga, Luís	1921/2010	València	Director de cine	19/12/1985	09/01/1998
García Candau, Jordi	1951	Vila-real	Periodista	30/12/1996	09/01/1998
García Esteve, Alberto	1919/1997	València	Jurista	19/12/1985	10/01/1989
García Rodríguez, Amando	1934	Alcoi	Catedràtic d'Universitat	21/01/1992	09/01/1998
García Sanz, Arcadi	1926/1998	Vall d'Uixó	Historiador	10/01/1989	06/11/1995
Gil-Albert, Juan	1904/1994	Alcoi	Poeta	19/12/1985	03/07/1994**
Giménez Julián, Emili	1932/2014	Bunyol	Arquitecte	19/12/1985	21/01/1992
Giménez Muñoz, Soledad	1963	París (França)	Cantant i compositora	17/07/2014	18/07/2018
Guarner Pérez, Lluís	1902/1986	València	Escriptor	19/12/1985	26/08/1986**
Lapedra Civera, Ramón	1940	Almenara	Catedràtic Física Teòrica	09/01/1998	18/07/2011

MEMBRES	Naixement/Decés	Lloc de naixement	Professió	Alta	Baixa
Llobregat Conesa, Enric	1941/2003	València	Arqueòleg	19/12/1985	06/11/1995
Llorens Serra, Tomás	1936	Almassora	Crític d'Art	10/01/1989	21/03/1990
Lloris Camps, Enedina	1957	València	Cantant	09/01/1998	30/06/2000
Lluch i Girbés, Enric	1949	Algemesí	Escriptor	17/07/2014	18/07/2018
López Piñero, José M.	1933/2010	Mula	Historiador de la Medicina	19/12/1985	21/01/1992
Lozano Sanchis, Francisco	1912/2000	Antella	Pintor	19/12/1985	21/01/1992
Maravall Casesnoves, José A.	1911/1986	Xàtiva	Catedràtic d'Història	19/12/1985	19/12/1986**
Marcos Martí, Glòria	1950	València	Catedràtica d'Institut	18/07/2011	18/07/2018
Marín Soriano, Emili	1940	Alcoi	Editor	28/03/1994	09/01/1998
Martínez Tébar, Joaquín	1963	València	Músic i professor	18/02/2015	18/07/2018
Michavila Pitarch, Francesc	1948	Castelló de la Plana	Matemàtic Catedràtic d'Universitat	21/01/1992	30/12/1996
Montés Penadés, Vicente Luis	1942/2009	Ontinyent	Jurista. Catedràtic d'Universitat	21/03/1990	06/11/1995
Montesinos García, Juan A.	1933/2014	Alacant	Catedràtic Matemàtiques	11/07/2002	18/07/2011
Morant Deusa, Isabel	1947	Almoines	Catedràtica Història	11/06/2004	18/07/2011
Moreno Sáez, Francisco	1942	Alacant	Catedràtic d'institut	7/2011	12/2012
Morenilla Talens, Carmen	1960	València	Catedràtica Filologia	11/06/2004	18/07/2011
Morera Buelti, José María	1934/2017	València	Director Teatral	02/11/1995 11/07/2002	08/07/2002 18/07/2011
Muñoz Ibáñez, Manuel	1943	València	Metge. Historiador de l'Art	09/01/1998	11/06/2004
Muñoz Puellas, Vicente	1948	València	Escriptor	21/01/1999	18/07/2018
Negueroles Colomer, Elena	1949	Alzira	Pintora	7/2011	11/2012
Nieto Nieto, Justo	1943	Cartagena	Catedràtic i Rector d'Universitat	21/03/1990	09/01/1998
Peñarroja Torrejón, Leopoldo	1954	Vall d'Uixó	Catedràtic de Llengua Espanyola	19/12/1985 21/01/1992	30/12/1996 21/01/1992
Pérez Gil, José	1918/1998	Caudet	Pintor	11/03/1987	10/01/1989
Pérez Puche, Francisco	1945	València	Periodista	18/07/2011	18/07/2018
Prades Perona, Luis	1929	Castelló de la Plana	Pintor	02/11/1995	11/07/2002
Primo Yúfera, Eduardo	1918/2007	Puerto Mazarrón	Catedràtic Ciències	08/07/2002	28/10/2007**
Quirós Palau, Martín	1929	València	Metge	18/02/2015	18/07/2018
Ramos Fernández, Rafael	1942	Eix	Arqueòleg	19/12/1985	09/01/1998
Reig Armero, Ramiro	1936/2018	València	Professor d'Universitat	10/01/1989	06/11/1995
Reig Pla, Juan Antonio	1947	Cocentaina	Bisbe de l'Església Catòlica	09/01/1998	13/05/1998
Ríos García, Isabel	1953	Castelló de la Plana	Filòloga	11/07/2002	18/07/2011
Rodríguez Magda, Rosa M ^a	1957	València	Catedràtica Filosofia	11/06/2004	18/07/2011
Sanchis-Guarner Cabanilles, M.	1944	València	Llicenciat Medicina i Cirurgia	09/01/1998	18/07/2011
Sanguino Oliva, Francesc Josep	1964	Alacant	Autor i director dramàtic, guionista TV i escriptor	19/07/2018	18/06/2019
Santos Ventura, Carles	1940	Vinarós	Compositor	5/2012	10/07/2012
Serrano Llàcer, Rosa	1945	Paiporta	Editora	09/01/1998	23/12/2002
Simó Santonja, Vicente Luís	1932/2014	València	Notari	11/03/1987	06/11/1995
Torrent i Llorca, Ferran	1951	Sedaví	Escriptor	06/11/1995	11/07/2002
Valdés Blasco, Manuel	1942	València	Pintor	19/12/1985	10/01/1989
Vernia Martínez, Pedro	1931/2009	Borriana	Farmacèutic	19/12/1985	06/11/1995
Vizcaíno Casas, Fernando	1926/2003	València	Jurista. Escriptor	11/07/2002 11/06/2004	02/11/2003** 18/07/2018

2 Activitat institucional

Activitat institucional

Reunions

Membres actuals

Informes

Visites i plens del CVC fora de la Seu

Visites i actes protocol·laris

Compareixents en les sessions del Consell

Representació del CVC en altres institucions

Guardonats amb la medalla d'honor del CVC

Reunions

En l'any 2019 el Consell ha realitzat 88 reunions, de les quals 78 corresponen al Ple i les Comissions permanents, 5 a visites de grups escolars i 5 a grups de treball.

Òrgan	Ordinàries	Extraordinàries
Ple	11	
Comissió de les Arts	11	
Comissió de les Ciències	11	1
Comissió de Govern	11	
Comissió Jurídica	11	
Comissió de Llegat	11	
Comissió de Promoció Cultural	11	
Visites escolars	5	
Grups de treball	5	
TOTAL	87	1

Membres actuals

Membres/Comissió	GOVERN	ARTS	CIÈNCIES	JURÍDICA	LLEGAT	PROMOCIÓ
Ballester Buigues, Irene			Vocal			Vocal (fins el 25 de juny) Secretària (des del 25 de juny)
Carbonell Tatay, Amparo		Secretària				Vocal
Figuera Górriz, Ascensión				Vocal		Presidenta
Frau Ribes, Josefa			Vocal	Presidenta		
González Móstoles, Vicente			Vocal		President	
Grisolía García, Santiago	President					
Huguet Pascual, Jesús	Secretari					
López Artiga, Ángeles	Vocal	Vocal				
Lozano Velasco, José M ^a			President	Vocal		
Martínez Deltell, Begoña		Vocal				Vocal
Muñoz Lorente, Gerardo				Secretari	Vocal	
Navarro Raga, José Vicente					Vocal	Vocal
Noguera Montagud, Ana	Vocal			Vocal		
Pastor Muñoz, Rosana (membre des de 4 de desembre 2019)*						
Pedrós Company, Dolors	Vocal					Vocal (fins el 22 de juliol) Secretària (des del 22 de juliol)
Pérez Alonso-Geta, Petra M ^a	Vicepresidenta					Vocal
Peris Muiños, Maribel			Secretària	Vocal		
Roselló Ivars, Ramón		President				Vocal
Sanguino Oliva, Francesc Josep (membre fins el 4 de desembre 2019)*				Vocal (fins 25 de juny)		Secretari (fins 25 de juny)
Santo Matas, Joaquín	Vocal		Vocal (fins el 22 de juliol)		Vocal (des del 22 de juliol)	
Vidal Bernabé, Inmaculada		Vocal				Vocal
Vizcarro Boix, Núria		Vocal	Vocal (des del 22 de juliol)		Secretària (fins el 22 de juliol)	

* Rosana Pastor Muñoz és nomenada membre del CVC per a cobrir la vacant de Francesc Josep Sanguino, segons Decret 19/2019.

Informes

En 2019, el Ple del Consell Valencià de Cultura ha aprovat 19 informes, declaracions i documents, dels quals el 53% han sigut elaborats per iniciativa pròpia.

CONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

- Informe sobre les obres contingudes en el projecte del Capítol Metropolità a realitzar a la Catedral de València (bilingüe).
- Informe sobre el Plan Especial del Cabanyal-Canyamelar (PECC).
- Informe sobre la refinería “La Británica” de Alicante (anexo fotogràfic).
- Informe sobre el Pla Especial de Protecció de Ciutat Vella.
- Informe sobre la declaració de BIC con la categoria de sitio histórico de la Finca El Poblet de Petrer.
- Informe sobre la delimitació de l’entorn i la normativa de protecció del BIC, zona arqueològica, Cova del Comte, a Pedreguer.
- Informe sobre la situació en la que se encuentra el Pantano de Tibi.

POLÍTICA CULTURAL

- Informe sobre la situació de los archivos históricos públicos de la provincia de Alicante.
- Informe sobre els arxius històrics públics de la província de Castelló.

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

- Informe sobre la mujer en la tecnología.

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (Patrimoni Immaterial)

- Informe sobre la possible declaració de BIC Immaterial de les Festes de Moros i Cristians d’Alcoi (bilingüe).
- Informe sobre la declaració de BIC Immaterial a favor de les Danses de Bocairent.
- Informe sobre la declaración de BIC Inmaterial de la Mojiganga de Titaguas.

QUALITAT AMBIENTAL

- Informe sobre el Decreto de modificación y adaptación del Plan Integral de residuos de la Comunidad Valenciana.
- Informe sobre la contaminación atmosférica en la ciudad de Valencia (anexo incluido).
- Hacia una estrategia marco de protección del territorio. Declaración de Llíria.

ALTRES

- Informe sobre la situación actual y perspectivas del periodismo valenciano en la era digital.
- Declaración sobre la despoblación en el medio rural..
- L’exili en la Guerra Civil Espanyola. El col·lectiu científic.

Visites i Plens del CVC fora de la seu

- Visita i Ple a Alaquàs (Castell). **25 de febrer**
- Visita i Ple a Alacant (Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert). **25 de març**
- Visita i Ple a Llíria (Seu de la Societat Musical La Primitiva). **26 de novembre**

Visites i actes protocol·laris al CVC

VISITES ESCOLARS

- Visita escolar IES Santiago Grisolí. Callosa de Segura. **21 de març**
- Visita escolar Centre Juvenil de la Fundació Per Amor a l'Art. **27 de març**
- Visita escolar IES Maria Carbonell. Benetússer. **10 de maig**
- Visita escolar IES Henri Matisse. Paterna. **17 d'octubre**
- Visita escolar IES El Carme. València. **11 de desembre**

ACTES PROTOCOL·LARIS

- Visita del Consell Valencià de Cultura a Bombas Gens i a la seua Fundació Per Amor a l'Art. **15 de gener**
- Conferència "Tecnologia, informàtica, enginyeria... on són les dones?" a càrrec de Núria Oliver. **28 de gener**

- Presentació del llibre *Alacant i la seua gent* d'Emili Soler i Pep Azorín. Amb l'assistència del Molt Hble. President de la Generalitat, Ximo Puig. **28 de gener**
- Visita de la Falla Na Jordana de València a la seu del CVC. **6 de març**
- Taula redona en homenatge a l'escultora Ángeles Marco. **7 de març**
- Sessió de l'Acadèmia Valenciana de Genealogia i Heràldica a la seu del CVC. **21 de març**
- Taula redona d'homenatge a Vicente Gaos. **27 de març**
- Conferència "Poder i agència cultural als convents femenins valencians (s. XVI-XVIII)". A càrrec de Verónica Zaragoza. **1 d'abril**
- Taula redona sobre "Ciència i exili". **3 d'abril**
- Sessió de l'Acadèmia Valenciana de Genealogia i Heràldica a la seu del CVC. **11 d'abril**
- Representació dels Miracles Xiquets de Sant Vicent Ferrer de l'Altar del Carme al CVC. **9 de maig**
- Lliurament dels premis del XIII Concurs Escolar literari i de dibuix sobre "La contaminació dels mars" organitzat pel CVC. **30 de maig**
- Lliurament de la distinció dels Cronistes Oficials del Regne de València al CVC. **13 de juny**
- Lliurament de la Medalla d'Honor del CVC a la Fundació Per Amor a l'Art. **20 de juny**
- Entrega del Pomell del Corpus per part de l'Associació d'Amics del Corpus al CVC. **21 de juny**
- Acte de lliurament i penjada del quadre *Laberints 1* donat per Aurora Valero al CVC. **25 de juny**
- Visita del CVC a l'exposició "El inicio de la pintura moderna en España: Sorolla y su tiempo" al Museu de Belles Arts de València. **25 de juny**
- Conferència "Els Béns d'Interés Patrimonial Inmaterial" a càrrec del professor Ignacio González-Varas. **2 de juliol**
- Visita del CVC a l'exposició "Dubón, un artista republicà (1909-1952)" en el MUVIM. **4 de juliol**
- Taula redona "Retos y nuevas estrategias en la gestión de las galerías de arte contemporáneo". **21 de setembre**
- Presentació del programa "XIX lectura col·lectiva Tirant de Lletra" organitzat per la Falla Na Jordana. **26 de setembre**
- Lliurament de la *Memòria 2018* del CVC al President de les Corts Valencianes. **15 d'octubre**
- Lliurament de la *Memòria 2018* del CVC al President de la Generalitat Valenciana. **23 d'octubre**

- Visita de l'empresa de viatges comercials IMC SPAIN a la Institució. **24 d'octubre**
- Projecció del documental *Alfaro, l'art compromès* de Vicent Tamarit. **24 d'octubre**
- Taula redona en homenatge a l'escriptora Francisca Aguirre. **28 d'octubre**
- Conferència sobre el pintor Joaquín Agrasot, amb motiu del centenari de la seua mort, a càrrec de Joaquín Santo, membre del CVC. **5 de novembre**
- Microseminari sobre despoblament rural. **12 de novembre**
- Concert del cor de cambra Ad Libitum, amb motiu del Dia de la Música. **22 de novembre**
- Visita de les Falleres Majors de València a la seu del CVC. **3 de desembre**
- Participació del CVC en el Congrés Internacional Cultura i Exili, organitzat per l'UJI i la Fundació Max Aub, amb patrocini de la Generalitat Valenciana. **3-4 i 5 de desembre**
- Taula redona amb motiu dels 55 anys de la *Cartelera Turia*. **9 de desembre**
- Associació Gent&Pol per a celebrar el 50 aniversari de l'Stonewall. **13-14 desembre**

Visites i Ple del CVC fora de la nostra seu

Sessió del Ple del CVC al Castell d'Alaquàs.

Ple del CVC a l'Institut Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert d'Alacant.

Ple del CVC a la seu de la Societat Musical La Primitiva de Llíria.

Visites escolars

Visita escolar IES Santiago Grisolía. Callosa de Segura.

Visita escolar IES Maria Carbonell. Benetússer.

Visita escolar IES Henri Matisse. Paterna.

Visita escolar IES El Carne. València.

Actes protocol·laris

Visita del Consell Valencià de Cultura a Bombas Gens i a la seua Fundació Per Amor a l'Art.

Conferència "Tecnologia, informàtica, enginyeria... on són les dones?", a càrrec de Núria Oliver.

Presentació del llibre *Alacant i la seua gent* d'Emili Soler i Pep Azorín. Amb l'assistència del Molt Hble. President de la Generalitat, Ximo Puig.

Visita de la Falla Na Jordana de València a la seu del CVC.

Taula redona en homenatge a l'escultora Ángeles Marco.

Taula redona d'homenatge a Vicente Gaus amb l'assistència de la família del poeta homenatjat.

Conferència "Poder i agència cultural als convents femenins valencians (segles XVI-XVIII)" a càrrec de Verónica Zaragoza.

Taula redona sobre "Ciència i Exili".

Representació dels Miracles Xiquets de Sant Vicent Ferrer de l'Altar del Carne al CVC. Enguany es celebra el VIé Centenari de la mort del Sant.

Lliurament dels premis del XIII Concurs Escolar literari i de dibuix sobre "La contaminació dels mars" organitzat pel CVC.

Lliurament de la distinció dels Cronistes Oficials del Regne de València al CVC.

Entrega del Pomell del Corpus per part de l'Associació d'Amics del Corpus al CVC.

Penjada del quadre *Laberints I* donat per Aurora Valero al CVC.

Conferència "Els Béns d'Interés Patrimonial Immaterial" a càrrec del professor Ignacio González-Varas.

Visita del CVC a l'exposició "Dubón, un artista republicà (1909-1952)" en el MUVIM.

Membres de la taula redona "Retos y nuevas estrategias en la gestión de las galerías de arte contemporáneo".

Lliurament de la *Memòria 2018* del CVC al President de la Generalitat Valenciana.

Lliurament de la *Memòria 2018* del CVC al President de les Corts Valencianes.

Taula redona en homenatge a l'escriptora Francisca Aguirre.

Projecció del documental *Alfaro, l'art compromès* de Vicent Tamarit.

Conferència sobre el pintor Joaquín Agrasot, amb motiu del centenari de la seua mort, a càrrec de Joaquín Santo, membre del CVC.

Microseminari sobre despoblament rural.

Concert del cor de cambra Ad Libitum, amb motiu del Dia de la Música.

Visita de les Falleres Majors de València a la seu del CVC.

Taula redona amb motiu dels 55 anys de la *Cartelera Turia*.

Compareixents en les sessions del Consell

COMISSIÓ	DATA	PERSONA/ENTITAT VISITANT	ASSUMPTE
ARTS	04/04	Macarena Palma, responsable de les col·leccions de la Fundació Caja Mediterráneo.	Informar dels espais expositius que gestiona la Fundació i la col·lecció d'obres de la institució.
	09/05	Pilar Roig Picazo, catedràtica de la Universitat Politècnica de València.	Informar sobre el projecte de restauració de les pintures murals de l'església de Sant Joan del Mercat de València.
	06/06	Rosa Santos, galerista i presidenta de l'Associació Valenciana de Galeries d'Art Contemporani. María Tinoco, galerista i tesorera de l'Associació Valenciana de Galeries d'Art Contemporani.	Informar sobre la missió de les galeries d'art contemporani en el nostre territori, les funcions i activitats que realitzen, a més de presentar el projecte Obert València.
		Joserre Perezgil, directora tècnica del MUBAG d'Alacant.	Informar sobre els espais i les col·leccions del MUBAG.
	17/09	Pilar Tebar, presidenta de l'Associació Valenciana de Crítics d'Art (AVCA).	Informar sobre l'Associació que presideix i que l'any vinent celebra el 40è aniversari.
	15/10	María Marco Such, tècnica superior de Cultura de la Universitat d'Alacant.	Informar sobre els espais expositius gestionats per la Universitat d'Alacant.
	05/12	Raquel Tamarit, secretària autonòmica de Cultura i esport. José Luis Pérez Pont, director del Consorci de Museus. Abel Guarinos, director de l'Institut Valencià de Cultura (IVC).	Informar sobre els projectes i iniciatives del seu departament.
CIÈNCIES	06/02	Antoni Such Botella, director general d'Administració Local. Vicent Mora, cap de servei del departament d'Administració Local.	Informar sobre el despoblament a la Comunitat Valenciana.

COMISSIÓ	DATA	PERSONA/ENTITAT VISITANT	ASSUMPTE
CIÈNCIES	13/02	Joan Piquer Huerga, director general de Canvi Climàtic i Qualitat Ambiental. José Vicente Miró Bayarri, subdirector general de Canvi Climàtic i Qualitat Ambiental. Eugenio Cámara, gerent de l'EMTRE	Informar sobre el Projecte de Llei del Pla Integral de Residus de la Comunitat Valenciana.
	06/03	Glòria Marcos i Martí, ex-membre del Consell Valencià de Cultura. Política i professora.	Informar sobre la contaminació de l'aire a la ciutat de València.
	12/06	Cristina Pons, presidenta de l'Asociación de Familias de Mujeres del Medio Rural (AFAMMER).	Informar sobre el despoblament rural a Espanya.
	10/07	Teresa Alemany, tècnica delegada de l'associació ASAJA a les Marines i el Comtat. Ramón Espinosa, secretari tècnic.	Informar sobre la plaga de la <i>Xylella fastidiosa</i> .
	16/10	José Luis Rubio, del Centre d'Investigacions sobre Desertificació del CSIC.	Informar sobre els processos de reforestació i desertificació.
	06/11	Mireia Mollà, consellera d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica.	Informar sobre la plaga de la <i>Xylella fastidiosa</i> .
JURÍDICA	14/01	Julián Quirós, director de <i>Las Provincias</i> .	Informar sobre la situació actual i les perspectives del periodisme valencià a l'era digital.
	11/02	Enrique Lucas, president d' <i>Ediciones Plaza</i> . Miguel Miró, director general d' <i>Ediciones Plaza</i> .	Informar sobre la situació actual i les perspectives del periodisme valencià a l'era digital.
	11/03	Noa de la Torre, presidenta de la Unió de Periodistes. Vicent Climent, periodista i director d' <i>ESdiario</i> .	Informar sobre la situació actual i les perspectives del periodisme valencià a l'era digital.
	08/04	Irene Manclús Cuñat, presidenta de l'Associació d'Arxivers i Gestors de Documents.	Informar sobre la situació dels arxius històrics públics a la Comunitat Valenciana.
	13/05	Rosa Puchades Pla, vicerectora de Responsabilitat Social de la Universitat Politècnica de València.	Informar sobre la situació actual i les perspectives del periodisme valencià a l'era digital i la presència de dones en les carreres tecnològiques.
	10/06	Francesc Sánchez i Peris, responentant de l'Associació Alfás, entitat sense ànim de lucre. Emilio Martínez Hernández, responentant de l'Associació Alfás, entitat sense ànim de lucre.	Informar sobre la importància dels videojocs en diversos àmbits socials.
	08/07	Francesc Picó i Esteve, productor i responsable de programes de l'anterior TVV.	Informar sobre l'arxiu audiovisual de l'anterior RTVV.

COMISSIÓ	DATA	PERSONA/ENTITAT VISITANT	ASSUMPTE
JURÍDICA	11/11	Marina Gilabert, secretària general de l'associació Clásicas y Modernas. Rosa M. Rodríguez Magda, vicepresidenta 3a de l'associació Clásicas y Modernas.	Informar sobre les activitats que realitza l'associació Clásicas y Modernas.
LLEGAT	05/03	Prof. Andrés Pedreño, president d'IT&IS i ex-rector de la Universitat d'Alacant.	Informar sobre la incorporació de la tecnologia a la conservació del patrimoni.
	07/05	Núria Moya, redactora del PEP Ciutat Vella. Vicent Calabuig, redactor del PEP Ciutat Vella.	Informar sobre els canvis en el Pla després del període de participació pública.
	02/07	Prof. Ignacio González-Varas, catedràtic d'Història de l'Arquitectura i del Patrimoni Cultural.	Informar sobre els Béns d'Interés Cultural de caràcter Immaterial.
	08/10	Prof. Ignacio González-Varas, catedràtic d'Història de l'Arquitectura i del Patrimoni Cultural.	Informar sobre turisme massiu i patrimoni cultural.
	05/11	Inés Esteve Sebastià, arquitecta i redactora del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella de València. Vicent Calabuig, arquitecte redactor del PEP de Ciutat Vella.	Informar sobre la recuperació de l'ús residencial, la qualitat del paisatge urbà, la protecció del patrimoni i les mesures implementades pel PEP Ciutat Vella de València.
	PROMOCIÓ	07/01	Albert Girona, secretari autonòmic de Cultura.
06/05		Dr. Antoni Ariño Villarroya, sociòleg.	Exposar l'informe La participació cultural a la Comunitat Valenciana, del qual és coautor.
03/06		Iván Vilaplana, arquitecte. Mercè D. Paterna, arquitecta.	Informar del projecte <i>Ciencia callejera</i> per a la ciutat d'Alacant.
07/10		José Luis Pérez Pont, director gerent del Consorci de Museus.	Explicar els seus quatre anys al capdavant de la Institució i, a més, les propostes per als pròxims anys.

Representació del CVC en altres Institucions

INSTITUCIONS CULTURALS PÚBLIQUES	MEMBRE REPRESENTANT
Comissió Consultiva d'Avaluació i Seguiment de la Protecció i Conservació del Patrimoni Arbori.	Vicente González Móstoles
Comité Tècnic d'Experts per a la valoració de la retirada de vestigis relatius a la Guerra Civil i la dictadura a la Comunitat Valenciana i dels supòsits determinants d'excepcionalitat.	Maribel Peris Muiños
Consell del CEVEX, Centres Valencians a l'Exterior.	Irene Ballester Buigues
Patronat de la Fundació per a la Investigació de l'Hospital Clínic de València (INCLIVA).	Joaquín Santo Matas
Consell General del Consorci de Museus de la Generalitat Valenciana.	Begoña Martínez Deltell
Consell Tècnic d'Heràldica i Vexil·lologia.	Joaquín Santo Matas (fins el 26-11-2019) Jesús Huguet Pascual (des del 26-11-2019)
Observatori del Dret Civil Valencià.	Josefa Frau Ribes
Fundació Comunitat Valenciana-Regió Europea (FCVRE).	Jesús Huguet Pascual
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió del Llibre, Arxius i Biblioteques.	Dolors Pedrós Company
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió de Patrimoni, Museus i Arts Plàstiques.	Inmaculada Vidal Bernabé
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió Audiovisual i Cinematografia.	Amparo Carbonell Tatay
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió Música i Cultura Popular.	Ángeles López Artiga
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió de les Arts Escèniques.	Núria Vizcarro Boix Suplent: Francesc Josep Sanguino
Mesa de Participació de la Cultura Valenciana (MECUV). Comissió d'Educació i Cultura.	Petra M ^a Pérez Alonso-Geta
Fundació Palau de les Arts Reina Sofia.	Ramón Roselló Ivars
Consell de la Ciutadania. CVMC.	Vicente Muñoz Puelles

INSTITUCIONS CULTURALS PÚBLIQUES	MEMBRE REPRESENTANT
Consell de Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana.	Petra M ^a Pérez Alonso-Geta Suplent: Ana Noguera Montagud
Pla Valencià de Democratització Cultural. Capital Cultural Valenciana. Comissió de Valoració.	Irene Ballester Buigues
Junta de Valoració de Béns del Patrimoni Cultural Valencià.	José V. Navarro Raga Begoña Martínez Deltell Amparo Carbonell Tatay
Consell Social de les Llengües.	Ramón Roselló Ivars
Alt Consell per al Desenvolupament de l'Agenda 2030.	Ana Noguera Montagud Suplent: Irene Ballester Buigues
Institut Superior d'Ensenyaments Artístics de la CV.	José M ^a Lozano Velasco
Museu Nacional de Ceràmica González Martí.	Vicente González Móstoles
Consell Assessor del Mecenatge (CASMEC)	Ana Noguera Montagud Suplent: Ángeles López Artiga
Consell Rector Institut Valencià de Conservació, Restauració i Investigació (IVCR+I)	Amparo Carbonell Tatay
Comissió d'Experts per a la selecció de Director del Museu de Belles Arts Sant Pius V.	Amparo Carbonell Tatay

Guardonats amb la medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura

Lliurament de la Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura a la **FUNDACIÓ PER AMOR A L'ART – BOMBAS GENS** per l'excel·lència de les seues instal·lacions i exposicions i pels projectes d'inclusió social i d'investigació de malalties rares de la Fundació. **20 de juny.**

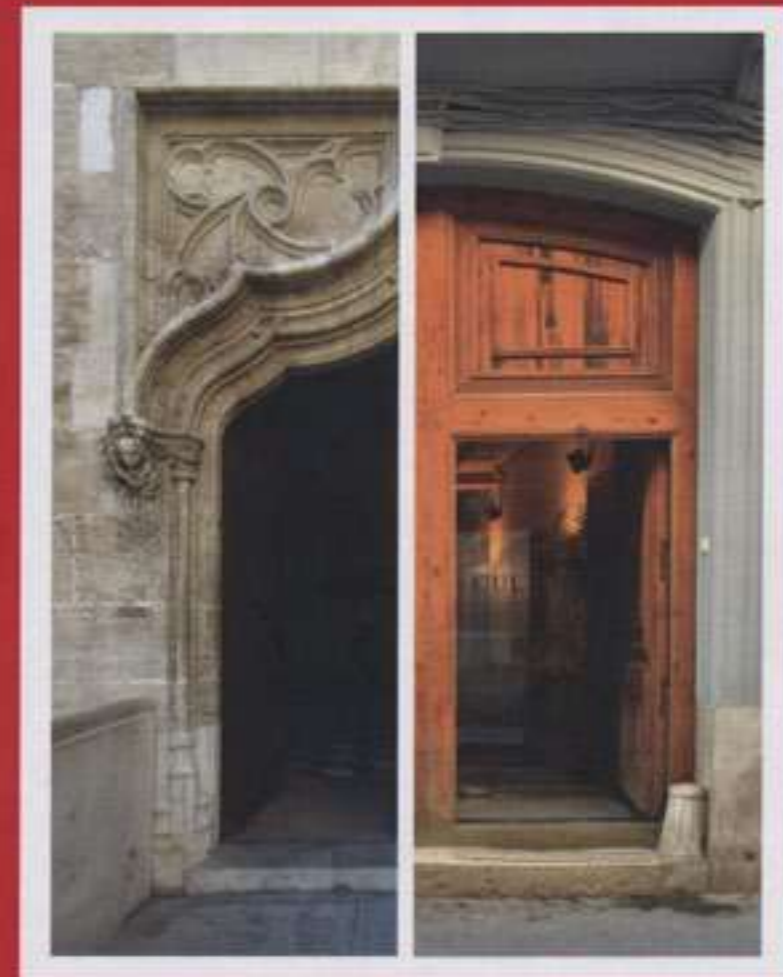

3 Publicacions

*Edició
Agenda 2020 del CVC dedicada a
València i els ports del Mediterrani*

2020

VALÈNCIA I ELS PORTS DEL MEDITERRANI

El CVC dedica l'agenda del 2020 als ports valencians i a les seues relacions amb altres ports del Mediterrani. Volem que siga una manera de recordar que el Mediterrani, la vocació valenciana per excel·lència, no solament va ser fa segles un món de cultura i comerç, el centre del món, sinó que hui dia també és el punt vital dels intercanvis globals: amb el canal de Suez, els estrets de Gibraltar i del Bòsfor, amb l'augment del poder dels països asiàtics, el Mediterrani ha tornat a ser, potser més que mai, l'espai estratègic entre Àsia, Europa, Àfrica i Amèrica.

Si mirem cap arrere, les proves de la relació dels valencians amb el mar es remunten a molts segles. A Alacant, per l'orografia favorable que la protegeix dels vents entre el cap d'Horta i Santa Pola, s'han trobat vestigis d'un embarcador a l'Albufereta del

s. V aC, l'embarcador de les Basses. De la dominació romana, també a l'Albufereta s'han trobat restes d'un moll de 48 metres. I quan la ciutat encara es deia Madina Laqant, en el temps dels àrabs, al-Idrissi va deixar escrit: "A Alacant es construeixen vaixells per al comerç i barques", i això passava entre el que són ara els barris de Benalua i Sèneca, en l'alteró dels Antigons, amb un embarcador en la platja del Bayer. Més tard, en temps del rei Joan (s. XV), se sap que hi havia un moll curt de fusta que partia de la Porta de la Mar. I poca cosa més fins al 1519, que sabem que el port constava d'un dic de carreus de 200 passos de llarg i 36 d'ample.

Aleshores, la guerra de les Germanies i el nou comerç atlàntic impulsaren el port d'Alacant. En la *Crònica* de Martí de Viciana llegim, per exemple, que

los mercaderes hanse mudado a esta Ciudad porque las boticas de sus mercaderias están muy seguras dentro del fuerte muro y los navios en la mar porque con la artilleria de los baluartes son cuidados y defendidos por donde han asentado sus casas muchos mercaderes genoveses y milaneses". En aquell moment, i amb el declivi de València i la reobertura dels mercats italians, Alacant es convertí en el port de Castella al Mediterrani per a l'exportació de la llana. També se n'exportava sosa, sal, espart, raïm, vi, i d'Itàlia arribaven armes, vellut i tota classe de manufactures. D'altres llocs com ara Portugal, Andalusia i Terranova entrava el peix salat, les *saladures* que formaven part de la dieta de la gent pobra. Però també el port s'especialitzà en la redistribució, per cabotatge, de mercaderies que havien d'embarcar cap a l'Atlàntic les naus holandeses, angleses i franceses.

El port d'Alacant s'amplià en les últimes dècades del s. XVI per ordre del rei Felip II, cap a ponent, per a evitar els temporals de llevant. En 1582 "se prolongó el muelle en 50 pasos para mejorar sus condiciones, ya que se entraba en el mar". Però amb algunes millores com el contramoll, de final del segle XVII, el port va quedar substancialment igual fins a les obres dels nous molls i de la dàrsena interior acabades en 1927, o de la dàrsena pesquera de 1953: més de dos segles, doncs, de projectes que no quallaren, durant els quals el port d'Alacant va viure, per dir-ho així, una dolça decadència que només s'ha pogut revertir en les últimes dècades.

El port de Castelló, al Grau de la ciutat, també té una llarga història ininterrompuda de més de vint segles. Quan el rei Jaume I va conquerir la Plana va fer construir el camí entre la ciutat i el Grau, el Camí Vell. La primera documentació de pescadors al Grau és de l'any 1392, i queden restes de la torre de guaita del Pinaret, de 1571, per a defensar l'espai de les incursions pirates.

Ara gestiona una bona part de la indústria motora de la zona, la ceràmica; per any, 21M de tones de

ESQUERREJA: PORT D'ALACANT AMB EL CASTELL DE SANTA BÀRBARA AL FONS
DALI, DRETA: PORT DE CASTELLÓ
DANI, DRETA: PORT DE SAGUNT

DALL: PORT DE GANDIA
DAX: MODEL DE COCA, S. XV

tràfic total i 230.000 TEU. I segurament, amb el de Santa Pola, és el més important en l'activitat tradicional, la pesca. És la base d'una flota de 150 barques, la meitat d'arrossegament, amb dàrsena i moll propis, i dona treball a 1.500 persones.

En el cas de València els indicis d'activitat portuària es remunten al segle VI aC, però l'orografia de la costa, sense abrics naturals, i les particulars condicions de navegació del golf de València, feien difícils els intercanvis marítims. Va ser Pere III el Gran qui autoritzà la instal·lació del Consolat de Mar a València en 1283, un any després que a Barcelona, i es pot dir que este va ser l'origen del gran desenvolupament marítim i comercial de la ciutat. El Consolat de Mar va constituir la principal font de dret marítim al Mediterrani durant els segles posteriors, una legislació viva i en evolució constant, fruit de la tradició i els usos de mercaders i mariners del Mare Nostrum dels segles anteriors. Encara que, parlant estrictament de port, només es pot parlar d'obra civil pròpiament dita des de l'any 1491, quan un Privilegi de Ferran el Catòlic concedia a un cavaller de la ciutat, Antoni Joan, autorització per a construir un pont de fusta a la platja del Grau.

València, en el segle XV, ja s'havia convertit en la ciutat més important de la corona i en la millor unida per mar amb el nord d'Àfrica, Itàlia i en general amb tot Europa. A més, era centre de producció i reparació de naus i d'armes en cinc naus gòtiques, les drassanes, hui en dia ben restaurades. No

podem detindre'ns ací en les obres de gestió i millora que durant segles han donat forma al port actual, que és des de 1992 responsabilitat d'una Autoritat Portuària que també gestiona els ports de Sagunt i Gandia. Només dir que el port de València potser és ara el més important del Mediterrani i un dels primers de tot Europa.

Quant a Gandia, les primeres obres portuàries es feren en 1884. Els drets d'explotació els adquirí la companyia britànica Alcoi-Gandia Railway&Harbour per a importar carbó per a les fàbriques del tèxtil alcoianes i per a exportar la pansa. Recordem que el tren Alcoi-Gandia es va inaugurar en 1892. Amb el temps, i a mesura que el carbó perdia importància, va créixer l'exportació de taronja, però només fins que les millors comunicacions per carretera el convertiren en subsidiari per a esta funció. Hui és important en les connexions amb les Balears i en l'activitat pesquera.

A Sagunt, on ara està el port, a l'inici del segle XX era una platja de cudols que incloïa el Grau Vell, on es conserven les ruïnes del port romà. En 1900 es constituí la Compañia Minera de Sierra

Menera, de capital basc, amb la intenció de transportar amb tren, per a l'exportació, el mineral de ferro: el ferrocarril Ojos Negros-Sagunt. Així va nàixer el port de Sagunt, sobre 66 hectàrees de la partida del Fornàs, al nord del camí de la Vallesa. I així

DRETA: MAPAMUNDI D'AL-IDRISSI, S. XII (1154)
DAX: VISTA DEL PORT DE VALÈNCIA

va nàixer també, de pas, el nucli urbà del Port de Sagunt, que donà inici a la tensió entre la ciutat interior i la costanera que encara perdura.

El port de Sagunt, doncs, s'especialitzà, com era natural, en el sector metal·lúrgic. En l'actualitat, després de la crisi d'Altos Hornos del Mediterráneo en els anys 80, el port s'ha especialitzat en el tràfic de vehicles, de gas, i en el transport marítim de curta distància.

En l'època moderna, el Mediterrani com a zona de trànsit a escala mundial no s'ha correspost amb l'organització dels serveis de comunicació dels armadors, els hubs, que s'han situat fora del Mediterrani, als ports del nord d'Europa (Rotterdam, Hamburg, Le Havre, Felixtowe, Anvers). Però esta és una tendència que es va invertint gràcies en part a la generalització del transport marítim en contenidors: un mercant actual pot carregar-ne milers, i això fa que els costos baixen, que els intercanvis pugen i que

siguen més fiables. Tota la geografia econòmica, per això, està canviant profundament i a molta velocitat. I la valenciana té ara, de nou, la gran oportunitat: la d'aprofitar la ubicació geogràfica del seu sistema portuari per a convertir-se, en el Mediterrani, en el punt neuràlgic estable de les relacions comercials entre Àsia i Amèrica, i Àfrica i el sud d'Europa.

Amb el benentès que competir hui en dia amb les línies del nord d'Europa significa també la distribució terrestre eficient de les mercaderies amb sistemes de gran capacitat, bàsicament els trens de càrrega per vies pròpies, i també amb la distribució per via marítima a altres ports (uns serveis feder competitius). Per aconseguir-ho calen estratègies compassades i inversions econòmiques ordenades per l'eficiència i el rendiment.

Però no descobrim res si diem que els ports valencians han d'afrontar uns altres reptes tan importants com estos. Han d'aprendre a cuidar tota la dimensió cultural, social i de preservació dels territoris on s'ubiquen, perquè una expansió mal pensada i mal decidida tindria uns costos caríssims i irreversibles. El Mediterrani és un espai molt ric, d'una complexitat cultural immensa, i al mateix temps és un ecosistema fràgil: un creixement demogràfic intens, una pressió turística a l'alça, problemes ambientals de tota classe, fan que les polítiques de transport, les decisions que s'hi prenguen, hagen de valorar com mai els efectes socials i sobre el medi ambient de les grans ciutats on radiquen. I de cada territori concret. Els ports estan en les ciutats o a tocar d'elles, i per això en formen part.

ESQUERRA, DALT: GALERA SANT JOAN EVANGELISTA, 1398, NAU CAPITÀNA DE LA SANTA ARMADA DE VALÈNCIA
ESQUERRA, DAVALL: GALERA TURCA, S. XVI
DRETA, DALT: COSTA VALENCIANA DEL KITAP-I RAHRIYYE (LLIBRE DE NAVEGACIÓ) DE PIRI REIS, 1526
DRETA, DAVALL: ASTROLABI, S. XVI

L'ànima de la nostra cultura no s'entén sense ells, però els ports han nascut i prosperat per l'acció de les ciutats, per l'ambició i l'esforç d'innombrables ciutadans a través de la història. El Consell Valencià de Cultura considera que la responsabilitat no pot ser sinó compartida, perquè una decisió *de part* que negara la simbiosi natural entre port, territori i societat urbana significaria a la llarga una mutilació suïcida del que és un cos únic, i una estratègia condemnada a la pèrdua d'influència i riquesa dels mateixos ports i de les societats que els donen la vida. Diríem que els ports són de tots.

És este el cas, en este moment i amb els matisos que calga, del creixement dels recintes portuaris d'Alacant, Sagunt i València, sobretot. El CVC voldria fer una crida en el sentit apuntat i, com a principal institució assessora en matèria de cultura, prestar-se a ajudar a considerar les solucions en què totes les parts guanyen.

Totes estes raons són la raó de l'agenda 2020 de la institució. I en el fons, un reconeixement a tots els que, ahir i ara, han fet possible estes magnífiques realitats portuàries. Però també a altres ports del Mediterrani que, com una xarxa a través de la història, han ajudat a conformar-nos com som i a recordar-nos una i altra volta la nostra vocació.

4 Annexos

Informes

Memòria de gestió interna

Memòria de les comissions

Gestió econòmica-financera

2019

El Consell en els mitjans de comunicació

Concurs literari i de dibuix sobre la contaminació dels mars

Informes

C ONJUNTS HISTÒRICS I BÉNS IMMOBLES SINGULARS

Informe sobre les obres contingudes en el projecte del Capítol Metropolità a realitzar a la catedral de València (bilingüe)

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple Alaquàs, 25 febrer 2019

Antecedents

El CVC va rebre el 10 de gener de 2019 un escrit de la directora general de Cultura i Patrimoni en què sol·licitava un dictamen sobre el projecte "Recuperación de fachada de los absidiolos y cubierta cúpula del relicario" de la catedral de València, i per al qual va remetre el projecte redactat per l'arquitecte Salvador Vila Ferrer, de febrer de 2014.

En l'escrit s'assenyalava que "...la autorización de esta intervención supondría una modificación sustantiva de la Seo, al suprimir de manera irreversible un cuerpo íntegro del edificio, que se data de principios del siglo XIX, y al alterar por completo la actual fisonomía de la fachada de la Catedral entre la Plaza de la Almoína y la Plaza de la Virgen.

Atendiendo al artículo 7 de Ley de 4/1988, de 11 de junio, de Patrimonio Cultural valenciano, que designa esta institución como consultiva de la Administración en materia de patrimonio cultural, se solicita

Naturalesa i abast de l'informe sol·licitat

El paràgraf transcrit situa amb exactitud la naturalesa i abast del que se sol·licita, i caldria fer-hi una reflexió introductòria. L'enfocament de l'Administració manifestat en l'escrit de remissió és de cautela sobre els continguts del projecte, d'acord amb dos raonaments: el primer perquè suposa una **modificación sustantiva de la Seo al suprimir un cuerpo íntegro del edificio**, i el segon per **alterar por completo la actual fisonomía de la fachada de la Catedral entre la plaza de la Almoína y la plaza de la Virgen**.

Tractarem, doncs, de verificar si dels continguts del projecte redactat per l'arquitecte conservador de la seu es dedueixen els efectes assenyalats i, amb independència d'això, si la intervenció que es pretén és compatible amb la protecció patrimonial.

Cal assenyalar que la catedral està declarada Monument Històric Artístic des de 1932 i, per això, subjecta a la Llei de Patrimoni Cultural Valencià de 1988 i a les modificacions successives.

Continguts del projecte: descripció sumària

Atribuïda la iniciativa de l'edificació al bisbe Andreu Albalat el 1262, la catedral la va projectar inicialment el mestre Arnau Vidal.

Comença afirmant l'arquitecte redactor que el projecte "...tiene por objeto, con carácter general, la recuperación de las fachadas de los absidiolos centrales de la cabecera, de sus ventanales y contrafuertes mediante la eliminación de todos aquellos elementos que actualmente constituyen añadidos impropios e innecesarios, así como la compleción del tambor y la cubierta del Relicario, con la restauración de cuantos elementos arquitectónicos se vinculan a ellos".

Tot seguit exposa, d'acord amb els autors clàssics com ara el canonge Sanchis i Sivera (La catedral de Valencia. Guía histórica y artística, 1909), la gènesi del monument, que es va iniciar precisament i com era habitual per la capçalera, i n'adscriu la traça a l'estil gòtic amb "...arcos ojivales, bóvedas sobre nervios y grandes ventanales".

Assenyalem, ací, amb Leopoldo Torres Balbás (Iglesias del siglo XII al XIII con columnas gemelas en sus pilares, 1946), que "...la Catedral de Valencia es el único de los templos con pilares de dobles columnas que tiene arbotantes, elemento arquitectónico que, unido a su cabecera, con girola y capillas radiales, demuestra una influencia del arte gótico del norte de Francia, mezclada en ese edificio con la tradicional de las columnas gemelas".

Descriu l'arquitecte conservador, tot seguit, les construccions que s'han anat juxtaposant en el perímetre exterior de la catedral, en particular a la capçalera. Així, entre el final de XV i el principi del XVI "...se construyeron las sacristías de algunas capillas y dos capillitas exteriores de piedra situadas entre los contrafuertes de los absidiolos recayentes a la girola".

I afegeix "...A partir del siglo XVI bien por necesidades funcionales o por falta de espacio, bien por su relación entre el perímetro de la catedral y su espacio exterior urbano, las edificaciones que se han ido realizando en la cabecera del templo han ido ocultándola progresivamente".

Doncs bé, l'arquitecte Vila descriu minuciosament aquesta contínua ocultació de la capçalera. Ja en el XVI, Gaspar Gregori va alçar, amb exquisides maneres arquitectòniques, la Galeria o Obra Nova des de la porta dels Apòstols fins a la comunicació elevada entre la catedral i la basílica, cosa que va comportar l'ocultació de dues absidioles i dels contraforts corresponents. Al llarg del XVII, el creixement de la Sagristia Antiga en planta i altura per a fer-hi arxiu i biblioteca va amagar tres absidioles més.

Van quedar a la vista, per això, tan sols tres absidioles de les huit originals, amb els finestrals gòtics cegats i envoltats de construccions utilitàries situades entre els contraforts, sense directriu arquitectònica.

En temps del plànol del Pare Tosca, 1704, apareix alçat un mur envolupant de traça semicircular que els amagava i al qual fa referència Sanchis i Sivera. L'any 1909 el canonge conclou, en descriure les obres fetes al llarg del temps a la capçalera, que "...Muy irregular y deforme fue hasta principios del siglo XIX el exterior de la Catedral por esta parte. Lo que hoy es un elegante y recto muro de ladrillo era en aquel tiempo una pared fea... que el cabildo acordó en 1815 reconstruir".

Resulta evident que aquest creixement que tendia a l'ocupació dels espais entre contraforts tenia com a finalitat la construcció o ampliació d'espais per a les sagristies de les capelles, i se "...situaron no en el espacio situado entre los contrafuertes de un mismo absidiolo, porque eso habría supuesto tapar los ventanales góticos que era la principal entrada de luz. La ubicación de las sacristías en esos subespacios era idónea ya que permitía alcanzar la altura deseada sin restricciones y un acceso directo desde la capilla a la que servían".

Els recintes que descriu el projecte tenen coberta de fusta, envà de rajola i teula corba recolzats en el mur de carreu i rajola que els envolta. Assenyala el conservador que la coberta està desmuntada per un atac de tèrmits.

Proposta d'intervenció

Exposats d'una manera succinta, els continguts de la intervenció projectada per l'arquitecte conservador són:

Eliminació de la coberta de fusta i teula corba i del mur de rajola ceràmica que tapen la major part de les absidioles, i restauració de les afeccions que l'eliminació de la coberta línica haja deixat en els paraments de carreu de les absidioles.

Manteniment testimonial del mur envolupant, preservant-ne la traça i les filades baixes de carreus com a sòcol, sobre el qual es dreçaria un reixat.

Alliberament dels tres finestrals impròpiament cegats amb rajola ceràmica, i reconstrucció prenent com a model els de les absidioles completes, això és, tancament exterior de vidre entre el mainell i els brancals i els arcs.

Compleció d'un contrafort truncat per la construcció del mur de tancament citat.

Restauració o reposició del sòcol dels carreus de la façana desaparegut en el curs de les construccions descrites.

Compleció i definició del volum, dels acabats exteriors i de l'altura del tambor de la capella del Reliquiari, que no es va executar mai, amb carreus recobrats. Col·locació de coberta de teula no vidriada en la part visible de la cúpula de la capella, un treball que no es va fer tampoc al seu dia.

Restauració de la capella de Sant Jaume, ubicada entre contraforts, per mitjà del cobriment de pedra semblant a les contigües.

L'abast visual d'aquestes operacions arquitectòniques pot ser entès amb la consulta dels plànols 2, 5, 10 i 13, que s'adjunten en l'annex gràfic i que reflecteixen les plantes i els alçats tal com se'ns presenten actualment i com podrien ser contemplats després de les obres sol·licitades.

Certament, com assenyala més amunt el redactor, el projecte "...tiene por objeto, con carácter general, la recuperación de las fachadas de los absidiolos centrales de la cabecera, de sus ventanales y contrafuertes mediante la eliminación de todos aquellos elementos que actualmente constituyen añadidos impropios e innecesarios, así como la compleción del tambor y la cubierta del relicario, con la restauración de cuantos elementos arquitectónicos se vinculan a ellos".

Bases doctrinals per a l'avaluació

Els set Axiomes del Vot Conclusiu de Camillo Boito en el IV Congrés d'arquitectes i enginyers de 1883, celebrat a Roma, són considerats de forma generalitzada com "...la primera formulación orgánica de una serie de normas de intervención coherentes con una teoría exhaustiva y rigurosa; como tal, constituyen un punto de referencia fundamental para las Cartas de Restauración elaboradas en los decenios posteriores..." "...El Voto de 1883 establece y define de manera normativa el llamado Restauo Científico o Archeológico". (González Varas, I.: *Conservación de bienes culturales*, 1999).

Doncs bé, quant a la conservació de estratificacions del monumento, prohibides taxativament en l'article 5é, estableix, però, l'excepció del "...caso en que, teniendo una importancia artística e histórica manifiestamente menor que el edificio mismo y simultáneamente desvirtuando o enmascarando algunas partes notables del mismo, se deba aconsejar su remoción o su destrucción".

Les Cartes de Restauració successives de 1932, 1972 i 1987 mantenen l'esmentada excepció amb matisos que no entelen el que Boito va establir.

En particular la Carta de 1972, deguda al magisteri de Cesare Brandi, obliga a una reflexió sobre les Lliçons impartides per qui va ser el director de l'Istituto del Restauo durant dècades i replegades en un volum imprescindible (Brandi, Cesare: *Teoría de la restauración*, 1977) i que constitueixen el corpus del Restauo Crític.

Afirma Brandi que la restauració s'ha d'assentar sobre dos axiomes: el primer, "se restaura solo la materia de la obra de arte", i el segon, "la restauración debe dirigirse al restablecimiento de la unidad potencial de la obra de arte, siempre que esto sea posible sin cometer una falsificación artística o una falsificación histórica, y sin borrar huella alguna del transcurso de la obra de arte a través del tiempo".

La matèria de l'obra d'art es desplega i es defineix com a estructura i aspecte o bé com a instància històrica i instància estètica, la qual cosa no es podrà resoldre sinó amb la preeminència de l'aspecte, això és, de la instància estètica. Dit a la manera de l'escolàstica, "Quod visum placet".

Conseqüència del segon axioma, filtrat per la consideració anterior, Brandi conclou que "...la exigencia de conservación integral de todos los estadios por los que ha pasado la obra no deberá contravenir la instancia estética".

Quan es replanteja el problema de la conservació i l'eliminació dels elements afegits, "...según el punto de vista de la instancia estética se invierten los valores con respecto a la instancia histórica, que ponía en primer lugar la conservación de las adiciones. Para la exigencia que nace de la condición artística de la obra de arte, lo añadido requiere ser eliminado".

Conclou que la solució a aquest enfrontament no pot ser d'autoritat, sinó que "...tendrá que venir sugerida por la instancia que tenga mayor importancia. Y, puesto que la esencia de la obra de arte consiste en que sea contemplada en el propio hecho de constituir una obra de arte, y solo en segundo término en el hecho histórico que singulariza, es claro que, si el añadido disturba, desnaturaliza, ofusca o sustrae en parte a la vista la obra de arte, tal adición debe ser eliminada".

Aplicació a l'objecte en avaluació

Les consideracions anteriors, en especial les relatives a la suposada confrontació entre instància històrica i instància estètica, són plenament aplicables als continguts del projecte de "Recuperación de fachada de los absidiolos y cubierta cúpula del Relicario" de la catedral de València.

Assenyalem, en primer terme, que les peces arquitectòniques que el projecte pretén eliminar *disturban, desnaturalizan, ofuscan o sustraen en parte a la vista la obra de arte*, de manera que aquestes addicions podrien ser eliminades. I això perquè resulta clar, a la llum de la documentació gràfica i fotogràfica aportada per l'arquitecte conservador, una part de la qual s'adjunta en l'annex gràfic del dictamen present, així com de la inspecció ocular duta a terme per a elaborar-lo de tots els elements afectats pel projecte, que tant el mur vuitcentista com la coberta de les construccions alçades entre contraforts de capelles, com el cegat dels finestrals de les capelles, com l'aiguavés de coberta que amaga la cúpula del Reliquiari, són de tan escassa qualitat en si mateixos i, més encara, en relació amb elements essencials de la capçalera com són els contraforts de les capelles, i reuneixen tals condicions d'estabilitat, que eliminar-los és doctrinalment estimable.

En segon terme, hem d'admetre que el projecte del Capítol Metropolità certament pretén suprimir de manera irreversible un cos íntegre de l'edifici, l'impropi mur ceràmic, i amb ell la sostrada i les addicions adventícies descrites, amb el doble resultat d'alterar la fisonomia de la façana de la capçalera de la catedral entre la plaça de l'Almoïna i la Galeria, cosa que permetrà la contemplació de la part externa de la girola catedralícia, que, insistim, és element essencial del període gòtic en què es va alçar.

En suma, un resultat visual d'aquesta naturalesa i magnitud és encomiable des de la consideració de la instància estètica, com s'ha argumentat en tractar les bases doctrinals contemporànies.

Conclusió

L'autorització sol·licitada pel Capítol Metropolità, basada en el projecte "Recuperación de fachada de los absidiolos y cubierta cúpula del Relicario" de la catedral de València, redactat per l'arquitecte conservador Salvador Vila Ferrer, d'acord amb els principis doctrinals exposats en aquest dictamen, podria ser atorgada.

Informe sobre el Plan Especial sobre el Cabanyal – Canyamelar (PECC) (anexo fotográfico)

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, IAC Juan Gil-Albert d'Alacant, 25 març 2019

Introducción

El Pleno Municipal de València, acordó el 31 de enero de 2019 solicitar Informe conforme a la legislación sectorial, sobre el Plan Especial del Cabanyal y Canyamelar (PECC) a las entidades afectadas, en el trámite de Información Pública por un plazo de 45 días hábiles, según establece la LOTUP en sus artículos 50 y 51.

Considera el Ayuntamiento que el Consell Valencià de Cultura es una las entidades afectadas y por tanto le comunica con fecha 8 de febrero de 2109 el Acuerdo Plenario que contiene la petición de informe. El Presidente Grisóla lo traslada a la Comissió de Llegat el mismo día.

Subraya el Acuerdo Plenario la doble faceta del PECC: de un lado la protección y valorización del patrimonio cultural y, de otro, la regeneración y mejora urbana en todo el ámbito del plan especial que conecta la trama histórica del Cabanyal y Canyamelar con la playa y a la vez pretende la conexión con el resto del tejido urbano de la ciudad existente en la parte exterior de Serrería.

En consecuencia, estos serán los campos que abordará el presente Informe: primero, el patrimonial del conjunto del ámbito del PECC, en segundo lugar, la ordenación urbana de los espacios vacantes situados al Este de la formación histórica y, por último, la solución de enlace con la ciudad a poniente y a lo largo de Serrería.

Para ello trataremos de realizar el preceptivo análisis ajustándonos a ciertas bases de uso extendido en las ciencias sociales, como son la consideración de la consistencia de los objetivos, esto es la ausencia de contradicción entre ellos, y la coherencia entre los fines y medios que el PECC propone.

A tales efectos, consideraremos como objetivos los señalados en el escrito de remisión ya citado, que son:

- I Protección y valorización del patrimonio cultural.
- II Regeneración y mejora urbana en el ámbito que conecte la trama histórica del Cabanyal Canyamelar con la playa.
- III Conexión con el tejido urbano de la ciudad a poniente a lo largo de Serrería

Procederemos a exponer muy resumidamente los contenidos de los objetivos a analizar, su compatibilidad, y, simultáneamente, verificaremos la idoneidad de los medios propuestos.

I

Protección y valorización del patrimonio cultural

Tres áreas forman el Centro Histórico Protegido: Área del Bien de Interés Cultural (BIC) declarada en 1993, formada por los tejidos de ensanche del núcleo originario generados en el siglo XIX; Área del Bien de Relevancia Local- Núcleo Histórico tradicional (BRL-NHT) que es el núcleo originario del sector; Área de Centro Histórico (CHP) a poniente del anterior; e incluye asimismo ciertos enclaves exteriores al CHP, próximos a la playa, por compartir en alguna medida los patrones del Cabanyal y Canyamelar.

El PECC utiliza para la delimitación de áreas del núcleo histórico del Cabanyal y Canyamelar una serie de criterios de valoración como son: formar una agrupación coherente, delimitable, que posean una entidad cultural propia; que estén ordenadas según una trama urbana singular; que posean lenguajes arquitectónicos característicos y que revelen patrones reproductores de las formas de vida ancestrales.

Recordemos, en este sentido, que *"...el caso de Pueblo Nuevo del Mar es un buen ejemplo del interés de la tipología como herramienta orientada al conocimiento de la arquitectura y la ciudad..."* y también que *"...el tipo es una síntesis a priori porque se refiere a todos los aspectos relacionados con la forma, la construcción y la agrupación de los edificios..."* (Mas Llorens, V, 2004).

El PECC utiliza diversos criterios comúnmente aceptados en orden a la clasificación de los inmuebles en las áreas BIC Área de Cabanyal y BRL NHT para la formación del catálogo de Bienes:

Urbanístico, por pertenecer a una unidad o conjunto acotable de semejantes características.

Cronológico, con el límite superior de los años 60, momento en que se producen las mayores distorsiones.

Lingüístico, con nueve categorías que comprenden desde la tradicional popular a los eclecticismos, modernismos y racionalismo.

Arquitectónicos referidos a conceptos edilicios como alturas de la edificación, existencia de patios y relación con la calle que suele ser directa para toda vivienda del inmueble.

Con ello y de acuerdo con lo establecido en la Ley de Ordenación del Territorio, Urbanismo y Paisaje, Anexo VI, se tipifican cuatro niveles de protección de los bienes: Protección General Integral, Parcial, Ambiental y Tipológica.

Así se configura el Catálogo de Bienes y Espacios Protegidos del PECC que contiene en el anexo las *Fichas de Bienes catalogados*.

Todo ello tratado dentro de la ortodoxia proteccionista que desde la Carta de Ámsterdam de 1975 impregna los documentos y normas de conservación de los conjuntos históricos (González Varas, 1996: *"Conservación de bienes culturales"*)

Consideraciones sobre el apartado I.

1. El PECC sigue en este apartado un método ortodoxo, consolidado durante décadas por las Cartas internacionales y por las Normas españolas, así como en los documentos proteccionistas, y que en la actualidad se encuentra regulado con detalle por la Ley de Ordenación del Territorio, Urbanismo y Paisaje de la Comunitat Valenciana, y ello sin perjuicio de las valoraciones específicas de cada inmueble contenidas en las fichas del Catálogo de Bienes y Espacios Protegidos, que escapan a la naturaleza y alcance de este informe.

2. Parece razonable afirmar que los objetivos proteccionistas forman un conjunto unitario y por ello consistente y que los recursos aplicados a la conservación y protección son adecuados, a tenor de la doctrina comúnmente aceptada y por la práctica institucional y disciplinar desarrollada en las décadas precedentes, por lo que resultan coherentes.

II

Regeneración y mejora urbana en el ámbito que conecta la trama histórica del Cabanyal y Canyamelar con la playa.

Se trata en este apartado de una franja por ordenar, enteramente compuesta por terrenos vacantes, inertes, con restos de anteriores obras y proyectos decaídos, y, junto a ellos, enclaves singulares, como el bloque de Portuarios y el Parque Dr. Lluçh.

El PECC propone para estos suelos la delimitación de Unidades de Ejecución como sistema adecuado para su desarrollo. Interesa, sin embargo, a los efectos del informe solicitado, centrar el análisis en la ordenación urbana, en el diseño de los fragmentos de ciudad que componen, en parte, las unidades citadas. Se tratará de un análisis proyectual que orillará las técnicas necesarias para su posterior ejecución, en suma, su gestión, que, por tanto, no tendrá cabida en el presente informe.

Veamos los fragmentos.

De Sur a Norte, tenemos el primero de ellos formado por el llamado entorno de piscinas que ocupa el ángulo SE del ámbito y trata de resolver la fachada de la calle Eugenia Viñes entre las de Marcos Sopena y Mediterráneo, teniendo al poniente Montañeros que confluye con la de Arquitecto Guastavino.

La ordenación propuesta es un punto singular en el conjunto del Plan, puesto que contempla un edificio de XV plantas, sobre plataforma de escasa potencia, que contrasta con la cornisa del entorno, sin duda por considerarlo un hito visual ubicado en un lugar único. Sin embargo, la inmediatez de un gran equipamiento, de uso por definir, y varios bloques laminares de vivienda tal vez le resten la preminencia visual que se le debe suponer a un hito urbano.

La otra parte del fragmento está compuesta por dos manzanas de bloques laminares, ordenados de forma diferente: unos perpendiculares al mar, otros paralelos a lo largo de la calle formando manzana semiabierta a poniente. En ésta se procura salvaguardar el chalé de Demetrio Ribes, si bien la formulación utilizada altera tanto la alineación de las edificaciones como la continuidad de cornisa en ambos lados del inmueble a proteger.

Como resultado de esta heterogeneidad de propuestas morfológicas y tipológicas, el paisaje urbano resultante se aparta de los cánones de continuidad y homogeneidad que se adoptan cuando se trata de configurar una alineación a viario unitaria.

El segundo fragmento se extiende entre las calles Mediterráneo, Dr. Lluçh, Pescadores y Astilleros. Trata de resolver la debatida sustitución del Bloque Portuarios, opta por la demolición y sustitución por un conjunto de dos manzanas, una semiabierta con lados desiguales, otra con dos bloques en L, ambas con ajardinamiento entre los cuerpos de edificación. Resulta destacable esta disparidad morfológica. La voluntad de ocultar las traseras de los edificios antiguos de la alineación norte de la calle Mediterráneo por medio de una de las alas de la manzana semiabierta, aunque con una separación entre los elementos muy reducida, generará un angosto recinto lineal.

Por otro lado, dichos cuerpos o aletas de las U limitan la larga perspectiva de la calle Astilleros en perjuicio del paisaje urbano resultante.

El tercer fragmento ocupa en su casi totalidad el parque Dr. Lluçh, que es mantenido, si bien se ve remodelado por la voluntad de prolongar las travesías de los tejidos históricos de poniente y así dar fluidez al acercamiento a la playa, sin consideración de su arquitectura y del material vegetal existente.

La alineación Este del fragmento se resuelve con bloques lineales de cinco plantas que rebasan la cornisa mayoritaria de la alineación enfrentada.

En su tramo norte los bloques se duplican y generan fachada construida alineada a viario en la Calle Dr. Lluch, de modo diferente al resto del largo lado Oeste del fragmento, por lo que se pierde la continuidad y homogeneidad, en este caso vegetal, del lado Este de la calle.

III Conexión con el tejido urbano de la ciudad a poniente a lo largo de Serrería

El cuarto fragmento se desarrolla en torno al encuentro en rotonda de la avenida de los Naranjos y la calle Luis Peixó, luego Fausto Elio. La pieza SE se ordena según los límites que marcan los edificios construidos, si bien el Jardín de la Remonta podría haber recuperado mejor forma de haberse prolongado la calle Pere Maza hasta la avenida de los Naranjos, remodelando tanto el equipamiento como el terciario educativo.

Del otro lado de la Avenida los usos residenciales y terciarios educativos carecen de viario público en sus lados recayentes al jardín que hay entre ellos y el bloque lineal de equipamiento residencial, ubicado en la manzana del Hospital de San Juan de Dios, resta visibilidad a la obra del arquitecto Mora, que, a pesar del estado pobre de la cara recayente a Álvaro López, merece una apreciación unitaria en parcela única. El lado de poniente del fragmento se destina a equipamiento como rastro o mercado ambulante, adoptando la configuración en arco en torno a la rotonda.

El quinto fragmento es fundamentalmente de orden viario sin que haya apenas aportación arquitectónica y trata de integrar la estación Valencia-Cabanyal con el área construida a levante, hacerla más accesible y dignificar su presencia urbana. La manzana que resuelve la llegada de la alineación norte del Paseo al mar con la calle Luis Peixó adopta una formulación clásica con profundidad limitada y patio interior. Finalmente, en las calles Jerónimo Monsoriu, Cano Coloma y Fusta se resuelve un vacío urbano mediante recurso a cuerpos de edificación en altura completando la manzana en que se halla.

Consideraciones sobre los apartados II y III.

1. Las discontinuidades de los cuerpos de edificación, consecuencia de las oscilaciones morfo-tipológicas y las pérdidas de perspectiva señaladas en los fragmentos 1, 2 y 3, ofuscan el paisaje urbano.
2. La recurrente utilización del bloque lineal de profundidad poco compatible con la deseable vivienda pasante, y alineado al viario, pudiera ser subsanada en futuras versiones en beneficio de otras opciones morfo-tipológicas.
3. El modo proyectual utilizado se caracteriza por la actuación por yuxtaposición, abordando la ordenación de modo subfragmentario, en detrimento del orden del conjunto.

Cabe recordar como referencia doctrinal que *"...la edificación... se va produciendo según una gama de procesos tipológicos específicos, sumatorio de las diferentes situaciones territoriales con sus respectivas ordenaciones morfológicas..."* y que *"...la arquitectura de la ciudad no es la sus edificios individuales ni tampoco los proyectos de los espacios vacíos, sino que está en la articulación formal de las partes..."* (Solà Morales i Rubió, M. 1997)

En suma, dada la condición de Versión Preliminar del documento analizado, podemos creer que la incorporación de las reflexiones y observaciones manifestadas a lo largo de este informe pudiera aportar mayor coherencia en la ordenación urbana de ulteriores propuestas.

Informe sobre la refinería "La Británica" Alicante (anexo fotográfico)

Autor: Css. Arts
Aprovació: Ple, IAC Juan Gil-Albert d'Alacant, 25 març 2019

ESTADO DE LA CUESTIÓN

La Serra Grossa (conocida como Sierra de San Julián) es una formación montañosa de 161 metros de altura al noreste de Alicante que emerge a ras de mar. Delimitada por el oeste con la playa de la Albufereta, que en su día fue una ensenada donde hubo un puerto romano. La montaña alberga varios hitos de la historia pues en ella se hallaron vestigios de población íbera, de la Edad del Bronce y del Neolítico. Fue uno de los primeros yacimientos arqueológicos excavados de Alicante que datan del 1815 a.C. Una antigua cantera esculpió en su vertiente marina un paisaje imponente de planos verticales de roca cortada. La explotación transformó la topografía natural del lugar hasta abrir en él una superficie horizontal que, a partir de 1875, sirvió para acoger una refinería conocida como «La Británica». Pero fue durante los años convulsos de la Guerra Civil española, que hicieron del carburante un recurso estratégico de primera necesidad, cuando «La Británica» experimentó un crecimiento más remarcable. Sometido a un estricto racionamiento y una intensa vigilancia, el carburante se empezó a almacenar dentro de un vasto sistema de galerías y depósitos subterráneos que destriparon silenciosamente la Serra Grossa. Las instalaciones funcionaron a pleno rendimiento hasta 1966, cuando la construcción de nuevos depósitos en el puerto de Alicante provocó su cierre. Las entradas al almacén subterráneo fueron selladas y las galerías y los depósitos cayeron en el olvido.

Con el cambio de milenio, la Generalitat Valenciana se planteó ampliar la red metropolitana de ferrocarril extendiendo la Línea 1 para servir las playas del norte y conectar Alicante con Benidorm. La extensión tenía que pasar por la franja que separa la Serra Grossa del mar y debía tener una parada ante la antigua refinería de «La Británica». Así, la nueva parada constituía una oportunidad para urbanizar la superficie que se extiende al pie de las paredes de roca cortada, ante la entrada del almacén subterráneo, y rescatar del abandono y el olvido ese paisaje emblemático.

La ampliación de una red de transporte mediante una intervención paisajística ha servido para dar acceso y visibilidad a un lugar emblemático. La intervención ha llevado a cabo operaciones de limpieza que, como el derribo del depósito exterior, no han estado exentas de una cierta controversia. Sin embargo, estas operaciones han consolidado la extraña belleza del paisaje conformado por las paredes de roca cortada y han constituido la base para que algún día se pueda abrir al público.

A pesar de las distintas propuestas realizadas por distintos arquitectos y así como de innumerables reivindicaciones en medios de comunicación para dotar de contenidos y asignar un destino a estos singulares espacios, la administración no ha tomado las medidas oportunas.

Es legítimo que estos espacios, que forman parte del patrimonio de la ciudad de Alicante, se abran a la ciudad para el conocimiento y disfrute de los ciudadanos y sus visitantes.

Concepto fundamental para la comprensión de la cuestión. Arqueología industria vs Patrimonio Industrial.

La arqueología industrial es una disciplina científica que estudia y pone en valor los vestigios materiales y testimonios históricos de las sociedades surgidas durante la revolución industrial.

Según apunta Inmaculada Aguilar (catedrática de Hª del Arte de la Universitat de València y miembro de la Comisión delegada del Consejo del Instituto de Patrimonio Cultural de España para el Plan Nacional de Patrimonio Industrial), para Kenneth Hudson¹ la finalidad de estos estudios es el descubrimiento, la catalogación y el estudio de los restos físicos del pasado industrial, para conocer a través de ellos aspectos significativos de las condiciones de trabajo, de los procesos técnicos y productivos. Desde su origen, uno de los principales objetivos de la arqueología industrial ha sido el restablecimiento y restauración de sus elementos industriales, bien a través de su consolidación, recuperando su primitivo aspecto o impidiendo su desaparición mediante la adjudicación de otros usos. La aceptación de patrimonio industrial como parte de nuestro patrimonio histórico ha sido aceptada hacia los años 80 y la crisis que ha generado el abandono de la industria y su reconversión, dejando en desuso y abandono muchas infraestructuras industriales, reconvertidas hoy en espacios para la cultura, museos, etc.

En 1989 se funda la asociación Valenciana de arqueología Industrial. En 1990 se realiza el primer Congreso d'Arqueologia Industrial del país Valencià en Alcoy. En 1994 se llevó a cabo el Segon Congrès d'Arqueologia Industrial en Sagunto. En 1996 se creó la Fundación para la Protección del Patrimonio Histórico Industrial de Sagunto que abordó la restauración y puesta en valor del alto horno nº3 del Puerto de Sagunto. En 1988 la fábrica textil Giner de Morella fue adquirida por la Generalitat Valenciana con fines educativos, turísticos y culturales, gestionado complejo hoy por la Fundación Blasco de Alagón. Y en 2001 se creó el Plan Nacional de Patrimonio Industrial renovado y actualizado en 2011.²

INTRODUCCIÓN HISTÓRICA Y ANTECEDENTES

Según explica Aguilar Civera “La antigua Refinería de Petróleo “La Británica” estaba situada en la finca “La Cantera” y pertenecía a la Sociedad Anónima Marca “El León”. Era, junto con la denominada ‘Industrias Babel y Nervión’, antes Sociedad Fourcade-Guturbay de Bilbao (propietarios de varias sociedades relacionadas con los Altos Hornos, Ferrocarril, Construcción y Fábricas de harina), ubicada a Poniente de Alicante, cerca de la playa de Babel y Estación de Benalúa, una de las dos instalaciones destinadas al almacenamiento y manipulación del petróleo y sus derivados que tenía la ciudad de Alicante a finales del siglo XIX. Situadas en la periferia de la ciudad Poniente y Levante, mantenían una estrecha relación y comunicación con el puerto, ferrocarril y carretera”.³ La industria del petróleo aparece en España en las dos últimas décadas del siglo XIX. Por aquél entonces, el petróleo se utilizó como fuente de aceites combustibles para la iluminación hasta la llegada del alumbrado eléctrico y la difusión del motor de explosión. La demanda de aceites (queroseno) para el alumbrado público y privado de nuestra sociedad decimonónica estimuló la instalación de estas refinerías en ciudades de cierta importancia urbana.

¹ Aguilar Civera, I. *La Factoría oculta. Instalaciones “La Cantera” CAMPSA en Alicante. Un monumento del Patrimonio Industrial, “50 anys CCPP PV. Construïm drets: mirant cap el futur”*, Edita Universidad de Valencia, Valencia, 2018, pág. 209.

² Ibidem, pág. 211.

³ Aguilar Civera, I. *Historia del Transporte, Obra Pública y Telecomunicaciones. De la refinería “La Británica” a la Factoría “La Cantera” de Alicante. 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, 2006, pág.8.*

La primera noticia sobre su existencia la encontramos en la autorización concedida a la sociedad Deutsch e Hijos de París, para instalar una refinería en el año 1875, en los locales de una antigua fundición de metal llamada “Británica” (de ahí su apodo). Esta fecha indica que fue unas de las primeras refinerías de petróleo instaladas en España (junto a la Sociedad Deutche y Cía, la primera de la que se tiene constancia, y Sociedad Sabadell y Henry de Cornellá de Llobregat)⁴. En sus buenos años, Deutsch e Hijos abastecía el 55% del mercado de petróleo del país.⁵

Estaba ubicada en la ladera de la montaña, en dos niveles. En su parte alta estaba la chimenea, dos grandes depósitos de combustible y un muro de mampostería que hacía funciones de contención. El resto de la instalación estaba compuesto por naves industriales de diferentes tamaños. Un pequeño embarcadero de madera y hierro de unos 140 metros de longitud, llamado el Muelle de Santa Ana, que se construyó para el acceso de embarcaciones de pequeña calado (veleros que transportaban el petróleo de los vapores que llegaban de Estados Unidos). Estaba situado en el mismo lugar en el que más tarde se levantaría el Tiro de Pichón. Sin embargo, no mantenemos restos de dicho muelle porque un temporal lo arrasó por completo en 1929 y no fue reconstruido. Para entonces, la refinería podía optar por otros medios de transporte, el recién inaugurado ferrocarril de La Marina, que enlazaba Alicante-Villajoyosa-Denia desde el año 1915 y un ramal que conectaba la refinería con la Estación de Madrid de la compañía MZA y el puerto.

Según sigue Aguilar Civera “El 9 de octubre de 1929, se realizó la venta por expropiación de la Fábrica ‘La Británica’ de la Sociedad Anónima Marca ‘El León’ ante el notario D. Genaro Gil Socil a favor de CAMPSA.⁶ Por iniciativa del Ministerio de Hacienda, para evitar el fraude fiscal y controlar la distribución de los derivados del petróleo y su relación con las compañías internacionales de suministro, se dictó el Real Decreto del 28 de junio de 1927 en el que Calvo Sotelo justificaba su cambio de titularidad:

‘el petróleo es un factor industrial básico; es asimismo elemento sustantivo de la defensa nacional’. Y allí nació la “Compañía Arrendataria del Monopolio de Petróleos S.A” (CAMPSA).⁷

Con motivo del traspaso de titularidad, en 1927⁸ se realiza un inventario de todos los elementos de la fábrica, dividiéndose en terrenos y edificaciones (datadas entre 1887 y 1927). De este modo podemos documentar varias fases constructivas, entre 1836 (primera referencia hallada) y 1966 (año de su cierre).

Entre las funciones que competía a CAMPSA estaba la de acopiar y mantener tanto unas reservas de seguridad como unas reservas estratégicas. En el contrato entre el Estado y CAMPSA se decía “que cubran las necesidades del país durante cuatro meses y las de la defensa nacional durante un año”⁹. Estas cláusulas otorgaban amplios poderes que durante la Guerra Civil fueron utilizados por los mandos militares de ambos bandos. El carburante durante la Guerra Civil fue considerado material de primera necesidad, racionado y sumamente vigilado. La sierra albergó durante la Guerra Civil alguna trinchera republicana, de la que aún se encuentran restos, y fue el llamado Campo de los Almendros próximo a la actual parada del TRAM (La Sangueta), un campo de concentración preparado por los italianos para retener a militares republicanos, la mayoría de ellos refugiados en el puerto de Alicante, último reducto de las tropas leales a la Segunda República.

⁴ Idem.

⁵ Ibidem, pág. 10. Aguilar Civera toma como referencia para este dato de G. TORTELLA, A. BALLESTERI, J.L.DÍAZ, *Del monopolio al libre mercado. La historia de la industria petrolera española*. Madrid LID Editorial Empresarial S.L. 2003 pág. 46.

⁶ (“Acta de desafección y entrega” Delegación de Hacienda. Sección del Patrimonio del Estado. 12/63 Pl. 182/32 LG/ES. Factoría “La Cantera” de Alicante) en “II Factoría ‘La Cantera’ una explotación de CAMPSA”

⁷ Aguilar Civera, I. *Historia del Transporte, Obra Pública y Telecomunicaciones. De la refinería “La Británica” a la Factoría “La Cantera” de Alicante. 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, 2006, pág.17.*

⁸ Ibidem, pág. 18.

⁹ Ibidem, pág.19.

Hay constancia de la implantación de una guarnición militar desde 1941 en la propia factoría de CAMPSA. La factoría sufrió los bombardeos durante la Guerra Civil, siendo reconstruida (probablemente con motivo de esta reparación de daños se elevaron las defensas militares y se incorporaron los círculos que podemos identificar como antiaéreos), incorporándose posteriormente, durante los años 40, nuevos elementos como el círculo exterior en el lado Este de la factoría y la balsa descubierta que se encuentra a su lado (ver fotografías 5 y 6); el depósito que aparece independiente de la muralla es anterior a 1943. En 1937 se presentó el primer proyecto de la factoría subterránea para CAMPSA, que fue ejecutándose durante la década siguiente excavando el terreno rocoso-arcilloso-calizo, y que se finalizó a principios de los 50 con el proceso de revestimiento interior mediante la proyección de hormigón gunitado en las bóvedas.

Su construcción fue dirigida por el ingeniero Juan Puig Ribas. La "Británica" siguió su producción y distribución de combustible hasta 1966, año en que empiezan a funcionar las nuevas instalaciones de CAMPSA en el Muelle de Poniente del Puerto de Alicante¹⁰.

En 1970 se produce la desafección de una parcela de 1.065 m². En 1978 se produce la desafección de 62.889 m², quedando una parcela de 7.292 m² para la construcción de una instalación de venta de carburantes afectada al Monopolio de Petróleos. Dicha parcela queda finalmente desafectada en 1981, pasando así la totalidad de la parcela de 71.246 m² originales al Patrimonio del Estado. Sin embargo, CAMPSA se queda una parte del terreno para levantar una Estación de Servicio que nunca se construyó.¹¹ Al quedar sin función, estas instalaciones fueron abandonadas, desalojando maquinaria, materiales y combustible.

LOCALIZACIÓN Y DESCRIPCIÓN

Situada frente al mar en la Avenida de Villajoyosa, en el acceso norte de la ciudad de Alicante, la Sierra de San Julián o Serra Grossa ocupa una superficie que supera las 80 hectáreas, enmarcada en un perímetro de 5 kilómetros y una altura de 161 metros. Este hito geográfico-ambiental, utilizado por el ser humano desde la Prehistoria y decisivo en el desarrollo de la Ciudad, se concibe actualmente como un parque forestal urbano en el que se realizan trabajos de repoblación forestal y restauración paisajística que favorecen su uso como espacio natural. El recinto, se compone de una red de 3 galerías principales con depósitos a ambos lados con capacidad para 2000 m³ cada uno y 7 secundarias de 500 m³, siendo las del lado Oeste circulares y los del lado Este rectangulares con un lado semicircular. La entrada a la factoría subterránea se realizaba a través del almacén de lubricantes. En el centro y al inicio del conjunto unos espacios rectangulares daban acceso al complejo. En ella aparece un espacio rectangular de gran altura donde posiblemente se realizaban labores de reparación o mantenimiento (se conserva una mesa metálica de trabajo). En conjunto forman una perfecta retícula desde la que se accedía a amplios espacios abovedados que albergaban los depósitos.¹²

Los depósitos se llenaban y vaciaban a través de grandes tubos que entraban desde la factoría y distribuían el combustible a los diferentes tanques. En el exterior era donde se llevaban a cabo todas las labores de destilación y manipulación del petróleo, en naves repartidas en varias plantas repartidas sobre la ladera cortada de la montaña.

En el nivel inferior, estaban los talleres, la portería, las oficinas, las cocheras, salas de máquinas, laboratorios, salas de grupos electrógenos, talleres de envases, almacenes de maderas, cobertizos para autocamiones, comedores y vestuarios para

¹⁰ Idem.

¹¹

¹² Aguilar Civera, I. *Historia del Transporte, Obra Pública y Telecomunicaciones. De la refinería "La Británica" a la Factoría "La Cantera" de Alicante.* 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, 2006, pág.6.

obreros, una cuadra excavada con aljibe, almacenes, un cobertizo para el generador de vapor (para la recepción a granel de ácidos y alquitranes), balsas para el agua de refrigerantes, letrinas, un pozo, cisternas, casetas para las bombas Worthington y para el grupo motor bomba de incendios, dos edificios de viviendas para empleados, la vivienda del director, la del subdirector y los depósitos de mampostería desaparecidos en 2006 (utilizados décadas después como perrera).

Además, había jardines y un huerto, con 16 palmeras, una higuera y 144 pinos. Un poco más arriba, estaba la conserjería (hoy también desaparecida), y a través de unas escaleras, se accedía al nivel superior y donde se ubicaban más instalaciones de la factoría, el gran depósito circular exterior y la chimenea. Las naves tenían cubiertas inclinadas a dos aguas, y muros de mampostería, siendo una de las últimas tipologías fabriles hasta la irrupción del acero como elemento ligero en la construcción industrial. En el interior de estas instalaciones, los operarios trabajaban con el complejo proceso de transformación del petróleo en gas-oil y fuel-oil, así como otros derivados, utilizando gasómetros, campanas, calderas de destilación, rectificadores, filtros...

La envergadura del complejo era, como podemos imaginar, espectacular en comparación con la superficie urbana de Alicante. De hecho, tuvo un parque móvil notable en el conjunto de la ciudad: tres turismos (Cleveland y Ford, uno de ellos con matrícula A-91 puesto en marcha en 1913), y tres camiones (un camión cisterna y dos plataformas con cisterna portátil). Se cree que el primer vehículo matriculado en la ciudad perteneció a esta industria.

SITUACIÓN ACTUAL

Actualmente se encuentra en un abandono absoluto. Las tres entradas a las galerías desde el exterior están tapiadas, lo que ha permitido salvaguardar, en cierta forma, la integridad del conjunto. Solo tres pequeños huecos en la pared de la roca permiten entrar al recinto que están situados en la enorme explanada que se ha construido en la parada del Tram de la Sangueta. Observar sobre la roca los cortes de barreno para las extracciones de piedra y los tejados de ladrillo a dos aguas que formaban el complejo industrial (Ver imagen 20 en pág. 13).

En los últimos años se ha reclamado este espacio mediante visitas y exploraciones organizadas por la Universidad de Alicante, así como visitas espontáneas de los ciudadanos que, sabiendo que existían, han tenido la curiosidad de saber qué albergaba la montaña en su interior.

En la actualidad se plantea su valor patrimonial y posible reutilización. Algunas ideas sobre su destino y conservación han sido publicadas en diversos medios periodístico. Ferrocarriles de la Generalitat Valenciana FGV hizo en 2007 un encargo directo al arquitecto Martín Lejarraga¹³ con destino a un parque de ocio-cultural construyendo un anfiteatro, Auditorio, Observatorio, etc. y un aparcamiento en la explanada que da entrada a los espacios.

El Plan especial de protección arqueológica del término municipal de Alicante ha recogido y catalogado estos depósitos de "La Británica" sin darles ningún tipo de protección.

El informe realizado por la Dirección General de Patrimonio de la Consellería de Cultura ha recomendado la Declaración de Bien de Relevancia Local a estas instalaciones subterráneas. Hoy está catalogada por The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH España) como uno de los cien elementos del Patrimonio Industrial en España.¹⁴

¹³ Datos extraídos de fuentes directas del autor a través de una entrevista 10 de enero de 2019.

¹⁴ Aguilar Civera, I. *La Factoría oculta. Instalaciones "La Cantera" CAMPSA en Alicante. Un monumento del Patrimonio Industrial, "50 anys CCPP PV. Construíem drets: mirant cap el futur"*, Edita Universidad de Valencia, Valencia, 2018, pág. 214.. Referencia a Mª Pilar Biel y G. J. Cueto (Coord.) 100 elementos del patrimonio industrial en España. TICCIH España. Instituto del Patrimonio Cultural de España, 2011, pp.208-209.

Su entorno ha sido renovado a través del “Proyecto de integración paisajística de las infraestructuras del TRAM y propuesta del parque litoral en Serra Grossa” redactado por el arquitecto Eduardo de Miguel y de la implantación de la parada de la Sangueta situada a los pies de la antigua factoría.

Actualmente la propiedad fue transferida al Ayuntamiento de Alicante quien tiene la responsabilidad de su conservación y destino.

CONCLUSIONES Y RECOMENDACIONES

Los depósitos de “La Británica” son una construcción única en su tipología en España y en sistema constructivo. Una espectacular instalación industrial excavada en la montaña, con grandes galerías capaces para el tránsito de vagonetas y enormes recintos abovedados, una instalación que conserva la larga tradición histórica de las arquitecturas subterráneas o de las llamadas *infra-arquitecturas*¹⁵. Sólo algunas factorías americanas, como la de Loeches (Madrid), Rota (Cádiz) y Arahal (Sevilla) construyeron algunos depósitos enterrados en los años cincuenta, pero el método constructivo era bien distinto, pues tan sólo consistía en depósitos enterrados.

Por tanto, estamos hablando de un monumento industrial de enorme singularidad que representa un icono de nuestra contemporaneidad, lo cual nos lleva a concluir que es urgente, para evitar su paulatino deterioro, que se comience a redactar un proyecto viable, efectivo y riguroso de respeto al conjunto cuyo destino lo dignifique y ponga en valor.

Así pues, pensamos que las administraciones deberían iniciar las actuaciones pertinentes con el objetivo de plantearse un proyecto que ponga las bases para un destino abierto a la ciudadanía. En ese sentido, hemos de anotar que este significativo y emblemático conjunto industrial no sólo pertenece a la ciudad de Alicante, sino que se ubica en territorio de la Comunidad Valenciana.

Por todo ello, desde el Consell Valencià de Cultura aconsejamos a las diferentes administraciones (Ayuntamiento de Alicante, Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, Ministerio de Cultura, etc.) para que de manera conjunta pongan en marcha las actuaciones y gestiones pertinentes con el fin de dar uso a este emblemático conjunto industrial.

Asimismo, consideramos que es necesario de poner en valor un bien patrimonial de tal envergadura que, sin duda, debe ser uno de los espacios históricos más emblemáticos en cuanto a su contribución al desarrollo social y económico de la ciudad de Alicante y de la Comunidad Valenciana. Por ello, aun complaciéndose con los criterios disciplinares por los que la Dirección General de Patrimonio consideró su catalogación como BRL, este CVC estima valores complementarios, propios de la arqueología industrial y de su singularidad tipológica, que pudieran resultar objeto de superior protección patrimonial.

Este Informe se hará llegar a los interesados de acuerdo con el protocolo habitual, y a los propios comparecientes.

¹⁵ Aguilar Civera, I. La factoría subterránea. Una infra-arquitectura. 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, 2008, pág. 20.

ANEXOS I. FOTOGRAFÍAS Y GRÁFICOS

n.1. Una vista del final del Raval Roig, con las barcas de los pescadores varadas en el Postiguet. Al fondo, se distingue el antiguo embarcadero y la chimenea de la factoría. Aún no existía la carretera ni el trazado ferroviario, proyectados en 1903.

n.2. Vista del complejo industrial.

Imágenes procedentes del blog: <http://betoalicante.blogspot.com/2009/05/depositos-refineria-petroleo-serra.html>
Consulta 9/12/2018

n.3 y n.4. Vistas del complejo industrial, embarcadero y el Chalet del General Mancha en primer plano (1900 y 1927 respectivamente).

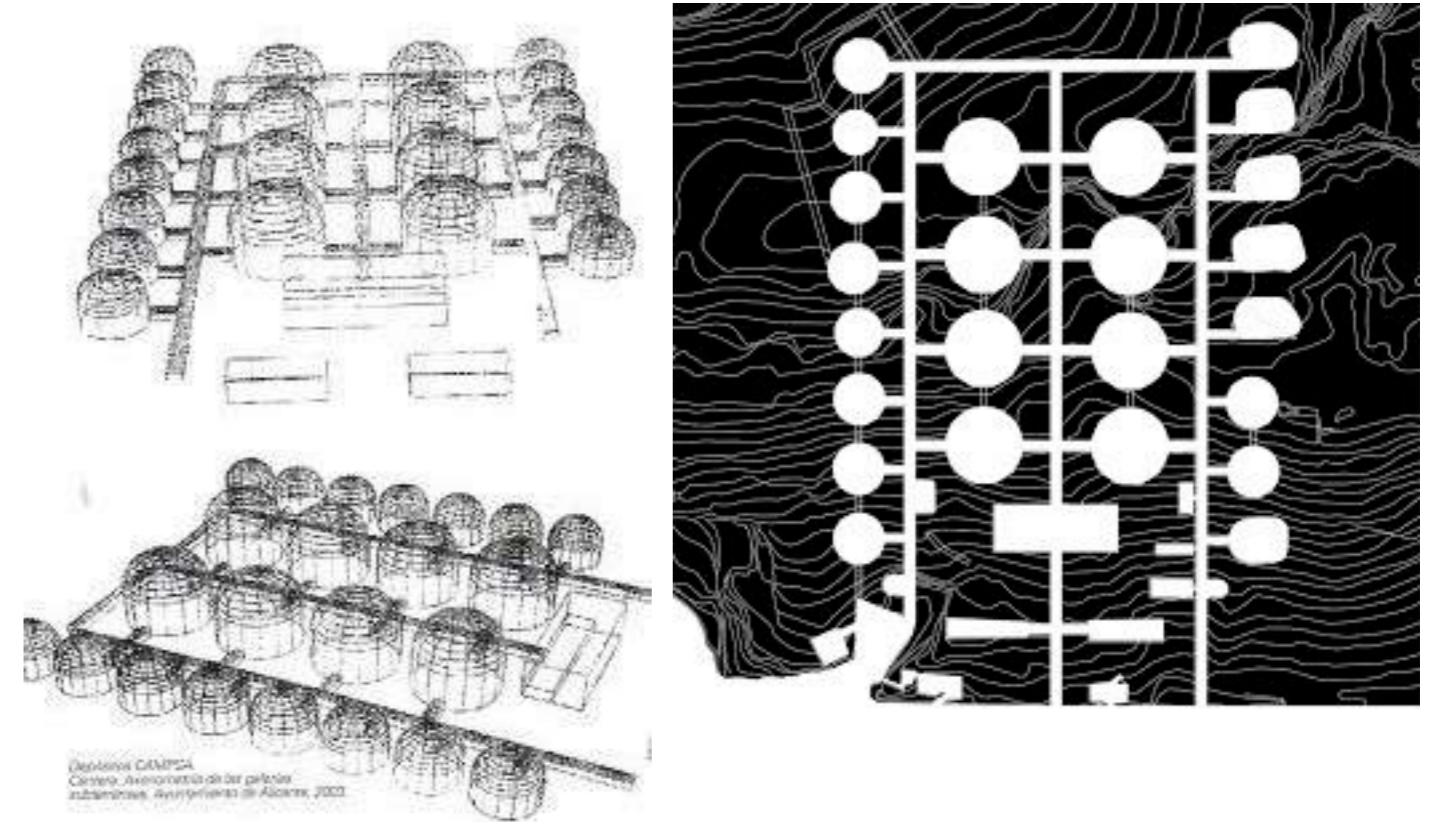

Imagen procede de : <http://150ferrocarrilalicante.catedradr.com/historia/historia.asp?ID=6&tema=6>
Consulta 9/12/2018

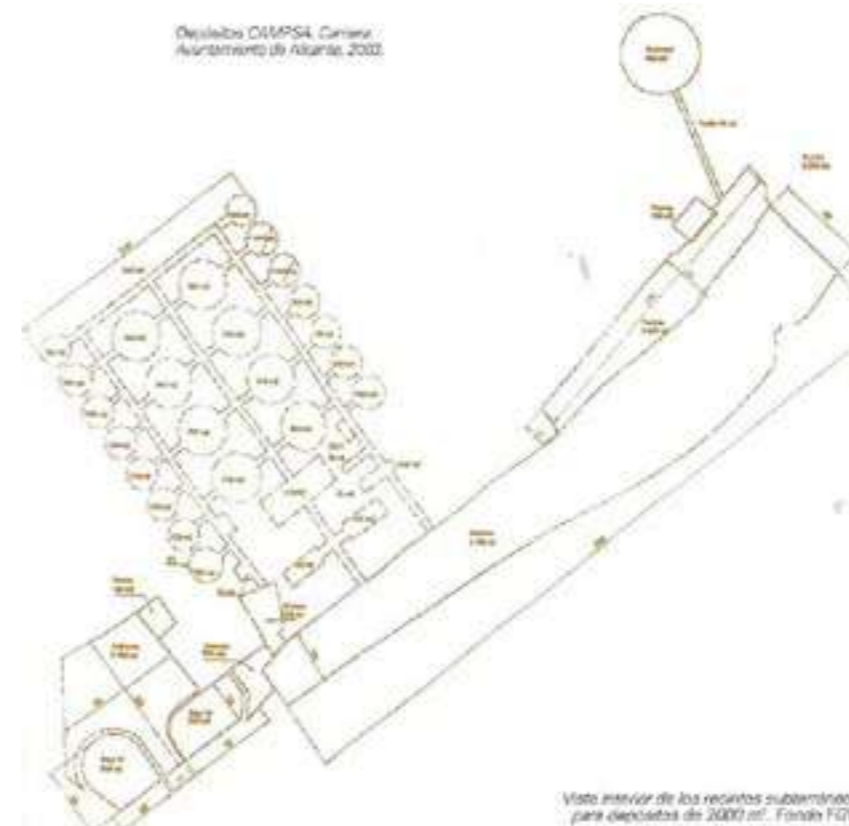
n.5 y n.6. Vistas de las construcciones externas.
Imágenes extraídas del blog digital: <http://www.blogpost.porahinoes.es>
Consulta 11/12/2018

n.7. Maqueta del "Proyecto de integración paisajística de las infraestructuras del TRAM y propuesta de parque litoral en Serra Grossa, Alicante". Eduardo de Miguel (Arquitecto).
Imagen procede de: Inmaculada Aguilar Civera,, 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, pág. 73

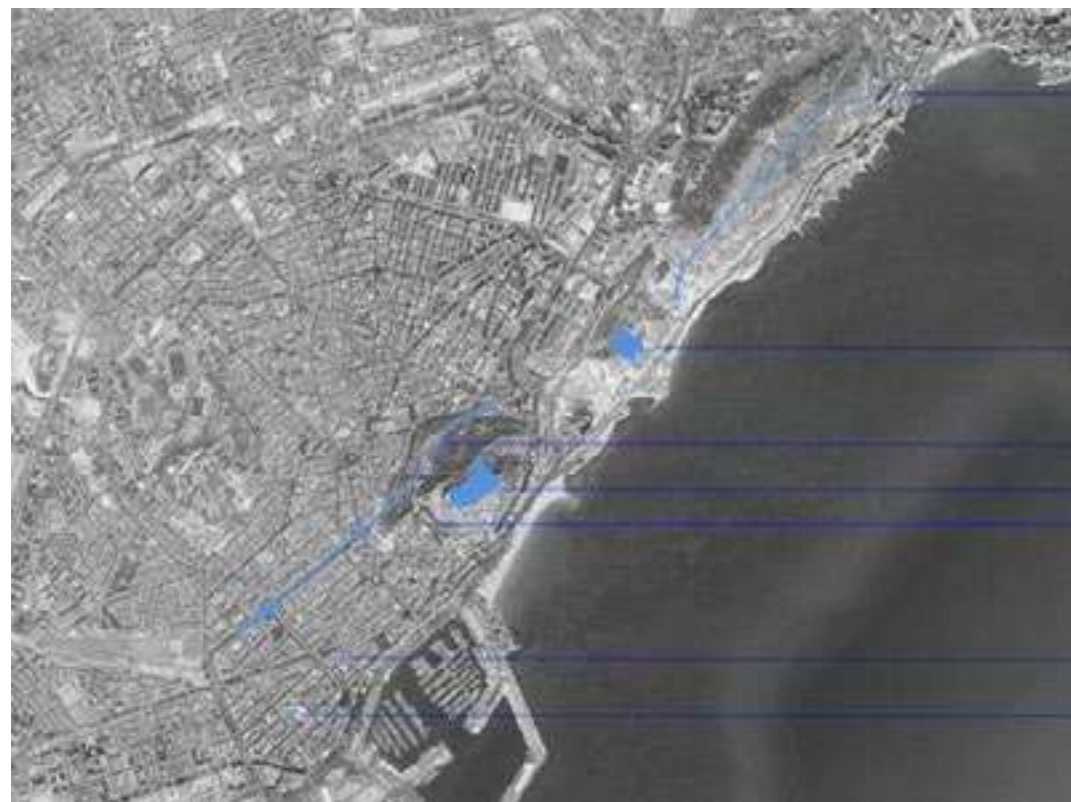

n.8 y n.9. Recreación axonométrica de las galerías subterráneas. Ayuntamiento de Alicante, 2003
Escaneado de Aguilar Civera, I. La Factoría oculta. Instalaciones "La Cantera" CAMPSA en Alicante. Un monumento del Patrimonio Industrial, "50 anys CCPP PV. Construïm drets: mirant cap el futur", Edita Universidad de Valencia, Valencia, 2018, pág.77 y 217. A su vez procede por cortesía de GT

n.10. Imagen procede de: <http://150ferrocarrilalicante.catedradr.com/historia/historia.asp?ID=6&tema=6>

Inmaculada Aguilar Civera,, 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, pág. 6

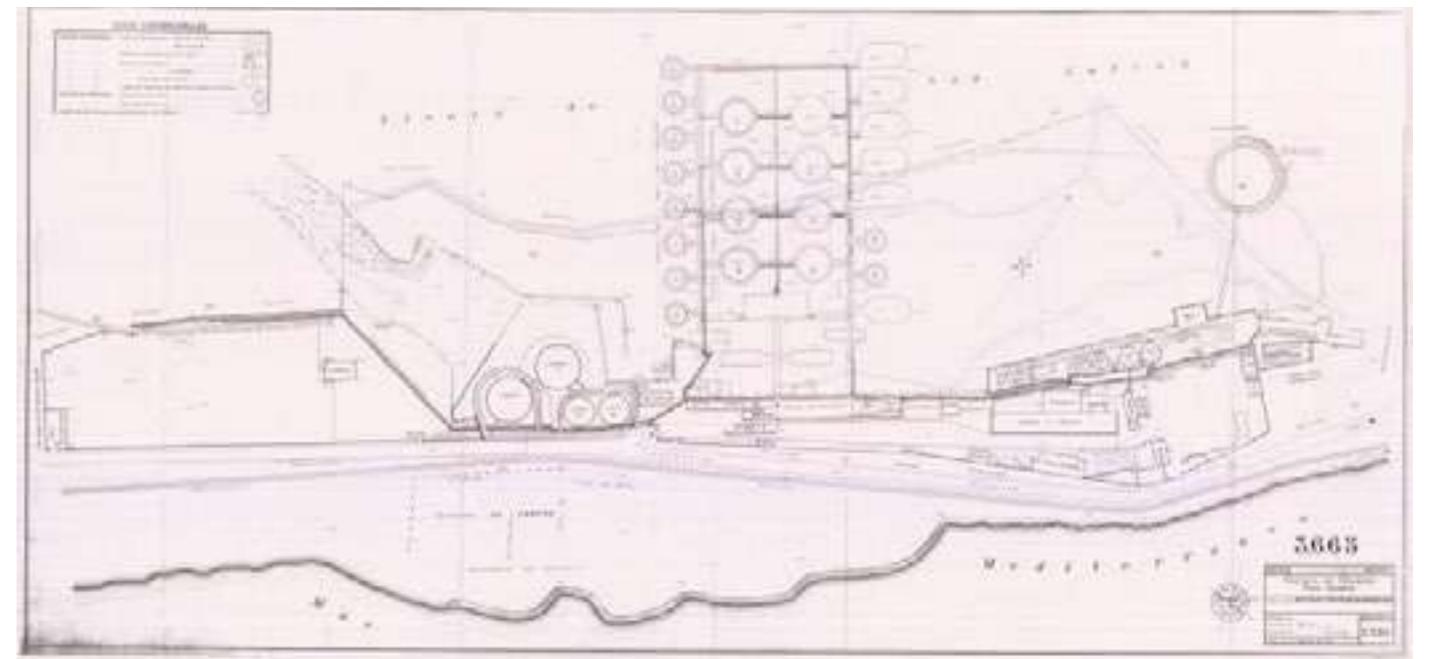

- TUNEL TRAM SERRA GROSSA
- DEPÓSITOS DE LA BRITÁNICA
- TUNEL TRAM LUCEROS-MARQ
- CASTILLO DE SANTA BÉBARA
- POLVORÍN DE LA ERETA
- REFUGIO DE BALMIS
- REFUGIO DE SENECA

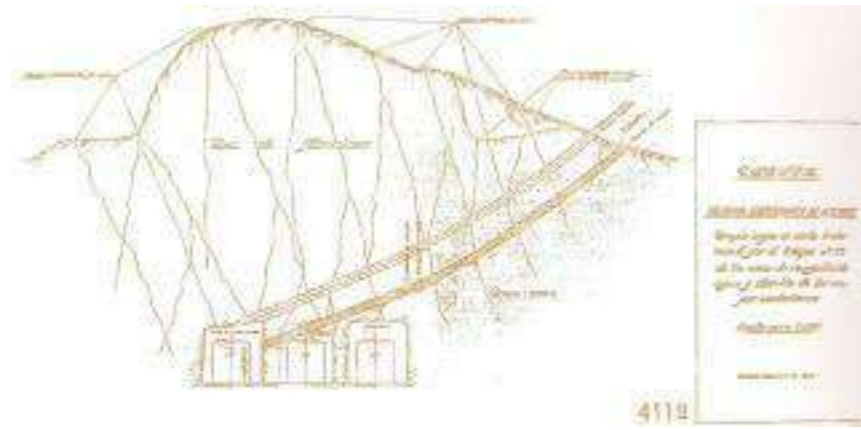
n.11 y n. 12. Ambas imágenes proceden de: <https://web.ua.es/es/actualidad-universitaria/2017/junio17/26-30/una-investigacion-de-la-ua-descubre-altos-contenidos-de-gas-radon-en-los-depositos-de-la-britanica-y-el-tunel-de-la-serra-grossa-alicantina.html> Consulta 27/12/2018 Tesis doctoral realizada dentro del programa de Doctorado en Agua y Desarrollo Sostenible del Instituto del Agua y las Ciencias Ambientales de la UA. Imagen: Carlos Rizo Maestre

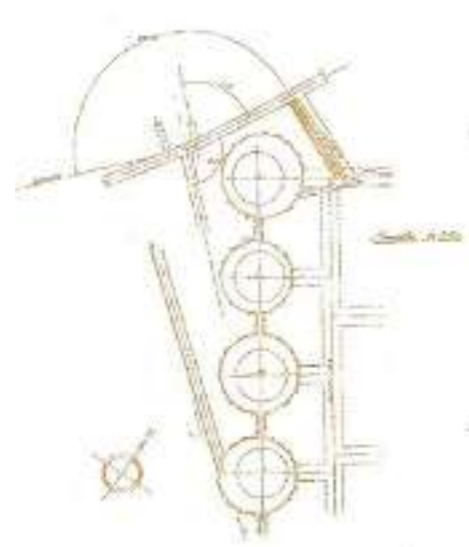
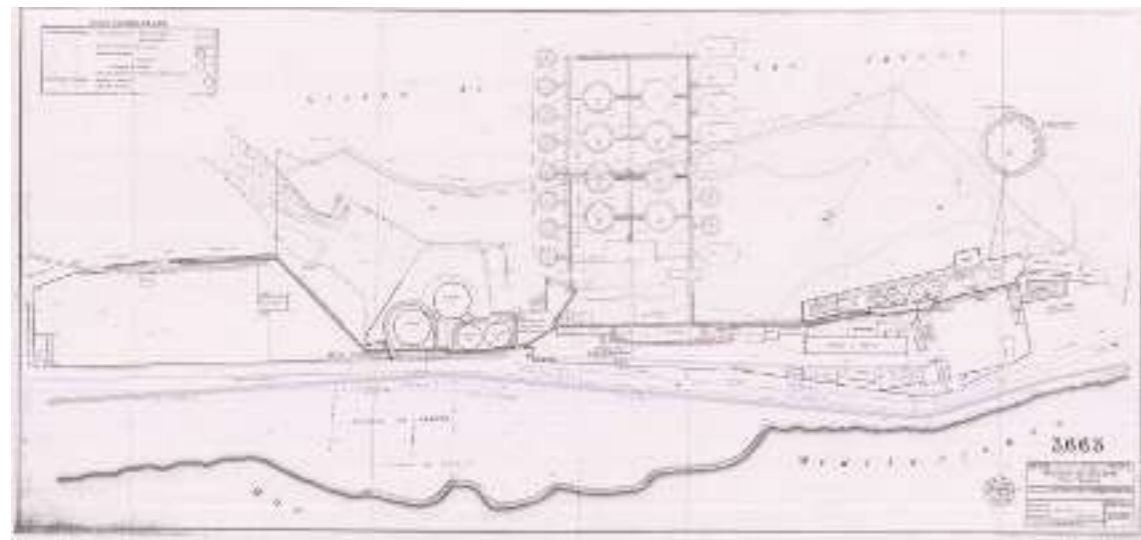
n. 13. Vista aérea de situación de los depósitos la Británica en relación a otras infraestructuras subterráneas Imagen procedente de: <http://www.150ferrocarrilalicante.gva.es/historia.aspx?ID=65tema=6>

n. 14. Factoría de Alicante. Plano general. Revisado con fecha del 24 de marzo de 1956. Archivo de la Compañía de Logística de Hidrocarburos S.A. (CLH), gestión patrimonial. Documento 3665. Madrid 1941- 1956. Inmaculada Aguilar Civera., 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, pág. 28.

n. 15. Factoría Subterránea de Alicante. Croquis según un corte transversal por el taque nº12 de la zona de recepción de agua y situación de las capas conductoras". Archivo de la Compañía Logística de Hidrocarburos S.A. (C.L.H.). Gestión patrimonial. Documento 4119.

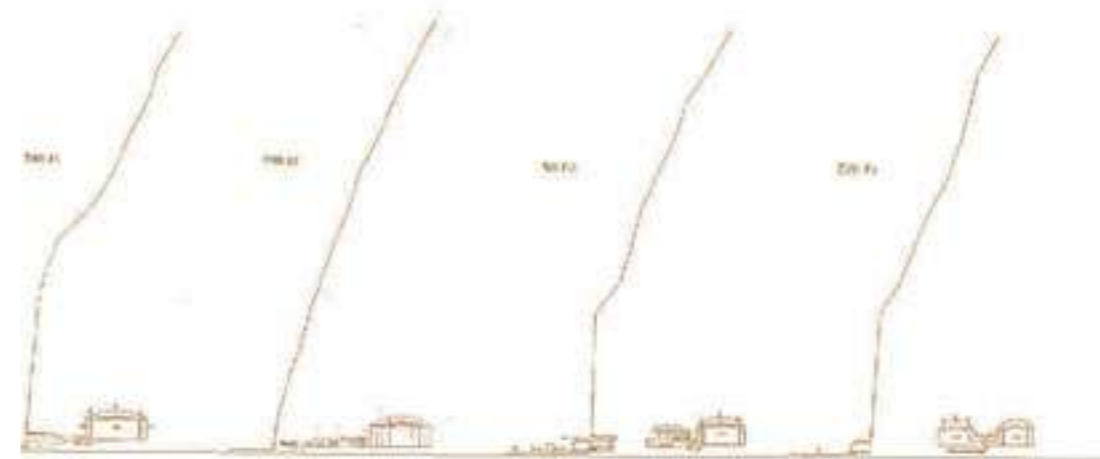
n. 16 y n. 17. Croquis de las bóvedas y trazado de galerías. Croquis de una sección transversal por el tanque nº12 y situación de las capas conductoras. "Factoría subterránea de Alicante. Trazado de galerías". Archivo de la Compañía Logística de Hidrocarburos S.A. (C.L.H.). Gestión patrimonial. Documento 4124. Madrid, 1947.

n. 18 Anteproyecto de la factoría protegida en la Cantera (Alicante). Archivo de la Compañía Logística de Hidrocarburos S.A. (CLH) Gestión Patrimonial. Documento 3236. Madrid 1937. Imágenes procedentes de Cuadernos nº 2 del Museo del Transporte de la CV, pág. 6. <http://www.alicantevivo.org/2008/04/expedicion-al-interior-de-los-depositos.html> y Fondo CDR. Consulta 9/12/2018

n.19-20

n.21- 22

n. 23-24-25

n.26-27-28.

Imágenes procedentes de : <http://www.alicantevivo.org/2008/04/expedicion-al-interior-de-los-depsitos.html>

Consulta 27/12/2018

n.29-30-31

n.32-33-34

n.35-36

n.37-38

Raíles, bidones, barriles, instalaciones eléctricas, vagonetas... a pesar de que los operarios del Tram han retirado muchos objetos del interior.

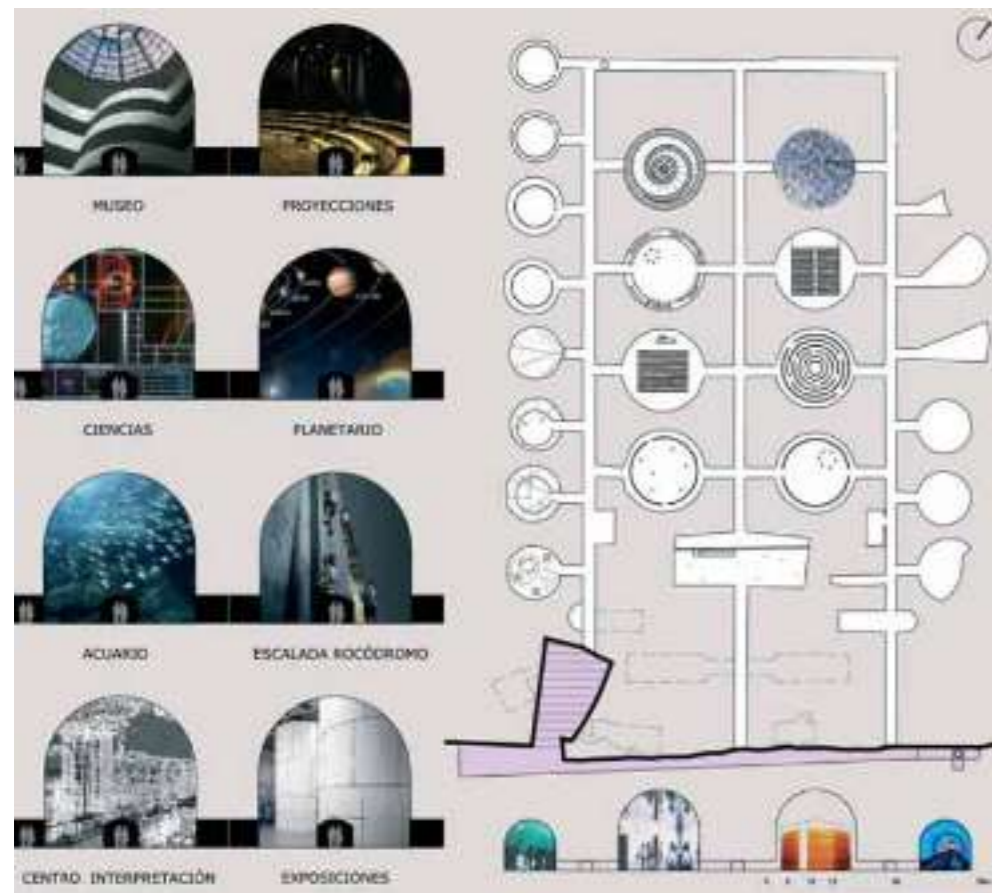
Imágenes procedentes de : <http://www.alicantevivo.org/2008/04/expedicion-al-interior-de-los-depsitos.html>

Consulta 27/12/2018

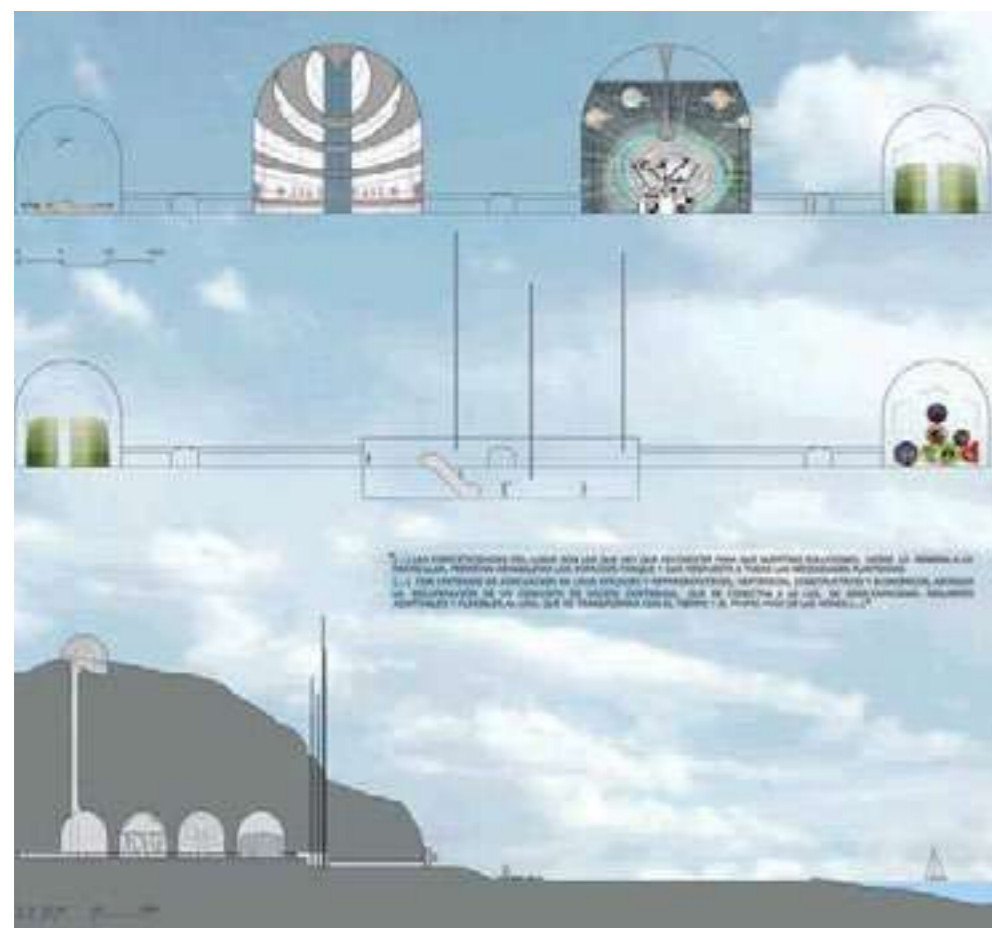

n.39. Propuesta para proyecto paisajístico de la zona de La Británica por el Grupo Aranea y su arquitecto Francisco Leiva.

Imagen procedente de: <http://grupoaranea.net/blog/depositos-serra-grosa/> Consulta 12/01/2019

n. 40. Laural Gea, Arquitecta. Proyecto Abril 2011
 Imagen procedente de: <http://www.lauragea.com/portfolio/recuperacion-de-sierra-y-restos-historicos>
 Consulta 11/03/2019

n.41-42. Proyecto de acondicionamiento de la Factoría subterránea "La Cantera" del arquitecto Martín Lejarraga.
 Imagen: Aguilar Civera, I., 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, pp. 36-37.

Imágenes procedentes de http://150ferrocarrilalicante.catedradr.com/archivos/descargas/PDF_14_opt.pdf
 Consulta 28/12/2018

Área sujeta a Paisaje Paseo peatonal Ajardinado Aparcamiento planificación ajardinado elevado de vaguada Bulevar Explanada Postiguet Prolongación Futuro Palacio Apeadero Escuela Mirador Remodelación Parque Serra Mirador paseo Explanada de Congresos de la Goteta Vela de Depósitos Grossa al mar
 n.43. Proyecto de integración paisajística y propuesta del parque litoral de la Serra Grossa por el arquitecto Eduardo de Miguel, 2006.

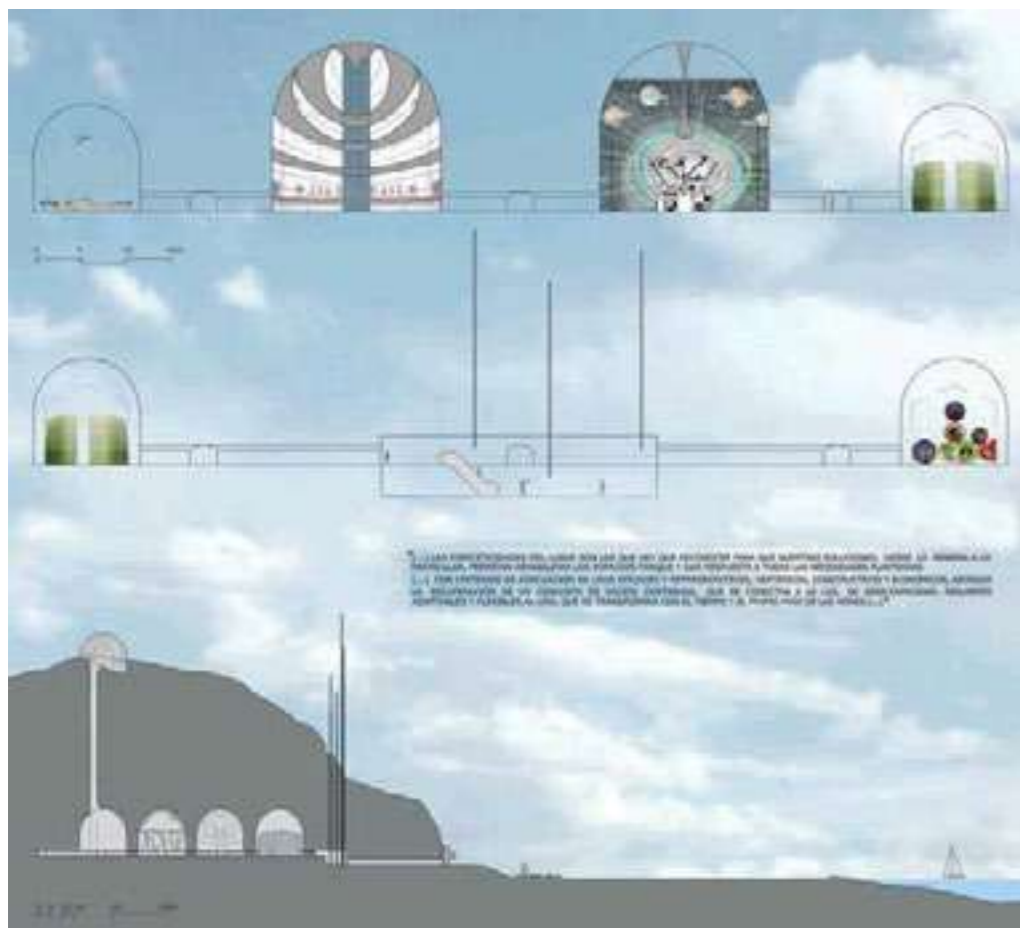

Imagen: Aguilar Civera, I. 2 Cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana. Cátedra Demetrio Ribes UVEG-FGV, Valencia, 2008, pág. 33.

Imagwen procedente de: http://150ferrocarrilalicante.catedradr.com/archivos/descargas/PDF_14_opt.pdf

Consulta 28/12/2018

ANEXOS II. PRENSA Y MEDIOS

Infraestructuras estudia crear ocho salas temáticas en los depósitos de la Cantera

[Personalizar](#) | [Hacer página de inicio](#) | [Añadir a favoritos](#) | [Elegir el tamaño de letra](#) | [Tarifas de publicidad](#) n° 1876

INFORMACION.es Lunes, 27 de noviembre de 2006

PORTADAS EN PDF [Ver edición...](#)

BUSQUEDAS

Edición ACTUALIZADA

[Portada](#)
[Alicante](#)
[Nacional](#)
[Internacional](#)
[Sociedad](#)
[Cultura](#)
[Ciencia y Tecnología](#)
[Deportes](#)
[Economía](#)

GALERÍA DE IMAGENES

[Actualidad](#)
[Sociedad](#)
[Deportes](#)

Edición IMPRESA

[Portada](#)
[Titulares del día](#)
[Imágenes del día](#)

EDICIONES

[Alicante](#)
[Elche](#)
[L'Alacantí](#)
[Alcoy](#)
[Benidorm](#)
[Marina Alta](#)
[Elda](#)
[Vega Baja / Baix Vinalopó](#)

SECCIONES

[Nacional](#)
[Internacional](#)
[Economía](#)
[Sucesos](#)
[Deportes](#)
[Cultura y sociedad](#)
[Televisión](#)

PolYanguas Ortopedia **NUEVO CENTRO** de prevención y mejora de tu salud

PolYanguas Ortopedia **NUEVO CENTRO** de prevención y mejora de tu salud

Alicante

PATRIMONIO

Infraestructuras estudia crear ocho salas temáticas en los depósitos de la Cantera

El Consell baraja un proyecto del arquitecto Martín Lejarra que incluye una sala de proyecciones, un planetario y una pared de escalada

ALEJANDRO FERNÁNDEZ

La Conselleria de Infraestructuras está estudiando la posibilidad de crear ocho salas temáticas en los depósitos de Campsa en la Cantera. La Generalitat, con motivo de las obras del tranvía, medita acondicionar la factoría subterránea del monte y acercarla a los ciudadanos.

Y de momento, una de las propuestas que se están barajando es la del arquitecto Martín Lejarra. Su proyecto, publicado por el Consell en los cuadernos del Museo del Transporte de la Comunidad Valenciana, aboga por el acondicionamiento de los recintos abovedados y su reconversión en ocho salas de diversa índole.

Un museo, una sala de proyecciones, un área de ciencias, un planetario, un acuario, una pared de escalada, un centro de interpretación y una sala de exposiciones son sus propuestas. En la publicación de Infraestructuras se reconoce que las galerías subterráneas de la Cantera «deben ser objeto de un plan director para su preservación y puesta en valor» y se recalca que «por la singularidad de esta infra-arquitectura, de este patrimonio industrial alicantino, estas instalaciones merecen ser restauradas, reutilizadas y accesibles a la sociedad alicantina».

El primer paso para que este y otro proyecto se lleve a cabo en la zona pasa por llegar a un acuerdo con el Gobierno central, ya que en 1979 se desafectaron los terrenos y pasaron a formar parte del Patrimonio del Estado.

Reproducción del proyecto de Martín Lejarra para crear ocho salas temáticas en los depósitos de la Cantera

Servicios

[Enviar esta página](#)
[Imprimir esta página](#)
[Atención al lector](#)

[Anterior](#) [Volver](#) [Siguiente](#)

Buscador Google

CONTRATE AQUÍ SU ANUNCIO POR PALABRAS

Encuesta **lo mejor del año 2006**

<http://www.diariodelaforca.com/contenidocategorias/156/galeria/175496/actual-1164038003101> (1 de 1) (11/11/2006 22:41:28)

En línea: <http://grupoaranea.net/blog/depositos-serra-grosa/>

Última consulta: 27/12/2018

4 ALICANTE

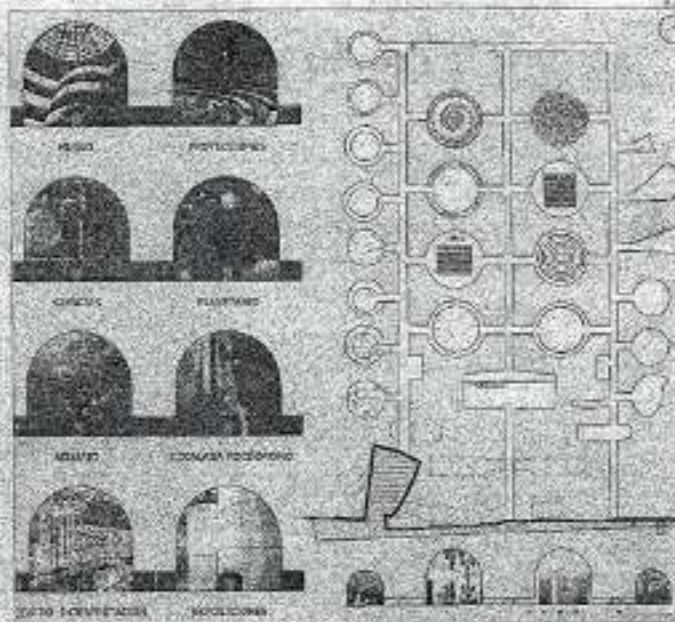
27 de març del 2008 INFORMACIÓ

Infraestructuras estudia crear ocho salas temáticas en los depósitos de la Cantera

El Consell baraja un proyecto del arquitecto Martín Lejarraga que incluye una sala de proyecciones, un planetario y una pared de escalada

MAJAGANO FERRANDEZ
La Consellería de Infraestructuras está estudiando la posibilidad de crear ocho salas temáticas en los depósitos de Campsa en la Cantera. La Generalitat, con motivo de las obras del tren de alta velocidad, está estudiando la posibilidad de restaurar y acondicionar los edificios y convertirlos en un espacio cultural.

El primer paso, para que este proyecto se vaya haciendo es la del arquitecto Martín Lejarraga. Su proyecto, publicado por el Consell en los cuadernos del Museo del Transporte de la Co-

Reproducción del proyecto Martín Lejarraga para crear ocho salas temáticas en los depósitos de la Cantera.

La Generalitat reconocerá que las galerías «merecen ser restauradas por su singularidad»

región Valenciana, aboga por el acondicionamiento de los edificios abandonados y su restauración en ocho salas de diversa índole.

La restauración de las galerías de Campsa en 1929 y subsiguientemente a la Guerra Civil. De hecho, en ellas se construyeron algunos refugios. No fue hasta 1966 cuando comenzó su guarnición. En la publicación de Infraestructuras

estudiando el proyecto Martín Lejarraga para crear ocho salas temáticas en los depósitos de la Cantera. El primer paso, para que este proyecto se vaya haciendo es la del arquitecto Martín Lejarraga. Su proyecto, publicado por el Consell en los cuadernos del Museo del Transporte de la Co-

región Valenciana, aboga por el acondicionamiento de los edificios abandonados y su restauración en ocho salas de diversa índole.

La restauración de las galerías de Campsa en 1929 y subsiguientemente a la Guerra Civil. De hecho, en ellas se construyeron algunos refugios. No fue hasta 1966 cuando comenzó su guarnición. En la publicación de Infraestructuras

Medio Ambiente licita por tercera vez la restauración del Baluarte del Príncipe

El Ministerio de Medio Ambiente ha licitado esta semana por tercera vez la restauración del Baluarte del Príncipe de Tabarca. El Gobierno se había sacado a concurso la remodelación de la muralla en dos ocasiones: la primera en 2004 y la segunda en 2005, pero en ambas la convocatoria quedó desierta por el escaso presupuesto que destinó al Balcón para mantener las obras. En 2004 se licitó por 681.516 euros y en 2005 por una cantidad un 10% superior.

La rehabilitación de la muralla cuenta con un presupuesto superior al millón de euros

La restauración del Baluarte del Príncipe cuenta con un presupuesto superior al millón de euros. El Ministerio de Medio Ambiente ha licitado esta semana por tercera vez la remodelación de la muralla en dos ocasiones: la primera en 2004 y la segunda en 2005, pero en ambas la convocatoria quedó desierta por el escaso presupuesto que destinó al Balcón para mantener las obras. En 2004 se licitó por 681.516 euros y en 2005 por una cantidad un 10% superior.

La restauración del Baluarte del Príncipe cuenta con un presupuesto superior al millón de euros. El Ministerio de Medio Ambiente ha licitado esta semana por tercera vez la remodelación de la muralla en dos ocasiones: la primera en 2004 y la segunda en 2005, pero en ambas la convocatoria quedó desierta por el escaso presupuesto que destinó al Balcón para mantener las obras. En 2004 se licitó por 681.516 euros y en 2005 por una cantidad un 10% superior.

arquiletras

INFORMACIÓ

27 de març del 2008

EN PORTADA

FRANCISCO LEIVA FUERRA

Lo que empezó siendo una obra de arte se ha convertido en la actualidad en un espacio de encuentro de los arquitectos de la ciudad. Durante el último año se han instalado en el interior de la montaña una instalación audiovisual en su interior y condiciones con la propuesta de un nuevo Centro de Arte Contemporáneo instalado en la Serra Grossa presentado durante un ciclo de conferencias de la CAM.

Alacant afterSun

En marzo de 2006, los depósitos a cielo abierto de la antigua refinería La Británica fueron derribados, mientras en el interior de la montaña una instalación audiovisual evidenciaba las posibilidades expresivas del lugar

de diez kilómetros de largo. Isabel Martínez con sus «centros botánicos» plantea intervenciones singulares en los centros urbanos consolidados, ofreciendo alternativas tan pasivas a la prohibición de soñar en el sueño.

ANEXOS III. Webgrafia

- **Depósitos subterráneos Sierra Grossa de Alicante.**
produclx. Publicado el 8 oct. 2015
En línia: <https://www.youtube.com/watch?v=3DWNf2-f0YU>
Última consulta 27/12/2018
- **EL ATUNTAMIENTO DE ALICANTE QUIERE HACER ALGO EN LA ANTIGUA REFINERÍA “LA BRITÁNICA”** por Joaquín Núñez
Martes, 25 de junio de 2017 para ALICANTEPRESS
En línia: <https://alicantepress.com/art/34943/el-ayuntamiento-de-alicante-quiere-hacer-algo-en-la-antigua-refineria-la-britanica->
Última consulta 12/01/2019
- **El equipo de Gobierno propone al pleno pedir la cesión de La Británica para impulsar desde Memoria Histórica la recuperación de la antigua refinería la cesión de La Británica para impulsar desde Memoria Histórica la recuperación de la antigua refinería**
Publicat el 10 Octubre 2017 en Alicante, Ayuntamiento, María José Espuch, Memoria Histórica y Democrática.
En línia: <http://es.alacant.compromis.net/2017/10/10/el-equipo-de-gobierno-propone-al-pleno-pedir-la-cesion-de-la-britanica-para-impulsar-desde-memoria-historica-la-recuperacion-de-la-antigua-refineria/>
Última consulta: 12/01/2019
- **Alicante reclama al Estado la vieja refinería La Británica para rehabilitarlaJ. Hernández 25.07.2017 | 23:25**
En línia: <https://www.diarioinformacion.com/alicante/2017/07/26/alicante-reclama-vieja-refineria-britanica/1920588.html>
Última consulta: 13/01/2019
- **El Congreso aprueba ceder la antigua refinería “La Británica” al Ayuntamiento de Alicante. AlicantePlaza. 13/11/2017 - MADRID**
En línia: <https://alicantepiazza.es/el-congreso-aprueba-ceder-la-antigua-refineria-la-britanica-al-ayuntamiento-de-alicante>
Última consulta: 13/01/2019
- **El ‘petróleo oculto’ de la montaña mágica**
Revista Alicante Plaza nº 40 por Raúl Navarro 22/02/2018
En línia: <https://valenciaplaza.com/el-petroleo-oculto-de-la-montana-magica>
Última consulta: 27/12/2018
- **La cesión a Alicante de la refinería La Británica llega al Congreso**
L. G. López 24.11.2018 | 12:37
En línia: <https://www.diarioinformacion.com/alicante/2018/11/24/cesion-alicante-refineria-britanica-llega/2090084.html>
Última consulta: 13/01/2019
- **Fotogrametría y reconstrucción del interior de “La Británica”** Publicado el 11 de enero de 2019.
Por Manel Martínez Ibáñez
En línia: <https://issuu.com/manelmartinezibanez/docs/paper> Última consulta: 17/01/2019

Informe sobre el Pla Especial de Protecció de Ciutat Vella

Autor: Css. Promoció Cultural
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

Introducció

L’Ajuntament de Valencia inicia el procediment de consulta a les Administracions públiques interessades en el Pla Especial de Protecció de Ciutat Vella i ho sotmet a informació pública, segons acord de Ple de 28 de juny de 2018 que publica el DOGV en 3 de Juliol. D’aquest acord dona notificació al Consell Valencia de Cultura amb data 12 de Juliol.

1. Antecedents.

El Ple del Consell Valencia de Cultura, de 23 juny de 2014 , va aprovar i emetre *Informe sobre el Pla Especial de Protecció dels Entorns dels Béns d’Interés Cultural de Valencia*, proposat per la Comissió de Promoció Cultural. En ell s’establien unes consideracions de les quals estíem adient recuperar certs paràgrafs davant el present document:

“La salvaguarda dels béns patrimonials de valor arquitectònic acumula un segle de successives elaboracions, des de la primigènia o fundacional qualificació de Monuments històrics i artístics pertanyents al Tesoro Artístico Nacional originada en els anys vint del passat segle. Consolidada per la Llei de 1933, ben sovint es va veure sustentada en valors monumentalismes i acompanyada per normatives puristes o acadèmiques (...)

Esta protecció emparada en la Llei de l’Estat es va veure prompte acompanyada per altres de tipus urbanístic, derivades de lleis autonòmiques que imposaven als redactors deis plans, en la seua immensa majoria els ajuntaments, la preservació deis nuclis històrics i l’elaboració de catàlegs de protecció inspirats per altres mirades sobre el patrimoni edificat, de caràcter omnicomprensiu, estructural, urbà (...)

El procés pareix culminar amb la incorporació dels valors paisatgístics en la formulació de jui proteccionista, a partir dels continguts del Conveni de Florència (...)

L’Ajuntament de València es va proposar la reconsideració dels efectes de les declaracions de BIC de vint-i-nou dels cinquanta-cinc presents a la ciutat, a fi de coordinar o ajustar els àmbits i les normes urbanístiques que provisionalment se’ls hagueren aplicat en la fase declarativa (...)

*El Pla Especial de Protecció dels Entorns dels Béns d’Interés Cultural ha de tenir tres objectius: la protecció del bé, la regulació del seu entorn, limítrof o que done al mateix espai públic, i l’ordenació d’eixe mateix espai públic i del perceptiu del bé protegit (...)

Entorns de protecció dels BIC

El Pla Especial de Protecció dels Entorns dels Béns d'Interés Cultural de València: significa una adaptació consistent de l'originària protecció patrimonial dels béns a la normativa vigent, resultat de la incorporació de nous elements doctrinals que, com el paisatge, els doten de més contingut; actualitza inclusivament les operacions urbanes de la reforma interior del XIX i del XX i les seues arquitectures (...)

Sobre aquestes bases està fonamentat l'informe que desenvolupem tot seguit.

II. Objecte d'anàlisi : PEP-Ciutat Vella

S'aborda, ara, l'anàlisi d'un nou document urbanístic-patrimonial **PEP-Ciutat Vella**, que es troba en la fase de consulta per assolir l'aprovació de l'avaluació ambiental i territorial estratègica rnitjancant el Document Inicial Estratègic.

Exposem, tot seguit, de forma succinta , extractats i resumits, els elements més destacats del PEP, ordenats segon el propi Document Inicial Estratègic.

Diagnosi

El document analitzat inicia la pretesa avaluació ambiental i territorial estratègica del **PEP-Ciutat Vella i de Proteccions** exposant que serà el document que **refonga, revise i adapte** el planejament vigent i aglutine totes les iniciatives i estratègies que es troben en marxa i les que es plantegen per al futur a curt i llarg termini, respecte de la qualitat del teixit residencial, de l'espai lliure, del paisatge urbà, de la mobilitat, dels equipaments i que incentive el valor cultural i patrimonial de Ciutat Vella i el de les activitats econòmiques compatibles.

Afegeix que és necessària l'adaptació i refosa del planejament de Ciutat Vella, ja que, després de 25 anys des de l'aprovació dels Plans Especials de Reforma Interior (PEPRI), és adient una adaptació d'aquest plantejament, d'acord amb el següent diagnòstic :

- Es troben planejaments distints en cada barri.
- S'han produït nombroses modificacions puntuals.
- Tot just s'han redactat Plans Especials en els entorns monumentals (PEP• EBIC).
- S'han modificat molts canvis a base de modificacions puntuals.
- S'ha generat notable acumulació de documents, sovint contradictoris.
- En termes doctrinals hi ha obsolescència de certes determinacions.
- Falta homogeneïtat en els criteris

A més, s'ha produït amb el temps un canvi en els problemes a Ciutat Vella, que més enllà de la decadència física, arquitectònica o les demolicions dels anys 90 ha donat pas a l'important increment de l'ús terciari turístic dels indrets de Ciutat Vella, el qual pot generar un afebliment del teixit residencial per l'encariment de les vivendes, la substitució del comerç tradicional i el deteriorament de l'espai públic.

Objectius

PEP-Ciutat Vella es proposa com a objectiu principal la recuperació del teixit residencial , que és l'ús global i predominant de la zona, i per tant:

- Creu necessàries actuacions com la modificació del règim d'usos actual potenciant l'ús residencial, reduint les dificultats en la intervenció sobre tipologies tradicionals i les que es generen per adequar-les a les necessitats contemporànies.
- Pretén compatibilitzar l'ús residencial amb el dotacional en totes les modalitats i el terciari, per ó és necessari assolir un equilibri en el qual es referne l'ús residencial i les activitats i comerç tradicional que han estat vinculats a este àmbit des de l'origen i compatibles amb els seus valors patrimonials. Cal localitzar les zones que presenten saturació sectorial per la tendència a l'especialització de l'activitat econòmica.
- Promou la revisió de les àrees en les quals la gestió prevista en les unitats d'execució (UE) de l'anterior planejament no ha funcionat i en la majoria dels casos no s'han dut a terme i estan generant bosses de solars i àrees degradades generen focus de marginalitat. En uns casos el desinterès dels promotors en les últimes dècades, no ha estat compensat per l'acció pública i moltes no s'han dut a terme per excés d'equipament públic previst.
- Al llarg dels anys s'ha consolidat la implantació d'equipaments i dotacions però s'ha detectat la necessitat de promoure un reequilibri per a compensar i subsanar les necessitats de centres de caràcter docent, sanitari, assistencial o social, dotacions directament vinculades al teixit residencial de la zona i no només al visitant o al turista. Llavors, es proposa la revisió de les dotacions públiques ajustades a les necessitats socials.
- És necessari dotar els espais lliures de les condicions adequades de caràcter ambiental, sostenibilitat, creant espais inclusius. Cal abordar el problema que genera l'ocupació de l'espai públic per extensió del negoci o activitat privada.
- La mobilitat ha de ser abordada com a determinació vinculant del planejament, establint actuacions coordinades amb el Pla de Mobilitat Urbana Sostenible Municipal cap a la progressiva peatonalització de Ciutat Vella .
- Es proposa la revisió i adaptació del Catàleg de Proteccions perquè el dels PEPRI's està format per un llistat d'elements que no contenen descripció dels valors de l'element, i condicions per a la intervenció.
- Considera necessari realitzar una revisió sobre l'edificació històrica del patrimoni no monumental i detectar elements que cal protegir per tal d'incloure-la en el catàleg, donat que contenen solucions constructives que van desapareixent o estan a punt de desaparèixer.

- Finalment, proposa posar en valor l'arquitectura moderna i, per tant, realitzar una revisió de la realitzada fins els anys 90 per incloure-la en el Catàleg de Proteccions, i alhora incorporar també l'edificació de les àrees de reforma urbana de finals del segle XIX i del XX, com a part substancial i irreversible del teixit de Ciutat Vella .

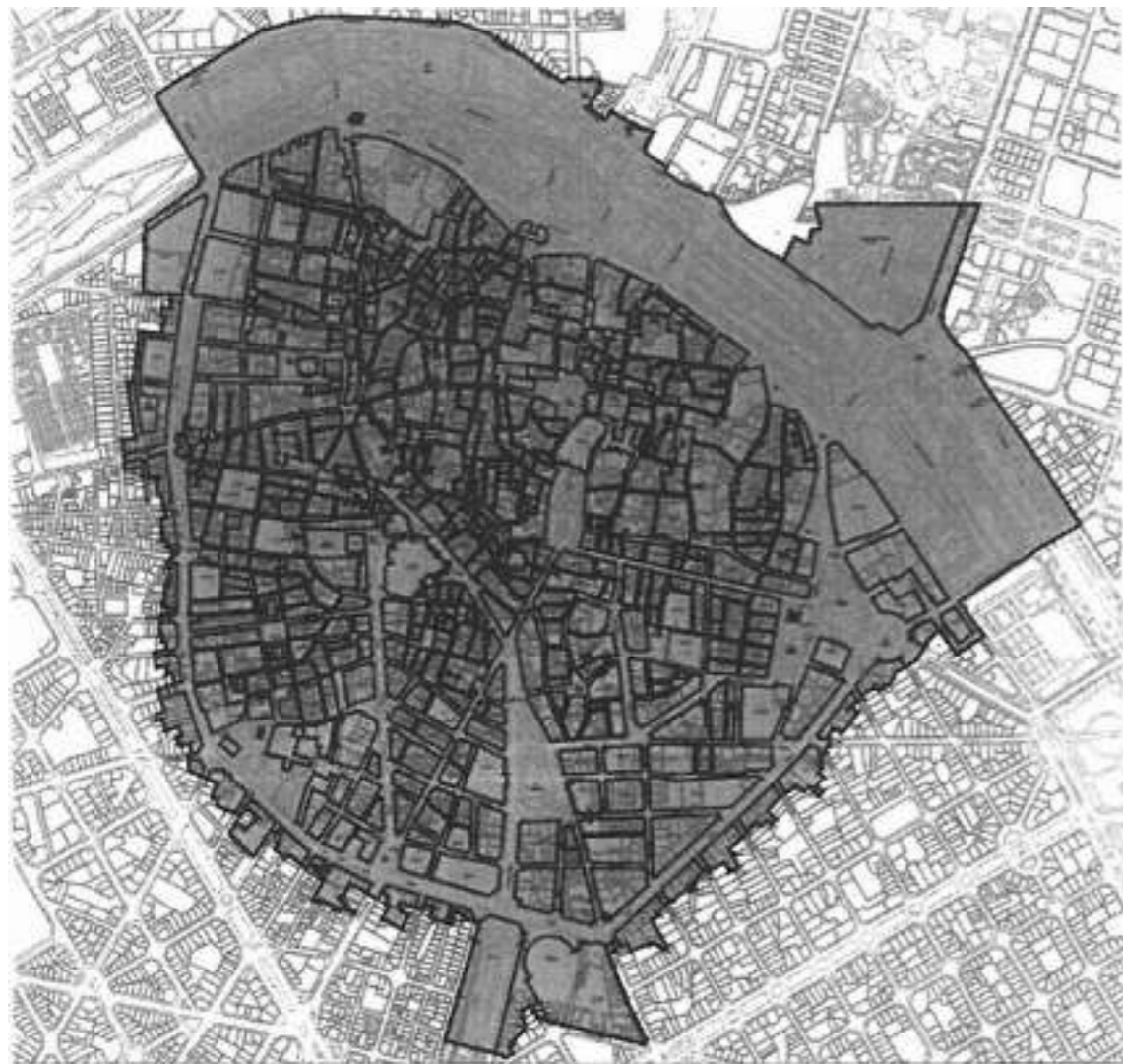
Mitjans

El PEP-Ciutat Vella té una doble condició :

- És instrument de regulació urbanística-patrimonial que afecta a tot l'àmbit de Ciutat Vella, amb la finalitat d'establir l'ordenació territorial i urbanística d'acord amb la LOTUP i
- És document patrimonial que resol les determinacions de la LPCV per ser Ciutat Vella part del BIC Conjunt Històric de la ciutat de València i per ser l'instrument adequat per regular els entorns de protecció dels BIC.

Com a instrument patrimonial:

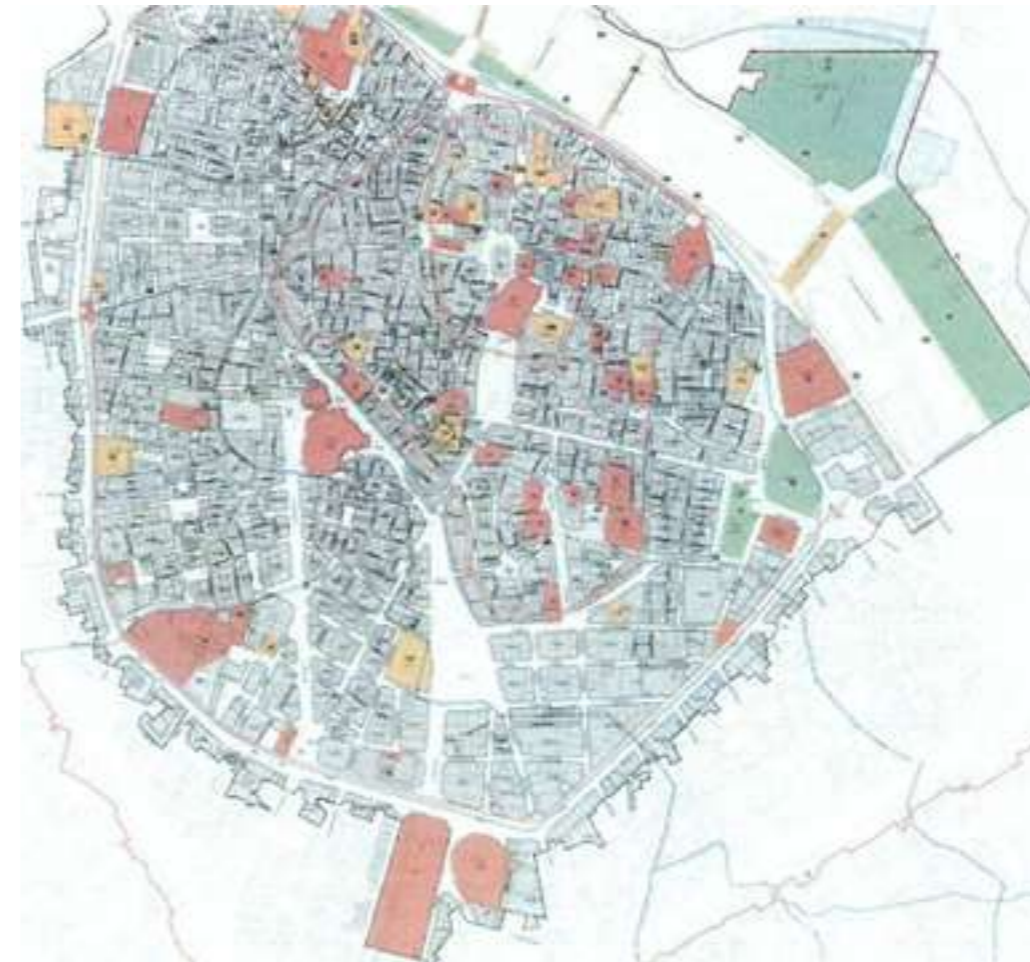
La proposta de delimitació de l'àmbit del PEP-Ciutat Vella suposa ampliar la seua área per la inclusió de zones que no pertanyen a Ciutat Vella segons la delimitació dels PEPRIs precedents però que formen part de l'entorn de protecció dels monuments de Ciutat Vella situats en la zona del perímetre : terrenys al nord de Ciutat Vella, el tram del llit del Túria des del pont de les Arts fins el de l'Exposició, que es considera un àmbit rellevant del paisatge de Ciutat Vella. Talment ocorre per la inclusió de las parcel·les al voltant de la Porta de Quart o de la Placa de Bous.

Àmbit del PEP Ciutat Vella

El PEP-Ciutat Vella suposa la refosa, revisió i adaptació del planejament vigent en l'àrea:

- En les àrees no incloses en els entorns de protecció dels SIC, es revisen, actualitzen i s'adapta la regulació dels PEPRIs redactats en els anys 90; de les quatre modificacions genèriques al Carme, Mercat, Seu-Xerea i Velluters promogudes per AUMSA, i de les nombroses modificacions puntuals que s'han produït en tot l'àmbit.
- En les àrees que formen els entorns de protecció dels SIC es realitzarà una refosa d'aquest planejament que es troba en distintes situacions, redactat i aprovat o en tràmit o en fase de redacció. En qualsevol dels casos el contingut d'aquests documents s'incorpora al PEP-Ciutat Vella. En són quatre els Plans Especials (els PEP-ESICs) plantejats com a conseqüència de la normativa patrimonial a partir de 2008, dos aprovats definitivament i dos en tràmit o elaboració .

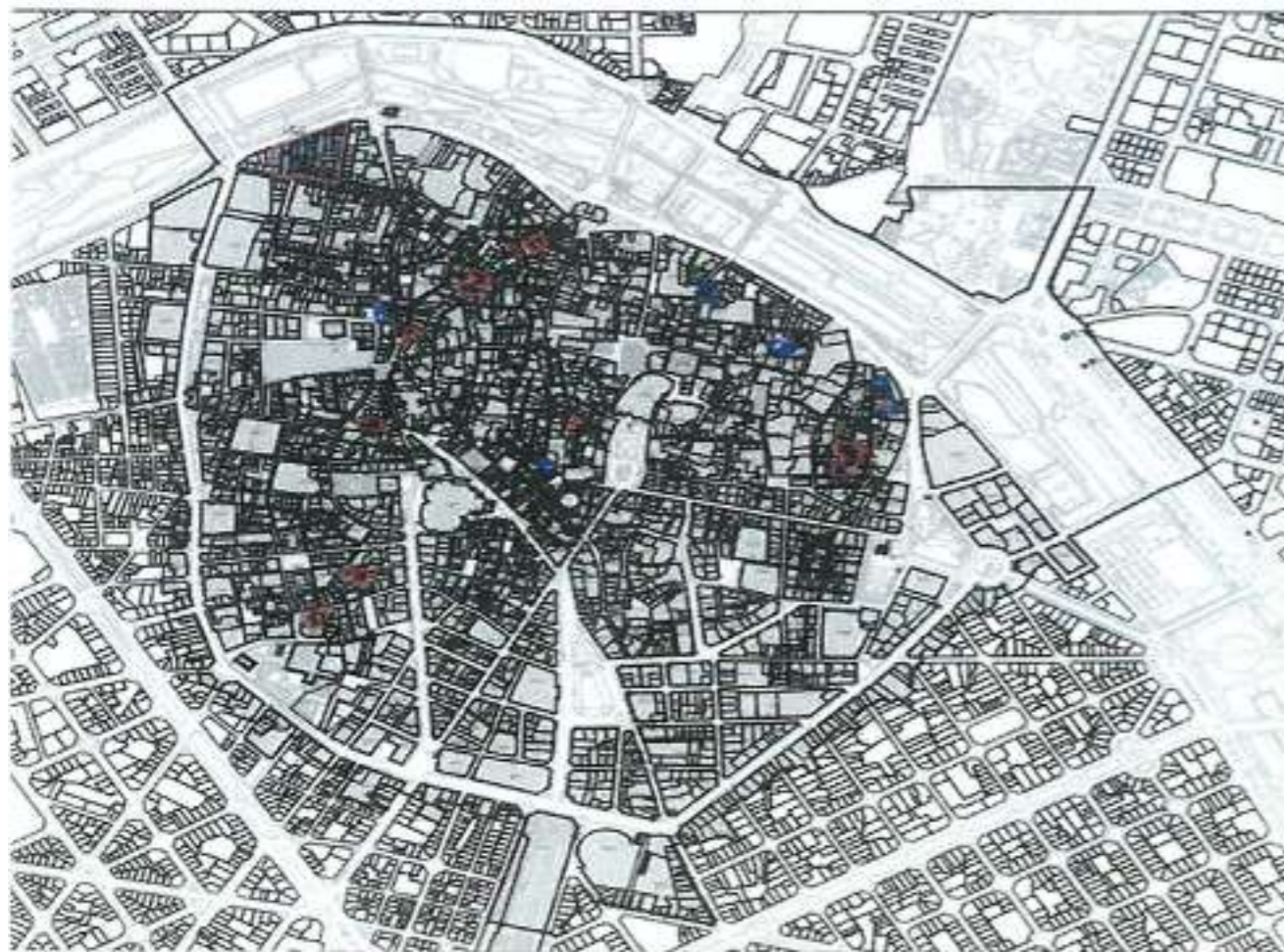
Béns pertanyents al patrimoni cultural valencià

- Assumirà i integrarà les determinacions dels instruments actualment en tràmit que estiguen pendents d'aprovació i no assumirà i deixa sense efecte els instruments actualment en tràmit, no aprovats.

Com a instrument urbanístic:

L'existència de planejaments distints en cada un dels barris, les nombroses modificacions puntuals i la redacció dels Plans Especials dels entorns monumentals (PEP-EBIC), són factors que generen falta d'homogeneïtat en els criteris que cal aplicar en àmbits tan coincidents i produeixen confusió sobre les determinacions del règim urbanístic vigent, perjudicant el procés de revitalització de Ciutat Vella.

- Per tant, el PEP-Ciutat Vella es presenta com l'instrument urbanístic que modifica i complementa, en les zones per ell delimitades, les determinacions del PGOU del municipi de València, del Catàleg estructural de béns i espais protegits i el PERI del Vell llit del riu Túria.

Ordenació detallada

En l'àmbit de Ciutat Vella, existeixen àrees subjectes a una ordenació urbanística que ha de desenvolupar-se a través d'Unitats d'Execució (UU.EE). El PEP-Ciutat Vella pretén la revisió i modificació de l'ordenació de les UU.EE pendents d'execució per a la seua adaptació o per a l'eliminació de les condicions que puguen estar impedit-ho.

Aquestes UU.EE, a més, coincideixen amb àrees degradades amb un important nombre de solars i d'edificacions en mal estat de conservació o en ruïna i en desús i en certs casos generadores de focus de marginalitat. A més, de la seua execució depèn l'obtenció d'alguns equipaments públics i zones verdes, fonamentalment per a l'ús residencial.

El balanç final és que de les catorze àrees només una s'ha dut a terme, la UE 11-12-13 de la MPEPRI de Mercat. La resta estan pendents de desenrotllament.

- Per tant, el PEP Ciutat Vella deroga en l'àmbit d'actuació el planejament de desenvolupament, UU.EE. i modificacions puntuals, i proposa noves ordenacions i pautes de gestió.

Finalment, cal senyalar que el conjunt format per les Normes Urbanístiques i de protecció, el Catàleg i els Plànols d'ordenació desenvolupen detalladament tot el que s'ha estat exposant.

III. Consideracions finals

D'acord amb l'extracte que hem fet de la diagnosi, els objectius i els mitjans adduïts pel PEP-Ciutat Vella, cal fer algunes consideracions:

1.

Trobem en el PEP-Ciutat Vella una completa refosa, revisió i adaptació del planejament d'un indret tan significatiu, especialment oportuna quan considerem la diversitat d'òrgens en la formació, de mètode en l'elaboració, d'objectius a assolir i de camps disciplinaris de vell nou encuny, urbanístic, patrimonial i paisatgístic, que s'han succeït en el període temporal de 1984 a 2018.

2.

No és assumpte menor l'ampliació de l'àmbit de treball més enllà del Vell Túria que li dona qualitat paisatgística a la proposta, fins ara tractada aïlladament.

3.

Trobem també oportuna la seua formulació, si, com es proposa, es pot escometre la resolució de les notables llacunes d'execució del planejament presents a Ciutat Vella que suposen grans nafres en el teixit físic i humà i representen un notable fracàs de la gestió pública i privada d'anteriors propostes.

4.

L'incompliment del deure de conservació dels bens, lligat a la manca d'iniciativa pública per dur-ho a terme subsidiàriament, són factors que també han conduït a situacions de degradació disseminada que cal evitar en el futur i per al que el PEP-Ciutat Vella incorporarà mesures específiques.

5.

El PEP-Ciutat Vella enfronta velles qüestions com les ja dites i n'inclou, però, de noves, ben presents en la societat valenciana, com en molts indrets arreu de la nostra civilització -la terciarització de l'espai públic i del conjunt edificat a causa del creixement insospitat del turisme, que ha passat de ser motor desitjat de l'activitat urbana a aportar dificultats de convivència i encariment de lloguers, entre altres anomalies.

6.

Resulta palès que la formulació de plans urbanístics-patrimonials-paisatgístics no resol per si mateixa el problema de la ciutat per més que son el suport imprescindible. Caldrà una gestió pública forta que dirigisca de forma sostinguda el procés urbà, però siga benvinguda aquesta formulació pels seus valors ja comentats.

7.

Finalment, el Consell Valencià de Cultura considera oportuna, necessària i ajustada als fins perseguits, la formulació del PEP-Ciutat Vella i, més enllà de l'escrutini detallat dels seus continguts, que escapa a les comeses de la institució, valora molt positivament el susdit document.

Aquest informe es remetrà a l'Ajuntament de València.

Informe sobre la declaración de BIC con la categoría de sitio histórico de la Finca El Poblet de Petrer

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

1. Antecedents.

Con fecha 28 de febrero de 2019 y registro de entrada núm. 78, se recibe en el CVC un escrito de la Dirección General de Patrimonio Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, de la Generalitat Valenciana, en el que se solicita informe preceptivo, de acuerdo con lo que se dispone en el artículo 27.5 de la Ley 4/1998 de 11 de junio, del Patrimonio Cultural Valenciano, por parte del Consell Valencià de Cultura, conforme a lo dispuesto en el artículo 7 de la mencionada ley, para unirlo al expediente para declarar Bien de Interés Cultural con la categoría de Sitio Histórico la Finca El Poblet, situada en el término municipal de Petrer (Alicante).

El presidente del Consell Valencià de Cultura y la Comisión de Gobierno trasladan la petición a la Comisión de Legado Histórico y Artístico para la realización del informe correspondiente.

Estudiada la documentación enviada por la propia Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, así como el informe realizado por el CVC sobre este mismo asunto con fecha 26 de mayo de 2014, y consultadas las fuentes documentales y la bibliografía pertinente, se emite el informe que se expone a continuación.

2. Preliminares

2.1. En el pleno del Consell Valencià de Cultura (CVC) celebrado el 26 de mayo de 2014, se aprobó una declaración sobre la finca El Poblet de Petrer. En ella, entre otras cuestiones, se repasaban las principales actuaciones administrativas llevadas a cabo hasta entonces:

29 de septiembre de 2011: acuerdo unánime del ayuntamiento de Petrer de solicitar la declaración de Bien de Interés Cultural (BIC) de dicha finca y los edificios en ella comprendidos.

18 de octubre de 2011: traslado del acuerdo municipal del ayuntamiento de Petrer a la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana.

24 de noviembre de 2011: la Conselleria, por medio del Servicio de Patrimonio Cultural, contestó al ayuntamiento de Petrer que «una primera valoración lleva a pensar más en una declaración de BRL que como BIC, pero se estudiará con atención la solicitud en el contexto más amplio de todos los bienes relacionados con esos acontecimientos, para comprobar si por sus singulares características y excepcional importancia dentro del patrimonio cultural valenciano, resulta merecedor de ese grado de protección».

27 de marzo de 2012: la Comisión de Cultura de las Cortes Valencianas, mediante aprobación de una proposición no de ley, acordó respaldar la solicitud del ayuntamiento de Petrer para la declaración de BIC de la finca El Poblet.

8 de mayo de 2014: el pleno de la Diputación Provincial de Alicante acordó por unanimidad solicitar de la Conselleria de Cultura la declaración de BIC para dicha finca.

En su declaración, el CVC instaba «a las distintas administraciones, local, provincial, autonómica y nacional, a que inicialmente adopten las medidas adecuadas para garantizar la protección de esta propiedad».

2.2. La Ley 4/1998 de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece en el artículo 26 que podrán ser declarados bienes de interés cultural con la categoría de sitio histórico, aquellos que estén vinculados «a acontecimientos del pasado, tradiciones populares o creaciones culturales de valor histórico, etnológico o antropológico».

3. Datos sobre el bien objeto de la declaración

La finca El Poblet está situada en el término municipal de Petrer (Alicante), a unos dos kilómetros del núcleo urbano en dirección nordeste, en la partida denominada Pedreres Baixes. Tiene una extensión de 25 hectáreas, ocupada en buena parte por una densa arboleda que contribuye a ocultar en gran medida las siete construcciones de carácter urbano allí construidas (cinco de uso residencial, una de uso deportivo y otra de uso industrial) y unos amplios jardines.

4. Datos históricos

En la finca existe una primera casa construida por Jaime Tortosa a principios del siglo XIX. Con posterioridad fueron construyéndose en esta finca otras casas, constituyéndose un pequeño núcleo conocido como El Poblet.

En los inicios del siglo XX, la finca pasó a ser propiedad del abogado del Tribunal Supremo de Madrid y relator de la Audiencia de Barcelona, Vicente Amat Furió, quien edificó la mansión señorial hoy existente y plantó la mayor parte de los pinos cercanos a la edificación, para lo que se organizó una edición de la «Fiesta del Árbol», celebrada con escolares, en el año 1903. Ordenó también los jardines, convirtiendo la finca en un espacio de recreo, pero sin dejar de explotarla agrícolamente.

Incautada al comienzo de la última Guerra Civil, la finca fue utilizada sucesivamente como hospital de sangre, colonia infantil y Base militar de Protección de Vuelo, construyéndose entonces una nave como residencia de militares. En febrero de 1939 fue elegida como sede de la Presidencia del Gobierno de la República debido al discreto entorno en que se ubica y a su proximidad a la carretera y al ferrocarril Madrid-Alicante, al puerto alicantino y a varios aeródromos¹, así como por su disponibilidad de infraestructuras radiotelefónicas (contaba con servicio telefónico y recibía información desde la Delegación de Telégrafos de Elda) y a la existencia de edificios residenciales adecuados para albergar tanto al presidente como a sus acompañantes y al servicio de seguridad.

A su regreso de un breve exilio en Francia, el presidente Juan Negrín López residió en esta finca durante unos días (del 25 de febrero al 6 de marzo de 1939), celebrándose en ella los dos últimos Consejos de Ministros del gobierno republicano español.

La finca también es conocida como Posición Yuste, en alusión a la denominación militar que recibió durante aquellos últimos días de la Guerra Civil. En ella tomó Negrín la decisión de abandonar definitivamente España tras conocer la sublevación

¹ El Fondó en Monóvar y los de Caudete, Rabasa, o el de la Marjal de Onil.

VALERO ESCANDELL, J. A.: “Los lugares de la Guerra Civil, mucho más que patrimonio inmaterial”, Revista del Vinalopó, nº 17 (2014), p. 18

contra su gobierno del coronel Segismundo Casado, quien negoció la rendición de Madrid, y el reconocimiento del Gobierno de Burgos por parte de Francia y Gran Bretaña. El lunes 6 de marzo varios aviones despegaron del aeródromo del Fondó de Monóvar trasladando al exilio a Juan Negrín, a los últimos ministros republicanos españoles y a varios destacados miembros del Partido Comunista de España.

5. Características de los elementos patrimoniales

La casa principal y más grande de la finca es donde residió el presidente Negrín. De planta rectangular, es de sobrio estilo clásico y consta de dos plantas y semisótano. Tiene dos accesos: uno en el centro de la fachada Este, que da al jardín, y otro situado en el lado Norte al que se accede a través de una escalinata.

La nave que hay colindante al actual camino principal de entrada fue utilizada durante la Guerra Civil primero como hospital de sangre, luego como albergue para niños evacuados y por último como alojamiento de las tropas que custodiaban al presidente Negrín. Esta nave tiene planta rectangular con pabellones laterales de mayor altura.

Existe una tercera construcción irregular en altura, más antigua y deteriorada que las anteriores, que se organiza en torno a un patio, y que debió ser la primitiva residencia de los propietarios.

En el jardín, de amplia y frondosa arboleda, hay dos balsas, un pequeño invernadero, una glorieta y mobiliario (bancos) decorado con motivos heráldicos de la familia Gras.

6. Conclusiones

6.1. La finca El Poblet o Posición Yuste, de Petrer, es un espacio emblemático relacionado con la Guerra Civil (1936-1939), al haber sido la última sede de Gobierno de la II República Española, en suelo español, durante unos días. Fue allí donde se celebraron los dos últimos Consejos de Ministros. Y donde el presidente Negrín, el 5 de marzo de 1939, ante el curso de los acontecimientos, decidió que el Gobierno abandonase España.

Constituye, por tanto, un sitio histórico merecedor de la mayor protección.

6.2. Conforme con la propuesta del ayuntamiento de Petrer, apoyada expresamente por las Cortes Valencianas y la Diputación Provincial de Alicante, el Consell Valencià de Cultura informa positivamente para que la finca El Poblet de Petrer sea declarada Bien de Interés Cultural con la categoría de Sitio Histórico.

Este informe se remitirá al protocolo habitual, a la Dirección General de Patrimonio Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, que ha realizado la petición, y al Ayuntamiento de Petrer.

7. Fuentes y bibliografía

Comissió LLegat Històric. Declaració del CVC sobre la finca “El Poblet” de Petrer. Aprovació: Ple, 26 Maig 2014.

MORADIELLOS GARCÍA, E.: Historia mínima de la Guerra Civil española. Madrid, Turner Publicaciones, 2017.

VALERO ESCANDELL, J. R.: El territorio de la derrota. Los últimos días del Gobierno de la II República en el Vinalopó. Petrer, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó, 2004.

VALERO ESCANDELL, J. R.: “De Negrín a Franco. Los lugares de la memoria de la Guerra Civil: el caso de El Poblet de Petrer”. Revista del Vinalopó, nº 12 (2009), pp. 11-32.

VALERO ESCANDELL, J. A.: “Los lugares de la Guerra Civil, mucho más que patrimonio inmaterial”, Revista del Vinalopó, nº 17 (2014), pp. 13-31.

Informe sobre la delimitació de l'entorn i la normativa de protecció del BIC, zona arqueològica, Cova del Comte en Pedreguer

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 22 juliol 2019

Antecedents

Amb data 22 de maig de 2019 fou rebuda al CVC la documentació enviada per la Directora General de Cultura i Patrimoni relativa a la complementació de la declaració de BIC, Zona Arqueològica, de la Cova del Comte, a Pedreguer, d'acord amb la Resolució de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, publicada al DOGV en 13 de maig de 2019.

Objecte

La Cova del Comte gaudeix de la categoria de BIC, Zona Arqueològica, per mandat directe de la Llei de Patrimoni Històric Espanyol per contenir manifestacions d'art rupestre, i per tant, va quedar inscrita en l'Inventari del Patrimoni Cultural Valencià amb la categoria de Zona Arqueològica d'acord amb la Llei 4/1998.

Es tracta, ara, de complementar eixa declaració amb la delimitació de l'entorn de protecció i l'establiment d'una normativa, amb vistes a la tutela integral d'un àmbit territorial més ampli que excedeix el del mateix jaciment declarat i en el qual radiquen altres béns patrimonials de la mateixa espècie.

Aquesta delimitació ha de conduir a la redacció d'un Pla Especial de Protecció, segons estableix la Llei de Patrimoni Cultural Valencià, del qual tindrà cura l'Ajuntament de Pedreguer.

Inspecció realitzada

Els membres signants varen fer, junt amb l'arqueòleg municipal, una visita al Barranc de la Parra on es troben les sis coves que són objecte de consideració. Situats en un punt alt, al límit oriental de la Urbanització Aldea de las Cuevas de Benidoleig, es poden apreciar els trets més característics del conjunt que la vista abraça.

Es tracta d'un barranc encaixat entre dos parets calcàries de forta pendent i que, encara que la massa arbòria i els conreus són d'una era diferent a la del jaciments paleolítics, es pot afirmar que la geomorfologia no ha sofert greus alteracions. Les

cingles que el caracteritzen, i al peu de les quals es troba el seguit de les sis coves citades, creen un paisatge preservat i preservable, tant per la protecció directa dels jaciments com per la forta entitat paisatgística que suposa; una unitat, una conca visual, que la delimitació proposada per a la protecció del BIC Cova del Comte, junt amb la normativa de protecció, referma i salvaguarda.

Les alteracions antròpiques, els conreus, els carrils, els corriols, no suposen modificacions essencials de la conca que forma el barranc de la Parra, perquè els perfils transversals romanen estables i tenen les característiques geomorfològiques abans comentades. Cal dir, però, que el perill d'expansió de les dos urbanitzacions, que precisament limiten les crestes orogràfiques del barranc, és de témer car suposaria una veritable desfeta des del punt de vista paisatgístic i per tant de manteniment del biòtop dels jaciments que considerem. Per tant, la protecció paisatgística i arqueològica ve lligada a l'evitació de noves alteracions antròpiques de tipus residencial, com les ja bastides gairebé als dos cims de les serralades.

Els jaciments coneguts fins ara potser no esgoten les prospeccions de nous, donada la bona preservació del barranc en els termes ja dits i per això la delimitació proposada conté un principi de cautela arqueològica que és altament raonable.

Consideracions

Conclourem aquest informe exposant que la delimitació de l'entorn de protecció de la Cova del Comte i de les cinc coves més que formen un conjunt arqueològic reconegut tant per la Llei de Patrimoni Valencià com per l'UNESCO com a Patrimoni de la Humanitat, és enterament adequada perquè conté un principi de cautela arqueològica davant de noves troballes, un principi de preservació de la conca visual que forma el Barranc de la Parra i un principi de manteniment de la seua geomorfologia.

En conseqüència, informem positivament la delimitació de l'entorn de protecció del Barranc de la Parra, a Pedreguer, i de la seua normativa de protecció com a pas inicial per a la redacció del Pla especial de Protecció.

Aquest informe es remetrà al protocol habitual, a la Directora General de Cultura i Patrimoni de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, que n'ha fet la petició, i a l'Ajuntament de Pedreguer.

Informe sobre la situación en que se encuentra el Pantano de Tibi

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 28 d'octubre 2019

Antecedents

El pantano de Tibi sigue en activo, pero debido a la falta de medios adecuados para conservarlo apropiadamente (sobre todo en lo relativo a la limpieza de lodos, el tratamiento de las aguas y el cuidado del entorno) está condenado a un cese de actividad en un futuro no muy lejano y, en consecuencia, a un estado ulterior de ruina.

Fue declarado Bien de Interés Cultural (BIC) el 26 de abril de 1994. En consecuencia, los propietarios y las instituciones públicas están obligados a cuidar de su conservación y mantenimiento.

No parece, sin embargo, que el actual propietario del embalse tenga capacidad para acometer las medidas necesarias para preservar su buen estado y recuperar su utilidad plena. La Comunidad de Regantes carece de los medios precisos. Tan solo puede hacer lo que hace: mantenerlo como un regulador de aguas para riego en una zona pequeña de cultivos.

De los 3,7 millones de m³ que tenía de capacidad en sus orígenes, ahora apenas llega a los 2 cuando está colmatado. El resto es lodo. Hace tiempo que se desestimó limpiar de lodo el embalse por razones económicas. El uso que se le da actualmente no compensa el dinero que habría que desembolsar para limpiarlo y para disponer adecuadamente de la gran cantidad de lodo que se extraería. La Comunidad de Regantes no puede hacer frente a ese gasto. Como tampoco puede financiar el tratamiento de desalar las aguas del pantano para poder regar con ellas lo que queda de la huerta de l'Alacantí. La mayor parte del agua que contiene el embalse proviene de las depuradoras de la Hoya de Castalla, que la vierten a los barrancos que desembocan en él. Con ellas se riega la pequeña huerta del Montnegre, pero no sirve para regar los cultivos del resto de l'Alacantí porque, al correr por el cauce del río, se salinizaría hasta alcanzar niveles prohibidos para el riego. Solo cuando el pantano recibe gran cantidad de agua de lluvia, el agua embalsada alcanza el grado de conductividad suficiente como para llegar con garantías de uso a las huertas de Mutxamel, Sant Joan, El Campello y las que aún hay en el término de Alicante: en la zona de Villafranqueza-Tánger y entre La Condomina y la Santa Faz.

El Ayuntamiento de Tibi carece asimismo de los recursos económicos suficientes con que afrontar los gastos necesarios para conservar y, no digamos ya, mejorar la infraestructura del embalse.

En enero de 2016, la Diputación Provincial de Alicante anunció (*Información*, 14-2-2016) un plan para la conservación y promoción del embalse de Tibi que buscaba la revalorización de la infraestructura hídrica y del paisaje de alrededor, pero, tres años y medio después, nada de ello se ha llevado a la práctica.

ANTECEDENTES

Durante la segunda mitad del siglo XVI la ciudad de Alicante experimentó un importante crecimiento económico y demográfico, gracias sobre todo al auge del comercio marítimo.

Pero la huerta de Alicante era insuficiente para abastecer a la creciente población. Las cosechas se malograban con frecuencia debido a la falta de riego, ya que el río Montnegre apenas llevaba caudal en el verano y sufría grandes avenidas que se perdían en el mar durante el invierno.

Como consecuencia de ello, el Consejo de Alicante se planteó la posibilidad de construir un embalse que resolviera la escasez de agua.

El lugar donde levantar la presa (una garganta que atravesaba el río Montnegre, en el término de Tibi, formada por los cerros Mos del Bou y La Cresta) fue elegido por dos vecinos de Mutxamel: el maestro molinero Pere Esquerdo, que fue quien tuvo la idea, y el maestro cantero Miquel Alcaraz, que le apoyó. Ambos presentaron el proyecto ante el Consejo alicantino, que lo acogió favorablemente.

El Consejo de Alicante, reunido el 7 de agosto de 1579 en la Lonja, decidió construir un pantano en el lugar señalado por Esquerdo y Alcaraz. Para ello, se acordó comprar el terreno donde había que levantar la presa a Pedro Masa y Carroz, marqués de Terranova y señor de Castalla, y pedir permiso para la construcción al rey Felipe II.

Se tardó 14 años en construirse (1580-1594), bajo la dirección del arquitecto real Cristóbal Garavelli Antonelli. Está situado a unos 18 kilómetros al nordeste de la ciudad de Alicante.

El pantano de Tibi fue conocido durante mucho tiempo como el pantano de Alicante porque fueron los vecinos de esta ciudad quienes costearon su construcción. Posteriormente pasó a llamarse pantano de Tibi por encontrarse en su término municipal y para diferenciarlo de otros levantados en la provincia.

Conceptuada en su época como una obra de ingeniería civil modélica, la más alta del mundo durante casi 300 años (46 metros), es en la actualidad el segundo pantano en servicio más antiguo de Europa, con capacidad para embalsar 3,7 millones de m³.

El paredón tiene forma de arco, con 65 metros de longitud, convexo en el sentido de la corriente. Está construido con mampostería en su interior y sillería en sus paramentos. Su espesor es superior al necesario, con una anchura en su base de 33,7 metros y de 20 metros en su coronación. La terraza tiene un desnivel de un metro entre sus extremos, con mayor altura en el lado del embalse. Se asciende a ella por medio de una escalera tallada en la roca. En su lado occidental hay un portillo o aliviadero que se abre para dar salida a las aguas cuando superan esa altura.

Para la toma de agua se construyó un cubo cuya boca de 80 centímetros está a un metro por debajo de la terraza y que baja hasta la base del paredón por su interior, a través de dos filas de saeteras.

Para posibilitar la limpieza, se construyó una galería de fondo que cuenta con una anchura variable: 2,70 metros de alto por 1,80 de ancho en la entrada (cerrada con un portón de maderos dispuestos en vertical y bien calafateados) y 5,85 metros

de alto por 4 de ancho en la salida (cerrada con maderos horizontales sujetos por tres travesaños verticales asegurados con dos tornapuntas).

La ciudad de Alicante cedió la propiedad del pantano al Sindicato de Riegos de la Huerta de Alicante, creado en 1849, que pasó a denominarse Comunidad de Regantes en la década de 1980.

CONCLUSIONES

El pantano de Tibi tiene en la actualidad un uso muy limitado porque su propietario, la Comunidad de Regantes, solo tiene medios para realizar un mantenimiento mínimo, lo justo para dar el servicio de riego a sus agricultores, en una zona pequeña de cultivo.

Con las medidas apropiadas (desalación de las aguas y limpieza de lodos), el pantano de Tibi podría volver a dar un servicio pleno de riego para las zonas de cultivo que aún hay en la comarca de l'Alacantí.

Tiene un valor histórico indiscutible y, como BIC, merece que se hagan todos los esfuerzos posibles para su mantenimiento y conservación.

Posee además un valor ambiental que podría ser aún mucho más importante si se cuidase adecuadamente su entorno.

A ello habría que añadir un valor turístico, si se llevaran a cabo las iniciativas e infraestructuras precisas. Aunque es visitado con cierta frecuencia por excursionistas, el pantano carece de la accesibilidad y seguridad necesarias para atraer a los turistas amantes de la naturaleza. Turistas nacionales y extranjeros que, a buen seguro, quedarían asombrados por la enorme belleza del pantano. Una belleza solo enturbiada, a pie de muro o en su terraza, por el fuerte olor de las aguas depuradas.

PROPUESTA

Recomendamos a la Consellería de Educación, Investigación, Cultura y Deporte la elaboración de un Plan Director para el pantano de Tibi. El mismo deberá recoger el análisis y diagnóstico del estado del inmueble, con un estudio documental histórico, arquitectónico, paisajístico y social; deberá así mismo recoger las propuestas de actuación para su recuperación, mantenimiento y puesta en valor; deberá contener igualmente el cronograma de actuaciones previstas y el presupuesto de la intervención en su totalidad y desglosado en sus diferentes fases.

RESEÑAS

Bibliografía

ALBEROLA ROMÁ, Armando. *Jurisdicción y propiedad de la tierra en Alicante*. Universidad de Alicante, 1984.

---- *El Pantano de Tibi y el Sistema de Riegos en la Huerta de Alicante*. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert y Fundación Cultural CAM, 1994.

CAMARERO CASAS, Eduardo, BEVIÁ GARCÍA, Marius y BEVIÁ GARCÍA, José Francisco. *Tibi, un pantano singular*. Conselleria de Obras Públicas, 1989.

Hemeroteca

MUÑOZ LORENTE, Gerardo. *Tesoro líquido (II)*. *Información*, 8 de julio de 2019.

---- *¿Quién salvará el pantano de Tibi?* *Información*, 9 de septiembre de 2019.

Informe sobre la situación de los archivos históricos públicos de la provincia de Alicante

Autor: Css. Jurídica
Aprovació: Ple, IAC Juan Gil-Albert d'Alacant, 25 març 2019

El derecho a la información es un pilar básico de la democracia. La conservación en archivos de los documentos públicos, su gestión adecuada, así como el acceso a los mismos, es necesario para ejercer el derecho a una información veraz. Así mismo también la adecuada gestión de los documentos es necesaria para una transparencia de la actividad pública. Para poder llevar a cabo todo ello se precisa de una serie de recursos humanos y técnicos. Los más relevantes o imprescindibles son: una dotación de personal suficiente, unas instalaciones adecuadas, una comunicación pública para el acceso a los ciudadanos, y disponer de los servicios y los equipamientos pertinentes. Por otra parte, los archivos que conservan importantes fuentes históricas han de estar ligados a las transformaciones producidas en los sistemas de gestión documental.

El *Llibre blanc dels Arxius Valencians* recoge, entre otras cuestiones, la situación actual y las líneas de futuro; temas como la democracia, memoria, identidad, historia; la comunicación pública y la responsabilidad de las instituciones. Los retos de la transparencia y el universo digital y los archivos.

ANTECEDENTES

En sesión plenaria celebrada el 26 de marzo de 2012, el Consell Valencià de Cultura (CVC) aprobó un *Informe sobre la situació de los archivos valencianos* en el que, además de hacer un análisis de la situación en que se hallaban los archivos del Sistema Archivístico Valenciano (SAV), proponía trece recomendaciones.

El SAV es el conjunto de archivos, órganos y servicios encargados de la custodia, organización y difusión del patrimonio documental valenciano. El Estatuto de 1982 señalaba que los archivos que formaban parte de este sistema eran los del gobierno autonómico, los de las diputaciones y la red de archivos municipales. El órgano directivo encargado de coordinar el SAV era la Consellería de Cultura. En 1984 se creó el órgano consultivo Consejo Asesor de Archivos.

La Ley de Archivos de la Generalitat 3/2005, de 15 de junio, fue aprobada con el propósito de vertebrar el SAV (ampliando el número de archivos, entre los que se incluían el Archivo Histórico Provincial de Alicante, el Archivo Histórico Provincial de Castellón, el Archivo Histórico de Orihuela y los archivos de las universidades públicas valencianas) y modernizar y hacer más eficaz la administración y los archivos con la incorporación de las nuevas tecnologías: acceso on-line, digitalización de documentos y administración electrónica.

Este impulso legislativo para incorporar los avances tecnológicos en la administración (incluyendo los archivos) continuó con la Ley 11/2007, de 22 de junio, de acceso electrónico de los ciudadanos a los Servicios Públicos y la Ley 3/2010, de 5 de mayo, de la Generalitat, de Administración Electrónica de la Comunitat Valenciana.

En 2011, con la intención de cumplir con una de las disposiciones de la Ley de Archivos de 2005, la Conselleria de Cultura empezó a proporcionar a los archivos del SAV, de manera escalonada y gratuita, el SAVEX (Servei Arxivístic Valencià en Xarxa), un sistema de información y gestión integral que permite la descripción y recuperación de los fondos documentales, complementado en 2015 por un catálogo en línea u OPAC (*Online public Access catalog*) de acceso libre.

En su informe de 2012, el CVC concluía que había una buena legislación sobre archivos, pero que los recursos de la Conselleria de Cultura para desarrollar el SAV eran insuficientes. Recomendaba que, al tratarse de un servicio transversal, los archivos dejaran de compartir dependencias con otras áreas de Cultura, como bibliotecas o archivos, pasando orgánicamente a depender de "los órganos directivos transversales de las administraciones respectivas", como por ejemplo la secretaría u órgano competente. Recomendaba la constitución del Archivo Intermedio de la Generalitat y la implementación simultánea (no escalonada) del SAVEX.

LEGISLACIÓN ACTUAL

Desde la publicación del informe del CVC de 2012, la legislación sobre administración electrónica en general y los archivos públicos en particular ha seguido desarrollándose:

- Decreto 220/2014, de 12 de diciembre, del Consell, por el que se aprobaba el Reglamento de Administración Electrónica de la Comunitat Valenciana.
- Ley 39/2015, de 1 de octubre, de Procedimiento Administrativo Común de las Administraciones Públicas (que derogaba la Ley 11/2007, de 22 de junio) para implantar una administración totalmente electrónica e interconectada, obligando a todas las Administraciones Públicas a contar con un registro electrónico general y a mantener un archivo electrónico único. Conscientes de las dificultades existentes para cumplir con esta ley, los legisladores aprobaron en la disposición final séptima que la misma entrara en vigor al año de su publicación en el BOE (2-10-2015), salvo «las previsiones relativas al registro electrónico de apoderamientos, registro electrónico, registro de empleados públicos habilitados, punto de acceso general electrónico de la Administración y archivo único electrónico», cuyas previsiones debían cumplirse «a los dos años de la entrada en vigor de la Ley». Es decir, a partir del 2 de octubre de 2018, cada Administración Pública (sea del tamaño que fuere) tendría la obligación de contar, entre otros servicios, con un **archivo electrónico único** de los documentos que corresponden a procedimientos finalizados.
- Real Decreto 128/2018, de 16 de marzo, por el que se regula el régimen jurídico de los funcionarios de Administración Local con habilitación de carácter nacional. En el artículo 3, «Función pública de secretaría», punto 2.1, se indica que una de las funciones de las/los secretarías/secretarios es «la superior dirección de los archivos y registros de la Entidad Local». Por consiguiente, los archivos municipales deben depender orgánica y funcionalmente de las secretarías municipales.
- Decreto 50/2018, de 27 de abril, del Consell, por el que se regula la gestión documental, la organización y el funcionamiento de los archivos de la Generalitat. Entre otras cuestiones, se crea el Archivo Intermedio de la Generalitat, dependiente de la Conselleria de Cultura.
- Real Decreto-ley 11/2018, de 31 de agosto, por el que se modifica la Ley 39/2015, de 1 de octubre, del Procedimiento Administrativo Común de las Administraciones Públicas. Ante la imposibilidad de que las Administraciones públicas tengan disponibles para el 2 de octubre de 2018 los elementos básicos de la administración electrónica, entre las cuales está el **archivo único electrónico**, se concede otra moratoria de dos años a la entrada en vigor de dicha ley (hasta el 2 de octubre de 2020).

- Orden 1/2018, de 27 de diciembre, conjunta, de la Conselleria de Hacienda y Modelo Económico y de la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, por la que se aprueba la política de gestión de documentos electrónicos (PGDE) de la Generalitat. El PGDE establece criterios que permitirán el tratamiento, la clasificación y el archivo unificados de toda la información con la que trabajan los distintos departamentos de la Generalitat. En palabras de Vicent Moreno Montañés, subdirector general del Libro, Archivos y Bibliotecas, «és el primer pas per a posar en marxa l'administració electrònica».¹

SITUACIÓN EN LA PROVINCIA DE ALICANTE

Durante los siete años que han transcurrido desde la elaboración del informe del CVC sobre la situación de los archivos valencianos, ha habido importantes novedades legislativas, tal como acabamos de ver, cuyo cumplimiento supone un gran reto para la administración pública valenciana en su conjunto, y muy particularmente para el SAV. De ahí que el CVC estime conveniente actualizar su informe sobre este asunto, empezando por la situación en que se encuentran los archivos históricos públicos en las provincias de Castellón y Alicante.

Con respecto a la provincia alicantina, desde que la Conselleria de Cultura editara en 1995 el libro *Cens-Guia d'arxius de la provincia d'Alacant*, no ha aparecido ninguna otra publicación que informe exhaustivamente sobre el asunto que nos ocupa.² De manera que, para recabar los datos precisos para confeccionar un retrato actual de la situación en que se hallan los archivos históricos públicos de la provincia alicantina, se ha elaborado un cuestionario, remitido por correo electrónico a las/los responsables de cuarenta de estos archivos.

A continuación se mencionan los aspectos más significativos³:

ARCHIVO HISTÓRICO PROVINCIAL DE ALICANTE

De titularidad estatal, pero con personal y gestión de la Generalitat Valenciana.

El edificio, inaugurado en 2008, precisa de algunas reformas como renovación de las tuberías de climatización, la sustitución del sistema de gestión centralizada, la mejora del sistema de extinción de incendios o la instalación en los depósitos de equipos autónomos de deshumidificación.

Parte de los fondos inventariados y catalogados están en la base de datos SAVEX. Otra parte del inventario de los fondos se encuentra en una base de datos antigua Acces.

Cuenta con un presupuesto de 2018 de 75000 euros.

Personal: Aunque actualmente está vacante el puesto de director/a, dispone de una plantilla compuesta por una técnica de archivo, ayudante de archivo, administrativa, auxiliares, y subalterno.

Una de las tareas pendientes de finalizar, en proceso actualmente, es la digitalización de los fondos documentales.

¹ Presentación del «Llibre Blanc dels Arxius Valencians». Sede del Consell Valencià de Cultura, 18-12-2018.

² En 2011, el Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert dedicó el número 58 de su revista Canelobre a «El cuidado de la memoria. Archivos de la provincia de Alicante», donde aparecen interesantes artículos, pero sin proporcionar datos concretos sobre la situación en que estaban dichos archivos.

³ No se incluye en esta relación el archivo de la Universidad Miguel Hernández de Elche porque no tiene fondos documentales históricos.

ARCHIVO HISTÓRICO DE ORIHUELA

Dependiente de la Generalitat Valenciana (Dirección General de Cultura).

Comparte dependencias con la Biblioteca Pública.

No cuenta con presupuesto ni personal propio (depende de la Biblioteca Pública).

Consulta de fondos por el catálogo en línea (OPAC) del SAVEX.

Y ya dispone de aproximadamente el 30% de los fondos documentales digitalizados.

ARCHIVO DE LA DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE ALICANTE

El edificio está perfectamente adecuado y cuenta con las instalaciones y los equipamientos necesarios. Los depósitos están completos, pero recientemente ha finalizado la construcción de un nuevo módulo, comunicado por una pasarela, que cubrirá las necesidades de ampliación.

No cuenta con un presupuesto propio, puesto que la mayor parte de los gastos se gestionan desde diferentes departamentos de la Diputación.

Aunque falta cubrir dos plazas actualmente, cuenta con cuatro técnicos para atender los servicios del archivo, incluida la implantación de la administración electrónica, así como de otros tres técnicos para la asistencia y organización de Archivos Municipales de Ayuntamientos menores de 10000 habitantes.

Como tarea pendiente y en proceso actualmente, está la digitalización de los documentos.

A través del Plan de Ayuda a Archivos Municipales, en los municipios con población menor a 10000 habitantes, se asisten, organizan y actualizan actualmente 85 archivos municipales.

ARCHIVO GENERAL DE LA UNIVERSIDAD DE ALICANTE

Dependiente de la Secretaría General de la UA.

Está situado en el sótano de la biblioteca. Dispone de un presupuesto propio, además de gastos informáticos asumidos por los Servicios Generales de la universidad.

Siempre es conveniente reforzar la plantilla, a medida que aumenta el volumen de documentos, pero dispone de directora del servicio de Archivo y Registro, así como otros técnicos superiores y especialistas técnicos de archivos, además de varios miembros de personal complementario de administración.

Uno de los elementos más interesantes es la web propia, además de la página dedicada al Archivo de la Democracia, así como su difusión en redes sociales.

ARCHIVOS MUNICIPALES

En la provincia de Alicante hay 36 municipios con más de 10000 habitantes.⁴ De los 141 ayuntamientos que hay en la provincia de Alicante, 105 tienen menos de 10000 habitantes, por lo que aquí es fundamental la colaboración de Administraciones de carácter superior.

Resulta compleja y costosa la labor de mantener, conservar, actualizar y digitalizar los archivos históricos municipales por parte de los propios recursos de los Ayuntamientos, quienes deben hacer frente a demandas ciudadanas, inversiones, gastos corrientes y un largo etcétera de preocupaciones.

Sin embargo, es necesario reconocer dónde están los problemas o deficiencias con el fin de ir subsanándolos desde una visión colaborativa entre administraciones.

Hemos recibido información de los ayuntamientos de Alcoy, Alicante, Almoradí, Altea, Benidorm, Benissa, Biar, Callosa de Segura, Calpe, Castalla, Crevillente, Dénia, El Campello, Elche, Elda, Ibi, Jijona, Monforte del Cid, Monóvar, Muchamiel, Novelda, Onil, Orihuela, Pego, Petrer, San Juan de Alicante, San Vicente del Raspeig, Santa Pola, Sax, Torrevieja, Villajoyosa y Villena.

A todos ellos agradecemos su colaboración en este informe que puede ayudar a realizar un Plan de Mejora y Digitalización de los Archivos Históricos Municipales.

Los problemas más usuales que hemos detectado son:

- 1) **El espacio:** algunos archivos no disponen de local, están cerrados y no disponibles para consultas, o comparten con otras dependencias culturales.
También encontramos problemas en algunos de los edificios destinados para archivos, puesto que debe garantizarse la correcta preservación de los documentos, con lugares alejados de humedades, o bien, existen algunos espacios necesitados de reformas.
Hay municipios que sí disponen de archivos en condiciones adecuadas, pero se han quedado pequeños debido al volumen de documentación que continuamente se recoge.
- 2) **La falta de personal** es una constante. Hay algunos dotados de buenas plantillas que siempre conviene reforzar, sobre todo, para cumplir con las exigencias de la nueva legislación. Pero otros no disponen de personal, o tienen personal eventual, o la persona al frente se ocupa también de tareas bibliotecarias.
- 3) **El cuidado de los documentos.** En los municipios que no disponen de espacio propio o con un espacio limitado, parte de los fondos están todavía guardados en cajas, o repartidos en diferentes dependencias.
- 4) **Los fondos documentales.** La mayoría de los archivos municipales tiene sus fondos inventariados y catalogados o en proceso de catalogación, algunos disponibles en la web. La catalogación es muy lenta en muchos archivos debido a la falta de personal o recursos adecuados.
- 5) **El programa informático.** Algunos inventarios están en Acces, una base de datos en desuso, y otros en SAVEX, a la espera de que su OPAC sea accesible al público. Sería necesario un nuevo programa y, en un futuro próximo, la coordinación archivística en red de todos los archivos municipales.
- 6) **La digitalización de los fondos.** Esta es una tarea que está en proceso, pero de una forma mucho más lenta de la deseada. Hay quienes ya disponen de una importante cantidad de fondos digitalizados como el caso de Pego (80%) o Denia (40%), pero existen otros municipios que aún no se han puesto en marcha, por diversos problemas, incluido el informático o presupuestario.

⁴ <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=2856>.

Por lo general, hay un bajo porcentaje de digitalización de fondos, siendo una de las tareas pendientes más urgentes.

7) **La dependencia orgánica y funcional.** Aunque el Real Decreto 128/2018, arriba mencionado, señala a las/los secretarías/os municipales como responsables orgánicos y funcionales de los archivos (administrativos e históricos) de las entidades locales, la mayoría de los de la provincia alicantina continúan dependiendo de las concejalías de Cultura.

8) **La dotación económica.** Aunque algunos municipios tienen presupuesto propio para los archivos, es una realidad que los archivos históricos municipales suelen ser la parte más vulnerable y olvidada de los recursos presupuestarios. Requieren de una labor constante, en su mayoría discreta respecto a la ciudadanía, y a veces no se considera urgente frente a otras necesidades. Esto hace que su dotación económica sea limitada, o reducida en muchos casos, incluso inexistente. Es evidente que depende también del tamaño de la población, ya que ciudades como Alicante, Elche, Alcoy o Denia, disponen de partidas propias anuales para los archivos.

9) **El Archivo Electrónico Único.** Esta es la gran tarea pendiente que, según la Ley 39/2015 y el posterior Decreto, obliga a todas las Administraciones Públicas a contar con un registro electrónico general y a mantener un archivo electrónico único, antes de la moratoria prevista para octubre del 2020. Sin duda, un gran avance para los archivos, su conservación y el acceso de la ciudadanía. Pero también supone un gran reto, un esfuerzo complementario, y mayores dotaciones de recursos tanto de personal como económico.

Es una preocupación generalizada entre las/los responsables de los archivos municipales por la falta de medios informáticos para llevar a efecto la implantación del Archivo Electrónico Único. Es una preocupación comprensible que debe tenerse en cuenta y buscar medios para subsanarse con el fin de cumplir la legislación vigente.

Además, no puede olvidarse que, a partir de la entrada en vigor de la Ley 39/2015, prevista para el 2 de octubre de 2020, todos los municipios, sean del tamaño que sean, deberán tener obligatoriamente en funcionamiento un archivo propio.

10) **La publicidad e información de los fondos documentales.** Hay archivos que cuentan con su propia página web, algunos tienen cuentas abiertas en redes sociales, pero muchos de ellos, especialmente los más pequeños, carecen de estos sistemas de visibilidad de los documentos. Es importante como labor pedagógica, de transparencia y de facilitar la consulta, utilizar las actuales redes para publicitar fondos tan valiosos, que al mismo tiempo, se les da una relevancia de actualidad. Lo que no se conoce y permanece oculto es difícil de valorar y apreciar socialmente.

Planes de ayuda de la Diputación

Gracias al ya citado Plan de Ayuda a Archivos Municipales (PAAM), personal técnico de la Diputación Provincial de Alicante lleva más de veinte años asistiendo y colaborando con 85 archivos de municipios menores de 10000 habitantes. Siete de ellos han evolucionado a servicio de archivo propio.

En 2012, la Diputación de Alicante puso también en marcha el llamado Plan Moderniza, por el que se dotó a los ayuntamientos menores de 20000 habitantes de una plataforma de gestión electrónica.

Servicio Mancomunado de Archivos

En el año 2000, la comarca alicantina de la Marina Alta se sumó al Servicio Mancomunado de Archivos que naciera en la Safor tres años antes y que, en la actualidad, funciona en cinco comarcas.

Las archiveras y los archiveros itinerantes del Servicio Mancomunado son contratados por horas por los municipios interesados. En la Marina Alta son nueve los municipios que utilizan este servicio, incluido Dénia.

DOCUMENTACIÓN ELECTRÓNICA

En el artículo 4 del Decreto 50/2018, de 27 de abril (que regula la gestión documental, la organización y el funcionamiento de los archivos de la Generalitat), se dice que «el Sistema de Gestión Documental de la Generalitat es el sistema archivístico del conjunto de los archivos de la Administración de la Generalitat (...). Este sistema de Gestión Documental se aplicará tanto a los documentos con soporte analógico como a los documentos con soporte electrónico (...)».

La implantación de un Sistema de Gestión Documental Electrónico (SGDE) proporciona grandes ventajas tanto a los ciudadanos como a la Administración Pública, pero supone un enorme reto, sobre todo para los ayuntamientos pequeños, al no disponer de los medios técnicos, económicos y personales necesarios. Por otra parte, el SGDE no es aplicable para la documentación histórica ya existente en los archivos.

Durante los últimos años han aumentado los presupuestos de inversión en la digitalización de los fondos documentales que custodian los archivos históricos gestionados por la Generalitat, así como las ayudas de libre concurrencia que se convocan anualmente destinadas a la digitalización y mejora de los archivos municipales, pero estos incrementos son insuficientes para hacer frente a las obligaciones que impone la legislación vigente.

La obligatoriedad de pasar del expediente en papel al expediente electrónico tardará mucho en cumplirse si los archivos históricos no reciben ayudas más numerosas y apropiadas.

Por otra parte, cada vez son más los documentos electrónicos que entran a formar parte de los fondos históricos de los archivos. Y tanto los documentos digitalizados (resultado de un proceso de cambio a soporte digital) como los documentos digitales (generados electrónicamente) precisan de una preservación a largo plazo para la que carecen de medios la mayoría de los archivos del SAV.

Los riesgos de la obsolescencia digital de los fondos imponen la necesidad de crear una estrategia de preservación común de los archivos del SAV, un Plan de Preservación Digital, tal como propone Lidón París Folch.⁵

RECOMENDACIONES

Los archivos históricos constituyen un servicio fundamental tanto para la administración pública como para los ciudadanos, por lo que merecen ser tratados y cuidados con la importancia que tienen. La sociedad que no cuida sus archivos históricos corre el riesgo de perder la memoria. La archivología es una disciplina vocacional, discreta, que casi nunca adquiere relevancia ante la opinión pública.

Tenemos una buena legislación sobre los archivos históricos públicos, pero la política archivística autonómica y local es insuficiente. Sobre todo, si tenemos en cuenta el inminente reto que supone la implantación de la Administración Electrónica, y por ende el Archivo Electrónico Único y la conservación de los documentos electrónicos.

Existe una falta de personal en muchos archivos, así como una falta de formación del personal.

⁵ «La preservación de los documentos digitales». Lidón París Folch. «Llibre Blanc dels Arxius Valencians», pp.304-305.

La falta de personal se debe, en parte, a que muchos de los archivos municipales están atendidos por personas que comparten servicios con otras dependencias culturales de los ayuntamientos, como las propias bibliotecas. En nuestro informe de 2012, el CVC recomendaba que los archivos dejaran de compartir dependencias con otras áreas de Cultura, y el Real-Decreto 128/2018 señala a las secretarías municipales como responsables de los archivos. Pese a ello, la mayoría de los archivos municipales siguen dependiendo de las concejalías de Cultura. También los archivos históricos gestionados por la Generalitat dependen de la Conselleria de Cultura (en la actualidad Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte), donde los archivos quedan a expensas presupuestarias de otras áreas consideradas supuestamente más relevantes.

El reto antes mencionado del Archivo Único también se contempla como algo difícil de alcanzar por la falta de medios tecnológicos apropiados. El SAVEX está ya obsoleto, y debería ser sustituido por otro más competente y capaz de garantizar la descripción global de los fondos documentales de todos los archivos públicos, a través de un portal común. La Generalitat tendría que crear un Plan de Preservación Digital para la conservación de los documentos electrónicos.

CONCLUSIONES

1. En cumplimiento del Real-Decreto 128/2018, todos los Ayuntamientos deberían tener sus archivos bajo la dependencia orgánica y funcional de sus respectivas Secretarías Municipales.
2. El Consell de la Generalitat, las Diputaciones Provinciales y los Ayuntamientos tendrían que tomar medidas urgentes para que los archivos públicos cuenten con el personal necesario (y la formación suficiente), para hacer frente con garantías a la implantación del Archivo Electrónico Único.
3. El Consell de la Generalitat, a través de la Conselleria correspondiente, habría de encargarse de la emigración de datos de todos los archivos públicos a un único sistema de gestión integral adecuado, que sustituya al ya desfasado SAVEX.
4. El Consell de la Generalitat, a través de la Conselleria correspondiente, debería aprobar un Plan de Preservación Digital para la conservación a largo plazo de los documentos electrónicos.
5. Sería conveniente realizar un Plan de Actuación coordinado entre los ayuntamientos y las Administraciones responsables, para de forma progresiva pero constante, ir subsanando los problemas y deficiencias diversas, con el horizonte legislativo de 2020.

Este informe se remitirá al protocolo habitual. A la Dirección General de Cultura y Patrimonio, a la Diputación de Alicante, a los municipios colaboradores y mencionados en este informe, y a la Associació D'Arxivers de la Comunitat Valenciana.

Informe sobre els arxius històric públics de la província de Castelló

Autor: Css. Jurídica
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

1- Introducció

El dret a la informació es un pilar bàsic de la democràcia. La conservació en arxius dels documents públics, la gestió adequada, així com l'accés, és necessari per a exercir el dret a una informació veraç i és també condició per a la transparència de l'activitat pública. Per a poder portar-ho a terme tot plegat és requisit imprescindible la disponibilitat d'uns recursos humans i tècnics. Els més rellevants són: una dotació de personal suficient, unes instal·lacions adients, una comunicació pública per a l'accés als ciutadans i disposar dels serveis i els equipaments pertinents. També, els arxius que conserven importants fonts històriques han d'estar lligats a les transformacions produïdes als sistemes de gestió documental.

El "*Llibre blanc dels Arxius Valencians*" recull, entre altres qüestions, la situació actual i les línies de futur; temes com la democràcia, memòria, identitat, història; la comunicació pública i la responsabilitat de les institucions. Els reptes de la transparència, l'univers digital i els arxius.

2- Antecedents

En el plenari del Consell Valencià de Cultura (CVC) del 26 de març de l'any 2012 es va aprovar un informe sobre la situació dels arxius valencians. A partir de l'anàlisi de la situació del Sistema Arxivístic Valencià (SAV) es van proposar unes recomanacions.

El SAV és el conjunt d'arxius, òrgans i serveis encarregats de la custòdia, organització i difusió del patrimoni documental valencià. L'Estatut de 1982 assenyalava quins eren els arxius del sistema SAV: el Govern Autonòmic, les Diputacions, i la xarxa d'arxius municipals. L'òrgan directiu encarregat de la coordinació era la Conselleria de Cultura. En 1984 es va crear l'òrgan consultiu, el Consell Assessor d'Arxius. La Llei d'Arxius de la Generalitat 3/2005, de 15 de juny, es va aprovar amb el propòsit de vertebrar el SAV i va ampliar el nombre d'arxius; es van incloure l'Arxiu Històric Provincial d'Alacant, l'Arxiu Històric d'Oriola i l'Arxiu Històric de Castelló, així com també els arxius de les universitats públiques valencianes i la moder-

nització i més eficàcia en l'administració dels arxius amb la incorporació de noves tecnologies: accés on-line, digitalització de la documentació i la creació de l'administració electrònica.

L'impuls legislatiu va continuar amb la Llei 11/2007, de 22 de juny, d'Accés electrònic dels ciutadans als Serveis Públics i la 3/2010, de 5 de maig, de la Generalitat, d'Administració Electrònica de la Comunitat Valenciana.

En 2011, per complir amb la disposició de la Llei d'Arxius de 2005, la Conselleria de Cultura va començar a proporcionar als arxius del SAV, de forma gratuïta i escalonada, un sistema arxivístic valencià en xarxa (SAVEX) d'informació i gestió integral per a la descripció i recuperació dels fons documentals i complementat en 2015 per un catàleg en línia "u OPAC" (Online public Access catalog) de lliure accés.

L'informe del CVC a l'any 2012 conclouia l'existència d'una bona legislació sobre arxius però la insuficiència de recursos per a desenvolupar-la. Recomanava que els arxius, com a servei transversal, deixaren de compartir dependències amb altres àrees de Cultura i passaren orgànicament a dependre dels òrgans transversals de les administracions respectives. Es recomanava la constitució de l'arxiu intermedi de la Generalitat i la implementació simultània en lloc d'escalonada del SAVEX.

3- Legislació actual

Des de la publicació de l'informe del CVC a l'any 2012, la legislació sobre administració electrònica en general i els arxius públics en particular ha continuat desenvolupant-se.

Enumeració de lleis i decrets:

-Decret 220/2014, de 12 de desembre, del Consell, pel qual s'aprova el Reglament de l'Administració Electrònica Valenciana.

-Llei 39/2015, d'1 d'octubre, de Procediment Administratiu Comú de les Administracions Públiques (i deroga la Llei 11/2007, de 22 de juny), per a implantar una administració completament electrònica i interconnectada i obligar totes les administracions públiques a disposar d'un registre electrònic general i a mantenir un arxiu electrònic únic. Els legisladors, conscients de les dificultats per complir amb aquesta llei, van aprovar, a la disposició final setena, l'entrada en vigor a l'any de la seua publicació en el BOE (02/10/2015) tret de les previsions relatives al registre electrònic dels empo-deraments, registre electrònic, registre d'empleats públics habilitats, punt d'accés general electrònic de l'Administració i arxiu únic electrònic, les previsions dels quals haurien de complir-se als dos anys d'entrada en vigor de la llei. A partir del 2 d'octubre de 2018 cada Administració Pública tindria l'obligació de disposar d'un arxiu electrònic únic dels documents corresponents a processos finalitzats.

-Reial Decret 128/2018, de 16 de març, pel qual es regula el règim jurídic dels funcionaris de l'Administració Local amb habilitació de caràcter nacional. En l'article 3 referit a la funció pública, al punt 2.1, indica com a una de les funcions dels secretaris/es és la direcció superior dels arxius i registres de l'Entitat Local.

-Decret 50/2018, de 27 d'abril, del Consell, pel qual es regula la gestió documental i els funcionament dels arxius de la Generalitat. Es crea l'Arxiu Intermedi de la Generalitat, que depèn de la Conselleria de Cultura.

-Reial Decret Llei 11/2018, de 31 d'agost, pel qual es modifica la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del Procediment Administratiu Comú de les Administracions Públiques. Davant la impossibilitat que les Administracions Públiques tinguen disponibles per

al 2 d'octubre els elements bàsics de l'administració electrònica, entre els quals està l'arxiu únic electrònic, es concedeix una moratòria de dos anys fins al 2 d'octubre del 2020.

- Ordre 1/2018, del 27 de desembre, conjunta de la Conselleria d'Hisenda i Model Econòmic de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, que aprova la política de gestió de documents electrònics (PGDE) de la Generalitat. S'estableixen criteris per al tractament, la classificació i l'arxiu unificat de tota la informació dels departaments de la Generalitat.

4- Metodologia de treball

"No es pot actuar si no coneixem bé i detalladament les situacions dels arxius i les experiències i visions dels seus gestors. No hauríem de procedir a ull, sinó amb coneixement de causa"¹.

El Cens-Guia d'Arxius de la Província de Castelló² va ser una labor important d'investigació i recopilació de diferents especialistes i d'arxivistes. Si bé el temps passat és considerable, això no desmereix el seu valor com a recull exhaustiu d'informació de tots i cada un dels municipis de la província. És una font detallada sobre els fons documentals i posava de manifest les necessitats de la gestió de la documentació històrica com a un complex d'estructures. Vista l'exhaustivitat d'aquest cens, hem pres com a referència de l'estudi els arxius municipals de la província que figuren a la web de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana. Una mostra del conjunt de tots els municipis de la província que conformen el Sistema Arxivístic Valencià segons la Llei d'Arxius de la Generalitat 3/2005, de 15 de juny.

S'han dut a terme visites i entrevistes amb els responsables tècnics per a trobar informació de l'Arxiu Històric Provincial, l'Arxiu de la Diputació i l'Arxiu Municipal de Castelló. I s'han omplert els continguts relatius a les qüestions plantejades en un qüestionari sobre els diferents aspectes a valorar en la situació actual amb el vistiplau dels tècnics dels arxius. Aquests aspectes bàsicament han estat: l'edifici i les instal·lacions, els equipaments, la dotació de personal, sobre els fons i la gestió dels documents, els recursos informàtics, els serveis oferits, entre altres.

De la informació rebuda amb l'amable col·laboració del personal dels arxius, analitzada i processada, hem pogut elaborar un informe sobre l'estat de la qüestió. Cal assenyalar sobre les dades recollides una funció informativa de la situació actual amb un caràcter orientatiu, i així mateix poden transmetre i suggerir la necessitat d'aprofundir per a obtenir un coneixement més exhaustiu i detallat de la situació i també posar en relleu les necessitats més urgents dels nostres arxius històrics.

En el cas de l'Arxiu de la Diputació Provincial exposem la col·laboració entre la Diputació i la xarxa de municipis amb tres models de convenis on es regulen els compromisos establerts amb els Ajuntaments dels municipis per a l'aplicació per part de la Diputació del Pla d'Arxius Municipals, aprovat el 5 de desembre del 2017, i en quina fase d'aplicació està.

Cal mencionar en aquest mateix àmbit de municipis de la província la col·laboració també de la Universitat Jaume I amb alguns ajuntaments mitjançant convenis.

¹ Alonso, J. E. coord. (2018): *17 Llibre Blanc dels Arxius Valencians*, Associació d'Arxivistes i Gestors de Documents Valencians, València.

² Torres, F. coord. (1995), Conselleria de Cultura, Generalitat Valenciana.

5- Arxiu Històric Provincial

L'Arxiu Històric Provincial actualment es troba al carrer Rafalafena, núm. 29, 1203 Castelló. La titularitat és de l'Estat i la gestió de la Generalitat. L'arxiu depén funcionalment del Servei d'Arxius i la tècnica que hi treballa depén orgànicament de la Direcció Territorial de Cultura i Patrimoni de la Generalitat però, l'arxiu no existeix com a institució independent dins de l'organigrama de la Generalitat.

5.1- Antecedents històrics

Enguany, al mes de novembre, es compleixen els 50 anys de creació de l'Arxiu Provincial de Castelló segons l'ordre ministerial de 7 de novembre de 1968. L'any 1983 el Reial Decret 3066/1983, de 13 d'octubre, va transferir a la Comunitat Valenciana la gestió dels arxius de titularitat estatal i es gestionaran seguint el Conveni entre el Ministeri de Cultura i la Comunitat Valenciana, publicat en el BOE núm. 17, de gener del 1985. El 10 de novembre del 1997 l'Arxiu Històric Provincial de Castelló va ser catalogat com a Bé d'Interés Cultural.

En l'ordre de la creació de l'arxiu es va establir, de seu l'edifici, la Casa de la Cultura de Castelló al carrer major núm. 103. Com que l'espai no reunia les condicions suficients ni adequades en 1976 van començar les gestions per a trobar una ubicació definitiva. Al llarg dels anys hi ha hagut un procés dens i continu de transferència de documentació. Es transferiren el fons documental de l'extingida *Administración Institucional de Servicios Socioprofesionales (A.I.S.S.)* i també els elements materials i una part del personal. Aquesta documentació passà a la seu de la Direcció Provincial del Ministeri de Cultura l'any 1983. El mateix passà amb altres tipus de documentació transferides, però resten en el seu lloc d'origen, i així l'arxiu es trobava i es troba repartit en múltiples locals per la ciutat sense un personal que es puga encarregar dels documents que s'hi custodien i amb unes pèssimes condicions de conservació. La manca d'espai també obliga a moure les caixes repetides vegades d'un lloc a un altre amb el consegüent desgast. Es fan transferències de documentació d'Hisenda de forma regular, però la documentació resta físicament en els arxius d'Hisenda. Als anys 80 ja es fa saber que no es podien admetre fons per manca d'espai.

L'edifici del carrer Major, que antigament havia sigut Biblioteca Pública, retorna a l'Ajuntament per a Biblioteca Municipal quan s'inaugura la Biblioteca Pública a l'actual edifici del carrer Rafalafena. D'aquesta manera l'Arxiu Històric Provincial es queda sense seu pròpia. Es decideix traslladar-lo de forma temporal als soterrani de la Biblioteca Pública i de nou els documents resten amuntegats sense ordre i de manera precària. El soterrani havia estat pensat originàriament com a aparcament, i a pocs metres del soterrani corre la séquia de Rafalafena amb inundacions en temps de pluges amb aigües pluvials que ocasionen un estat constant d'humitat ambiental. Per aquest motiu l'any 1994 es va destinar una partida pressupostària per condicionar el soterrani com a dipòsit de l'arxiu.

Durant els anys 90 els col·lectius d'historiadors i també després associacions de Memòria Històrica denunciaren en la premsa cada cert temps la situació. Persistien les goteres, començà a desfer-se el sostre i al 2009 es decidí cedir l'edifici de l'antic Col·legi Universitari de Castelló (CUC) al Ministeri de Cultura. En 2015 es redactà el projecte bàsic, però en 2016 la construcció quedà paralitzada ja que es demanà per part de Cultura l'edifici per a un altre ús. En 2017 tornà a haver una fuga de canonades que recorren el soterrani. La situació continua en 2018. El projecte quedà dos anys paralitzat fins que el 2 de febrer del 2018 es va publicar l'anunci de licitació d'obra per a l'adequació de l'antic edifici del CUC i la transformació en seu de l'Arxiu Històric Provincial. Estava prevista l'adjudicació de la licitació entre juliol i agost de 2018. Una execució de 32 mesos feia previsible que el contracte acabara cap a mitjan 2021.

5.2- Espai i instal·lacions

L'arxiu està situat dins de la Biblioteca Pública, però mai ha format part de l'estructura organitzativa de la Biblioteca. No hi ha entitat ni plantilla creada com a Arxiu Històric Provincial de Castelló.

Actualment té una sala d'actes adaptat com a sala de consulta i un aparcament subterrani com a dipòsit. És evident la necessitat d'un edifici propi, i mentre millorar el lloc actual, els sistemes de protecció d'incendis, els sistemes de ventilació per a tindre un control d'humitat i temperatura constant i cal reparar les goteres. Disposa de prestatgeries compactes i deshumidificadors, però sense cap sistema de control constant de la humitat i la temperatura. Hi ha documentació afectada per floridura negra, fongs i altres patologies.

L'arxiu no té partida pressupostària pròpia.

5.3- Personal

Durant els primers anys de vida de l'arxiu, el personal de l'arxiu facultatiu i tècnic són els del Servei d'Arxius de Castelló que gestionaven tots els arxius de la província i, en especial, l'Històric i el d'Hisenda. L'any 2004 es va rellevar del càrrec a la directora de l'Arxiu Provincial que va quedar només com a directora de la Biblioteca Pública. Hi havia una persona per al servei de l'arxiu que supervisava els becaris de la Universitat Jaume I, els quals realitzaven el treball tècnic des de l'any 1995 fins al 2010. Del 2010 al 2017 no es van convocar beques. Els usuaris eren atesos pel personal de Biblioteques. L'any 2017 va arribar una becària i eixe mateix any també es creà la plaça de tècnica d'Arxius i Biblioteques per a l'Arxiu Històric Provincial de Castelló. En març del 2018 es va prendre possessió de la plaça.

La cerca d'una ubicació única i adequada de l'arxiu ha cremat l'energia de tots els directors, sempre accidentals, en funcions o de manera temporal, que ha tingut l'arxiu. Són directors i tècnics els que han de compaginar la tasca de la biblioteca amb la de l'arxiu: tasques diferents que requereixen d'una dedicació completa.

Des del 28 de març del 2018 hi consta una tècnica d'Arxius i Biblioteques A-2 i una becària des de 2017 fins a maig del 2019. La directora de la Biblioteca és la responsable en funcions.

5.4- Gestió de documentació. Instruments de descripció

Als anys 80 ja es tenien els índexs de tota la documentació que tenia l'arxiu. Amb el trasllat de l'arxiu a la Biblioteca Pública de Rafalafena i la seua adequació, el 1995 es van començar les transferències, que durant anys estaven paralitzades. Es va realitzar el buidatge d'escriptures i protocols notariais i va començar a transferir-se la documentació del jutjat núm. 1 de Castelló. L'any 2000 es rebé documentació inventariada del Govern Civil i començà a classificar-se. En el 2001 s'iniciaren transferències documentals del cadastre. El 2005 es començà a treballar l'ordenació cronològica dels expedients de responsabilitats polítiques.

Entre les tasques actuals de gestió tenim la elaboració d'una guia de l'arxiu, un calendari de conservació i eliminació, accessibilitat i consulta de tota la documentació. L'elaboració d'un llistat de tota la documentació que està en dipòsit i ja es pot transferir a l'arxiu, elaborar memòries anuals de l'arxiu i establir convenis de col·laboració per a la difusió i la digitalització dels fons.

La quantitat de metres lineals de documentació l'any 2017 era de 4.282. La ubicació fa temps que es troba al màxim de la capacitat. Els últims anys no s'han pogut traslladar documents de les delegacions d'Hisenda, Agricultura i Obres Públiques, i complir una de les seues funcions, la d'arxiu intermedi de l'administració perifèrica de l'Estat. Segons l'escrit conjunt del Grup d'Estudis d'Història Local i Fonts Orals de la Universitat Jaume I, de l'Associació d'Arxivers i Gestors de Documents Valencians i el Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló, remés al conseller d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, s'informava que encara no es podia donar una xifra exacta, però després de realitzar un sondeig sí que estaven en condicions de donar una xifra aproximada de la documentació pendent de ser enviada a l'Arxiu Històric Provincial: uns 10.728 metres lineals.

Els instruments de descripció utilitzats són els quadres de classificació adaptats a l'estructura dels altres arxius històrics provincials. Quadres de classificació de la documentació del Govern Civil i de la documentació procedent dels jutjats. I de la Gerència Territorial del Cadastre. Quant als inventaris electrònics, la major part d'instruments de descripció que té l'arxiu són bases de dades d'accés que descriuen unitats d'instal·lació. També 32 bases de dades d'accés documents excel, word i pdf que són inventaris d'expedients, vora 126.000. La major part de les bases de dades accés es van crear al 2007 com una migració d'un altre sistema. S'està pujant a la plataforma SAVEX.

En paper hi ha 5 quaderns i 12 carpetes. La majoria no estan actualitzats. Elaborats a mà molts d'ells, altres són simplement la relació de transferència de la documentació quan va entrar a l'arxiu. Es necessita actualitzar els inventaris i una expurgació.

5.5- Documentació digitalitzada

Es va començar al 2008 amb 6 caixes de sentències de responsabilitats polítiques i 30 caixes d'expedients de responsabilitats polítiques. La documentació de la Cartoixa de Valldecrust, les èpoques de Morella, i 2 caixes de manuscrits solts.

En 2009 es van digitalitzar 16 caixes més d'expedients de responsabilitats polítiques. Per un conveni de la Universitat i l'Ajuntament de Borriol en 2017 es van digitalitzar els protocols notariais de Borriol dels segles XVIII disponibles a la xarxa en repositori de la Universitat Jaume I.

S'ha introduït recentment documentació a la pàgina web. S'està treballant en l'estructura de la documentació introduïda al SAVEX per tal de començar amb la descripció dels documents que es troben a la base de dades accés per a posar-la a la disposició de tots. Per a després passar a la descripció detallada de les sèries que es consideren més rellevants així com l'associació de les imatges ja digitalitzades a la fitxa corresponent.

Actualment hi ha digitalitzades vora 57 caixes de documentació, un 0,19% del total. Per al pròxim any s'ha fet proposta de digitalització de 33 caixes més i així s'arribaria al 0,27%. I estarà operatiu en l'ordinador de la sala de consulta.

5.6- Serveis prestats, activitats culturals, difusió

Els serveis prestats són: informació sobre fons documentals i assessorament als investigadors, consulta en sala, reprografia i biblioteca auxiliar. En 2018 s'ha realitzat una classe de l'assignatura Informació i Tècniques Documentals per a la Gestió. I una exposició inaugurada l'11 d'abril del 2019 sobre els fons de l'arxiu.

Està pendent refer la pàgina web pròpia i crear una imatge amb un logo que identifique l'arxiu. Fins ara hi ha una secció a la pàgina de la Generalitat i també dins de la web de la biblioteca. Altres projectes són: la creació d'una pàgina a Facebook per a donar a conèixer l'arxiu a les xarxes, promoure activitats de difusió com xerrades sobre la importància dels arxius en la conservació preservació dels documents, de les fonts de la història i la seua aplicació a la investigació; establir possibles línies d'investigació i oferir-les als departaments de les universitats valencianes per tal de crear convenis i realitzar pràctiques o beques d'investigació en l'arxiu. Establir convenis de col·laboració per a la difusió i la digitalització de fons, mitjançant la Subdirecció d'Arxius Estatals, perquè autoritze i firme el conveni en nom de l'arxiu, i d'aquesta forma poder establir les condicions en què volem que es tracte la documentació i el resultat del conveni.

I per últim tasques de conservació i prevenció. Redactar un pla de de conservació, estudiar els riscos a què està sotmesa la documentació i redactar el pla d'actuació en casos d'emergència.

6- Arxiu General Universitat Jaume I

6.1- Fons documentals

Reuneix la documentació produïda per la universitat des del 1991.

-La documentació del Col·legi Universitari del 1969 al 1991, creat per a desenvolupar estudis superiors, que depenia primer d'un patronat i després de la Universitat de València. Per tant part de la documentació es conserva a la Universitat de València.

-Fons de Magisteri. Conté la documentació de les institucions superiors de Castelló entre 1900 i 1991 de l'escola Normal del Magisteri Primari, Escola Normal de Mestres, Escola Universitària de Professorat d'EGB.

-El Fons Soler i Godes amb la documentació, llibres i material divers del mestre Enric Soler i Godes (1903-1993).

-Patrimoni audiovisual de la Universitat Jaume I.

-Expedients sumaríssims de la província de Castelló.

-Fons del Centre de Recursos de Didàctica de les Matemàtiques Guy Brosseau.

6.2- Edifici, instal·lacions, equipament

L'arxiu de la Universitat Jaume I està situat en l'edifici de la Biblioteca de la Universitat. Forma part de la Biblioteca. Els espais són adequats amb armaris compactus i control automàtic de temperatura i humitat.

La dotació econòmica està inclosa en el pressupost de la biblioteca.

6.3- Personal

Només hi ha una tècnica d'arxius.

6.4- Recursos informàtics

S'ha treballat la digitalització dels fons històrics d'alguns pobles. Així, s'han digitalitzat i posat a l'abast de tot el món documents de l'arxiu històric de Cabanes del segle XIV al XVII un total de 1226 fulls mitjançant un conveni amb l'Ajuntament de Cabanes. També s'ha digitalitzat l'Arxiu Històric de Vilafamés.

Arxiu digital. Repositori Universitat Jaume I. Amb material bibliogràfic i documental de diferent tipus (text, imatge, so, etc.) creat per autors castellonencs o amb temàtica de l'àmbit de la província de Castelló. Autors de Castelló, municipis de Castelló, patrimoni en imatges.

6.5- Serveis

Ofereix els serveis de préstec, consulta, reproducció, sessions de formació, difusió dels fons documentals. L'arxiu disposa d'un servei per a la investigació amb consulta de documents, suport a la investigació i a la docència i de formació. L'accés a la documentació està permès a la comunitat universitària i als investigadors externs.

7- Servei de l'Arxiu Gestió Documental i Publicacions Diputació de Castelló

7.1- Fons documental

L'Arxiu de la Diputació de Castelló és un dipòsit nascut l'any 1822 quan naix la institució provincial. Els documents que el configuren són de la pròpia Diputació i les seues funcions al servei de la seua gestió administrativa, de la in-

vestigació i de la cultura a l'àmbit provincial. Consta d'un arxiu de gestió de documents, d'un arxiu fotogràfic i de la biblioteca-hemeroteca. Guarda una col·lecció important de fons procedents de municipis de la província i d'institucions ja desaparegudes.

7.2- L'edifici, instal·lacions, equipament

L'edifici té les condicions adequades quant a emplaçament i instal·lacions. Disposa d'un dipòsit de documents ubicat en la segona planta de l'edifici Noves Dependències, a l'avinguda Vall d'Uixó, núm. 25, 1204 Castelló, amb una superfície de 200 metres quadrats. Les condicions ambientals estan regulades per mitjà de sistemes d'aire condicionat que regulen la temperatura i la renovació periòdica de l'aire. La temperatura ambiental està regulada entre 18º i 21º i una humitat relativa entre 45 i 55% per mitjà d'aparells deshumidificadors. La llum natural està protegida per persianes, amb il·luminació artificial fluorescents, protegida per difusors. El mobiliari del dipòsit són armaris mòbils de tipus compacte d'obertura manual per prestatgeries metàl·liques fixes i per planers metàl·lics per als suports especials i de gran mida. L'accés al dipòsit es realitza a través de portes ignífugues amb un sistema d'obertura antipànic. L'accés està controlat durant la jornada laboral pel personal del servei i fora de la jornada per personal de vigilància de l'edifici. El dipòsit té un sistema de detecció d'incendis de tipus iònic i tèrmic. El sistema de detecció està connectat amb el sistema d'extinció format per ampolles de gas FE-13. Es realitzen tasques diàries de neteja del dipòsit en sec.

7.3- Dotació econòmica. Pressupost anual

Total- 87.500 euros.

7.4- Personal

El personal de l'arxiu està format per una cap de servei, un tècnic d'arxiu interí i una auxiliar administrativa, dos ordenances de sala i dipòsit i una enquadernadora. Hi ha a més una becària en pràctiques per a l'arxiu i 4 becaris destinats al Pla d'Arxius Municipals de la província de Castelló. Les beques actuals acabaran al novembre del 2019, però està prevista una nova convocatòria amb 4 beques. Aquestes beques permeten portar a terme el Pla d'Arxius Municipals, la qual cosa és de suma importància per les necessitats que presenten els diversos municipis de la província pel que fa a l'assessorament i la intervenció per a l'adequada gestió documental.

Encara així, la plantilla és en tot cas insuficient per a garantir les noves funcions de l'arxiu que inclouen, a més de la gestió de l'arxiu històric i administratiu, la gestió documental, l'arxiu electrònic, i l'assistència com hem assenyalat als arxius municipals de la província.

7.5- Gestió de documents

L'any 2018 es va publicar la Guia III Arxiu i Gestió Documental Municipal pel Servei d'Arxiu, Gestió Documental i Publicacions, dirigida als ajuntaments de la província. La guia es centra en l'arxivística de l'àmbit municipal, tant pel que fa a la preservació del dret d'accés dels ciutadans com en clau de conservació del patrimoni documental. La guia incorpora en un annex una sèrie d'instruments, que inclou el quadre de classificació. Il·lustra sobre el Reglament de l'Arxiu Municipal, la política de gestió de document electrònics, i un catàleg de tipologies documentals.

7.6- Recursos informàtics. Digitalització

L'arxiu té una pàgina web on es difonen els serveis de l'arxiu, els catàlegs de la biblioteca i hemeroteca i els documents digitalitzats. Disposa d'un programa informàtic de gestió integral de l'arxiu físic i electrònic A3W-AE i d'un programa de preservació, *Preserver*, del proveïdor *Odilo*. També utilitza un programa informàtic desenvolupat pel servei d'Informàtica de la Diputació dins del Portal d'Aplicacions, destinat a la gestió de la biblioteca i hemeroteca.

El percentatge de documents d'arxiu digitalitzats és del 2% d'un total de 27.273 unitats d'instal·lació. Encara que no formen part de l'arxiu, sinó de la Hemeroteca, està digitalitzat el B.O.P., el cens electoral i una gran part del diari *Heraldo de Castelló*. La digitalització de documents és una funció que es realitza de forma contínua pel servei dins del Reglament de l'Arxiu.

Actualment presta assistència a arxius municipals dins del Pla d'Arxius Municipals de la Diputació.

7.7- Serveis. Difusió

Presta el servei de transferències de documents a tots els departaments i organismes que formen part de la Diputació. Proporciona també servei de consulta de documents a usuaris interns i externs, així com el de reproducció de documents mitjançant fotocòpies o imatges digitals. Es realitza també préstec intern de documents. Disposa d'una biblioteca i hemeroteca auxiliars que es poden consultar lliurement. Es fomenta l'ingrés extraordinari de documents per part d'institucions, persones i famílies particulars mitjançant donacions o llegats.

Entre les activitats de difusió es preveuen les visites guiades, l'aula didàctica i sala d'exposicions i la difusió en la web dels continguts de l'arxiu, la realització d'exposicions, l'edició de la revista *Estudis Castellonencs*, la participació en conferències i jornades, la col·laboració amb entitats en matèria de patrimoni documental i la formació del personal de la Diputació i dels ajuntaments en la gestió de documents.

7.8- El Pla d'Arxius Municipals de la Diputació

Inclou tots els municipis menors de 10.000 habitants que no disposen d'un responsable tècnic d'arxiu i volen adherir-se al pla. Actualment hi ha 60 ajuntaments que han sol·licitat l'adhesió i 5 estan en procés. Dins del pla s'ha organitzat l'arxiu d'Herbès.

El Pla s'acull a la Llei 7/1985, de Bases de Règim Local, que en l'article 31 estableix com a finalitat pròpia i específica de la Diputació garantir els principis de solidaritat i equilibri entre municipis, i en particular la prestació integral i adequada dels serveis de competència municipal; mentre que l'article 36 de la mencionada llei inclou entre les competències de les diputacions l'assistència i cooperació jurídica, econòmica i tècnica als municipis. L'entrada en vigor de la Llei 27/2013 de 27 de desembre, de Racionalització i Sostenibilitat de l'Administració Local, estableix entre les competències de les diputacions provincials la prestació dels serveis d'administració electrònica als municipis amb una població inferior a 20.000 habitants.

La col·laboració es formalitzarà mitjançant la signatura de convenis entre institucions que podran variar segons el nombre d'habitants: entre 5.000 i 10.000, entre 1.001 i 5.000, i municipis amb una població inferior a 1.000 habitants. Aquest seria l'àmbit d'actuació. Amb unes línies d'actuació concretes sobre els documents per a garantir-ne l'organització, descripció i classificació i que es portarien a terme en fases.

El desenvolupament del Pla conta de tres fases i es troba en la segona fase. S'ha realitzat la primera fase, d'anàlisi de la situació dels arxius municipals de la província, per a determinar quina era la situació prèvia al pla, mitjançant l'elaboració de qüestionaris, l'anàlisi dels resultats dels qüestionaris i l'elaboració d'un pla anual d'intervenció sobre els arxius municipals.

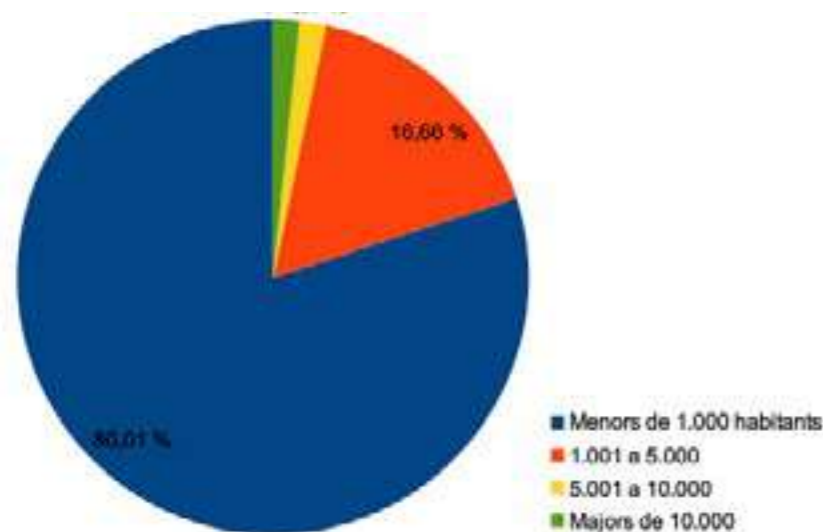
La segona fase es centra en la intervenció i el tractament arxivístic sobre els fons documentals municipals, el que suposa ja identificació, classificació, descripció, ordenació, instal·lació i valoració de la documentació conservada als arxius. Més l'elaboració d'instruments arxivístics, manteniment i preservació del patrimoni documental.

Realitzada aquesta segona fase es passaria a la tercera, que suposaria la creació de serveis d'arxiu municipal que permeteren la gestió dels documents en totes les fases o cicles de vida i continuació de les tasques. La qual cosa suposaria un servei en cada ajuntament que permetera el manteniment de la funció arxivística.

Estadístiques del Pla d'Arxius (17/04/2019)

Nombre de municipis que han sol·licitat l'adhesió al Pla d'Arxius Municipals

Nombre de habitants	Nombre de municipis
Menors de 1.000 habitants	48
1.001 a 5.000 habitants	10
5.001 a 10.000 habitants	1
Majors de 10.000 habitants	1
Total	60

8- Arxius Municipals de la província de Castelló

L'Arxiu Històric Municipal de la ciutat de Castelló, capital de la província, gestiona i preserva la documentació originària des del segle XIII produïda i rebuda per l'Ajuntament de la ciutat i conservada com a testimoni de l'actuació municipal. Gestiona també un important fons hemerogràfic, bibliogràfic i gràfic que s'ha generat al llarg del temps gràcies a les donacions que particulars han fet per a garantir la preservació del seu patrimoni documental.

La província de Castelló com a referent històric i geogràfic es divideix en vuit comarques³ o mancomunitats de municipis: l'Alcalatén, l'Alt Maestrat, l'Alt Millars, l'Alt Palància, el Baix Maestrat, els Ports, la Plana Alta i la Plana Baixa. El nombre de municipis és de 135⁴, dels quals només 12 tenen més de 10.000 habitants⁵. Aquest fet implica que 122 municipis de la província tenen una baixa població i a més a més són majoritaris els de 100 a 5000 habitants.

³ Unes circumscripcions administratives de la Generalitat i Entitats Locals determinades per a l'agrupació de municipis per a la prestació de serveis i gestió d'affers comuns, art. 65. 2, Estatut d'Autonomia.

⁴ Institut Nacional d'Estadística, 2017.

⁵ Institut Nacional d'Estadística, 2011.

A partir de la metodologia de treball emprada i exposada al punt 4 hem obtingut informació directa de 24 municipis: Alcalà de Xivert, Almassora, Almenara, Benicarló, Benicàssim, Betxí, Borriana, Castelló, Forcall, Moncofa, Morella, Nules, l'Alcora, la Vall d'Uixó, Onda, Orpesa, Sant Joan de Moró, Sant Mateu, Sogorb, Vila-real, Vinaròs, Vistabella del Maestrat i Xilxes.

L'aplicació del Pla Municipal d'Arxius de la Diputació, exposat en l'apartat de l'Arxiu de la Diputació, analitzarà de forma detallada quina és la situació concreta municipi per municipi per tal d'aplicar les mesures adequades en cada situació concreta.

Aquest pla es va començar a aplicar l'any 2017 i es troba en la segona fase, la qual cosa suposa un temps per davant per a poder desenvolupar-lo fins arribar al final. Les necessitats que exposem a continuació són les que ha manifestat el personal que es troba actualment al davant dels diversos arxius.

8.1- Espai i instal·lacions

La majoria dels arxius municipals a nivell orgànic i funcional depenen dels ajuntaments, pràcticament la totalitat, i potser directament de la Regidoria de Cultura. Pel que fa a les instal·lacions no són sempre les adequades i fins i tot quan ho són és freqüent la manca d'espai. A vegades els fons estan distribuïts en diverses localitzacions i es demana unificar l'arxiu en un edifici. Sovint no tenen les condicions necessàries per a garantir la conservació dels documents, com són un espai condicionat amb temperatura moderada i il·luminació adequada -lliure d'humitats, de possibles inundacions i plagues per estar situats en soterranis o naus industrials- aïllants tèrmics i acústics per a controlar la humitat i la temperatura i evitar l'estanquitat de l'habitatge en pobles de vora mar; així com eixides antiincendis i sales de consulta.

Sí hi ha algun cas aïllat on hi ha bons equipaments com ara deshumidificadors, prestatgeries mòbils, detecció automàtica d'incendis i equipaments informàtics, però són una minoria.

8.2- Gestió documental

Són molt pocs els arxius municipals que disposen d'una catalogació dels documents, de vegades estan en procés, i la majoria el que tenen són inventaris amb la base de dades d'accés com la més freqüentment utilitzada. Sí hi ha algun cas on es troba una part important de la documentació catalogada en format electrònic d'acord amb les normes internacionals de descripció arxivística ISAD (G), però dins del quadre de classificació dels fons municipals i no de forma independent. També hi ha algun arxiu amb base de dades pròpia i catalogada.

Alguns municipis reclamen el servei de Mancomunitat de la Diputació per assessorament i acompanyament als tècnics municipals, d'acord al Pla d'Arxius d'aquesta institució provincial. I com s'ha fet constar al punt anterior es van acollint al pla.

Pel que fa la gestió electrònica de documents hi ha algun arxiu que treballa la vinculació d'inventaris en accés a taules en My SQL, un sistema de gestió de base de dades. També l'ús d'aplicacions de l'empresa T-Systems, com per exemple la plataforma de gestió TAO, l'objectiu de la qual és el disseny, implantació i manteniment de solucions i serveis en l'àmbit de les administracions locals per a millorar els serveis municipals. Proporciona un sistema integral de gestió d'arxius (SIGA) per a la creació i la descripció de l'arxiu dels documents electrònics i dota d'un sistema de gestió de documents electrònics (DGDE). Altres aplicacions de catalogació utilitzades són GIGIARCH I, DIGIBIB i ODILLO.

També cal assenyalar l'existència de municipis on malauradament el material documental no està inventariat, i en alguns s'està procedint ara a la identificació de les sèries documentals i es comença a elaborar inventaris i quadres de classificació. Es troben els documents identificats, però sense classificar. Aquest fet és més procliu als municipis amb menor nombre d'habitants, encara que ens podem trobar pobles amb pocs habitants o sí hi ha un cert treball de gestió de l'arxiu.

8.3- Personal

El personal qualificat que atén els arxius és divers: des de tècnic superior d'arxiu, arxivers- bibliotecaris, tècnics auxiliar administratiu, tècnics auxiliars d'administració general. Però sovint en jornades parcials, contractes o programes temporals, i becaris.

Els tècnics s'ocupen tant dels arxius administratius com dels històrics, la qual cosa suposa una dotació insuficient de personal. Pot passar que només un auxiliar d'arxius haja d'encarregar-se de portar arxius, biblioteca, museu, però aquesta situació és més habitual en municipis de pocs habitants on les activitats culturals i altres tasques funcionen en una unitat. Als municipis de més població i a Castelló capital, en general, les dotacions de personal tenen unes millors condicions però no sempre suficients. Els treballs dels programes formatius com les beques EMCUJU mitjançant convenis de col·laboració signats amb la universitat són un complement i ajuda en les labors dels arxius.

8.4- Dotació econòmica

El més freqüent són els pressupostos dins dels global de l'Ajuntament, però també hi ha casos d'inexistència de pressupost. La quantia generalment està en relació amb la dimensió del municipi, amb 45.000 euros en algun cas concret, però freqüentment oscil·len de 6.600 a 3.000 euros en els pobles de més de 10.000 habitants i que no superen els 50.000.

8.5- Recursos informàtics

Es procuren les pàgines web i la digitalització de documents que poden arribar al 30% i 45% en alguns llocs, mentre que en altres és minoritària, de vegades testimonial. S'intenten portar a terme els programes de descripció; l'elevat cost de migració a la plataforma SAVEX i la manca de personal ha impedit utilitzar-lo com a ferramenta descriptiva. No tots els ajuntaments disposen de web pròpia. Hi ha diferències, ja que alguns no disposen de pàgina web però estan digitalitzant des del 2011 mentre que en altres casos sí hi ha web però la digitalització és poca. També ens trobem amb la incorporació de programes d'arxiu electrònic, com el de GESTIONA des del 2016, encara que els fons anteriors no estiguen digitalitzats. Sembla que en cada lloc s'han adaptat en funció de les seues característiques. No hi ha previstes digitalitzacions massives, però sí en general sobretot dels fons històrics. La raó fonamental d'aquesta situació concreta és la manca de recursos i altres prioritats. Es realitzen també tasques de digitalització mitjançant beques però són faenes inconnexes, desconnectades i descoordinades, actuacions parcials que tot i així han permés digitalitzar percentatges dels fons.

Tots els anys hi ha necessitat de digitalitzar expedients, ja que és un procés continu, per mitjans propis o externs.

8.6- Dependència orgànica, funcional. Activitats de difusió

La dependència orgànica i funcional dels arxius municipals és dels ajuntaments. El fons documental pot estar de vegades allotjat en altres dependències municipals com els museus. Disposen d'un horari d'atenció al públic i en algun cas puntual cal sol·licitar-ho prèviament. En els municipis més grans l'horari és més ampli.

Els serveis més habituals són la consulta i els préstecs, la reproducció i la reprografia. Pot haver-hi una política pròpia desenvolupada des de les regidories de Cultura mitjançant els arxius municipals, però no sempre disposen dels recursos econòmics i humans. No obstant això es procuren i es realitzen activitats culturals com a projectes de caràcter local que poden arribar a tenir una intensa activitat gràcies al treball solidari, fins i tot la constitució de centres d'estudis. Entre les activitats podem citar: conferències, exposicions, presentació de llibres, premis d'investigació històrica, col·laboració amb altres serveis municipals per a oferir exposicions, jornades; col·laboracions amb l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, visites concertades a les instal·lacions per a escolars i grups especialitzats. Xarxes socials i publicacions electròniques, publicacions en Facebook de notícies, documents i fotografies.

Conclusions

A l'hora de l'elaboració de les conclusions és necessari matisar les diferències entre els arxius que componen el Sistema Arxivístic (SAV) de la província de Castelló. Diferenciar les característiques entre els arxius més rellevants i més grans, com ara l'Arxiu Històric Provincial, l'Arxiu de la Diputació, l'Arxiu de la Universitat Jaume I de Castelló, en relació amb la resta de la xarxa d'Arxius Municipals de la Província.

Els primers presenten unes característiques pròpies, tal com s'ha detallat als apartats corresponents. A partir de l'anàlisi feta, són manifestes les millors condicions generals de l'Arxiu de la Diputació, l'Arxiu de la Universitat, seguit de l'Arxiu Municipal de la capital. També apuntar l'existència d'algun altre arxiu municipal que també puga gaudir d'aquestes condicions més favorables, en contrast amb les necessitats urgents analitzades de l'Arxiu Històric Provincial, la rellevància del qual es indiscutible per la documentació que guarda i per ser un arxiu de l'administració perifèrica de l'Estat.

D'altra banda ens trobem amb la diversitat de la xarxa d'Arxius Municipals, amb les seues característiques pròpies i prou diferenciades, i la gran quantitat de municipis a la província amb un nombre reduït d'habitants. Vist tot això, podem establir de manera genèrica unes conclusions:

- Les actuals infraestructures no permeten l'adequat compliment del que estableix la llei i és important millorar-les.
- Si bé les mancances d'infraestructures diverses, tal com s'ha analitzat amb detall, són generals i algunes comunes, cal puntualitzar que varien molt en la combinació d'aquestes mancances.
- La densitat de població, el despoblament és determinant en la situació d'un arxiu, tret d'algunes excepcions, on malgrat la escassetat d'habitants no trobem les condicions ínfimes d'altres indrets.
- El factor humà té un protagonisme en diferents sentits. Per una banda els criteris del personal adscrit per a l'exercici del treball d'arxiu no és homogeni; tècnics de nivells diferents des de l'administratiu a tècnics del grup A, i a més a més sovint han de compartir la tasca de l'arxiu amb altres tasques. També cal destacar la dedicació del personal per traure endavant un treball en condicions poc favorables.
- El factor humà també va unit a les polítiques locals, ja que està molt relacionat amb les tasques de difusió i les activitats culturals relacionades amb els arxius. La gestió documental més actualitzada també està en funció del personal i de la seua formació per a les noves tecnologies i condicionat per la dotació pressupostària.
- És freqüent en municipis de menys habitants, l'acollida de l'arxiu en altres dependències com biblioteques i museus.
- En general les instal·lacions, encara en els casos que tenen unes bones condicions, són insuficients en espai per tal d'allbergar tots els fons que posseeixen.

Recomanacions

- Els arxius necessiten urgentment més personal adequat tant en qualificació professional com en dotació.
- Complir la dotació dels Ajuntaments amb el seu propi personal d'arxiu i d'acord amb el Reial Decret 1287/2018, segons el qual els arxius dels ajuntaments han d'estar sota la dependència orgànica i funcional de les secretaries municipals.

- Valorar molt positivament la tasca realitzada per la Diputació i incentivar i dotar de pressupostos per al manteniment dels plans d'arxius mitjançant convenis i beques la qual cosa ajuda i supleix les mancances de personal.
- Valorar els arxius no a soles com a repositori de documents històrics, sinó també com a estructures complexes, i qualsevol mancança en aquestes estructures -condicions de l'edifici, instal·lacions, equipaments, personal, dotació econòmica, etc.- repercutiran desfavorablement en la correcta i adequada gestió dels documents i obstaculitzaran el correcte compliment de la llei.
- Donar una empenta al procés de digitalització de la documentació per motius decisius com la conservació de documents, la seua consulta, i el camí cap a l'objectiu de l'arxiu únic.
- La conveniència d'un estudi i replantejament de l'actual situació operativa del Sistema Arxivístic Valencià en Xarxa (SA-VEX) com a Portal comú.
- Una política documental adient ha d'anar lligada a la transparència i bon govern.
- L'Arxiu Històric Provincial de la ciutat de Castelló, valorada la situació en què es troba, i a més de la seua funció com arxiu perifèric de l'Estat, és un cas prioritari a atendre després de diverses moratòries al llarg dels anys, per a donar-li una adequada ubicació i direcció com a institució independent.

Bibliografia

Alonso, J.E. coord. (2018): *Llibre blanc dels arxius valencians*, Associació d'Arxivers i Gestors de Documents Valencians, Generalitat Valenciana.

Guia III Arxiu i Gestió Documental Municipal, (2018): Servei d'Arxiu, Gestió Documental i Publicacions, Diputació de Castelló.

Pla d'arxius Municipals de la Diputació Provincial de Castelló, (2017): Servei d'Arxiu, Gestió Documental i Publicacions, Diputació de Castelló.

Torres, F. coord. (1995): *Cens-Guia d'Arxius de la província de Castelló*, Conselleria de Cultura, Arxius Valencians;15, València.

<http://www.ceice.gva.es/va/web/archivos>

<https://archivopublicaciones.dipcas.es/GestionDocumental/cargarPresentacionGestionDocumental.do>

<https://www.uji.es/serveis/cd/bib/serveis/arxiu/>

<http://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/13>

<https://arxiuunicipal.castello.es/castellonbib/ca/home/home.do>

<http://www.ceice.gva.es/es/web/archivos/provincia-de-castellon>

<http://www.vila-real.es/portal/>

<https://arxiu.burriana.es/>

Aquest informe es remetrà al protocol habitual. A la Direcció General de Cultura i Patrimoni, a l'Associació d'Arxivers de la Comunitat Valenciana. A l'Arxiu Històric Provincial de Castelló, a la Diputació Provincial de Castelló, a la Universitat Jaume I de Castelló, a l'Arxiu Municipal de Castelló, i als ajuntaments dels altres municipis col·laboradors esmentats en aquest informe.

EDUCACIÓ I INVESTIGACIÓ

Informe sobre la mujer en la tecnología

Autor: Css. Jurídica
Aprovació: Ple, 25 juny 2019

ANTECEDENTES

Uno de los problemas culturales en los que el Consell Valencià de Cultura es más persistente es el que se deriva de la desigualdad social de la mujer. Por ello, hemos permanecido vigilantes y hemos denunciado la barbarie que supone la violencia de género, pero también hemos analizado las bases culturales que originan esta desigualdad.

De forma constante, desde 2012, intentamos alertar con nuestros informes y declaraciones sobre esta persistente desigualdad que, además de ser claramente injusta para las mujeres, es dañina para el conjunto de la sociedad. Tan solo queremos destacar el *Informe sobre Violencia de Género* (febrero 2015) o el *Informe sobre la percepción cultural de la mujer: la igualdad y la equidad como reto permanente* (junio 2015), como pioneros a los que siguieron después.

Pero especialmente, dentro de lo que son las competencias de este Consell, la Ciencia y la Cultura, hemos hecho oír nuestra voz con informes como *Mujer y Ciencia* (2017), analizando la falta de visibilidad y los problemas de desarrollo profesional de la mujer científica; la *Declaración sobre Arte y Mujer*, para recordar las mujeres olvidadas, que fue completada con la mesa redonda realizada en mayo del 2018 con mujeres representantes de todos los sectores artísticos, para analizar la dificultad del trabajo y reconocimiento en las disciplinas culturales; y, también en mayo de 2018, se aprobó el *Informe sobre la visibilidad de la mujer en los libros de texto*, donde manifestábamos nuestra inquietud por el hecho de que los libros de texto perpetúen una visión sesgada de la historia, predominantemente masculina.

Y, un año tras otro, hemos sumado nuestra voz al Día Internacional de la Mujer y la Niña en la Ciencia, proclamado por la Unesco y ONU-Mujeres, el 11 de febrero. Como señalábamos en nuestra última declaración del 2019, «resulta paradójico que, cuando nuestro presente y futuro se caracterizan por los avances científicos y tecnológicos, cuando resulta imposible prescindir de la tecnología en nuestra cotidianidad, cuando nos preocupa obtener sociedades tecnológicamente avanzadas, el papel de la mujer en la tecnología es absolutamente ridículo. Nuestro mundo es cada vez más tecnológico, pero la mitad de la humanidad no participa en su construcción».

OBJETIVO

El objetivo del CVC ha sido profundizar más en las causas y consecuencias de la desigualdad de la mujer en la ciencia y en la tecnología.

Para ello, realizamos una conferencia abierta el 28 de enero, impartida por Nuria Oliver, directora de investigación en Ciencia de Datos de Vodafone, quien abordó los estereotipos, los sesgos de género, la falta de referentes y la cultura social que envuelven a la mujer en el sector de la tecnología.

Posteriormente, el pasado 13 de mayo, con el objetivo de profundizar en esta información en la Comunidad Valenciana, la comisión jurídica recibió la comparecencia de Rosa Puchades Plá, vicerrectora de Responsabilidad Social y Cooperación de la Universitat Politècnica de València, para informar sobre la presencia de las mujeres en las carreras tecnológicas.

LA MUJER EN LOS STEM

STEM son las siglas en inglés de Ciencia, Tecnología, Ingeniería y Matemáticas. Y una de las preocupaciones de la Unión Europea es la baja implicación de la mujer en estos estudios que, por otra parte, representan, sin duda alguna, una de las fuentes del empleo actual y futuro. Así lo señala Alicia Richart, Directora General de DigitalEs, Asociación Española para la Digitalización, en el estudio «*DigitalEs_ Mujeres en la economía digital en España, 2018*»¹.

Con dicho estudio se pretende entender cuáles son las barreras más importantes para la mujer en el mundo digital en España. Según señala Alicia Richart, el informe *Women on Digital Age*, publicado por la Comisión Europea, afirma que la participación de más mujeres en el mercado de trabajo digital al mismo nivel que los hombres podría generar un incremento anual del PIB de 9 billones de euros en la economía europea. A lo que hay que añadir los datos proporcionados por el informe *Pisa In Focus*, que advierte que solo el 5% de las jóvenes de los países de la OCDE, como media, aspiran a una carrera de Ingeniería o Informática.

De ello, surgió la necesidad de elaborar un informe que recogiera la tendencia del rol de la mujer en el mundo tecnológico y digital, sector económico clave para la economía de un país. «Gracias a ese informe, sabemos que las mujeres están subrepresentadas a todos los niveles en el sector digital en Europa. Si bien el sector digital está creciendo rápidamente, creando cientos de miles de nuevos empleos cada año, la proporción de mujeres está disminuyendo. Desde nuestra asociación creemos que el progreso económico y social de futuro pasa por la transformación tecnológica en todos los ámbitos del país: empresa, sociedad y administración. Y esto debe hacerse con un enfoque integrador y garantizando el acceso en igualdad para hombres y mujeres a las carreras y empleos del sector. Por ello, nuestro plan de acción para la igualdad de las mujeres en el ámbito digital pasa por trabajar el cambio de estereotipos, promover una educación basada en habilidades tecnológicas y conocimientos STEM, y abogar por un ecosistema empresarial diverso donde la mujer pueda emprender y ocupar cada vez más puestos de responsabilidad, de acuerdo a su representación en la sociedad».²

Como hemos repetido reiteradamente desde este CVC, la situación de la mujer en la ciencia no es una cuestión singular, sino que responde a patrones sociales y culturales. Ahora bien, su invisibilidad resulta más preocupante en el sector científico-tecnológico, porque ahí se desarrollará el empleo del futuro, porque encontraremos soluciones a graves problemas sociales, desde enfermedades al cambio climático. Que la Mujer quede fuera de este campo de formación e investigación supone la desvalorización de su papel social, una grave e irrecuperable desigualdad entre las personas, la minusvaloración de la capacidad de muchas mujeres, y una pérdida irreparable para la sociedad que perderá la mitad de su talento y de su capacitación.

ALGUNOS DATOS SIGNIFICATIVOS DEL PANORAMA ESPAÑOL

Del estudio mencionado³ y de documentos publicados por el Ministerio de Educación, hemos querido señalar en este informe, algunos datos que nos han parecido relevantes para entender la evolución de la mujer en el sector de la Tecnología en España. La información completa, los datos estadísticos y las comparativas pueden encontrarse en el estudio «*DigitalEs 2018*».

¹ Un informe que pretende realizarse de forma periódica, que ha sido elaborado para DigitalEs, por la consultora Quanticae, con el patrocinio de: Altran, Ericsson, Huawei y Orange.

² Alicia Richart, en el prólogo del estudio «*DigitalEs_ Mujeres en la economía digital en España, 2018*».

³ «*DigitalEs_ Mujeres en la economía digital en España, 2018*».

Según datos del Ministerio de Educación (2016), las mujeres suponen el 54,3% de los matriculados en las universidades españolas, y el 58,5% de los egresados. Pero este porcentaje varía significativamente en función de la rama de enseñanza. Mientras que las mujeres representan el 57% de los estudiantes de Ciencias Sociales y Jurídicas, el 68% de Ciencias de la Salud, o el 61% de Artes y Humanidades, estos porcentajes caen bruscamente representando solo el 29% de los estudiantes de Ingeniería.

Pero si nos fijamos en las llamadas TIC (tecnologías de la información y la comunicación), según los datos comparativos de la Unión Europea, a través de Eurostat, las mujeres representan el 17% de los estudiantes (2016), pero en España esta cifra alcanzaba solo el 12,7%. El informe «*Mujeres en la economía digital 2018*» alerta que, un año antes, en 2015, esta cifra era del 13,2%, lo que indica un ligero y preocupante decrecimiento.

Si tenemos en cuenta únicamente a las personas con estudios universitarios, el porcentaje de los que cuentan con estudios universitarios tecnológicos sobre el total era del 20% en 2017 (casi 2 puntos porcentuales menos que en 2015). En el caso de los hombres el porcentaje es del 34,7% mientras que las mujeres con estudios tecnológicos sobre el total de mujeres con estudios universitarios son el 7%. «Esto significa que, entre aquellos con estudios universitarios, hay cinco veces más hombres que mujeres con estudios de tipo tecnológico». En 2015, las mujeres con este tipo de estudios universitarios eran el 8,5%, y aunque también había más hombres, estos eran 4,2 veces más que las mujeres, por lo que la brecha se ha incrementado.

En resumen, en España se está reduciendo el número de personas que optan por estudios tecnológicos, universitarios y superiores no universitarios. Desde el punto de vista de género, además, la brecha se está incrementando. Por tanto, disminuyen las personas con estudios tecnológicos en general, pero particularmente cuando son mujeres.

Una situación preocupante para nuestro país, que puede ver disminuido su potencial económico, social y de conocimiento, en un mundo altamente tecnológico, donde las ocupaciones llamadas digitales no son exclusivas del sector TIC, sino que cada vez más sectores demandan profesionales digitales, y cada vez más son una proporción mayor del mercado laboral europeo.

Sin embargo, los datos en España muestran que las ocupaciones «digitales» tienen un peso menor en el mercado laboral que en la media de la Unión Europea. Según los datos del año 2015, el 5,8% de los trabajadores europeos tenían ocupaciones digitales, mientras que ese mismo año en España la cifra era en torno al 3,5%. En 2017 esta cifra asciende hasta el 3,7%, todavía significativamente por debajo de la media europea. Así se refleja en el *Informe sobre el progreso digital en Europa* (EDPR) 2017, que sitúa a España en el puesto 14 de la UE.

En este sentido, no podemos obviar que, para la Unión Europea, el desarrollo de las TIC ha sido una prioridad. Así lo manifestó en el programa Horizon 2020, cuyo objetivo era mejorar la competitividad europea en este sector y aumentar el número de profesionales en el plazo más breve posible. Este fue también el propósito de la «Gran Coalición para el Empleo Digital» realizada por la Comisión Europea en marzo del 2013, con el propósito de incrementar la formación y conocimiento de los estudios profesionales relacionadas con las TIC.

La realidad es que la oferta de empleo digital seguirá creciendo en Europa y en España, acompañada también de una falta de profesionales especializados.

Resulta de interés ver los datos difundidos por la Comisión Europea en su informe «Women in Digital Scoreboard 2018»; a partir de él, el ONTSI⁴ ha elaborado los Indicadores del Índice de Desarrollo Digital de las Mujeres en España y Europa (WiDi).

Según este informe, España se sitúa entre los estados europeos que registran un nivel medio-alto de desarrollo digital de la mujer, ocupando la 9ª plaza en el ranking de la UE. Destaca el uso de Internet por parte de las mujeres, especialmente para la formación (cursos online) y para la participación política y social.

Ahora bien, los puntos débiles para las mujeres españolas están en las habilidades TIC y en las habilidades en el uso de software, donde España se coloca por debajo de la media de la UE.

Y el peor resultado se da en el indicador relativo a especialistas TIC, donde España ocupa el puesto 18. Respecto al porcentaje de graduados en ciencia, tecnología, ingeniería y matemáticas (STEM), España se sitúa en una posición media alta (puesto 12º), aunque lo más llamativo de este indicador es la diferencia entre sexos, siendo de 17 puntos porcentuales.

En 2015 las mujeres eran el 52,2% de los graduados universitarios, pero sólo eran el 20% de los graduados en estudios tecnológicos (la media de la Unión Europea es de alrededor del 25% -European Commission, 2018-) y de ellas, las que trabajaban en ocupaciones digitales suponían sólo el 16,5% del total. Pero es que dos años más tarde, en 2017, las mujeres suponen ya el 53,2% de los graduados universitarios, pero sólo el 18,6% de los graduados en estudios tecnológicos, y sólo el 15,6% de los trabajadores con perfil técnico del sector digital.

Es decir, según el informe «Digital_Es, 2018», las cifras de participación de la mujer en el sector están bajando.

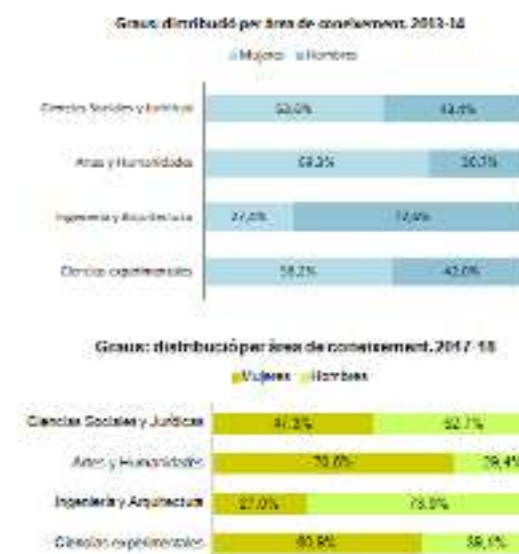
Como podemos reafirmar, la mujer sí utiliza las tecnologías de la comunicación, pero no participa de su desarrollo y creación.

Esto se agrava si comparamos que la presencia de la mujer en las TIC, en todas las áreas y categorías profesionales, apenas ha aumentado en casi 20 años, según datos presentados en «Salarios y política laboral en el hipersector TIC 2017-2018», informe elaborado por la patronal del sector tecnológico y digital AMETIC. La vicepresidenta de Desarrollo de Talento de AMETIC, Verónica Pascual, indica que la sociedad se enfrenta a «una brecha de talento digital a la hora de dar respuesta a las oportunidades que brinda la economía digital. Esa brecha se exagera en el caso del género femenino, perdiendo un 25% del talento objetivo»⁵.

STEM Y MUJER EN LA COMUNIDAD VALENCIANA

La Comisión Jurídica contó con la comparecencia de la vicerrectora de la UPV, Rosa Puchades, quien aportó los últimos datos sobre la situación de las mujeres estudiantes en la Politècnica de València. De su extensa comparecencia, queremos destacar algunos datos que confirman que la situación en la Comunidad Valenciana es similar al resto de España y Europa.

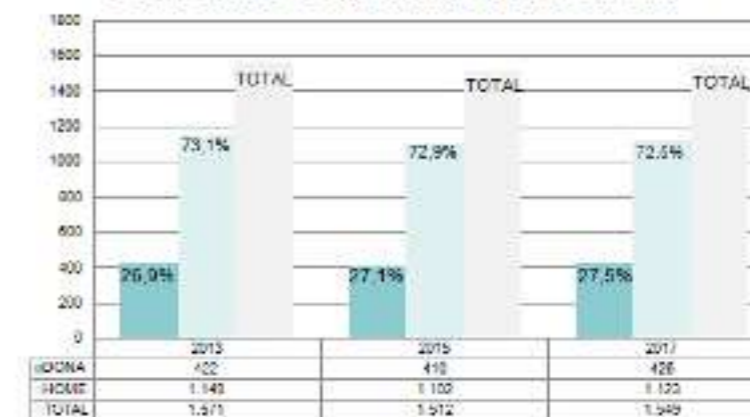
GRAUS: DISTRIBUCIÓ PER ÀREA DE CONEIXEMENT

Por ejemplo, en el gráfico anterior, podemos ver cuál es la distribución de estudiantes, hombres y mujeres, según el área de conocimiento, y la evolución entre 2013-14 y 2017-18, que reafirma la presencia de mujeres en Ciencias Sociales y Jurídicas, y que, lamentablemente, no se ha producido ningún aumento de la presencia de la mujer en estudios de ingeniería y arquitectura en su conjunto, si bien es destacable la proporcionalidad en arquitectura.

Esto se completa con el siguiente gráfico, donde se ve la alta masculinización de la carrera académica e investigadora, que sigue la tendencia universal de las áreas STEM.

PERSONAL DOCENT I INVESTIGADOR UPV

Alta masculinización de la carrera académica e investigadora en la UPV.
Es correspon amb la tendència universal de les àrees STEM, nucli principal de la docència i investigació de la UPV.

⁴ Observatorio Nacional de las Telecomunicaciones y de la Sociedad de la Información del Ministerio de Economía y Empresa.

⁵ <https://www.europapress.es/ciencia/noticia-presencia-mujer-tic-374-porcentaje-similar-hace-20-anos-20180306191754.html>

Y, por último, la vicerrectora presentó la evolución del porcentaje de mujeres en todos los grados y en todas las áreas, con una comparativa desde el curso 2014-15 al actual 2018-19.

De todos ellos, queremos destacar, por su relación con este informe, el cuadro que muestra los grados de Telecomunicaciones e Informática, donde podemos observar el bajo número de mujeres estudiantes en estos grados, y el nulo aumento de matrículas en estos años.

PORCENTAJES DE MUJERES POR CENTRO Y GRADO: 2014-15 a 2018-19

Centro	Grado	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
E.T.S.I. TELECOMUNICACIÓN	Total Mujeres en total grados centro	18,1%	18,6%	20,8%	20,2%	21,1%
	Alta masculinización Grado en Ingeniería de Tecnologías y Servicios de Telecomunicación	18,1%	18,8%	20,8%	20,2%	21,1%
E.T.S.I. INGENIERÍA INFORMÁTICA	Total Mujeres en total grados centro	11,1%	11,3%	11,6%	11,5%	12,6%
	Masculinización pero aproximándose al 40%, tendencia de paridad aunque no equilibrio Grado en Ciencia de Datos					34,2%
	Alta masculinización Grado en Ingeniería Informática	11,1%	11,3%	11,6%	11,5%	11,8%

La vicerrectora Puchades destacó algunas conclusiones extraídas de sus datos. Por ejemplo: existe una brecha de género en todas las áreas de conocimiento relacionadas con la carrera académica e investigadora. Esta brecha se amplía en el área de Ingeniería (sobre-representación masculina) y en el área de Artes y Humanidades (sobre-representación femenina).

Se produce una tendencia universal a la masculinización de los estudios STEM y su posterior carrera académica e investigadora.

Se produce el llamado «leaky pipeline», la pérdida de talento femenino. Así como el conocido «techo de cristal» es una realidad presente en las diferentes áreas de conocimiento con mayor incidencia en las cátedras universitarias.

Y su recomendación consiste en la necesidad de impulsar políticas generales que corrijan la tendencia a la segregación horizontal basada en el género: educativa, cultural, organizacional, garantía de derechos.

No obstante, queremos destacar y hacer constar el alto grado de conciencia que existe en la UPV, y también en el conjunto de universidades valencianas, sobre la necesidad de trabajar en revertir esta ausencia de la mujer en los STEM. De hecho, felicitamos la implicación del vicerrectorado y las numerosas iniciativas que está llevando a cabo para revertir esta situación, dando visibilidad al papel de la mujer en la ciencia y la tecnología, creando referentes y combatiendo estereotipos culturales.

COMBATIR ESTEREOTIPOS

Este es uno de los elementos esenciales que hay que trabajar. A ello se dedica otra de las colaboradoras y comparecientes en este Consell Valencià de Cultura, Ana López Navajas.⁶

¿Por qué las niñas no quieren estudiar tecnología, ingeniería, informática o matemáticas?

Según López Navajas, las niñas comienzan a sentirse ajenas al mundo de la ciencia y la tecnología sobre los seis años. Un estudio de la revista *Science*⁷ señala que los estereotipos culturales de género comienzan a esa edad, donde, debido a la educación, las expectativas son distintas para los chicos y las chicas. La llamada «socialización diferencial» hace que elijan materias diferentes en su etapa educativa. «El componente cultural y de género es el causante de estas primeras trabas que se ponen a las niñas, a las que se conduce hacia otras preferencias que se piensan más acordes con ellas. Todo aparece como natural. Y, por descontado, sucede sin darnos apenas cuenta».⁸

Otros aspectos importantes que distancian a las niñas y la tecnología/ciencia está en la ausencia de referentes femeninos, que aumenta en el nivel de los cursos escolares. Las chicas y los chicos desconocen modelos de mujeres científicas y tecnólogas, y se afianza la idea de que esas áreas no son para mujeres o bien que no están preparadas para ello. En su estudio, *Mujeres en la ESO*, llevado a cabo en la Universitat de València, destaca que en los textos de Ciencias, la presencia femenina es inferior al 6,5% del total de referencias, mientras que este porcentaje oscila entre el 1,1% y el 3,4% en los manuales de Tecnología.

Queremos recordar que este CVC realizó un informe en mayo del 2018 titulado *Informe sobre la visibilidad de las mujeres en la enseñanza obligatoria*, donde concluíamos, entre otras cuestiones, en la necesidad de revisar los libros de texto que perpetúan una visión predominantemente masculina de la historia, recomendando la recuperación del papel creador de la mujer en todas las actividades del ser humano. Así como aprovechar la iniciativa Europa 2020, para introducir la visibilización de las mujeres en la elaboración de nuestro relato colectivo.

Como señalamos en nuestra última declaración del 11 de febrero del 2019, «efectivamente, las jóvenes no disponen de referentes femeninas en el sector tecnológico que les sirva de atracción hacia estos estudios. Al mismo tiempo, los estereotipos relacionan la tecnología con la masculinidad. Hay que añadir que las chicas, cada vez a una edad más temprana, concluyen que estas áreas son “cosa de chicos”, convirtiéndose en inaccesibles o muy difíciles para ellas. Y, tradicionalmente, el papel social de la mujer está vinculado a roles enfocados al servicio a los demás, a la ayuda social, al cuidado, sin considerar que la tecnología hoy se convierte en una herramienta imprescindible para desarrollar un mundo más colaborativo, con redes de comunicación, que favorecen la conexión mutua y el trabajo en equipo».

Hemos de revertir esta brecha cultural.

Terminados los estudios, las mujeres que llegan al mundo laboral o académico se encuentran con dificultades como la conciliación, el techo de cristal o el abandono de la carrera profesional.

⁶ Profesora de Lengua y Literatura, investigadora vinculada a la Universitat de València y asesora de Coeducación e Igualdad en la Formación del Profesorado en la Conselleria de Educación.

⁷ Bian, Lin; Leslie, Sarah-Jane y Cimpian, Andrei: Gender stereotypes about intellectual ability emerge early and influence children's interest. *Science*. Vol. 355. Issue 6223. pp. 389-391, 2017.

⁸ <https://aprenderapensar.net/2019/02/12/stem-y-las-ninas/>

Afortunadamente, en nuestro haber, se encuentra la firme convicción de muchas instituciones, universidades, centros educativos, así como personas científicas divulgadoras, que están trabajando para combatir estos estereotipos y que se visibilicen los referentes femeninos en la ciencia y la tecnología. Pero aún queda un largo recorrido para conseguir cambiar las condiciones culturales que, a nivel mundial, imponen una discriminación formativa y laboral que aleja a la mujer de la ciencia y la tecnología. En este sentido, mostramos nuestra preocupación porque esta situación crítica no parece remitir, sino más bien permanece enquistada en las nuevas generaciones, ampliándose la brecha de género.

Nuestro reto es modificar las bases culturales para eliminar estereotipos, desarrollando la inteligencia y habilidades emocionales, la creatividad, la curiosidad intelectual, y el interés de las jóvenes y mujeres por la ciencia y la tecnología. Porque el talento no entiende de género.

RECOMENDACIONES

- 1) Una vez más debemos insistir en la importancia de la educación de la infancia, tanto en la enseñanza escolar como en el seno de la familia. En los referentes y en los modelos, que aun resultando históricamente escasos son, precisamente por esto, relevantes. Y más todavía en un contexto social adverso para ello. Es necesario atender la formación en materia de género, especialmente a partir de los 8 años, cuando comienza la llamada brecha de género en materia educativa, que se consolida el rechazo por parte de las niñas a la tecnología.
- 2) La llamada visibilidad es igualmente importante, por lo que programas educativos, libros de texto, prácticas específicas o talleres resultan imprescindibles. Así como la difusión y la divulgación científicas, en la que los medios, tanto oficiales como privados, juegan un papel indiscutible. Hay que revisar los libros de texto, especialmente de la educación obligatoria, para visibilizar el trabajo realizado en la ciencia y la tecnología a lo largo de la historia.
- 3) Y un aspecto de especial consideración, precisamente con una fuerte relación con el problema de fondo de este Informe, pueden ser las aplicaciones y videojuegos para niños y jóvenes, que por su popularidad y aceptación, son un excelente complemento.
- 4) La ESO, la Formación Profesional y las Universidades públicas y privadas, así como los Centros e Institutos de Investigación, deben continuar con la labor iniciada en las familias y escuelas, no dando por supuesto que el problema se limita a la educación primaria que sólo será una buena base. Resulta de interés diversificar e incrementar las aplicaciones prácticas de la tecnología, especialmente en los estudios superiores, con el fin de ofrecer una mirada más amplia sobre sus posibilidades que resulten más atractivas al interés social de las mujeres. Así como realizar cursos explicativos a los estudios superiores tecnológicos con el fin de ofrecer una divulgación de los contenidos que combatan la falta de confianza o el desconocimiento previo.
- 5) De hecho, es objeto de especial preocupación el retroceso observado en los diversos Informes y estudios antes citados. De manera incomprensible, pese a los avances obtenidos por la lucha por la igualdad en otros campos, el rechazo del conjunto de los jóvenes españoles -agravado en el caso de las chicas- a los estudios técnicos, que no a la tecnología propiamente dicha y a su utilización ordinaria, amerita mayor atención y una estrategia global que no eluda acciones concretas y planes de choque.
- 6) Una política de búsqueda de excelencia educativa en todos los niveles, incluso con la contratación y puesta en práctica de programas de talento y profesorado, incentivada para los centros y las personas, puede arrojar resultados a medio y largo plazo en esta materia. Igualmente, fomentar iniciativas de redes de colaboración inclusiva así como programas de

esponsorización de la investigación y desarrollo científico/tecnológico entre las mujeres.

- 7) Cabe, por supuesto, una sensibilidad de las empresas y empresarios que facilite la contratación de mujeres especializadas en tecnología, o al menos, que no la dificulte. En el sector laboral en general, y también en el científico/tecnológico, hay que combatir la brecha salarial así como el techo de cristal y las dificultades de las mujeres profesionales para compatibilizar el trabajo y la maternidad. Se debe exigir que la contratación en las empresas se realice mediante currículos "ciegos" que impidan la selección primera en función del género.
- 8) La coordinación conjunta entre administraciones, instituciones, empresas y medios de comunicación para evitar los estereotipos de género y fomentar una mayor presencia del talento femenino. Resulta imprescindible propiciar referencias de mujeres científicas y tecnológicas en el espacio público, en foros de debate y en la divulgación que den mayor visibilidad a expertas del sector y que sirvan de modelos para las jóvenes y niñas. También, hay que fomentar e incidir en las campañas de comunicación y formación para impulsar el imprescindible cambio cultural en nuestras sociedades.
- 9) Y cabe también, en paralelo, estimular el interés de los hombres en los estudios asistenciales, de humanidades y artes, con el objetivo de acabar con estereotipos asociados al género.

CONCLUSIONES

- 1) En consecuencia, el Consell Valencià de Cultura anima a la opinión pública en general, y en particular a los llamados "creadores de opinión", a incluir con cierta periodicidad los avances científicos y técnicos que se producen, con especial atención a los de autoría femenina y a establecer secciones periódicas, tanto en los medios escritos -digitales o en papel- como en los audiovisuales (radio, televisión y redes sociales) que procuren información precisa en la materia y expresada de forma atractiva y pedagógica.
- 2) Así mismo, llama a los partidos políticos a incluir esta cuestión en sus programas y acciones propias y a las autoridades en el campo de la educación a contemplarla de manera efectiva y eficiente, acompañándola con la correspondiente dotación presupuestaria. Programas sectoriales y transversales, incluso planes de choque o acciones singulares, pueden resultar una herramienta adecuada a tal fin.
- 3) Y a empresas y empresarios a establecer mecanismos que estimulen a la mujer para su contratación en trabajos de base tecnológica, con igualdad de condiciones salariales.
- 4) Así como este Consell Valencià de Cultura viene haciendo desde hace años de este asunto uno de sus ejes prioritarios y un seguimiento permanente -en mayor grado recientemente- corresponde a la ciudadanía, a los medios de comunicación, y especialmente a las autoridades, una práctica rigurosa, contrastada y continua.

Este informe se enviará al protocolo habitual; a la Secretaría Autonómica de Educación e Investigación; a la Dirección General de Universidades, Investigación y Ciencia; al CSIC; a las Unidades de Igualdad de las Universidades Valencianas; a las comparecientes.

FESTES I TRADICIONS CULTURALS (PATRIMONI IMMATERIAL)

INFORME SOBRE LA POSSIBLE DECLARACIÓ DE BIC IMMATERIAL DE LES FESTES DE MOROS I CRISTIANS D'ALCOI (bilingüe)

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 28 gener 2019

Antecedents

El 30 d'octubre de 2018, registre d'entrada núm. 672, es rebé al el Consell Valencià de Cultura un escrit de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport en què se sol·licitava un informe preceptiu, d'acord amb l'article 27.5 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del Patrimoni Cultural Valencià, per part del Consell Valencià de Cultura, d'acord amb l'article 7 de la mencionada llei, per a unir-lo a l'expedient per a declarar Bé d'Interés Cultural Immaterial les festes de Moros i Cristians d'Alcoi.

El president del Consell Valencià de Cultura i la Comissió de Govern traslladaren la petició a la Comissió de Llegat Històric i Artístic per a l'elaboració de l'informe corresponent.

Estudiada la documentació enviada per la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, consultades les fonts documentals, la bibliografia pertinent i les fonts orals accessibles, s'emet l'informe següent.

Preliminars

La Llei 4/1998, d'11 de juny, del Patrimoni Cultural Valencià, estableix en l'article 45 que seran declarats béns immaterials d'interés cultural les activitats, creacions, coneixements, pràctiques, usos i tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes tradicionals dels valencians, així com les tradicions en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial les que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

Dades sobre el bé objecte de la declaració

Denominació: Festa de Moros i Cristians d'Alcoi

Data de realització de l'objecte de la declaració: Els estatuts de l'Associació Sant Jordi determinen en l'article 14 que *"se celebra como es tradición los días 22, 23 y 24 de abril, salvo que la Pascua de Resurrección lo sea en fecha muy retrasada, alguna circunstancia extraordinaria lo aconseje o los tres días festivos caigan entre semana.*

En estos casos la Asamblea General, a propuesta de la Junta Directiva, acordará las fechas más apropiadas, que propondrá al Excmo. Ayuntamiento. En todo caso, el segundo día de la trilogía siempre conmemorará la festividad del Santo Patrón San Jorge, y se celebrarán los actos propios en su honor". Uns dies abans se celebren els denominats Actes Previs.

En l'actualitat l'Associació Sant Jordi i l'Ajuntament d'Alcoi acorden un calendari per a la celebració.

Ubicació: Alcoi, l'Alcoià, província d'Alacant, Comunitat Valenciana, Espanya.

Participació: L'Associació Sant Jordi, els components de les filaes, les autoritats locals i qualsevol persona que vulga participar com a protagonista o com a públic dels diversos actes de la festa.

II. Objecte de l'anàlisi

La festa de Moros i Cristians de la ciutat d'Alcoi en honor de Sant Jordi Màrtir es compon de diferents actes de caràcter religiós, cultural, festiu i gastronòmic, entre altres. Estes accions han anat evolucionant al llarg dels anys, i tenen l'origen en les celebracions per la victòria de les tropes cristianes en la batalla de l'any 1276 pels volts de la ciutat d'Alcoi.

Com arpleguen els estatuts de l'Associació Sant Jordi en l'article 13 – *“La Fiesta de Moros y Cristianos, como conmemoración, es la simbólica representación festiva anual de unos hechos acaecidos en el siglo XIII, con los que Alcoy conmemora en honor de su patrón San Jorge, la victoria alcanzada en 1276, por su intercesión, contra el caudillo Al-Azraq.”*

Viene celebrándose desde el siglo XVII y está organizada, regida, representada y disciplinada desde antiguo por la Asociación de San Jorge, Entidad declarada de Utilidad Pública en el año 2000 bajo los auspicios del Excelentísimo Ayuntamiento y según reiterados permisos concedidos en el siglo XVIII por el Real y Supremo Consejo de Castilla. La Fiesta ha sido declarada de Interés Turístico en 1965 y de Interés Turístico Internacional en 1980.”

Molts pobles de la Comunitat Valenciana celebren festes de moros i cristians, però les d'Alcoi presenten una especial rellevància per la singularitat, riquesa, participació i espectacularitat.

Dades històriques

Alcoi és una ciutat de la província d'Alacant. És capital de la comarca de l'Alcoià. El territori va ser conquerit a partir del segle VIII pels andalusins i s'integrà al Xarq al-Àndalus. Durant la Reconquesta les tropes cristianes hi trobaren un territori conformat per unes poques alqueries que depenien de la fortificació del Castellar. A partir de la conquesta la major part dels musulmans van ser expulsats, els que es quedaren els denominaren mudèjars.

L'any 1256 es va fundar la vila d'Alcoi com a nou nucli urbà amb una fortificació finalitzada a les acaballes del segle XIII.

La ciutat i l'entorn es colonitzaren i s'assegurà la frontera meridional del Regne de València després de la conquesta cristiana empresa per Jaume I d'Aragó. El rei sotmeté pacíficament per mitjà de tractats els territoris del regne, però cap a 1248-1258 s'inicià una primera revolta mudèjar encapçalada pel cabdill musulmà al-Azraq.

Les últimes revoltes d'al-Azraq, en el 1276, van ser finalment sotmeses. Al-Azraq va morir mentre assetjava Alcoi, i això determinà l'assentament definitiu del poder cristià sobre l'actual província d'Alacant.

Les festes de moros i cristians en honor de Sant Jordi commemoren els fets històrics del 1276, relacionats amb les rebel·lions dels musulmans que habitaven la zona. La llegenda medieval de l'aparició miraculosa del sant i la seua contribució a la victòria final van donar origen al patronatge del sant i a les celebracions.

Els primers documents, del segle XIV, ens parlen d'una capella en honor del sant i d'una festa religiosa.

A principi del segle XVI les autoritats municipals inclogueren actes profans per a donar-li més importància a la celebració, i incorporaren la participació de la Companyia de Soldats de la Vila. Les exhibicions de ballesta i arcabús se sumaren a la festa.

A dia de hui, la festa té una estructura de tres dies, però no se sap exactament com ha evolucionat al llarg dels anys. Hi ha documents sobre l'aparició i canvis en alguns elements de què destaquem els següents.

L'any 1672, en l'obra Célebre Centuria de Vicente Carbonell, apareixen mencionades les companyies, una de *Christianos Moros* i una altra de *Cathólicos Christianos*, com a base dels dos bàndols actuals.

Després de suspendre's després de la Guerra de Successió, les festes es reprengueren el 1741. El *“vistoso paseo [de] los capitanes y oficiales militares”* que el Pare Picher relata en el *Cronicón* serà l'origen de les entrades. Es parla també d'un castell artificial construït a partir de trossos de fusta i teles, anomenat *Aduar el Puche*, que prenién els moros, d'ambaixades mores i cristianes i de la presa del castell pels cristians. El 1894 Fernando Cabrera dissenyà un nou castell de fusta que es convertí en el definitiu.

L'any 1743 es va començar a fer *“la aparición del Santo sobre los muros de la Villa”* segons narra el Pare Picher, que a partir de 1882 es representarà en la forma actual com a Sant Jordi sobre els murs del castell.

Trobem ja a mitjan segle XVIII els elements més característics de la festa de Moros i Cristians d'Alcoi en el format actual.

A principi del segle XIX aparegué el terme i la configuració de les denominades filaes, que majoritàriament es mantenen. Ara són 14 per cada bàndol.

Amb els anys cresqué la participació dels ciutadans en l'organització de la festa. A partir de la Guerra de Successió les iniciatives nasqueren ja dels festers, que l'any 1839 redactaren el primer reglament conegut, de sis capítols, ampliat a 21 en el 1858. El 1862 s'elaborà la reglamentació que donava estructura orgànica democràtica i regulació a la festa, i els festers n'assumien la responsabilitat. L'any 1888 adoptaren la denominació actual d'Associació de Sant Jordi.

Al llarg del segle XX augmentà la importància, la consolidació i el coneixement de la festa. Els càrrecs festers començaren a utilitzar una indumentària diferenciada, aparegueren les espectaculars ostentacions i les esquadres especials, augmentà el valor i l'interés de les entrades.

Hui, l'Associació de Sant Jordi, declarada d'Utilitat Pública, és la responsable d'organitzar la festa de Moros i Cristians d'Alcoi, ja d'Interés Turístico Internacional des de 1980.

III. Característiques

Elements patrimonials immaterials

La Festa s'estructura o s'organitza en dues parts: una sèrie d'actes previs i la denominada Trilogia de la Festa.

Actes previs

- Presentació de la revista:** des del 1913 s'edita una revista en què s'arplega la memòria de les activitats organitzades per l'Associació de Sant Jordi, la crònica detallada de la festa de l'any anterior i el programa dels actes de l'any; hi destaquen les col·laboracions literàries i articles d'investigació sobre la festa, la història local i el patró.
- Presentació del cartell:** cada any s'encarrega l'elaboració del cartell a un artista local o forà de renom. Es mostra en la façana de l'ajuntament de la ciutat.
- Glòria major:** és el pregó o proclamació de l'inici de les festes.
- Processó del trasllat:** processó de trasllat de la imatge de Sant Jorge, el Xicotet, des de l'església de Sant Jordi a la de Santa Maria.
- Glòria infantil:** desfilada després de la Missa de Glorierets. És el pregó fet per i per als xiquets.

6. **Tridu:** celebració de tres cultes solemnes en honor de Sant Jordi a l'església de Santa Maria.
7. **Dia dels músics, festa del pasdoble:** desfilada i actuació de les bandes de música, normalment amb bandes de tota la Comunitat Valenciana, amb la interpretació final i multitudinària de l'Himne de la Festa.
8. **Nit de l'Olla:** es realitza un sopar típic de festers i músics en cada filà.
9. **Entradetes:** desfilada sense vestit oficial fester i amb bandes de música sense uniformes.

Trilogia festera (Entrada, Sant Jordi i Alardo)

A) Entrada

1. **Missa del fester:** celebració religiosa a l'església de Santa Maria en record de la que mossén Torregrossa va fer l'any 1276, abans de l'atac sarraí.
2. **Diana:** s'hissa la bandera cristiana al castell i desfilen totes les filaes cristianes i mores.
3. **Entrada cristiana:** desfilada que simbolitza la concentració de forces cristianes en defensa de la vila.
4. **Entrada mora:** desfilada que evoca les formacions del cabdill al-Azraq, en record de les que van assetjar la vila.

B) Sant Jordi

1. **Segona diana:** desfilen totes les filaes mores i cristianes, especialment amb participació infantil, cada una amb el seu itinerari.
2. **Processó de la relíquia:** trasllat de la relíquia del sant des de l'església de Sant Jordi a la de Santa Maria.
3. **Missa major:** oficis litúrgics en honor del sant patró. S'inicien en acabar la processó de la relíquia.
4. **Diana vespertina del cavallet:** desfilada acompanyat de cavalls de cartró.
5. **Processó general:** processó de trasllat de la relíquia i de la imatge eqüestre de Sant Jordi al seu temple.
6. **Retreta:** desfilada nocturna de totes les filaes amb carrosses i la indumentària oficial.

C) Alardo

1. **Contraban:** representació teatral amb escenes humorístiques, sense text fix i en què s'empra tant el castellà com el valencià.
2. **Guerrilles:** exhibició d'arcabuseria, i després de cessar el foc de guerrilles, presa de possessió simbòlica de la fortalesa pel capità i l'alferes cristians, el sergent, l'ambaixador i mossén Torregrossa, i les filaes respectives.
3. **Estafeta mora:** representació teatral.
4. **Ambaixada mora:** representació teatral i parlament.
5. **Alardo de demà:** batalla d'arcabuseria que acaba amb la victòria mora.
6. **Recorregut per l'esquerra i recorregut per la dreta.**
7. **Estafeta i ambaixada cristiana:** representació teatral i parlament.
8. **Alardo de vesprada:** representació teatral que acaba amb la victòria cristiana.
9. **Recorregut per l'esquerra i recorregut per la dreta.**
10. **Acompanyament de la imatge de Sant Jordi i acció de gràcies:** processó d'acompanyament de la imatge de Sant Jordi, el Xicotet, a l'església titular, i oració d'acció de gràcies al sant patró.
11. **Aparició de Sant Jordi** sobre els merlets del castell de la plaça d'Espanya, amb la qual es recorda la gratitud de la població d'Alcoi a Sant Jordi. Amb este acte es tanca la Trilogia Festera.

Personatges, pràctiques i funcions

1. **Sant Jordiet** és la figura central i senyera de la festa, representació infantil humana del sant patró.
2. **Capitans i alferes** (un per cada bàndol), són les màximes figures de la representació festera. Es fan càrrec del cost dels tratges que usaran en la festa i de la seua exhibició.

3. **Mossén Ramon Torregrossa** representa el personatge històric, la funció del qual és la d'encoratjar les tropes durant la missa abans de la contesa invocant l'ajuda de Sant Jordi.
4. **Alcaid del castell cristià** és el que lliura al capità cristià les claus de la fortalesa. Desfila únicament en l'entrada de cristians, amb el seu seguici davant del capità.
5. **Ambaixadors**, un per cada bàndol. Tenen la funció principal de la declamació de les ambaixades el dia de l'Alardo.
6. **Sergents majors**, un per cada bàndol. Obren la marxa dels bàndols respectius en la Glòria, la Diana i les Entrades.
7. **Membres de les filaes.**
8. **Assemblea General de l'Associació Sant Jordi.**

Elements patrimonials mobles

La majoria dels elements patrimonials mobles de la festa, amb tota classe d'elements mobles propis de la festa o relacionats directament amb esta, estan principalment a la seu de l'Associació Sant Jordi (l'anomenat Casal de Sant Jordi), i al Museu Alcoià de la Festa. També a les seus o locals de les diferents comparses o filaes i a les esglésies de Sant Jordi i Santa Maria, però també a molts altres llocs com ara l'ajuntament, temples de la localitat, institucions públiques i privades, cases particulars, empreses, entre altres.

Parlem d'un conjunt innombrable d'elements mobles que es van usar o s'usen actualment en la festa, i també d'altres que presenten elements característics o simbòlics de la festa o s'hi inspiren.

Obres d'art: escultures, pintures, dibuixos, gravats, ceràmica, entre altres, sobre la festa i el seu entorn.

La imatge de Sant Jordi infant, el Xicotet, escultura policromada de l'escola valenciana.

La imatge eqüestre de Sant Jordi, conjunt escultòric policromat obra de l'escultor Enric Galarza, de 1940.

El **reliquiari**, d'estil neogòtic, amb la relíquia de Sant Jordi. Va ser reconstruït l'any 1945 per l'orfebre José David.

El **castell**.

Tratges tradicionals de caràcter historicista.

Banderes, elements d'atrezzo i mostres d'heràldica festera.

Espases, arcabussos i altres armes blanques o de foc.

Imatgeria i objectes religiosos de devoció i culte.

Arxius fotogràfics i audiovisuals.

Partitures, gravacions i filmacions musicals.

Arxius documentals.

Instrumentos musicals.

Llibres, revistes i material gràfic divers.

Domassos de balcons i façanes.

Cal destacar la presentació de molts d'estos elements, amb un encertadíssim programa museogràfic, al Museu Alcoià de la Festa, i igualment l'arxivament de moltes peces perfectament catalogades i inventariades per l'Associació de Sant Jordi.

Elements patrimonials immobles

Entre els elements patrimonials immobles que formen part de la festa destaca tot l'entorn urbà en què es desplega esta tradició, que discorre en la mesura que es pot pel centre històric d'Alcoi.

Destaquem:

1. **Església de Sant Jordi**, dedicada al sant, a qui es ret honor en la festa i que a més és el patró de la ciutat.

2. **Església arxiprestal de Santa Maria**.

3. **Casal Sant Jordi**.

4. **Museu Alcoià de la Festa**.

IV. Valoració motivada

1. Destaquem els valors històrics de la festa per dos motius fonamentals. En primer lloc perquè els esdeveniments històrics van ser reals i estan documentats. En segon lloc, perquè a estos esdeveniments s'uneix la tradició llegendària de la intervenció miraculosa de Sant Jordi, sostinguda de manera ininterrompuda fins ara.
2. Estos successos són l'origen de diferents manifestacions de caràcter religiós posteriorment enriquides amb elements festius, musicals, teatrals, gastronòmics, entre altres, i que han donat origen a una festa de destacable valor i prestigi dins d'este tipus de celebracions.
3. Els diversos actes que conformen la festa s'han mantingut amb caràcter anual ininterrompudament, llevat d'esdeveniments excepcionals o de força major.
4. La festa ha sigut dotada d'una enriquidora evolució que ha conjugat un respecte rigorós a l'essència dels esdeveniments i a la motivació festiva amb la incorporació d'elements que fusionen en la celebració aspectes religiosos, culturals i festius, i per això ocupa un lloc destacat entre totes les de la Comunitat Valenciana.
5. Les seues celebracions s'han independitzat amb el pas del temps dels poders civils i religiosos del moment i han aconseguit una participació majoritàriament ciutadana. Per això ha contribuït a mantindre alts graus d'autonomia i participació cívica, i ha fomentat la cohesió social dels habitants de la ciutat d'Alcoi sense distincions econòmiques, religioses, polítiques, culturals o socials, entre altres. També ha motivat la integració intergeneracional i la integració de la dona a la festa, almenys des dels últims anys.
6. Igualment s'ha afavorit la conservació d'oficis tradicionals i exclusius al voltant de la festa.
7. La festa ha ajudat, de vegades, a superar esdeveniments i problemes esdevinguts al llarg dels segles a la vila, com ara les crisis del teixit industrial, els conflictes bèl·lics, socials i polítics o els problemes conjunturals de la ciutat.
8. També ha potenciat la creació i el coneixement d'elements culturals implícits en la festa a través de la música, la literatura, la pintura, l'escultura, la gastronomia, entre altres. Amb un lloc destacat per a les composicions i adaptacions musicals exclusives per a la festa.
9. La festa presenta una considerable participació ciutadana: la memòria de l'associació de 2017 arrellegava 11.652 associats, en una població de poc més de 59.000 habitants: al voltant d'un 20%.
10. La festa s'expressa en caràcter bilingüe, amb l'ús tant de la llengua valenciana com de la castellana. Es conserven una gran quantitat de textos escrits en llibres, revistes, documents, internet, acompanyats d'una llarga tradició oral en els diferents actes de les festes i en les teatralitzacions, fins i tot en els moments de més dificultat per a l'ús social i normal del valencià.
11. Els valors de la festa han sigut i són encara motiu d'investigació en els aspectes etnològics, històrics, culturals, religiosos, entre altres, tant en estudis o treballs locals com en autonòmics, nacionals i internacionals. Estos són arrellegats i divulgats en tota classe de publicacions, com és el cas de la Revista de la Festa o la publicació Nostra Festa (actualment editada en sis volums), o també en estudis i publicacions en l'àmbit universitari (tesis doctorals, congressos nacionals i internacionals, etc.).
12. La festa ha sigut al llarg dels anys i és encara motiu d'inspiració i creativitat de poetes, literats, pintors, escultors, músics, dissenyadors i en general de tot d'artesans i artistes. El Museu Alcoià de la Festa, l'Associació de Sant Jordi, l'ajuntament, les esglésies, les comparses o filaes, les diferents institucions públiques i privades, les cases, estan plenes d'elements artesanals i artístics relacionats amb Sant Jordi i la festa.
13. La Festa de Moros i Cristians d'Alcoi és un dels elements que millor caracteritza i distingeix els habitants d'Alcoi. Impregna tots els àmbits socials públics i privats, i els seus actors estan presents, fins i tot, en altres celebracions ja declarades BIC com és el cas de la Cavalcada de Reis o el Betlem de Tirisiti.

V. Conclusió

El Consell Valencià de Cultura informa positivament perquè la Festa de Moros i Cristians d'Alcoi siga declarada Bé d'Interés Cultural Immaterial, ja que reuneix característiques singulars i d'especial rellevància i prestigi en aspectes històrics, culturals, socials i identitaris, i ha aconseguit incrementar la proposta del seu valor com a cultura immaterial del poble valencià al llarg dels segles.

L'informe s'enviarà al protocol habitual, a la directora general de Patrimoni Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, que n'ha fet la petició, a l'Ajuntament d'Alcoi i a l'Associació Sant Jordi.

I. Antecedentes

Con fecha de 30 de octubre de 2018 y registro de entrada núm. 672, se recibe en el Consell Valencià de Cultura un escrito de la Dirección General de Patrimonio Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, de la Generalitat Valenciana en el que se solicita informe preceptivo, de acuerdo con lo que se dispone en el artículo 27.5 de la Ley 4/1998 de 11 de junio, del Patrimonio Cultural Valenciano, por parte del Consell Valencià de Cultura, conforme a lo dispuesto en el artículo 7 de la mencionada ley, para unirlo al expediente para declarar Bien de Interés Cultural Inmaterial, las fiestas de Moros y Cristianos de Alcoy.

El Presidente del Consell Valencià de Cultura y la Comisión de Gobierno trasladan la petición a la Comisión de Legado Histórico y Artístico para la realización del informe correspondiente.

Estudiada la documentación enviada por la propia Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, consultadas las fuentes documentales, la bibliografía pertinente y las fuentes orales accesibles, se emite el siguiente informe.

Preliminares

La Ley 4/1998 de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece en el artículo 45 que serán declarados bienes inmateriales de interés cultural aquellas actividades, creaciones, conocimientos, prácticas, usos y técnicas que constituyen las manifestaciones más representativas y valiosas de la cultura y de las formas tradicionales de los valencianos, así como las tradiciones en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral, y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

Datos sobre el bien objeto de la declaración

Denominación: Fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy

Fecha de realización del objeto de la declaración: Los estatutos de la Asociación San Jorge determinan en su artículo 14 que *"se celebra como es tradición los días 22, 23 y 24 de abril, salvo que la Pascua de Resurrección lo sea en fecha muy retrasada, alguna circunstancia extraordinaria lo aconseje o los tres días festivos caigan entre semana.*

En estos casos la Asamblea General, a propuesta de la Junta Directiva, acordará las fechas más apropiadas, que propondrá al Excelentísimo Ayuntamiento. En todo caso, el segundo día de la trilogía siempre conmemorará la festividad del Santo Patrón San Jorge, y se celebrarán los actos propios en su honor". Unos días antes se celebran los denominados Actos Previos.

En la actualidad la Asociación San Jorge y el Ayuntamiento de Alcoy acuerdan un calendario para la celebración.

Ubicación: Alcoy (L'Alcoià), provincia de Alicante, en la Comunidad Valenciana, España.

Participación: La Asociación San Jorge, los componentes de las *filaes*, las autoridades locales y cualquier persona que desea participar como protagonista o como público de los diferentes actos de la fiesta.

II. Objeto del análisis

La fiesta de Moros y Cristianos de la ciudad de Alcoy en honor a San Jorge Mártir, se compone de diferentes actos de carácter religioso, cultural, festivo y gastronómico, entre otros. Estas acciones han ido evolucionando y completándose a lo largo de los años, teniendo su origen en las celebraciones por la victoria de las tropas cristianas en la batalla del año 1276 en los alrededores de la ciudad de Alcoy.

Como recogen los estatutos de la Asociación San Jorge en su artículo 13 – *“La Fiesta de Moros y Cristianos, como conmemoración, es la simbólica representación festiva anual de unos hechos acaecidos en el siglo XIII, con los que Alcoy conmemora en honor de su patrón San Jorge, la victoria alcanzada en 1276, por su intercesión, contra el caudillo Al-Azraq.*

Viene celebrándose desde el siglo XVII y está organizada, regida, representada y disciplinada desde antiguo por la Asociación de San Jorge, Entidad declarada de Utilidad Pública en el año 2000 bajo los auspicios del Excelentísimo Ayuntamiento y según reiterados permisos concedidos en el siglo XVIII por el Real y Supremo Consejo de Castilla. La Fiesta ha sido declarada de Interés Turístico en 1965 y de Interés Turístico Internacional en 1980”.

Numerosos pueblos de la Comunidad Valenciana celebran fiestas de Moros y Cristianos pero las de Alcoy presentan una especial relevancia por la singularidad, riqueza, la gran participación y espectacularidad de todos sus actos.

Datos históricos

Alcoy es una ciudad de la provincia de Alicante. Es capital de la comarca de l'Alcoià. Este territorio es conquistado a partir del siglo VIII por los andalusíes integrándose en el Sharq Al-Andalus. Durante la Reconquista las tropas cristianas encuentran un territorio conformado con por unas pocas alquerías dependientes de la fortificación de El Castellar. A partir de la conquista la mayor parte de los musulmanes son expulsados, los que se quedan serán denominados mudéjares.

En el año 1256 se fundó la villa de Alcoy como nuevo núcleo urbano con una fortificación finalizada a finales del siglo XIII.

La ciudad y su entorno se coloniza y se asegura la frontera meridional del Reino de Valencia después de la conquista cristiana emprendida por Jaime I de Aragón. El Rey somete pacíficamente mediante tratados los territorios del reino pero hacia 1248-1258 se inicia una primera revuelta mudéjar encabezada por el caudillo musulmán Al-Azraq.

Las últimas revueltas de Al-Azraq, en el 1276, fueron finalmente sometidas. Al-Azraq murió cuando se encontraba sitiando Alcoy y estos sucesos determinaron el asentamiento definitivo del poder cristiano sobre la actual provincia de Alicante.

Las Fiestas de Moros y Cristianos en honor a San Jorge conmemoran los hechos históricos que tuvieron lugar en 1276, relacionados con las sublevaciones de los musulmanes que habitaban la zona. La leyenda medieval de la aparición milagrosa del santo y su contribución a la victoria final dieron origen al patronazgo del santo y a las celebraciones.

Los primeros documentos, que se remontan al siglo XIV, nos hablan de una capilla en honor al santo y de una fiesta religiosa.

A principios del siglo XVI las autoridades municipales incluyen actos profanos para darle más importancia a la celebración incorporando la participación de la Compañía de Soldados de la Vila. Los alardes de ballesta y arcabuz se suman a la fiesta.

Actualmente la Fiesta de Moros y Cristianos tiene una estructura de tres días pero no se conoce exactamente cuál ha sido su evolución a lo largo de los años. Existen documentos sobre la aparición y cambios en algunos elementos de los que destacamos los que se mencionan a continuación.

En 1672 en la obra *“Célebre Centuria”* de Vicente Carbonell aparecen mencionadas las compañías: una de Christianos Moros y otra de Cathólicos Christianos, como base de los actuales dos bandos.

Tras suspenderse después de la Guerra de Sucesión las fiestas se reanudan en 1741. El *“vistoso paseo [de] los capitanes y oficiales militares”* que el Padre Picher relata en el Cronicón será el origen de las *“entradas”*. Se habla también de un castillo artificial construido a partir de trozos de madera y telas, llamado *“Aduar el Puche”*, el cual era tomado por los moros, de embajadas moras y cristianas y de la toma del mismo por los cristianos. En 1894 Fernando Cabrera diseña un nuevo castillo de madera que se convertirá en el definitivo.

En 1743 se conoce *“la aparición del Santo sobre los muros de la Villa”* según narra el Padre Picher, que a partir de 1882 se representará en su forma actual como San Jorge sobre los muros del castillo.

Encontramos ya a mediados del siglo XVIII los elementos más característicos de la fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy, en su formato actual.

A principios del siglo XIX aparece el término y configuración de las denominadas *“Filaes”*, que en su mayoría se mantienen en la actualidad, siendo catorce actualmente por cada bando.

Con los años crece la participación e implicación de los ciudadanos en la organización de la Fiesta y a partir de la Guerra de Sucesión, las iniciativas nacerán de los propios festeros que en 1839 redactan el primer reglamento conocido y compuesto de seis capítulos, ampliados a 21 en 1858. En 1862 se elabora la reglamentación que da estructura orgánica democrática y regulación a la fiesta, siendo los festeros quienes asuman la responsabilidad. En 1888 adoptan la actual denominación Asociación de San Jorge.

A lo largo del siglo XX va aumentando la importancia, consolidación y conocimiento de la Fiesta. Los cargos festeros empiezan a utilizar una indumentaria diferenciada, aparecen los espectaculares boatos y las escuadras especiales, aumentando el valor e interés de las Entradas.

En la actualidad la Asociación de Sant Jordi, declarada de Utilidad Pública, es la responsable de organizar la Fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy, ya de Interés Turístico Internacional desde 1980.

III. Características

Elementos patrimoniales inmateriales

La Fiesta se estructura o se organiza en dos partes: una serie de actos previos y la denominada Trilogía de la Fiesta.

Actos previos:

1. **Presentación de la revista:** desde 1913, se edita una revista en la que se recoge la memoria de las actividades organizadas por la Asociación de Sant Jordi, la crónica detallada de la fiesta del año anterior y el programa de los actos de ese año; destacan en la misma las colaboraciones literarias y artículos de investigación sobre la fiesta, la historia local y el Patrón.
2. **Presentación del cartel:** cada año se encarga la elaboración del cartel a un artista local o foráneo de renombre. Se muestra en la fachada del Ayuntamiento de la ciudad de Alcoy.
3. **Gloria Mayor:** es el pregón o proclamación del inicio de las fiestas.
4. **Procesión del traslado:** procesión de traslado de la imagen de San Jorge, *el Xicotet*, desde la Iglesia de San Jorge a la de Santa María.
5. **Gloria infantil:** desfile tras la Misa de "*Glorierets*", es el pregón realizado por y para los niños.
6. **Triduo:** celebración de tres solemnes cultos en honor a San Jorge en la parroquia de Santa María.
7. **Día de los Músicos,** fiesta del pasodoble: desfile y actuación de las bandas de música, normalmente con bandas de toda la Comunidad Valenciana, con la interpretación final y multitudinaria del Himno de la fiesta.
8. **Nit de L'Olla:** se realiza una cena típica de *festers* y músicos en cada filá.
9. **Entradetes:** desfile sin atuendo oficial *fester* y con bandas de música sin uniformes.

Trilogía festera (Entrada, Sant Jordi y Alardo)

A) Entrada:

1. **Misa del fester:** celebración religiosa en la parroquia de Santa María como conmemoración de la que mosén Torregrosa celebró en 1276, previa al ataque sarraceno.
2. **Diana:** se iza la bandera cristiana en el castillo y desfilan todas las filaes cristianas y moras.
3. **Entrada Cristiana:** desfile que simboliza la concentración de fuerzas cristianas en defensa de la Villa de Alcoy.
4. **Entrada Mora:** desfile que evoca las formaciones morunas del caudillo al-Azraq, en recuerdo de las que asediaron la Villa.

B) Sant Jordi

1. **Segunda Diana:** desfilan todas las filaes moras y cristianas, especialmente con participación infantil, cada una con su itinerario.
2. **Procesión de la Reliquia:** traslado de la Reliquia del Santo desde la Iglesia de San Jorge a la de Santa María.
3. **Misa Mayor:** oficios litúrgicos en honor al Santo Patrón. Se inician a continuación de la procesión de la Reliquia.
4. **Diana Vespertina del Cavallet:** desfile acompañado con caballos de cartón.
5. **Procesión General:** procesión de traslado de la reliquia y la imagen ecuestre de San Jorge a su templo.
6. **Retreta:** desfile nocturno de todas las filaes con carrozas y la indumentaria oficial.

C) Alardo

1. **Contrabando:** representación teatral con escenas humorísticas, sin texto fijo y en el que se emplea tanto el castellano como el valenciano.
2. **Guerrillas:** alarde de arcabucería, después de cesar el fuego de guerrillas, toma de posesión simbólica de la fortaleza por el Capitán y Alférez cristianos, Sargento, Embajador y mosén Torregrosa, así como sus respectivas Filaes.

3. **Estafeta Mora:** representación teatral.
4. **Embajada Mora:** representación teatral y parlamento.
5. **Alardo de mañana:** batalla de arcabucería, que termina con la victoria mora.
6. **Recorrido por la izquierda y recorrido por la derecha.**
7. **Estafeta y Embajada Cristiana:** representación teatral y parlamento.
8. **Alardo de tarde:** representación teatral que termina con la victoria cristiana.
9. **Recorrido por la izquierda y recorrido por la derecha.**
10. **Acompañamiento de la imagen de San Jorge y acción de gracias:** Procesión de acompañamiento de la imagen de San Jorge, *el Xicotet*, a su iglesia titular y oración de acción de gracias al santo patrón.
11. **Aparición de San Jorge** sobre las almenas del castillo de la plaza de España, con la que se recuerda la gratitud de la población de Alcoy a San Jorge. Con este último acto se cierra la Trilogía Festera.

Personajes, prácticas y funciones.

1. **Sant Jordiet** es la figura central y señora de la fiesta, representación infantil humana del santo patrón.
2. **Capitanes y alféreces** (uno por cada bando), constituyen las máximas figuras de la representación festera, deben asumir el coste de los trajes especiales que usarán en la Fiesta, así como su boato.
3. **Mosén Ramón Torregrosa**, que representa al personaje histórico, cuya función es la de alentar a las tropas durante la misa antes de la contienda invocando la ayuda a San Jorge.
4. **Alcaide del castillo cristiano** es el que hace entrega al capitán cristiano de las llaves de la fortaleza y desfila únicamente en la Entrada de Cristianos, con su séquito delante del capitán.
5. **Embajadores**, uno por cada bando, cuyo principal cometido de los Embajadores Moro y Cristiano, es la declamación de las Embajadas el día del Alardo.
6. **Sargentos Mayores** (uno por cada bando) abren la marcha a sus respectivos bandos en la Gloria, Diana y Entradas.
7. **Miembros de las Filaes.**
8. **Asamblea General de la Asociación Sant Jordi.**

Elementos patrimoniales muebles

La mayoría de los elementos patrimoniales muebles de la Fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy, con todo tipo de elementos muebles propios de la fiesta o relacionados directamente con ésta, se encuentra en el domicilio de la Asociación Sant Jordi, el llamado *Casal Sant Jordi* y en el *Museu Alcoià de la Festa*. También en las sedes o locales de las diferentes comparsas o filaes, en las Iglesias de *Sant Jordi* y Santa María de Alcoy, principalmente, pero también en muchos otros lugares como el Ayuntamiento, templos de la localidad, instituciones públicas y privadas, casas particulares, empresas, entre otros.

Hablamos de un conjunto innumerable de elementos muebles que se usaron o usan actualmente en la fiesta, también otros que presentan elementos característicos o simbólicos de la misma o se inspiran en ella.

Obras de arte como esculturas, pinturas, dibujos, grabados, cerámica, entre otros sobre la fiesta y su entorno.

La imagen de San Jorge infante, El Xicotet, escultura policromada de la escuela valenciana.

La imagen ecuestre de San Jorge, conjunto escultórico policromado obra del escultor Enrique Galarza, realizada en 1940.

El **relicario**, de estilo neo-gótico con la Reliquia de San Jorge, reconstruido en 1945 por el orfebre José David.

El **castillo**.

Trajes tradicionales de carácter historicista.

Banderas, elementos de atrezzo y muestras de heráldica festera.

Espadas, arcabuces y otras armas blancas o de fuego.

Imaginería y objetos religiosos de devoción y culto,

Archivos fotográficos y audiovisuales

Partituras, grabaciones y filmaciones musicales.

Archivos documentales.

Instrumentos musicales.

Libros, revistas y material gráfico de diverso tipo.

Cobertores de balcones y fachadas.

Es de destacar la presentación de muchos de estos elementos con un acertadísimo programa museográfico en el Museu Alcoià de la Festa e igualmente el archivo de muchas piezas perfectamente catalogadas e inventariadas por la Asociación de San Jorge.

Elementos patrimoniales inmuebles

En referencia a los elementos patrimoniales inmuebles que forman parte de la fiesta, destaca todo el entorno urbano en el que se desarrolla esta tradición, discurriendo en lo posible por el centro histórico de Alcoy.

Destacamos:

1. Iglesia de San Jorge, dedicada al santo al que rinde honor la fiesta de Moros y Cristianos y que además es patrón de la ciudad.
2. Iglesia arciprestal de Santa María.
3. Casal Sant Jordi.
4. Museu Alcoià de la Festa.

IV. Valoración motivada.

1. Destacamos los valores históricos de la fiesta por dos motivos fundamentales, en primer lugar, porque los acontecimientos históricos fueron reales y están documentados. En segundo lugar, porque a dichos sucesos se une la tradición legendaria de la intervención milagrosa de Sant Jordi que es sostenida de manera ininterrumpida hasta la actualidad.
2. Estos sucesos son el origen de diferentes manifestaciones de carácter religioso que han sido posteriormente enriquecidas con elementos festivos, musicales, teatrales, gastronómicos, entre otros, dando origen a una fiesta de destacable valor y prestigio dentro de este tipo de celebraciones.
3. Los diferentes actos que conforman la fiesta se han mantenido con carácter anual ininterrumpidamente, a excepción de acontecimientos excepcionales o de fuerza mayor.
4. La fiesta ha sido dotada de una enriquecedora evolución conjugando al mismo tiempo un riguroso respeto a la esencia de los acontecimientos y a la motivación festiva con la incorporación de elementos que fusionan en la celebración aspectos religiosos, culturales y festivos, ocupando un destacado lugar entre todas las que se celebran en la Comunidad Valenciana.
5. Sus celebraciones han ido independizándose con el paso del tiempo de los diferentes poderes civiles y religiosos del momento, en aras de una participación mayoritariamente ciudadana. Por ello ha contribuido a mantener altos grados de autonomía y participación cívica, fomentando la cohesión social de los habitantes de la ciudad de Alcoy sin distinciones económicas, religiosas, políticas, culturales o sociales, entre otras. También ha motivado la integración intergeneracional y la integración de la mujer a la fiesta, por lo menos desde los últimos años.
6. Igualmente se ha favorecido la conservación de oficios tradicionales y exclusivos alrededor de la fiesta.
7. La fiesta ha ayudado, en ocasiones, a superar diferentes acontecimientos y problemas acaecidos a lo largo de los siglos en

la ciudad, como las crisis del tejido industrial o los conflictos bélicos, sociales y políticos o los problemas coyunturales de la ciudad.

8. También ha potenciado la creación y el conocimiento de elementos culturales implícitos en la fiesta a través de la música, la literatura, la pintura, la escultura, la gastronomía, entre otros. Destacando las composiciones y adaptaciones musicales exclusivas para la fiesta.
9. La fiesta presenta una considerable participación ciudadana, la memoria de la asociación de 2017 recogía 11.652 asociados, en una población de poco más de 59.000 habitantes, lo que supone alrededor de un 20 %.
10. La fiesta se expresa en carácter bilingüe usando tanto la lengua Valenciana como la Castellana. Se conservan una gran cantidad de textos escritos tanto en libros, revistas, documentos, como en internet, acompañados de una larga tradición oral en los diferentes actos de las fiestas y en las teatralizaciones, incluso en los momentos de mayor dificultad para el uso social y normal del valenciano.
11. Los valores de la fiesta han sido y siguen siendo motivo de investigación desde sus diferentes aspectos etnológicos, históricos, culturales, religiosos, entre otros, tanto por los estudios o trabajos locales como autonómicos, nacionales e internacionales. Estos son recogidos y divulgados en todo tipo de publicaciones como es el caso de la *Revista de la Festa* o la publicación *Nostra Festa* (actualmente editada en seis volúmenes) o también en estudios y publicaciones en el ámbito universitario (Tesis Doctorales, Congresos Nacionales e Internacionales, etc.).
12. La fiesta ha sido a lo largo de los años y sigue siendo el motivo de inspiración y creatividad de innumerables poetas, literatos, pintores, escultores, músicos, diseñadores y en general de todo tipo de artesanos y artistas. El *Museu Alcoià de la Festa*, la Asociación *Sant Jordi*, el Ayuntamiento, las Iglesias, las comparsas o *filaes*, las diferentes instituciones públicas y privadas, las casas, están llenas de elementos artesanales y artísticos relacionados con Sant Jordi y la fiesta.
13. La Fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy es uno de los elementos que mejor caracteriza y distingue a los habitantes de Alcoy impregnando todos los ámbitos sociales públicos y privados y sus actores se encuentran presentes, incluso, en otras celebraciones ya declaradas BIC como es el caso de la Cabalgata de Reyes o el Belén de Tirisiti.

V. Conclusión

El Consell Valencià de Cultura informa positivamente para que la Fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy sea declarada Bien de Interés Cultural Inmaterial por reunir características singulares y de especial relevancia y prestigio, tanto en su aspecto histórico, cultural, social e identitario, consiguiendo incrementar la propuesta su valor como cultura inmaterial del pueblo valenciano a lo largo de los siglos.

Este informe se remitirá al protocolo habitual, a la Directora General de Patrimoni Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, que ha realizado la petición y al Ayuntamiento de Alcoy y a la Asociación Sant Jordi.

VI. Selección Bibliográfica.

ANDRES VALOR, Julio (1901). *Mossén Torregrosa en su historia*. Alcoy, Imp. El Serpis.

ASSOCIACIO DE SANT JORDI (2018). *Reglamentos (Estatutos y ordenanzas)*. Accedido 6 diciembre de 2018, desde <http://www.asjordi.org/asociacion/66/reglamentos-estatuto-y-ordenanzas.html>

BEUTER, Pedro Antón (1604). *Segunda parte de la Crónica General de España y especialmente de Aragón, Cataluña y Valencia*. Valencia. Imp. Pedro Patricio Mey. Crónica. Institución Alfons el Magnanim. Valencia, 1982.

CARBONELL, Vicente (1672). *Célebre Centuria que consagró la Ilustre y Real villa de Alcoy a honor y culto del Soberano Sacramento del Altar (que sea por siempre alabado) en el año 1668*, Valencia, Imp. Lorenzo Cabrera. Edición facsimilar de COLOMA PAYA. Alicante,

Caja de Ahorros Provincial, 1976.

CRONICA del Rey Jaime I. Barcelona, Ed. Barcino, 1927.

DOMENE VERDÚ, José F. (2015). *Las fiestas de moros y cristianos*. Sant Vicent del Raspeig: Publicacions de la Universitat d'Alacant, D.L.

ESCOLANO, Gaspar (1879). *Décadas de la Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reino de Valencia*. Valencia. Ed. Terraza. Alianza y C^a.

ESPI VALDES, Adrián (Supervisor General); CLIMENT, Ramón; GENIS, Joaquín; GRAU, Paco; GUARINOS, Rafael; LLORENS, MOLTO SOLER, F.; Joaquín; REVERT, Antonio; SANTACREU, Armando; SILVESTRE, Rafael; TEROL, Jaime; VALOR, Ernesto y VIZCARRA, Esther; (1982). *Nostra Festa*. Tomo I. Alcoy (Alicante). Asociación de San Jorge de Alcoy, 6 tomos.

GOMEZ MIEDES, Bernardino (1584). *La historia del muy alto e invencible Rey don Jaime I de Aragón, primero de este nombre llamado el Conquistador*. Valencia. Imp. de P. Huete.

PONCE HERRERO, Gabino (Ed.) (2017). *Moros y Cristianos, un patrimonio mundial*. IV Congreso Nacional y I Internacional. 2 Tomos. Alicante, UNDEF, Generalitat Valenciana, Universidad de Alicante y Universidad Miguel Hernández, Ayto. San Vicente del Raspeig.

VILAPLANA GISBERT, José (1892). *Historia religiosa de Alcoy desde su fundación hasta nuestros días*. Alcoy, Imp. Fco. Botella Silvestre. Edición facsimilar ESPI, Adrián. Alicante, Excma. Diputación Provincial, 1977.

VISEO MOLTO, Camilo (1946). *Cómo se celebraban nuestras fiestas antiguamente, según una crónica del Padre Picher*. Alcoy.

Informe sobre la declaración de BIC Inmaterial a favor de les Danses de Bocairent

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

La Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, amb data 26.02.19 va publicar en el DOCV núm. 8494, una resolució per la qual s'incoava expedient de declaració de Bé d'Interès Cultural Inmaterial a favor de les Danses de Bocairent.

Al ser preceptiu l'informe del Consell Valencià de Cultura, com a entitat consultiva de la Generalitat, la Direcció General de Cultura de la Conselleria va sol·licitar, per document datat el 20.02.19 i amb data d'entrada al CVC 05.03.19, informe favorable per a la declaració esmentada.

1. Antecedents

La Llei 4/1998 d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix en l'article 45 que seran declarats béns immaterials d'interès cultural aquelles activitats, creacions, coneixements, pràctiques, usos i tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes tradicionals dels valencians, així com les tradicions en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

2. Dades identificatives sobre el bé objecte de la declaració

Denominació: Danses de Bocairent

Localitat: Bocairent (La Vall d'Albaida) 4500 habitants

Data de realització: del 23 al 27 d'agost, abans de les Festes d'Estiu a Sant Agustí

Protagonistes: cap de dansa, majorals, balladores i balladors, clavariesses, dolçainer i tabaleter.

3. Descripció del bé

La primera documentació que es conserva en relació a les Danses de Bocairent es remunta a l'inici del segle XVII.

Si bé abans es ballaven els dies 29, 30 i 31 d'agost i els dies 1 i 2 de setembre, des de 1982 es ballen del 23 al 27 d'agost.

L'estructura que segueixen les Danses és la d'una comitiva formada per parelles, distribuïdes en quadres de dues en dues i dirigides des del cap de dansa fins a la cua. La comitiva pren forma circular (la forma de la plaça de l'Ajuntament, on es ballen les

Dances). Segueixen el ritme del tabalet i, en iniciar la dolçaina la melodia, els balladors fan evolucions o mudances. Les Dances acaben amb un ritme i melodia que s'accelera i és conegut com «fandango». Les passades que es fan són les mudances, en què els balladors poden «botar» o no, intercalades cada vegada amb la «cadena» en què les balladores es creuen i els balladors han de seguir de cara la seua balladora. Cal dir que cada nit de Dances, els balladors ballen dues dansades i en cada una la cap de dansa i l'acompanyant completaran tres voltes a la plaça.

En origen, la dansa la iniciava el batle, que la presidia com a cap de dansa, ballant cada nit amb una balladora. Posteriorment s'introduiria la figura de la cap de dansa, que serà l'encarregada d'iniciar la dansada i marcar el pas de tot el rogle durant tota la dansada.

Actualment, la dansa la inicia la cap de dansa acompanyada per un majoral. Cada una de les cinc nits, els majorals i els xirimiters i tabaletes acompanyen la cap de dansa que obri la dansada, amb el seu ballador i amb la parella que els acompanya a la dansa, des de sa casa fins a la plaça de l'Ajuntament. Aquest acompanyament recorre cada nit carrers i places del poble. Des de la casa de la cap de dansa i durant el recorregut, van afegint-se al passacarrer les parelles que ballaran eixa nit. Antigament portaven fanalets per a fer llum durant el camí. Aquest costum del fanalet es va recuperar l'any 2000 i des d'aleshores, la cinquena nit de Dances, la cap de dansa s'acompanya a la plaça amb un fanalet que porta un majoral subjectat al gaiato.

Una vegada arribats a la plaça Major, els majorals són els encarregats d'iniciar a la dansa totes les balladores, traient-les al rogle. Els majorals són al mateix temps els únics que poden estar dins del rogle, vetllant cada una de les cinc nits per a mantindre l'ordre en la dansa i procurant que es respecten i es complisquen les tradicions i els ritus que l'envolten.

L'estructura bàsica de les danses consta d'una "Eixida", "Les Dances" i un "Final". Aquesta és una estructura molt generalitzada, però alguns pobles han perdut alguna de les parts i altres l'han variada, enriquint-la de vegades en incorporar més "passades de comptes".

En el cas de les de Bocairent, no només es mantenen les parts bàsiques sinó que, a més a més, compten amb moltes i molt complicades passades o evolucions, podent trobar passades de fandango, jota i altres.

A un ritme lent, semblant a una xàquera, la cap de dansa i un majoral fan una sèrie d'evolucions tot fent un canvi de posicions, sempre mirant el majoral i tornant al punt d'inici. En arribar a l'inici, el tabal canvia al ritme que portarà tota la dansada fins al fandango final o «Tio Pep», que no es pot tocar fins que la cap de dansa no és treta del rogle.

Val a dir que a partir de les passades més conegudes es fan moltes variants, la qual cosa demostra, una vegada més, que les Dances són un ball viu que evoluciona amb el temps.

4. Marc espacial

Les Dances es ballen cada nit a la plaça de l'Ajuntament, la plaça Major de Bocairent, de forma irregular, orientada al NE i situada al barri medieval, nucli antic de Bocairent, declarat Conjunt Históricoartístic des de l'any 1975. Originàriament, es ballava al voltant d'unes grans fogueres que il·luminaven de nit la plaça. Des de fa noranta anys, la plaça està presidida per una majestuosa font, al voltant de la qual es forma el rogle, de forma circular, de manera que la plaça en conjunt és l'escenari central de la dansa. Els carrers del poble, però, també són part fonamental de la dansa, ja que es realitza l'acompanyament de la cap de dansa des de sa casa fins a la plaça Major.

La il·luminació actual, de tipus ornamental, és coneguda popularment com «l'Aranya», que consisteix en rastres de peretes subjectes del remat central de la font monumental que presideix la plaça.

Un altre element important és **la Barraca**, una caseta desmuntable, que simula una barraca valenciana. La barraca té l'origen també en l'any 1925 i a dins s'amaga l'equip de so necessari per sentir la dolçaina a la plaça durant les Dances, la mistela amb què s'obsequia cada nit abans de les Dances i durant el descans balladores i balladors, i també els gaiatos dels majorals, objectes perduts...

5. Marc temporal

Presentació, programa i cartell (juliol): al voltant de les Dances, la Junta de Majorals de Sant Agustí edita la revista *Programa de les Festes d'Estiu a Sant Agustí*, on es publiquen articles relacionats amb les Dances i d'altres sobre etnografia, història, sociologia, filologia i un llarg etcètera, signats per estudiosos que aprofiten l'avinentsa per a donar a conèixer els seus treballs i les seues descobertes. El cartell anunciador, darrerament, s'encarrega a reconeguts artistes del disseny, la publicitat i la il·lustració.

Acapte (juliol): l'Acapte és un acte molt tradicional de la majoria de les festes que se celebren a Bocairent. Consisteix a recórrer tot el poble visitant casa per casa tots els veïns del municipi, als quals se'ls ofereix el *Programa de les Festes a canvi d'un donatiu econòmic per a la festa*. Cal assenyalar que en les Festes d'Estiu a Sant Agustí, se celebra seguint els seus orígens, amb l'acompanyament de la dolçaina i el tabalet (interpretant la peça popular L'Acapte, original de Bocairent).

Proclamació de la clavariessa (juliol): Acte conduït per un mantenidor que expressa els seus sentiments sobre Bocairent, les Dances i la clavariessa major.

Dansetes (del 15 al 20 d'agost): tenen lloc les nits prèvies a les nits de Dances i serveixen per a preparar i assajar les Dances. Si bé alguns anys eren tres les nits que es ballaven, després en foren cinc, i des de 1995 són sis les nits de Dansetes per poder ampliar les Dances a les zones de la població que quedaven fora de la celebració.

Cavalcada (22 d'agost): És la desfilada dels balladors i balladores en carrosses o, com antigament es feia, en «grupes» amb animals engalanats, que comença davant de la Residència del Sagrat Cor de Jesús i acaba a la plaça de l'Ajuntament. Amb antecedents als anys quaranta, a partir de 1956 s'hi incorporen els «Cabolos, un grup de set cabets que formen part de les Festes a Sant Agustí i que tenen un ball propi amb set mudances o variacions amb una música de xirimita i tabalet també pròpia i original de Bocairent. Participen en la desfilada les formacions musicals de la localitat.

Les Dances (del 23 al 27 d'agost): La celebració de les Dances es va fixar del 23 al 27 d'agost per a fer coincidir les nits de Dances amb el període de vacances de la majoria de la gent: el mes d'agost, però abans del dia de Sant Agustí, que és el 28 d'agost.

6. Personatges

Els Majorals

Els Majorals són una part fonamental de la festa. Al llarg de la història, sempre hi ha hagut un grup de persones, habitualment joves, que s'han encarregat d'organitzar les Festes de Sant Agustí i de manera especial de vetllar per l'organització i el bon desenvolupament de les Dances. Ja apareixen documentats els Majorals en el Llibre de l'Hospital, que en l'any 1820 recull l'anotació: *"se ingresaron 16 sueldos, los dieron de limosna los mayores de las danzas de San Agustín..."*.

El paper del Majoral durant la dansa, comença durant les nits de Dansetes. Una vegada a la plaça, els Majorals són els encarregats de traure al rogle a cadascuna de les balladores. Quan la balladora ja està al rogle, a poc a poc, els balladors prendran el relleu dels Majorals. I així fins que el rogle es complete. Després els Majorals estaran dins del rogle vetllant en tot moment pel bon funcionament de la dansa: tenint compte dels més menuts que ballen dins del rogle, controlant que no hi haja talls al rogle i la dansa vaja seguida, coordinant-se amb el xirimiter per les tocades, i cuidant tots i cadascun dels detalls de la dansa. D'aquesta

forma, si un ballador ha d'eixir-se'n del rogle (perquè se li desnuga una espartenya, se li afluixa la faixa..) és un Majoral qui el substituirà fins que torne el ballador.

L'element característic que acompanya els Majorals durant totes les festes i de manera especial dins del rogle durant les nits de Danses és el "gaiato". Un llarg gaiato de fusta de llidoner que els Majorals utilitzen com símbol d'autoritat dins del rogle i a la festa.

Les Balladores

Bocairent és un dels pocs llocs on se segueix ballant íntegrament amb parelles balladora-ballador, i açò no fa més que indicar-nos el bon moment que travessa la dansa a la població.

Cada nit de dansa una balladora té l'honor de ser la Cap de Dansa, que segons la tradició ha estat una dona casada. Juntament amb un Majoral iniciarà la dansa amb una tocada de dolçaina lenta i cerimoniosa, per acabar amb el que anomenem "passet" marcat pel tabal. La Cap de Dansa, a més de buscar-se ballador, té el dret de triar a l'altra parella que l'acompanyarà fent quadre.

El torn al rogle el prendrà cada balladora quan ix a ballar per primera vegada, mantenint sempre el mateix ordre, que tradicionalment ha sigut: després del Cap de Dansa i acompanyant, casades, forasteres, fadrines i de més veteranes a menys en la dansa.

L'any 1954 s'incorpora a la dansa la figura de la Clavariessa Major, que representa a totes les balladores. No interfereix en l'essència de la dansa, sols amb l'únic canvi de tindre l'obligació d'eixir a ballar la primera nit de Danses i fer de Cap de Dansa; les altres quatre nits resten com eren tradicionalment. Juntament amb la Clavariessa s'incorpora a la festa un grup de dones que formen la Cort d'Honor, per tant en les nits de Danses estaven assegurades unes poques balladores més.

Els Balladors

Cinc dies abans de la Festivitat del Pare Sant Agustí, se celebren les nits de Danses en què parelles de balladores i balladors es reuneixen a la plaça de l'Ajuntament per ballar. Cada nit, la protagonista és una dona iniciadora de la dansa, la Cap de Dansa, que d'acord amb la tradició ha de ser una dona casada que, a més de buscar-se ballador, té dret a triar l'altra parella que l'acompanyarà fent "quadre".

El que ja és considerat més que un ritual és el paper que fa el ballador en aquestes festes. Aquest passa per casa la balladora a l'hora que acorden els dos. L'home li agafa les postisses i li les guarda fins a l'hora d'eixir al rogle a ballar. En el descans, el ballador convida la dona a un refresquet per a recuperar-se i així poder agafar forces per a continuar amb la "dansà" següent.

En acabar les dues dansades, la balladora convida en sa casa a una "picadeta" al ballador de la seua nit, o l'obsequia al final amb un detall.

7. Indumentària

La Balladora

A l'hora de vestir-se, les balladores tenen dues possibilitats a l'hora de triar el vestit: el vestit de "valenciana" o el de "cardaora". El "Vestit de valenciana/lauradora", que s'ha emprat des del segle XIX, prové del vestit de llauradora i començà a utilitzar-se a la ciutat de València. Amb cos de mànega curta de fanal amb *puntilles* i de la mateixa tela que la falda, seda teixida en colors vius, amb *mantelleta* i davantal a joc en tul blanc brodats en or.

El "Vestit de cardaora" és el típic de la dona bocairentina. No s'utilitzava per a ballar, si bé va estar utilitzat a la dansa de manera esporàdica al segle XX recuperant-se així el seu ús, encara que per a una finalitat que no era la seua. Està format per falda anomenada de manta o de llana prisada, frunzida o taulejada, fortament acolorida amb tonalitats molt vives que solen anar repetint-se. Es complementa amb gipó negre amb mànega llarga, amb *mantelleta* o mocador de coll de cotó brodat i davantal de vellut negre.

En tots dos casos, el vestit ha d'anar sempre complet, sense que hi falte cap peça i sense que en porte cap de més.

El pentinat tradicional de les balladores de les Danses, era el d'un sol "monyó" a la nuca, que després s'adornava amb flors, preferentment amb nards. No obstant això, a principis del segle XIX, per influència de la moda dominant, començaren a pentinar-se balladores amb tres "monyos", formats, per un rodets més gran al tò i dos de més menuts damunt de les orelles, modalitat que ha quedat institucionalitzada com a "pentinat de valenciana", i s'ha donat també la possibilitat de pentinar-se amb un "monyó" adornat amb flors, com es feia des d'antic.

El pentinat amb tres "monyos" es completa amb la pinta i les pintetes, o "rascamonyos".

El pentinat amb un "monyó" o de "pataqueta", es completa amb les pintetes.

Els monyos es completen amb: el punxó, dos agulles (més curtes que el punxó i molt ornamentades), que solen fer joc amb les arracades i la joia, a més dels ganxos que aguanten els rodets dels costats, que son més primis i sense ornamentació.

El Ballador

Si bé la indumentària habitual dels balladors, almenys fins abans de la Guerra Civil, havia estat caracteritzada per uns calçons curts negre, faixa, camisa blanca i corbata, amb calces blanques i espartenyas d'espart, després de la guerra es van introduir algunes novetats en la indumentària masculina.

En l'actualitat, el vestit més utilitzat pels homes per ballar les Danses de Bocairent està format per camisa blanca (moderna: oberta al davant amb botons i coll de puntes), pantaló negre curt fins al genoll on porta uns botons daurats en l'obertura del camal, faixa de color roig amb brodats florals, jupetí de seda de colors (tallat i cosit com l'actual), calces blanques fins als genolls i espartenyas de careta que van nugades— amb cintes roges o negres, que es creuen a la cama per lligar-les davall del genoll. El cap no va cobert.

8. Suport institucional

L'Ajuntament s'encarrega de donar suport econòmic i logístic a la Junta de Majorals de Sant Agustí, organitzadora de les Festes d'Estiu de Sant Agustí i de manera especial de les Danses.

L'Ajuntament ajuda a fer la festa més esplendorosa amb la instal·lació del tradicional enllumenat (l'Aranya), amb la il·luminació ornamental dels principals carrers del poble i amb tasques com la regulació del trànsit o revisant cada any l'estat del paviment de la plaça i reparant qualsevol desperfecte que s'hi localitze. També amb la poda dels arbres ornamentals de la plaça i la neteja diària de la plaça.

L'Ajuntament també es fa càrrec de la difusió de les Danses i de la festa, amb l'edició del cartell anunciador de les festes i la seua distribució a les oficines de turisme de la Comunitat Valenciana i altres organismes de promoció turística.

Tot i que temps enrere l'alcalde era qui iniciava cada nit les Danses, en l'actualitat no té cap protagonisme.

9. Aspectes socialment rellevants

Amb el pas dels anys, les Danses de Bocairent han assolit una gran popularitat. Entre les raons cal destacar sense dubte la tasca realitzada durant anys pel Grup de Danses “Cardaors”, en la recuperació de la indumentària, en mantindre i impulsar les Danses i, com no, també en la difusió i l’aprenentatge que han realitzat amb els anys. Cal destacar per suposat el treball continuat de diferents generacions de bocairentins al capdavant de la festa, com a Majorals de Sant Agustí, vetlant en tot moment per la conservació i la difusió de les Danses de Bocairent, així com amb el suport de l’Ajuntament de Bocairent, fonamentalment des de la dècada dels 90 del segle XX.

Durant aquests temps, hi ha hagut un fet que ha contribuït decididament a la popularitat de les Danses de Bocairent més enllà del seu terme municipal: l’orgull local, que ha convertit aquestes Danses en una manifestació de tota una comunitat, que al voltant d’aquesta tradició, s’identifiquen com a membres d’ella, per això les Danses de Bocairent no són un espectacle turístic o folklòric.

Amb el pas dels anys, les Danses s’han anat imposant com un acte del qual tots se sentien partícips, en el qual es trobaven burgesos, obrers, llauradors, sense més distàncies ni diferències que les imposades pel luxe de la roba. Conscientment o no, la societat bocairentina sabia que les Danses eren un factor per a la pacificació social. Les Danses de Bocairent són en essència un sistema de socialització. Els Majorals han acabat assumint el poder que l’Ajuntament va anar abandonant, pel que fa a l’organització, la potenciació i la conservació de les Danses de Bocairent.

Però per què es ballen les Danses? Per exaltació local, per les relacions socials, per la consciència de lluitar per mantindre les nostres tradicions. Mentre en altres pobles les danses han anat perdent protagonisme i fins i tot en alguns pobles han quedat com un fet testimonial, a Bocairent hi ha hagut per part de moltes persones i algunes entitats, amb el suport de l’Ajuntament, un vertader esforç per potenciar-les.

Com molt bé defineix Antonio Atienza Peñarrocha en l’article “*Les Danses de Bocairent – Valencia (parte II)*”, publicat en 1997 en la *Revista Folklore nº 197* “no se puede despreciar el esfuerzo y la constancia de bastantes personas para mantener las Danses como lo que son: un pueblo que baila; y que además, ha encontrado el camino del futuro a través del pasado”.

10. Nivell actual de protecció

Des del punt de vista administratiu, en l’actualitat les Danses de Bocairent, no tenen cap tipus protecció administrativa més enllà de l’àmbit local.

És per això, que el Plenari de l’Ajuntament de Bocairent del dia 9 de juliol de 2015, va aprovar per unanimitat a proposta de l’Alcaldia, que se sol·licitara per part de l’Ajuntament de Bocairent a la Conselleria d’Educació, Investigació, Cultura i Esport, la incoació de declaració de Bé d’Interés Cultural Immaterial de “Les Danses de Bocairent”, atés que tenen les característiques i els valors que exigeix la Llei del Patrimoni Cultural Valencià.

Les Danses de Bocairent han arribat fins als nostres dies principalment per transmissió oral i en molts casos per tradició familiar. La participació en la dansa de Bocairent és totalment popular (els participants no s’han d’inscriure en cap registre, ni pagar cap quota de participació).

Els que vetlen perquè les Danses perduren en el temps són els Majorals de Sant Agustí; els mateixos balladors i balladores, que tracten de transmetre a les pròximes generacions el gust per les Danses i la passió per aquesta tradició; els xirimiters i tabaletes; i el mateix Ajuntament .

Tot i que no hi ha normes escrites ni cap reglament que organitze el funcionament de la dansa, les balladores i els balladors, i per suposat els Majorals, s’encarreguen cada nit de Danses que els rituals herència dels nostres avantpassats es conserven, es revisquen cada any i es transmeten de generació en generació.

11. Agents i metodologia de transmissió

Les Danses de Bocairent han arribat fins als nostres dies principalment per transmissió oral i en molts casos per tradició familiar. La participació en la dansa de Bocairent és totalment popular (els participants no s’han d’inscriure en cap registre, ni pagar cap quota de participació).

Els que vetlen perquè les Danses perduren en el temps són els Majorals de Sant Agustí; els mateixos balladors i balladores, que tracten de transmetre a les pròximes generacions el gust per les Danses i la passió per aquesta tradició; els xirimiters i tabaletes; i el mateix Ajuntament .

Tot i que no hi ha normes escrites ni cap reglament que organitze el funcionament de la dansa, les balladores i els balladors, i per suposat els Majorals, s’encarreguen cada nit de Danses que els rituals herència dels nostres avantpassats es conserven, es revisquen cada any i es transmeten de generació en generació.

12. Accions de salvaguarda.

El Grup de Danses “Cardaors” organitza des de la dècada dels 80 del segle XX de manera regular cada any, al mes de juliol, un “Curset de Danses”, en què ensenya a ballar totes aquelles persones que ho desitgen. També s’han potenciat més les Dansetes, afegint-hi una nit més a les que ja se celebraven (de 5 s’ha passat a 6 nits) i propiciant els darrers anys la celebració cada any d’una nit de Dansetes a partides, paratges i ermites del terme municipal i fins i tot de pobles veïns.

La celebració anual dels aplecs de danses comarcals també ha estat una important acció de salvaguarda de les nostres Danses i de difusió d’aquestes fora de Bocairent. En la participació en aquests aplecs, el Grup de Danses també ha tingut i té un paper fonamental.

L’any 1993 la Junta de Majorals de Sant Agustí decideix editar amb l’ajuda de l’Ajuntament un cartell anunciador de les festes per promocionar les festes d’estiu i de manera especial les Danses. En aquests primers anys, els autors són pintors locals i joves estudiants de belles arts o disseny. A partir de l’any 2002 la Junta de Majorals de Sant Agustí fa un pas més i aposta per l’encàrrec directe del cartell anual de les festes a un il·lustrador o dissenyador de reconegut prestigi i trajectòria professional a nivell estatal.

13. Conclusions

Valoració i justificació de la declaració

- 1.- El Consell Valencià de Cultura informa positivament perquè les Danses de Bocairent siguin declarades Bé d’Interés Cultural Immaterial
- 2.- Per tota l’argumentació exposada, que justifica l’antiguitat de les Danses de Bocairent, la seua conservació amb el pas dels anys i la seua transmissió de generació en generació.
- 3.- Per la seua promoció exterior, que ha fet que siguin unes Danses conegudes, reconegudes i apreciades fora de Bocairent (no només a la comarca i comarques veïnes, sinó a la resta de la Comunitat Valenciana i fins i tot fora d’aquesta).
- 4.- Pel grau d’implicació de la societat bocairentina en aquestes Danses: activament amb la seua participació a la pròpia dansa –balladors/balladores, xirimiters i tabaletes, Majorals, xiquets i xiquetes, públic, Ajuntament i parròquia.

- 5.- Pel seu caràcter de popularitat: la participació en les Danses de Bocairent és gratuïta i lliure per a tothom. Homes i dones, xiquetes i xiquets, tant bocairentins com forasters/es, sense cap tipus de quota econòmica de participació ni limitació. L'Ajuntament assumeix bona part de les despeses de les Danses i la Junta de Majorals, la resta.
- 6.- Per les seues singularitats: música pròpia (música tradicional popular bocairentina per a xirimita i tabalet), indumentària (vestits propis de Bocairent i d'altres vestits de balladores i balladors valencians), ritus i costums, elements, emplaçament, il·luminació, disposició del públic a la plaça –el públic es porta a la plaça els seus seients, fins que es completa el rogle que es conforma al voltant de la plaça. La resta de públic romandrà de peu durant les Danses.
- 7.- Pel seu caràcter de dansa/festa acollidora: els balladors i balladores de fora del poble reben el mateix tractament que els de Bocairent i participen en les mateixes condicions que aquests. En el cas de les dones, les que ho desitgen agafen torn de balladora, les que no, tenen un torn reservat per a balladores forasteres.
- 8.- Perquè són un referent folklòric i cultural per a les comarques centrals. Durant la setmana de Danses, i sobretot des de la Nit de la Cavalcada, Bocairent i les seues Danses són focus d'atracció per als amants de la música tradicional valenciana, de les Danses i de la indumentària valenciana. L'ambient que es crea cada nit a la plaça, al voltant de la font és únic.
- 9.- El Consell Valencià de Cultura confia que les autoritats i les entitats culturals continuaran mostrant interès per la salvaguarda del patrimoni cultural que signifiquen les Danses com un element bàsic del fons tradicional. Aquest informe s'enviarà al protocol habitual, a l'Ajuntament de Bocairent i al Grup de Danses "Cardaors"

BIBLIOGRAFIA

- ARIÑO VILLARROYA, Antonio: Festes, Rituals i Creències. IVEI, Valencia, 1988.
- ARIÑO VILLARROYA, Antonio: La Ciutat ritual. Anthropos, Barcelona, 1992.
- ATIENZA PEÑARROCHA, Antonio: "Los trajes de Danses en la Vall d'Albaida", Revista de Folklore, n.º 111, Valladolid.
- "CARDORS" Grup de Danses: "Personatges i ritus en les danses de Bocairent", en el Libro de la Peste de les Danses de la Vall d'Albaida, Aiello de Malferit, 1986.
- "CARDORS" Grup de Danses: "Aproximació-Estudi al folklore de la Mariola i la Vall d'Albaida" en La Serra i la Vall, Libro de la Festa de les Danses de la Vall d'Albaida. Bocairent, 1989.
- CAVANILLES, Antonio José: Observaciones sobre la historia natural... del Reino de Valencia. Madrid, 1797.
- FIESTAS DE MOROS Y CRISTIANOS: Libro de Fiestas de Moros y Cristianos en honor a San Blas. Bocairent, 1989.
- LABORDE, Alexandre: Itinerario descriptivo... de España. Valencia, 1826.
- MADOZ, Pascual: Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones en Ultramar. Madrid, 1845.
- SARTHOU CARRERES, Carlos: Geografía General del Reino de Valencia, Barcelona, 1920.
- VV. AA.: Gran Enciclopedia de la Región Valenciana. Valencia, 1973.
- VV. AA.: Diccionario Histórico de la Comunidad Valenciana. Valencia, 1992.
- SEGUÍ, Salvador y Otros, Cancionero Musical de la Provincia de Valencia, Diputación Provincial de Valencia. Valencia, 1980
- Altres investigadors / informants:**
- Francisco Vañó Silvestre – Bocairent y la Soldadesca.
- Antonio Calatayud Castelló
- Grup de Danses "Cardaors" – La Serra i La Vall. Junta de Majorals de Sant Agustí – Revistes-programes de les Festes d'Estiu a Sant Agustí.
- Ajuntament de Bocairent – Arxiu municipal / Oficina Tècnica Municipal.
- Biblioteca Municipal Joan de Joanés / Llibres i revistes de festes valencianes.
- Antonio Atienza Peñarrocha (Les Danses de Bocairent – Parte II- Publicat en 1977 a la Revista de Folklore n.º 197).
- Antonio Atienza Peñarrocha (Una aproximación a los trajes de "danses" de la Vall d'Albaida – Revista de Folklore).
- Aurelio Capmany (El baile y la danza - Folklore y costumbres de España. Tomo II. 1944).

Informe sobre la declaración de BIC Inmaterial de la Mojiganga de Titaguas

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

I. Antecedentes

Con fecha de 12 de marzo de 2019 y registro de entrada núm. 109, se recibe en el Consell Valencià de Cultura un escrito de la Dirección General de Patrimonio Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, de la Generalitat Valenciana en el que se solicita informe preceptivo, de acuerdo con lo que se dispone en el artículo 27 de la Ley 4/1998 de 11 de junio, del Patrimonio Cultural Valenciano, por parte del Consell Valencià de Cultura, conforme a lo dispuesto en el artículo 7 de la mencionada ley, para unirlo al expediente para declarar Bien de Interés Cultural Inmaterial, la Mojiganga de Titaguas.

El Presidente del Consell Valencià de Cultura y la Comisión de Gobierno trasladan la petición a la Comisión de Legado Histórico y Artístico para la realización del informe correspondiente.

Estudiada la documentación enviada por la propia Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, consultadas las fuentes documentales, la bibliografía pertinente y las fuentes orales accesibles, se emite el siguiente informe.

Preliminares

La Ley 4/1998 de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece en el artículo 45 que serán declarados bienes inateriales de interés cultural aquellas actividades, creaciones, conocimientos, prácticas, usos y técnicas que constituyen las manifestaciones más representativas y valiosas de la cultura y de las formas tradicionales de los valencianos, así como las tradiciones en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral, y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

Datos sobre el bien objeto de la declaración

Denominación: Mojiganga de Titaguas.

Fecha de realización del objeto de la declaración: La Mojiganga se representa una vez cada siete años, en las denominadas Fiestas Gordas coincidiendo con el día dedicado a la patrona de Titaguas, la Virgen del Remedio. Normalmente el viernes por la tarde durante las fiestas locales en honor a la Virgen del Remedio y Jesús el Nazareno que vienen celebrándose, actualmente, del miércoles al domingo más cercanos al 8 de septiembre.

Ubicació: Titaguas, provincia de Valencia, en la Comunidad Valenciana, España. La Danza se representa en la plaza de la iglesia del pueblo.

Participación: Los danzantes, la rondalla, la Asociación Cultural Amigos de la Música y el Folklore de Titaguas, el Ayuntamiento y otras autoridades locales y cualquier persona que desea participar como público.

II. Objeto del análisis

La Mojiganga de Titaguas es una danza ritual tradicional, que se representa con unos esquemas claros y bien definidos, incluyendo diferentes figuras con torres humanas, que tiene sus orígenes en el tradicional Ball de Valencians y las antiguas mojigangas o danzas burlescas que con el tiempo ha evolucionado hacia una representación de carácter simbólico.

La actuación se lleva a cabo siempre en la misma plaza manteniendo una precisa estructura que se ha transmitido oralmente con escasas alteraciones y completa desde el siglo XVIII. La danza se representa dividida en dos partes, una de carácter religioso, dedicada en honor a la patrona de Titaguas, la Virgen del Remedio y otra de simbología profana, rememorando actividades vinculadas a oficios tradicionales de la población. En la primera parte se realiza la representación de cinco figuras religiosas, simbolizando el Altar Mayor, el Altar Movable, las Andas, la Eme y el Pílon. En la segunda se representan algunas actividades agropecuarias y oficios de la zona con danzas conocidas como los Oficios, el Batán, la Rueda de Molino, el Baile del Garrote y las Muecas. Toda la representación se realiza bajo la dirección de un maestro de danza. Esta representación organizada y continua con un único orden, la diferencia de otras muixarangas.

Su denominación «Mojiganga» deriva de las antiguas muixerangues. Esta danza forma parte de la familia del Ball de Valencians que antiguamente se bailaba en pueblos del Reino de Valencia y que fueron difundidos a diferentes zonas por los segadores de arroz de la ribera del Júcar. Dieron lugar a manifestaciones como la Mojiganga y las muixerangues que actualmente encontramos representadas por distintas poblaciones de la Comunitat Valenciana.

Algunos pueblos de la Comunidad Valenciana celebran muixerangues u otro tipo de danzas religiosas o profanas pero la Mojiganga de Titaguas por su doble carácter religioso y profano y por su rico folklore presenta una destacable singularidad.

Datos históricos

Los estudios etimológicos de la palabra mojiganga o muixaranga y diferentes teorías nos ayudan a entender su origen. Una primera opinión explica el término mojiganga como derivación de la palabra árabe “moachain”, que significaría “enmascarado”, haciéndonos intuir un origen valenciano de tiempos de la dominación musulmana, incluso hoy en día podemos encontrar la existencia de acróbatas marroquíes que realizan torres humanas.

Otra teoría apunta como antecedente más antiguo de las torres humanas en el Reino de Valencia, dibujos recogidos en documentos locales de la Valencia romana depositados en la biblioteca de El Escorial. Estas primeras torres humanas explicadas como un ejercicio de fuerza para el combate o la lucha evolucionarían en la Edad Media a manifestaciones de carácter más lúdico utilizadas por los juglares valencianos dentro de sus recursos de entretenimiento.

En el Reino de Valencia la representación de estas torres se introduciría en el ámbito religioso aprovechando sus elementos plásticos y valores estéticos para dar un contenido representativo dentro las fiestas o celebraciones de carácter religioso, encontrando documentos de danzas y torres similares en diferentes poblaciones.

En la documentación existente descubrimos una correlación entre los denominados Ball de Valencians, Muixeranga y la propia Mojiganga. En escritos que datan de los siglos XV y XVI, en el calificado como Siglo de Oro Valenciano, hallamos la denominación del Ball de Valencians para referirse a bailes donde los bailarines realizan torres humanas. Estos bailes realizados originaria-

mente por toda la ribera del Júcar se extienden hacia el interior y hacia el norte, encontrándolos en la actualidad en diferentes poblaciones de la Comunidad Valenciana y en territorios vecinos, conservando en muchos casos su referencia denominativa como “ball dels valencians”.

Sabemos también por documentos que en Algemesí las denominadas mojigangas como representaciones realizadas en los teatros para el entretenimiento durante los intermedios, se trasladan en el siglo XVIII a la procesión de la Virgen de la Salud. Podemos percibir la base de una danza que irá tomando un carácter ritual, simbolista y representativo como expresión de una creencia religiosa a través de cuadros plásticos con intencionalidad representativa en la que los castillos humanos tienen un destacado protagonismo.

En la mayoría de muixarangas tenemos danzas pantomímicas y teatrales en la que se representan mediante torres de figuras humanas cuadros de carácter religioso o laico pero en el caso de la Mojiganga de Titaguas como diferencia significativa, vamos a encontrar figuras de simbolismo religioso y profano que se representan en igual número y unidas en la misma actuación.

En el caso de la Mojiganga de Titaguas pese a no tener documentación que confirme que se trata de unas danzas de representación remota, la tradición oral permite sostener esta creencia generalizada entre la población y los estudiosos de la misma.

El testimonio de personas que han vivido a lo largo del siglo pasado, protagonistas y conocedores de primera mano de la danza, como es el caso de Cipriano Martín, «el abuelo Cipriano» y Jerónimo Martín, su hijo, «el tío Jerímó», ambos Maestros de Danza, nos hablan de una representación irregular hasta 1978. En ese año se recuperan todas las figuras con la organización de su interpretación y desarrollo, y que con alguna pequeña variante conserva actualmente lo fundamental de la danza antigua.

III. Características

Las danzas se realizan en la plaza de la Iglesia de Titaguas, donde se ubica tanto la iglesia del Salvador como el ayuntamiento, edificios ante los que se realizarán las figuras, sirviendo la plaza de escenario público para la representación.

La Mojiganga se inicia con un primer recorrido en el que los danzantes entran a la plaza en fila al compás de la música tradicional para el baile, por una calle lateral. La música de la rondalla interpreta la Jota de quintos o el «Popó». Los danzantes se desplazan por la parte central de la plaza siempre rodeados por el público que se sienta ocupando las aceras de la plaza y el espacio central de la fuente. Los danzantes van en fila y por parejas, en dos grupos uno formado por 16 mujeres y 3 niñas y otro por 16 hombres y 3 niños. Ambos grupos desfilan portando un garrote y golpeándolo en el suelo al ritmo de la música. Cada grupo va acompañado por un portaestandarte al principio y por la rondalla cerrando el grupo.

Después de dar una vuelta alrededor de la fuente central de la plaza por la zona delimitada para la representación de la danza, entran a la parte del ayuntamiento. Desde aquí salen los danzantes por la parte izquierda, acompañados por el Maestro de Danza y su Ayudante, después de dar una vuelta a la plaza, un grupo queda delante de la iglesia y otro delante del ayuntamiento donde se irán representando cada una la de las figuras, al mismo tiempo, una delante del ayuntamiento por un grupo y otra delante de la iglesia por el otro.

Tras la entrada de los danzantes a la plaza, la representación de la Mojiganga se compone de 10 cuadros, divididos en dos partes, una parte de carácter y simbología cristiana y otra profana. La primera parte es la religiosa, con las cinco composiciones cristianas que se ejecutan sin interrupción, denominadas popularmente el Altar Mayor, el Altar Movable, las Andas, las Eme y el Pílon, que podría representar la Asunción de la Virgen. En las figuras religiosas del Altar movable y el Altar mayor participan también dos niños/as que son los «angelicos» los cuales no aparecen ya en el resto de figuras. Después de los cuadros religiosos

vienen las cinco composiciones profanas representando a los gremios, oficios o actividades cotidianas, propias de la economía y sociedad de otros tiempos.

Una vez terminada la última figura de la segunda parte «el baile del garrote» los dos grupos dan una vuelta completa a la plaza como despedida y conclusión de la danza.

Música

La rondalla ejecuta las melodías de la Mojiganga, utilizando guitarras y acompañamiento de castañuelas, también caja y clarinetes, entre otros instrumentos. Se compone de varias melodías: la melodía 1 o principal que es la que se interpreta durante los desplazamientos por la plaza y mientras se realizan las figuras religiosas o se prepara la realización de los cuadros profanos, la melodía 2 o secundaria que se interpreta siempre que se ha terminado de realizar cada una de las figuras religiosas y también como aviso de introducción y de finalización a la melodía y desarrollo de cada uno de los cuadros profanos y por último las melodías propias de cada uno de los cuadros profanos que se interpretan durante la representación de éstos, precedidas siempre de la melodía secundaria.

Personajes, prácticas y funciones

1. **Maestro de danza:** dirige la danza. Uno por cada grupo. Se encarga también de coordinar los ensayos a lo largo del año junto al ayudante.
2. **Ayudante del maestro de danza:** ayuda en la dirección de la danza. Uno por cada grupo. Ayuda a coordinar los ensayos a lo largo del año junto al maestro.
3. **Danzantes:** 16 hombres y 16 mujeres, realizan los bailes y figuras.
4. **Angélicos:** tres niños y tres niñas. Participan en las figuras religiosas del Altar movable y el Altar mayor.
5. **Rondalla:** acompaña con su música a todo el grupo de danzantes que intervienen en la Mojiganga.
6. **Clarinetes y percusión:** se encargan de todo el acompañamiento musical a lo largo de toda la ejecución de la Mojiganga.

Elementos patrimoniales muebles

La mayoría de los elementos patrimoniales muebles de la Mojiganga de Titaguas lo conforman las diferentes piezas de la indumentaria tradicional de danzantes y maestros, los instrumentos musicales de la banda y objetos propios de los oficios y la «danza del garrote».

Hablamos de elementos muebles que se usaron o usan actualmente en la fiesta, también otros que presentan elementos característicos o simbólicos de la misma o se inspiran en ella, como cubre balcones, banderines, entre otros.

INDUMENTARIA

La indumentaria es la tradicional de verano de los labradores de la huerta valenciana. La describimos a continuación para cada personaje:

Maestro de danza: capa negra, sombrero, alpargatas, medias blancas, ligas de color, calzón negro, faja de seda o lana roja, camisa blanca, chaleco forrado de tapiz de terciopelo, pañuelo de seda y porta un garrote.

Ayudante del Maestro: alpargatas, medias blancas, ligas de color, calzón negro, faja de seda o lana roja, camisa blanca, chaleco forrado de tapiz de terciopelo, pañuelo de seda.

Danzantes: calzones blancos (zaragüelles), faja de seda o lana roja, camisa blanca, chaleco forrado de tapiz de terciopelo de color con dibujos floreados y el pañuelo anudado a la izquierda, a la manera de la Serranía Alta, medias y las cintas de las

alpargatas, alternan el negro y blanco cada una de un color, con la media negra en el pie derecho, la blanca en el izquierdo y atapiernas de formas y colores diversos.

Angélicos: calzones blancos (saragüells), faja de seda o lana roja, camisa blanca, chaleco forrado de tapiz de terciopelo de color con dibujos floreados y el pañuelo anudado a la izquierda, a la manera de la Serranía Alta, medias y las cintas de las alpargatas, alternan el negro y blanco cada una de un color, con la media negra en el pie derecho, la blanca en el izquierdo y atapiernas de formas y colores diversos.

Elementos patrimoniales inmuebles

En referencia a los elementos patrimoniales inmuebles que forman parte de la Mojiganga destaca la plaza de la iglesia en el que se desarrolla esta tradición, donde se ubican los dos edificios de más relevancia, la iglesia del Salvador obra del siglo XVI y el ayuntamiento, además de la fuente y un conjunto de casas de arquitectura tradicional, entre las que destaca la casa «del tío Florencio» (Graneros).

Destacamos también el Museo Municipal con su exposición permanente en la que encontramos de manera gráfica y divulgativa la explicación de la Mojiganga. En la exposición se pueden visualizar las diferentes figuras, la indumentaria, algunos objetos de la representación y cuenta además con un audiovisual en el que se pueden reproducir las imágenes y sonidos de la Mojiganga en cualquier momento.

Soporte institucional

La Asociación Cultural Amigos de la Música y el Folklore de Titaguas, la banda de música municipal “La Lira”, la Rondalla y el ayuntamiento, son las instituciones que mantienen la preservación de este patrimonio inmaterial, dotando a la celebración de los medios materiales y humanos para su organización, difusión y celebración.

Destacamos la labor del Ayuntamiento de Titaguas como promotor de la fiesta a través de su página web, la publicación de los trípticos de información y difusión, además de la apertura en agosto de 2016 de una sala de exposiciones permanente sobre la Mojiganga en el museo local Don Simón de Rojas Clemente y Rubio. El Ayuntamiento es el encargado de promover diferentes actividades de difusión, colaboración y hermana-miento organizadas tanto en la población como en otros lugares.

Aspectos socialmente relevantes

La Mojiganga tiene un fuerte arraigo entre los habitantes de la población de Titaguas que al referirse a la misma hablan de su «joyica» más preciada. El hecho de representarse desde tiempos inmemorables y cada siete años incrementa la percepción de su valor.

Tenemos que considerar que el número de habitantes de Titaguas se ha visto mermado en los últimos años por diferentes motivos pero en cualquier caso habitantes o no, mucha gente encuentra en la Mojiganga un elemento de identidad cultural común. Comparten el amor a estas danzas no solo los habitantes actuales sino los que conocen o mantienen algún tipo de vínculo con el pueblo o la fiesta; bien porque vivieron en Titaguas y tuvieron que emigrar, porque conservan lazos familiares o afectivos con sus habitantes, porque valoran o estudian las representaciones populares valencianas, porque aman el folklore o la música, o muchos otros motivos que identifican y acercan a las fiestas de la Mojiganga a todo tipo de gente de Titaguas, de la comarca de los Serranos o de la Comunidad Valenciana especialmente.

La fiesta de la Mojiganga tiene un valor sentimental que une a las personas del pueblo, entre ellos y con otros pueblos, de manera destacable con los que comparten muixarangas. La Mojiganga es sentida como parte de su patrimonio cultural inmaterial,

un patrimonio compartido y que con generosidad representan siempre en un espacio público donde se invita a todos sin pedir nada a cambio. La sociedad de Titaguas se cohesionan entorno a la fiesta, sin diferencias de edad, ni sociales, ni económicas, ni religiosas, ni políticas, entre otras, sienten con orgullo ser los protagonistas y garantes de una herencia cultural compartida que pervive en el tiempo por el esfuerzo colectivo de un pequeño pueblo.

Nivel actual de protección

El Consell de la Generalitat Valenciana aprobó en el año 2012 la declaración como Bien Inmaterial de Relevancia Local de la danza denominada La Mojiganga de Titaguas por Orden 3/2012 de 23 de enero, de la Consellería de Turismo, Cultura y Deporte. Se encuentra en la sección quinta de bienes inmateriales publicado en el DOGV número 6713 de fecha 14 de febrero de 2012.

En su artículo tercero se establece que *“el Ayuntamiento de Titaguas velará por el normal desarrollo y la pervivencia de esta manifestación cultural y tutelaré la conservación de sus valores consuetudinarios y tradicionales. Cualquier cambio que exceda del normal desarrollo de los elementos descritos en el anexo deberá comunicarse a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural, para, en su caso, autorización administrativa.”*

La Generalitat y el Ayuntamiento de Titaguas fomentarán la difusión pública de este bien y garantizarán su estudio y documentación con criterios científicos y con incorporación de los testimonios disponibles a soportes materiales que garanticen su pervivencia”.

Desde la fecha de la declaración se ha realizado una representación en el año 2016 y tanto el Ayuntamiento como la Generalitat han dado cumplimiento a estas obligaciones.

Agentes y Metodología de transmisión

Octavio Vila Antón en una serie de tres artículos dedicados a la Mojiganga de Titaguas publicados en número 114 de la revista chelvana “La Fénix Troyana” nos habla de la cantidad de cuestiones sobre las que se necesita información para el correcto análisis de la evolución de la Mojiganga de Titaguas, para él son los informantes vivos los que nos permiten identificar la representación y su forma de transmisión. Será a partir de la constitución en 1977 de la Comisión de Fiestas de 1978 cuando después de unos años inciertos para las danzas las cosas cambiarán e irán mejorando hasta nuestros días. Según sus palabras así se produjeron los hechos como detonante del cambio en la recuperación de la danza y que reproducimos en su totalidad por la relevancia que alcanzan: *“Fue José Alfredo Polo, maestro de 25 años que presidía esta Comisión, quién una tarde de un agosto ya avanzado de 1978 nos propuso su idea: “Éstas se ha de bailar la Mojiganga”. Claro, ante la sorpresa general, lo primero que tuvo que hacer fue explicarnos qué era la Mojiganga y quién enseñaría a hacerlo: Jerónimo Martín, el tío Jerimo, maestro de danza y conservador del saber popular y su ayudante Ángel Polo, el tío Ángel Vaquero. Cómo y a quién le surgió la idea, si fue un acto espontáneo o producto de una reflexión personal o colectiva, no puedo afirmarlo. Sí puedo decir que, en el ámbito de aquella Comisión, la iniciativa fue suya y que sin el concurso de ellos tres, nada hubiera sido posible. Y cierto es también que la gente de la Comisión la hizo suya, sin dudas”.* En el mismo artículo se cita que *“el proceso que condujo en 1978 a la reanudación de las representaciones puesto que, ahora sí, todavía quedamos bastantes testigos y protagonistas como para recordarlo. Un proceso que hoy en día podemos calificar ya como de recuperación al haber producido una exitosa secuencia ininterrumpida de representaciones, que ha permitido mantener el ciclo “septenal” genuino e, incluso, mostrarla fuera de nuestra localidad, atendiendo a las invitaciones recibidas, en diferentes momentos, desde Valencia, Valls (Tarragona) y Algemesí”.*

Los testimonios y protagonistas vivos desde 1978 serán los que nos permitirán la recuperación y el mantenimiento de esta fiesta. Igualmente vamos a encontrar hasta hoy en día otros valiosos elementos de transmisión en los documentos y la bibliografía sobre el tema. Con todo se irá dilucidando su práctica en el tiempo y permitiendo la divulgación de las formas más auténticas de la Mojiganga a la hora de ser representada, manteniendo la indumentaria, los cuadros de baile, el protocolo y la música.

Conocimiento, rigor, enseñanza, dirección, práctica y ensayo de los danzantes del pueblo son la garantía de la transmisión intergeneracional necesaria para el adecuado mantenimiento que permite que se venga representando sin interrupción en los últimos años. Además esta correcta transmisión existe por un consenso colectivo en la escenificación manteniendo la misma forma sin variaciones estructurales en los elementos y procesos de representación. Todo esto supone en la actualidad una garantía de continuidad presente y futura.

Destaca además que la única modificación recientemente realizada fuese en 2009 para corregir la discriminación que suponía la exclusiva participación masculina de danzantes, desde ese año se incorporan mujeres danzantes en la representación.

Para garantizar la correcta ejecución de la Mojiganga, en el año anterior a la representación los maestros de danza y sus ayudantes seleccionan a los danzantes entre los jóvenes teniendo en cuenta que es una danza que requiere un gran esfuerzo físico, y a partir de ésta selección se ensayan las distintas composiciones durante los fines de semana y en Navidad, Pascua y verano.

Acciones de salvaguarda

Según se declara en el Anexo de la petición para la declaración de BIC de la Mojiganga de Titaguas en el apartado 7 sobre la salvaguarda se dice: *“es Patrimonio Cultural porque es transmitido y recreado y existe consenso colectivo para escenificarlo y experimentarlo en el presente y para que tenga continuidad en el futuro. Además, en el Patrimonio Cultural Inmaterial puede permanecer viva, a su vez, una experiencia estética en la que intervienen referencias sensoriales: auditivas y visuales.”*

En cada representación se vela por la máxima difusión del evento, para acercarlo al mayor número de visitantes posibles para el disfrute de ver algo único que es representado con la exclusividad de cada siete años y de esta manera mantenerlo vivo”.

Además de las medidas y acciones para su correcta transmisión ya citadas en el apartado anterior, igualmente se enumeran otras acciones de salvaguarda como son la difusión, los intercambios culturales y hermanamientos, la agrupación de documentos históricos y etnográficos, bibliografías, audiovisuales y los conocimientos populares relacionados con la Mojiganga de Titaguas para su consulta y la documentación.

Prueba de las acciones ya realizadas son tanto la sala de exposiciones anteriormente mencionada como los hermanamientos, las acciones divulgativas, los estudios y otras actuaciones diversa. Éstas y otras iniciativas son la garantía de su continuidad en un futuro.

IV. Valoración motivada

1. Encontramos valores históricos en la Mojiganga de la población de Titaguas por sus antecedentes remotos y por la continuidad en su transmisión y mantenimiento, presentando una evolución con pocas modificaciones en la representación de las danzas a lo largo del tiempo. Es una tradición fuertemente arraigada que le une a otras representaciones y danzas tradicionales como los Balls de Valencians o Muixarangas.
2. Se valora el esfuerzo realizado por parte de diferentes actores del pueblo y de personas destacadas del mundo del folklore y la música que la han mantenido hasta la actualidad. Tuvo variaciones en su periodicidad a lo largo de su historia pero desde hace años se ha conseguido representar de manera regular cada cada siete años.
3. Destaca la fusión en una misma celebración de aspectos religiosos, culturales y festivos, en los que se resaltan los valores etnográficos vinculados a oficios y actividades agropecuarias tradicionales de la comarca de los Serranos.
4. De manera especial reconocemos la participación intergeneracional y la integración de la mujer, por lo menos desde 2009.
5. Destacan las composiciones musicales exclusivas para la fiesta con la participación de la rondalla y la Banda La Lira, una de las más antiguas de la Comunidad Valenciana.

6. La danzas tienen una gran participación de público, tanto de habitantes de la población como de visitantes foráneos.

V. Conclusión

El Consell Valencià de Cultura considera que existen valores relevantes y destacables de la Mojiganga de Titaguas para esta población y para la Comunidad Valenciana, informando positivamente a que sea declarada Bien de Interés Cultural Inmaterial por reunir suficientes características singulares y de especial relevancia tanto en su aspecto histórico, cultural, social e identitario.

Este informe se remitirá al protocolo habitual, a la Directora General de Patrimoni Cultural de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, que ha realizado la petición y al Ayuntamiento de Titaguas.

VI. Selección Bibliográfica

- ALCARAZ SANTONJA, Albert (2004) *Un mon de muixaranges*. Algemesí. Ayuntamiento de Algemesí.
- BOFARULL SOLÉ, Joan (2007) *L'origen dels castells. Anàlisi tècnica i històrica*. Valls. Cossetània Edicions, Colecció l'aixecador.
- BOFARULL SOLÉ, J. y MORENO MARTÍN, A. (2018) *Les muixaranges valencianes tradicionals y els "pals de pollastre"*. Revista valenciana d'etnologia, núm. 9, pag. 150-162. Museu Valencià d'Etnologia.
- BROTOS, Xavier (1995) *Castells i Castellers, guia completa del món casteller*. Barcelona. Linx Edicions.
- CATALÀ ROCA, Pere (1981) *Món Casteller*. Barcelona. Rafael Dalmau, 2 vol.
- ESCRIG MARTINEZ, José (1887) *Diccionario Valenciano Castellano*. Valencia. Librería de Pascual Aguilar.
- OLLER, María Teresa (1951) *Danzas y Canciones. Cuadernos de Música Folklórica Valenciana*, número 2. Valencia. Instituto Valenciano de Musicología. Diputación de Valencia.
- SEGUÍ PÉREZ, Salvador, et al. (1979) *Danzas de Titaguas. Cuadernos de música Folklórica Valenciana, segunda época*. Valencia. Instituto de Etnología Valenciana. Diputación Provincial de Valencia.

Informe sobre el Decreto de modificación y adaptación del Plan Integral de residuos de la CV, modificación y adaptación del decreto 81/2013, de 21 de junio del Consell

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple Alaquàs, 25 febrer 2019

ANTECEDENTES

Por correo electrónico del pasado 30 de enero, el Director General de Canvi Climàtic i Qualitat Ambiental de la Generalitat, Sr. Joan Piquer, se dirigió al CVC mediante atento escrito, adjuntando el texto inicial del citado Decreto, al objeto de que por el CVC se emita Informe, recordando que en fecha 25.04.2018, a propuesta de la Consellera de Agricultura, Cambio Climático y Desarrollo Rural, el Consell acordó declarar la urgencia de su tramitación.

De hecho, cabe observar, que la propuesta de Decreto incluye un párrafo específico en su Preámbulo que así lo indica (1). Y hay que recordar que este CVC, en sesión plenaria celebrada en Gandía el 9 de julio de 2018, aprobó por unanimidad la Declaración sobre residuos y residuos alimentarios.

Documentación consultada

- Versión final del Decreto de modificación y adaptación del Plan Integral de residuos de la CV.
- Norma técnica reguladora de la implantación y funcionamiento de los Ecoparques.
- Modelo de la Ordenanza reguladora del uso y funcionamiento del Ecoparque.
- Orden 26/2014 de 30 de octubre, de la Conselleria de Infraestructuras, Territorio y Medio Ambiente.
- Criterios para la implantación de Servicio de recogida de biorresiduos en las entidades locales.
- Ordenanza tipo de gestión.
- Modelo de Pliego Tipo de Cláusulas administrativas de recogida de residuos y limpieza viaria.
- Anexo 1. Reuniones informativas celebradas.
- Anexo 2. Sistema de indicadores del PIR.
- Anexo 3. Estimación de las necesidades de empleo.
- Anexo 4. Programa de divulgación e información ciudadana.
- Anexo 5. Programa de prevención de residuos.
- Anexo 6. Estimación de la carga de población en el marco de la revisión y actualización del Plan Integral de residuos de la Comunidad Valenciana.
- Alegaciones a la versión inicial de la actualización del PIR de la CV de entre (Ayuntamiento de Valencia).
- Informe de alegaciones y sugerencias de la Dirección General de Cambio Climático y Calidad Ambiental.

Objetivo y principales características

“El Plan Integral de Residuos se erige en el instrumento director y coordinador de todas las actuaciones que se realicen en la Comunitat Valenciana en materia de gestión de residuos”. Tras la profusión de Directivas europeas y legislación estatal en la materia, esta actualización resulta imprescindible. Esta estrategia se enmarca en los principios establecidos en el Sexto Programa de Acción de la Comunidad Europea en Materia de Medio Ambiente. Ello resolverá también situaciones derivadas de la redacción del art. 17 del PIR-CV2013 que han provocado sentencias del TSJCV.

La presente modificación del Plan, se basa en una transición hacia un nuevo modelo de gestión de residuos, y pretende servir para una nueva planificación autonómica de residuos completamente basada en los principios de la Economía Circular.

La Ley exige un documento de ordenación normativo y vinculante, en el que se establezcan las disposiciones de carácter general y de naturaleza reglamentaria que han de regir las actuaciones públicas o privadas en materia de residuos.

Conforme al artículo 16.5 de la LOTUP, que la nueva redacción aprobada conserva con una modificación parcial de su apartado f), «Los planes de acción territorial son instrumentos de ordenación territorial que desarrollan, en ámbitos territoriales concretos o en ámbitos sectoriales específicos, los objetivos, principios y criterios de la Estrategia Territorial de la Comunitat Valenciana. Su ámbito puede comprender, en todo o en parte, varios términos municipales. Los planes de acción territorial serán de carácter sectorial o integrado, en función de que sus objetivos y estrategias estén vinculados a uno o varios sectores de la acción pública.». Por lo que este Plan tiene así mismo carácter de de PAT.

El procedimiento ha incluido diez items o pasos relevantes, desde la Consulta pública previa hasta la Revisión e incorporación de alegaciones a la versión definitiva (2).

Con su aprobación definitiva, quedará derogado el Decreto 317/1997, de 24 de diciembre, del Consell, por el que se aprobó el Plan Integral de Residuos de la Comunitat Valenciana, y su modificación aprobada por el Decreto 32/1999, de 2 de marzo, del Consell. Quedarán derogados, asimismo, los artículos del Decreto 81/2013 del Consell, de 21 de junio, por el que se aprobó el Plan Integral de Residuos de la Comunitat Valenciana en todo lo que se opongan o contradigan al presente.

Análisis del Articulado

El proyecto consta de 35 artículos agrupados en tres Capítulos, tres Disposiciones Adicionales, seis Disposiciones Transitorias, una Disposición Final única y dos Anexos vinculantes, acerca de los cuales tratan específicamente las siguientes consideraciones:

Cap. I. DISPOSICIONES GENERALES.

Art. 1. Objeto y ámbito. “... establecer las disposiciones de carácter general y vinculantes necesarias para la ordenación material y territorial de las actividades de gestión de residuos en la Comunitat Valenciana”. Conviene revisar el sentido del segundo epígrafe cuando califica al documento de ordenación de “no vinculante”. Induce a error.

Art. 4. Vigencia. Hasta 31 de diciembre de 2022. Los dos últimos párrafos hacen mención los Planes Zonales. Tal vez debieran figurar en el art. anterior.

Art. 5. Ámbito material. Incluye la definición de residuo: “Cualquier sustancia u objeto que su poseedor deseche o tenga la intención o la obligación de desechar” y la clasificación de residuos según origen, y las exclusiones. Convendría aclarar si la redacción del apartado b) de exclusiones.

“Suelos no contaminados” implica necesariamente la utilización en el mismo “tajo” de la excavación. Y si debieran figurar en esta clasificación los residuos peligrosos.

Art. 6. Principios básicos. Describe una serie de principios y acciones básicas. Haremos algunas observaciones: *Principio de responsabilidad compartida.* Debiera incluir Estado, otras CCAA y Diputaciones provinciales. *Principio de prevención.* Cabe decir “preferir y utilizar”. *Fomento del desarrollo sostenible.* Cabe decir “medidas e incentivos”. Y tal vez pudiera añadirse una llamada a la *Economía Circular* e insistir en la importancia de la prevención de residuos. De interés el *Principio de responsabilidad ampliada del productor*, que acaso debiera figurar entre los primeros, recordando que su aplicación será acorde al orden jurídico estatal.

Art. 7. Jerarquía en la gestión. Incluye la definición de *Prevención*, que resumimos como “medidas adoptadas antes de que una sustancia, material o producto se haya convertido en residuo, para reducir su cantidad, su impacto medioambiental y en la salud, y su contenido nocivo”, *reciclado*, otro tipo de valoración –como la *energética*- y *eliminación*. Se añade un párrafo –el último del epígrafe 7.1. relativo a costes, de confusa redacción. Se recomienda modificar la argumentación del epígrafe 7.2, que quedaría de la siguiente manera: “Sólo en casos de catástrofe o fuerza mayor, determinados flujos de residuos podrán ser apartados de la jerarquía de residuos establecida”.

Art. 9. Pliegos de Condiciones. En el antepenúltimo párrafo se establece una relación de criterios de valoración, que califica de objetivos. Sin embargo carece de indicadores o estándares que sustancien la citada objetividad.

Cap. II. DISPOSICIONES RELATIVAS A RESIDUOS DOMÉSTICOS ASIMILABLES.

Art. 12. Determinaciones urbanísticas. A tal efecto cita la *Disposición Adicional Tercera de la Ley 6/2014, de 25 de julio, de la Generalitat, de Prevención, Calidad y Control Ambiental de Actividades en la Comunitat Valenciana*. Y es precisamente en el punto 1. en el que se hace mención a la excepcionalidad por la que se considera implícita la compatibilidad de uso en suelo no urbanizable, que pudiera suscitar alguna duda y conviene asegurarse de su legalidad. Las mismas dudas suscita el penúltimo párrafo. Y debe revisarse el último de ellos, que repite frases en distinto orden.

Art. 13. Zonas de influencia. Se establecen 500 metros sin mayor justificación aparente.

Art. 14. Planes locales de residuos doméstico y asimilables. Por el contenido de este artículo sería conveniente conocer la opinión de técnicos municipales. Introduce la figura del “educador ambiental”, muy interesante de concepto, aunque convendría indagar si afecta a competencias de plantilla propias de los Ayuntamientos. (De hecho, se establece en esta mismo artículo la siguiente cautela: “No obstante lo anterior, las entidades locales de la Comunitat Valenciana, podrán conveniar con los Consorcios de residuos y entes supramunicipales de gestión, una gestión colaborativa de estos nuevos medios de educación ambiental”).

Art. 15. Consell de participació ciutadana (sic). Establece la obligatoriedad de constituirlos antes de 2020 para todos los Consorcios y entes supramunicipales competentes en valorización y eliminación de residuos domésticos y asimilables. Naturalmente, entendemos que en relación con la Disposición Adicional única prevista en el Decreto de Aprobación, de No incremento del gasto público. (3)

Art. 17. Instalaciones de valorización. Concepto de “residuo cero”. Incluye la progresión exigible en disminución de rechazos, y las medidas estratégicas de no desarrollo de incineración ni valorización energética. El punto 17.3 hace mención a la “configuración en circuito cerrado” cuya definición no incluye (y desconocemos). En la antepenúltima línea del punto 17.9 deberá suprimirse “de los” después de “residuales”. El punto 17.11 tal vez debiera indicar con precisión si se refiere a residuos domésticos y asimilables en toda su extensión. Con carácter general, cabe aclarar mejor las similitudes y diferencias entre valorización energética e incineradoras en cuanto a estrategia de prevención.

Art. 18. Comisión de coordinación de consorcios. Composición, funciones, periodicidad, etc. El punto 18.7 incluye una relación de grupos de trabajo demasiado específica, que puede cambiar en cualquier momento y, tal vez, no conviene incluir en el articulado.

Art. 20. Ecoparques. Nuevos criterios de ubicación, ecoparques móviles, “área de aportación”. En el apartado a) del punto 20.1. se fija un radio de 5 km (se “trazará” dice literalmente) sin indicar con precisión cuál es su origen, ni justificar la oportunidad del parámetro elegido. En el punto 20.3. se indicará que se trata de 300 metros cuadrados (m2) cuando se fija la superficie máxima de un “Área de aportación”.

Art. 21. Biorresiduos. Incluye su definición como “el residuo biodegradable de jardines y parques, residuos alimentarios y de cocina procedentes de hogares, oficinas, restaurantes, servicios de restauración colectiva y establecimientos de consumo al por menor, y residuos comparables procedentes de plantas de transformación de alimentos”. Y establece como prioritarios la prevención y el compostaje doméstico. Se fijan objetivos y se hace una llamada a la reducción progresiva del uso del material bioestabilizado en la agricultura, y es de suponer que contará con la correspondiente medida transversal. Contiene una interesante reflexión en relación con el envejecimiento de la población.

Art. 22. Objetivos y tipologías de reciclado. Se establecen unos y otras: domésticos, envases ligeros, RAEEs (aparatos eléctricos y electrónicos), NFU (neumáticos fuera de uso), pilas y baterías, lodos y residuos agrícolas. En estos últimos se hace mención - tal vez extemporánea- a una guía de buenas prácticas, de ayuda al agricultor, que elaborará la Generalitat Valenciana.

Art. 23. Restauración de lugares degradados. Su redacción debiera trascender el “sellado” y proponer la restauración del paisaje.

Art. 24. Responsabilidad ampliada del productor. Se ocupa de residuos del textil, pañales e higiene íntima, sector alimentario, y de las prohibiciones previstas en 1) venta de utensilios plásticos de un solo uso; 2) Micro y nanoplásticos, maquinillas de afeitar y encendedores de un solo uso; 3) Cápsulas de café, pajitas y bastoncillos; y 4) Otros productos de un solo uso. También del posible “etiquetado ambiental”, lo que parece muy oportuno. Y finalmente de aspectos específicos como: incentivos en el uso de material reciclado, valoración separativa adicional del vidrio, eventos festivos, recogida comercial selectiva de papel y cartón, recogida selectiva en centros de gestión pública o público-privada, recogida selectiva en establecimientos privados y consideraciones específicas respecto a envases. En su caso con indicación de plazos. Cuando al sector alimentario se refiere, resulta tímida en exceso la invitación a la “posibilidad” de que se incluyan de manera preceptiva las obligaciones correspondientes en licencias y autorizaciones.

Cap. III. DISPOSICIONES RELATIVAS A RESIDUOS INDUSTRIALES.

Art. 26. Centros de transferencia en polígonos industriales. Lo que implica previsiones en el planeamiento urbanístico de los polígonos industriales. El artículo incluye un incentivo fiscal: “En caso de que una o varias de las empresas ubicadas en el polígono opten por la gestión privada de los residuos, no se le repercutirá ninguna cuantía en concepto de tasa o precio público por la prestación de estos servicios” que valoramos positivamente.

Cap. IV. DISPOSICIONES RELATIVAS A RESIDUOS ESPECÍFICOS.

Art. 29. Residuos de construcción y demolición (RCD). Objetivos y residuos peligrosos. Introduce el concepto de “demolición selectiva” y una llamada a la Consellería competente para el fomento de los áridos reciclados. Se menciona una fianza o garantía financiera para el otorgamiento de licencia, de competencia municipal.

Art. 32. Residuos sanitarios. Prescripciones técnicas, objetivos de tratamiento y frecuencias de retirada. Se anuncia un nuevo Reglamento regulador de residuos sanitarios, sin indicador de fecha.

Valoración general

Con carácter general este CVC valora positivamente la modificación y actualización proyectada, por lo que tiene de ajuste a la fundamentación científica y medioambiental en esta materia y, en concordancia, porque se compadece y complementa con la doctrina y reglamentación europea. Consideramos de extrema importancia la estrategia de prevención de residuos, la práctica de separación en origen y la responsabilidad ampliada del productor. También aplaudimos las iniciativas de información, divulgación y formación, así como la implementación de incentivos y ayudas, la apuesta por la economía circular, la colaboración público-privada y potenciar la figura del educador medioambiental.

Observamos la recurrencia a acciones de futuro –reglamentos diversos, nuevas figuras y algunas herramientas administrativas- que no quedan garantizadas y convendría asegurar. O en otro caso, excluir o simplemente mantener como sugerencias posibles no preceptivas.

Reconocemos el esfuerzo, el rigor y la complejidad del proceso de elaboración, con especial mención a la amplia participación en el mismo de los sectores productivos implicados, de la administración local, de los consorcios y entes supramunicipales, de asociaciones civiles, organizaciones no gubernamentales y ciudadanía. Sin perjuicio de que el plazo transcurrido desde la declaración de urgencia para su tramitación, se haya alargado en exceso.

Recomendaciones

Deben tomarse como recomendaciones, las consideraciones específicas que anteceden en el análisis del articulado. Y las aclaraciones pertinentes, en su caso, que de ellas se deducen.

Conclusiones

El Consell Valencià de Cultura, a propuesta de su Comisión de las Ciencias, tras un conocimiento exhaustivo de la información facilitada, la asistencia para su elaboración de los propios responsables de la Dirección General de Cambio Climático y expertos de la Entidad Metropolitana para el Tratamiento de Residuos de Valencia, así como consulta pormenorizada a otros expertos en la materia, **Informa Favorablemente el Decreto de modificación y adaptación del Plan Integral de residuos de la CV, 81/2013, de 21 de junio, del Consell**, encareciendo la atención a las recomendaciones efectuadas en el apartado correspondiente de este Informe.

Este Informe se hará llegar a los interesados de acuerdo con el protocolo habitual, y a los propios comparecientes.

Llamadas

1. Igualmente, se ha sometido a informe del Consell Valencià de Cultura y a consulta con agentes clave, así como a dictamen preceptivo del Consell Jurídic Consultiu de la Comunitat Valenciana, conforme al artículo 10.4 de la Ley 10/1994, de 19 de diciembre, de la Generalitat, de creación de este órgano consultivo.
 2. En el procedimiento para la aprobación de la presente modificación y adaptación del PIRCV se han efectuado los siguientes trámites esenciales:
 1. Consulta pública previa.
 2. Elaboración de la versión preliminar del Plan Integral de Residuos de la Comunitat Valenciana.
 3. Acuerdo del Pleno de Consell de declaración de urgencia en la tramitación.
 4. Acuerdo de inicio del procedimiento de tramitación.
 5. Consulta previa a las administraciones públicas y al público interesado y redacción del documento de referencia.
 6. Informe ambiental y territorial Estratégico.
 7. Mesas de trabajo en el seno del Consejo Asesor y de Participación del Medio Ambiente (CAPMA), a través de un grupo de trabajo específico durante dos meses, donde entre otros, se encontraban de forma voluntaria la asociación de empresarios de la Comunitat Valenciana CEV, la Federación Valenciana de Municipios y Provincias y diversos integrantes del CAPMA.
 8. Información pública por el plazo de 45 días hábiles.
 9. Trámite de audiencia y alegaciones.
 10. Revisión e incorporación de alegaciones a la versión definitiva del plan.
- Asimismo, de conformidad con el Decreto 202/1997, de 1 de julio, del Consell, por el que se regula la tramitación,

aprobación y modificación del Plan Integral de Residuos de la Comunitat Valenciana, modificado por el Decreto 32/1999, de 2 de marzo, el plan se ha sometido a consulta, para la emisión de informe, a la Federación Valenciana de Municipios y Provincias, al Consejo Asesor y de Participación del Medio Ambiente y al Comité Econòmic i Social.

3. DISPOSICIÓN ADICIONAL Única. No incremento del gasto público.

La implementación y posterior desarrollo de este decreto no implicará aumento del gasto público para la Generalitat Valenciana más allá de las obligaciones que se establezcan en los correspondientes presupuestos anuales de la Generalitat, y, en todo caso, deberá ser atendido con los medios personales y materiales de la Conselleria competente en materia de medio ambiente.

Informe sobre la contaminación atmosférica en la ciudad de Valencia (anexo incluido)

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

ANTECEDENTES

El CVC ha mantenido una permanente preocupación acerca del medio ambiente y su calidad, así como la incidencia de las grandes ciudades en ella y, fundamentalmente en los ciudadanos y su salud. De ello dan cuenta diversos Informes y declaraciones aprobadas con anterioridad.

En paralelo, muy recientemente, hemos informado el Plan Integral de Residuos de la CV, en cuya redacción y aprobación definitivas han sido tenidas en cuenta consideraciones propias.

La contaminación atmosférica no es un problema nuevo. En la antigüedad, Roma que fue la ciudad más grande de Occidente utilizaba aceite y carbón vegetal para calentarse, cocinar e iluminar sus calles. El propio Séneca cuenta que, por motivos de salud, dejó atrás la ciudad y fue a vivir al campo.

La Comisión de las Ciencias ha contado para la elaboración de este Informe con las comparencias de la Concejala Delegada de Medio Ambiente, María Pilar Soriano, y el científico José María Baldasano, catedrático de Medio Ambiente UPC y Premio Jaume I en las sesiones de trabajo que se desarrollaron inicialmente, y más recientemente con la de la ex-consellera Gloria Marcos.

MARCO LEGISLATIVO

Se han estudiado y tenido en cuenta los siguientes documentos normativos:

Directivas de la UE.

- Directiva 2004/107/CE de 15 de diciembre.
- Directiva 2008/50/CE de 21 de mayo.
- Directiva (UE) 2015/1480 de 28 de agosto (que modifica las dos anteriores)

Gobierno de España:

- Ley 7/1985 de 2 de abril, de Bases de Régimen Local. (art. 25 y 26.2 competencias municipales para municipios de más de 50.000 hb.)

- Ley 14/86 de 25 de abril, General de Sanidad. (art. 42 establece que los ayuntamientos tendrán el control de la contaminación atmosférica)
- Ley 34/2007, de 15 de noviembre (art. 5, 8.4 y 16.4, sobre competencias, poblaciones de más de 100.000 hb. y posibilidad de elaborar planes y programas municipales)
- Real Decreto 102/2011 de 28 de enero.
- Real Decreto 39/2017 de 22 de enero (que modifica el anterior)

Generalitat Valenciana:

- Decreto 161/2003 de 5 de septiembre, que fija la Red de Vigilancia y la responsabilidad de la Dirección General autonómica correspondiente.
(El Pleno del Consell de 30 de mayo de 2013 aprueba planes para la mejora del aire de la aglomeración ES 1016 L'Horta -Valencia y entorno metropolitano- enfocados a la reducción del tráfico rodado).
- Ley 8/2010 de 23 de junio, Régimen Local de la CV. (art. 33 y 34.d competencias municipales para municipios de más de 50.000 hb.)

Ayuntamiento de Valencia:

El Ayuntamiento, excluido en el Decreto 161/2003, firmó un Convenio con la Generalitat en 2012, pendiente de actualización y con los siguientes objetivos:

- Intercambio de información
- Coordinación para el emplazamiento de estaciones
- Colaboración en Planes de calidad del aire

PRINCIPALES PROBLEMAS DE CONTAMINACIÓN ATMOSFÉRICA URBANA.

Entre los principales problemas de contaminación atmosférica en la ciudad debemos considerar los siguientes:

Nieblas contaminantes (smog). Es una de las manifestaciones típicas de la contaminación urbana en la que podemos observar la relación entre condiciones atmosféricas y contaminación del aire. Los expertos distinguen entre el sulfuroso o "clásico" y el fotoquímico. El primero tiene origen en la elevada concentración de partículas en suspensión de SO₂ en una atmósfera de humedad alta, ausencia de viento. Es la popular "boina gris terroso" que produce alteraciones respiratorias en las personas y agrava los procesos asmáticos. El segundo se da por la presencia de oxidantes fotoquímicos como el ozono (O₃) que emanan de reacciones de óxidos de nitrógeno, hidrocarburos y oxígeno, con la energía de la radiación solar ultravioleta. Éste es especialmente perjudicial para la vegetación y determinados materiales naturales y sintéticos y suele producir irritación ocular en la población. Ambos se dan en situaciones anticiclónicas que dificultan la dispersión de contaminantes.

Isla de calor. Como efecto de la concentración edilicia, las calefacciones y la circulación de vehículos, en las zonas más densas de la ciudad la temperatura se eleva entre 2 y 3 grados. La habitual concentración de estorninos en determinadas zonas urbanas, tan molesta para los ciudadanos, es una de sus consecuencias más llamativas.

Inversión térmica. En situaciones normales, la temperatura de la troposfera – la capa más cercana a la superficie de la tierra – disminuye con la altura. Sin embargo en determinadas situaciones anómalas se produce un incremento de su temperatura que genera una capa de aire caliente que complica la dispersión de las partículas contaminantes.

ACTUACIONES DEL AYUNTAMIENTO DE VALENCIA.

El Ayuntamiento de Valencia se rige, fundamentalmente, por dos documentos normativos

- Plan de movilidad urbana sostenible (PMUS). Aprobado en 2013.

- Protocolo de medidas a adoptar durante episodios de alta contaminación por dióxido de nitrógeno o PM₁₀ en el Ayuntamiento de Valencia. Aprobado en Pleno 30 de junio de 2017. (Se actuó por vez primera en noviembre de 2017 con motivo de quema de paja de arroz en la Albufera coincidiendo con anticiclón)

Resumen del protocolo

Niveles de actuación:

- NO₂. Preaviso, Aviso y Alerta (niveles superiores a 180, 200 ó 400 microgr/m³, de NO₂ en dos o tres horas de al menos dos estaciones)
- PM₁₀. Preaviso y aviso (niveles superiores a 50 ó 80 microgr./m³ de PM₁₀ a la media diaria) *PM₁₀= 10 microm de diámetro de partículas de ozono (O₃).

Definición de episodios de contaminación.

Órgano de gestión.

Anexos:

- Medidas informativas (notas de prensa, mensajes en todo tipo de redes y webs ciudadanas, etc)
- Recomendaciones (transporte público, consumo energético, conducción, quema de rastrojos, ejercicio al aire libre, etc.)
- Excepciones a la prohibición de aparcar en zona azul y naranja.

Red de vigilancia

Está formada en la actualidad por seis estaciones, tal y como se indica en el siguiente mapa:

* Hay que hacer constar que, según normativa, bastaría con cuatro estaciones.

Todas ellas están dotadas de monitores de medida en continuo de:

- Dióxido de azufre (SO₂)
- Monóxido de carbono (CO)
- Óxidos de nitrógeno (NO, NO₂, NO_x)
- Ozono (O₃)
- Benceno (C₆H₆)

Autoevaluación de la calidad del aire

La vigilancia y control viene haciéndose de manera continua desde 1975.

En Valencia la fuente contaminante principal es el tráfico rodado.

Se cumplen valores límite, con la única excepción –en algunos casos- del valor 40 microgr./m³ de NO₂ en la Pista de Silla.

Por ejemplo, en 2017, todas las estaciones dieron datos inferiores.

CONSIDERACIONES

De la exposición de la Concejala Soriano y la lección magistral del profesor Baldasano (de la que se extraerán sus principales conclusiones) no se dedujeron datos de especial preocupación sobre la calidad del aire en la Ciudad de Valencia. Más crítica resultó la ex consellera Marcos, quién haciendo suyas argumentaciones bien fundamentadas de Ecologistas en Acción y otras entidades no gubernamentales como València per l'Aire consideran necesarias actuaciones más contundentes, incluidas las restricciones de tráfico, y otras particularmente relacionadas con entornos escolares.

Hay que recordar también que el periódico Levante publicaba en marzo de 2018 que un 44% de los valencianos muestra preocupación por la calidad del aire en la ciudad.

En los temas medioambientales la primera propuesta de actuación debe ser siempre la información y la educación ambientales. Sólo desde un conocimiento riguroso, la ciudadanía podrá valorar adecuadamente la calidad ambiental de sus ciudades y entender y aceptar las medidas que pudieran adoptarse en los casos de contaminación importante o grave.

Las posibles soluciones pueden tener como objetivo la propia fuente de contaminación, el medio o incluso el receptor. Es obvio que lo más estratégico y oportuno es actuar en el emisor.

CONCLUSIONES

Aunque los niveles de contaminación ambiental de la ciudad de Valencia no sean los de otras grandes ciudades españolas, principalmente Madrid y Barcelona, animamos a las autoridades autonómicas y locales a intensificar las campañas de sensibilización ciudadana y a implantar, con la debida antelación, medidas preventivas.

La instalación de nuevas estaciones de medición y la utilización de unidades móviles pueden resultar eficaces en un control riguroso.

Es urgente la actualización del Convenio entre Generalitat y Ayuntamiento de Valencia, por lo que instamos a su estudio y aprobación en esta nueva legislatura.

Cabe cuidar especialmente la calidad medioambiental en los entornos más delicados y vulnerables, como son los escolares y hospitalarios.

ANEXO al INFORME sobre CONTAMINACIÓN ATMOSFÉRICA en la Ciudad de Valencia

Comparecencia

Como el propio Informe indica, la Comisión de las Ciencias contó con la asistencia del prestigioso catedrático de Ingeniería Ambiental de la Universitat Politècnica de Catalunya, Doctor José María Baldasano, Premio Jaume I, quién compareció en la sesión ordinaria de la Comisión de fecha 4 de julio de 2018, exponiendo con precisión y claridad, profusamente ilustrado, su "Análisis de la calidad del aire en la Ciudad de Valencia.

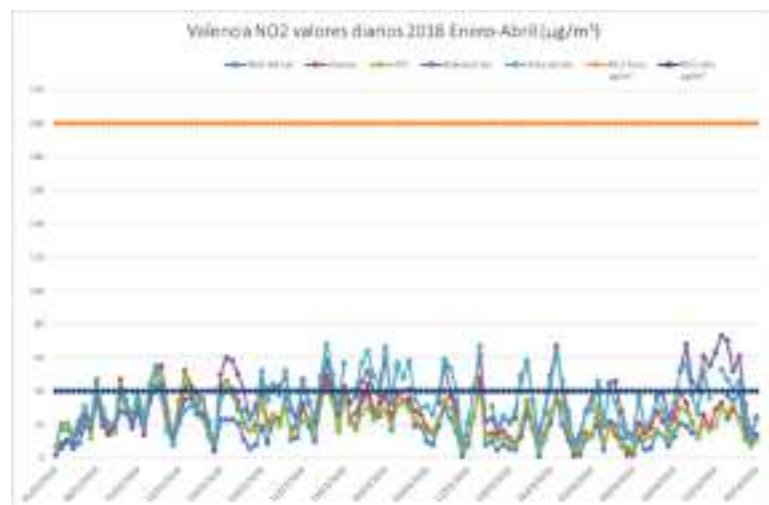
Tras mostrar cartografía histórica de interés –seleccionamos como ejemplo la de la Huerta Valenciana de Francisco Antonio Cassau de 1595- y ortofotos recientes de Valencia y su entorno metropolitano, algunas definiciones, ratios generales y estándares, el profesor Baldasano manejó comparativamente con Barcelona y Madrid, los indicadores valencianos.

Fco. A. Cassau. 1595

Algunos datos y definiciones facilitadas

- Gráficas de valores diarios de NO₂ entre enero y abril de 2018. En ellos puede observarse la existencia de puntas mensuales inferiores a 70 microgramos/metro cúbico.
- Gráficas específicas de NO₂ entre julio y noviembre de 2017 y enero y junio de 2018, en la estación de Viveros. No se aprecian puntos críticos.
- Gráficas de valores de PM₁₀ entre enero y abril de 2018. Con puntas superiores a 70 microgramos/m³ en la estación de la Pista de Silla.
- Gráficas específicas de PM₁₀ entre julio y noviembre de 2017 y enero y junio de 2018, en la estación de Molí del Sol. No se aprecian puntos críticos.
- Gráficas de valores de O₃ entre enero y abril de 2018. Sin puntas dignas de mención. Por el contrario los valores de ozono están muy por debajo de los niveles de información y alerta.
- Gráficas específicas de O₃ entre julio y noviembre de 2017 y enero y junio de 2018, en la estación de Molí del Sol. No se aprecian puntos críticos.

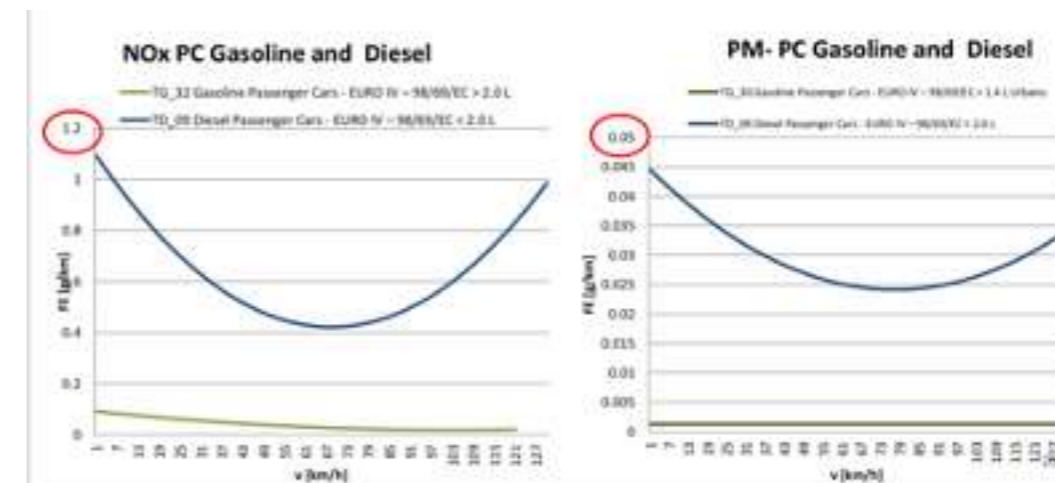
- Mapas comparativos de indicadores de NO2, PM10 y O3 entre Valencia y el resto de España.
- Información sobre las Campañas dosimétricas realizadas desde 2002.
- Tipología de etiquetas medioambientales para vehículos: O (azul), ECO (azul y verde), C (verde) y B (amarilla).
- Cifras de cada tipo de etiqueta por Comunidades Autónomas. De ellas se deducen los siguientes porcentajes:

	O	ECO	B	C
Com. Valenc.	0,11	0,66	68,00	31,30
Com. Madrid	0,24	1,25	65,50	33,10
La Rioja	0,82	0,79	74,10	24,90

La Comunidad de Madrid tiene el parque más numerosa y La Rioja el menor. Obsérvese que los valores son muy similares y la CV se sitúa en medio de ambas.

- Conceptos relacionados con las medidas preventivas sobre el tráfico. Limitaciones de velocidad, restricciones temporales de estacionamiento en la calle y matrículas alternas.
- Gráficas de emisiones según tipo de combustible (gasolina o diesel) y velocidad.

- Justificación de la limitación de 80 km/h.
- Definición de episodio medioambiental: Es una situación en la que la concentración de algún contaminante es más elevada, porque las condiciones de dispersión y ventilación son nulas o muy bajas, o por intrusión de polvo de origen africano. Aviso preventivo y episodio de contaminación.
- Protocolos del Ayuntamiento del Ayuntamiento de Valencia y Madrid y criterios de Declaración y Previsión de episodio de Catalunya.
- Información a la población (ejemplos de Madrid y Barcelona). Preguntas y dudas frecuentes.
- El concepto de Zona de Baja Emisión. Veto, condiciones y evolución.

Conclusiones genéricas

- Con los datos de emisiones obtenidos en la Ciudad de Valencia, cabe calificar el nivel de contaminación entre **moderado y deficiente**. Con algunas puntas ocasionales buenas o malas. Nunca muy malo.
- El Protocolo del Ayuntamiento de Valencia para la Declaración de Episodios es el correcto en lo que respecta a NO2, aunque poco exigente en definición y valores máximos en PM10.

Actuaciones o medidas en relación con la movilidad urbana

- Peatonalización parcial de determinadas áreas urbanas.
- Incentivación de la utilización de motores de gas GNC como medida transitoria.
- Modernización o mejora del parque de taxis y furgonetas de reparto.
- Potenciación limitada del transporte público.
- Electrificación limitada del parque vehicular.

Hacia una estrategia marco de protección del territorio. Declaración de Lliria

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple Lliria, 26 novembre 2019

Estado del arte

El CVC se ha manifestado a menudo acerca de relevantes cuestiones medioambientales, tanto en el campo como en la ciudad, a nivel general como específicamente en el ámbito de nuestra Comunidad. El seguimiento del más que preocupante asunto de la prevención y extinción de incendios en nuestros bosques y su relación con la desertificación de nuestro territorio ha sido una constante. La necesidad de un posicionamiento institucional en la lucha contra el cambio climático –cuya cumbre mundial se celebrará en diciembre en Madrid, bajo presidencia chilena, el próximo mes de diciembre- ha sido también motivo de diversos pronunciamientos del CVC.

España, por sus características de “zona semiárida de transición”, presenta una gran calidad y pluralidad paisajística, así como una biodiversidad, reconocida como la tercera en importancia a nivel mundial, que se encuentran gravemente amenazadas en la actualidad, como consecuencia aumentada por la actividad humana, en una época que convenimos en denominar “antropoceno”, que representa una muy larga utilización histórica del territorio.

Los riesgos de desertificación aumentan en nuestro país a un ritmo mayor que en otros del área mediterránea, ya que los vientos atlánticos -portadores de lluvias- llegan muy debilitados a nuestras costas, además de otros factores específicos de nuestras propias condiciones climáticas y los niveles reales e insuficientes de adaptación y mitigación de los efectos del cambio climático adoptados por nuestra sociedad y las instituciones que la lideran.

El abandono de la agricultura tradicional de secano y de las estructuras de conservación de suelo y agua en las últimas décadas, principalmente en zonas de interior, conlleva una pérdida relevante de suelo fértil. Esta degradación, acelerada y agravada por episodios periódicos de “gota fría” motivada por las siglas DANA, “depresión aislada en niveles altos”, resulta una amenaza específica para esa pérdida de fertilidad, como ha venido a demostrar el arrastre de suelos desestructurados e infértiles, de casi imposible regeneración natural, que hemos podido observar recientemente por sus efectos en el sur de la CV.

Sin embargo, conviene recordar que precisamente un suelo rico y fértil es capaz de fijar un cuarto de las emisiones perjudiciales de CO2 de los gases de efecto invernadero.

Esta relación abusiva que la humanidad practica en la actualidad con la tierra, con la naturaleza en su conjunto –la que provoca la denominación antropocéntrica antes citada- está íntimamente ligada a un modelo de vida, y a un modelo productivo, fundamentalmente industrial, de indiscutibles y perniciosas consecuencias aceleradoras del cambio climático.

Cabe ser optimista ante las oportunidades de modificación del modelo energético vigente, basado en combustibles fósiles limitados por inmensos que parezcan, y su sustitución por energías renovables, inagotables y limpias.

Directivas y protocolos de alcance internacional, como los diecisiete Objetivos del milenio para un desarrollo sostenible (ODS por sus siglas) y sus 169 metas de carácter integrado en lo económico, social y ambiental (recuérdese la definición de desarrollo sostenible de la Dra. Joe Bruntland), explicitados en la Agenda 2030, el 8º Programa de Acción Comunitario en materia de Medio Ambiente, o el también europeo Green Deal UE, recientemente anunciado por Ursula von der Leyen, resultan documentos marco de obligada consideración.

La compleja, aunque evidente, relación entre el cambio climático y la consecuente desertificación del territorio y el abandono del medio rural, conocido como rural flight o despoblación rural, es corolario del que se ocupa simultáneamente este CVC. (Se estiman en más de cien millones de desplazamientos involuntarios que se producirán a causa del cambio climático, particularmente los derivados del aumento del nivel del mar, antes del año 2050). También deseamos recordar el reciente Seminario sobre Despoblación, celebrado en el CVC, y la participación entre otros ponentes, del profesor Artur Aguilar.

Objetivos estratégicos

Cabe hacer algunas consideraciones preliminares que cursan, sin agotarlos, como objetivos estratégicos prioritarios: i) es factible una transición energética para la reducción del consumo, un consumo responsable, y la “descarbonización” de los procesos productivos y vitales; ii) debe potenciarse una gestión eficiente de los residuos, favoreciendo su reducción en origen y su posterior reutilización; iii) urge una protección efectiva del medio natural y, fundamentalmente, del litoral marítimo, de los ríos, acuíferos y humedales; iv) deben implantarse modelos de producción agrícola sostenibles, con menor consumo de suelo, agua y fertilizantes; y v) deben procurarse una planificación y diseño urbanos, para la adaptación de nuestras ciudades y núcleos rurales medianos a soluciones energéticas más aceptables medioambientalmente y más eficientes.

Acciones

Y podemos citar algunas acciones parciales, aunque transversales, cuyo liderazgo y puesta en práctica corresponde a la ciudadanía a propuesta de las instituciones que la gobiernan:

- Prevención y mitigación de incendios forestales y, en su caso, restitución y restauración de las zonas afectadas mediante las especies arbóreas y arbustivas apropiadas (fundamentalmente autóctonas).
- Diseño de un plan de intervención y autoprotección del monte mediterráneo que lo haga resiliente a los incendios.
- Decidida reducción de las emisiones de gases de efecto invernadero (principalmente dióxido de carbono) mediante control de las fuentes y medidas de mitigación.
- Potenciación de los sumideros naturales (océanos y bosques) de estas emisiones nocivas, teniendo en cuenta su posible agotamiento por acidificación, y racionalización e implementación de los sumideros artificiales (tecnológicos e incluso químicos).
- Prevención y adaptación del territorio ante fenómenos atmosféricos, más concretamente ante lluvias torrenciales e inundaciones.
- Recarga de acuíferos y gestión eficiente, incluidas medidas derivadas de los avances tecnológicos en el uso y la reutilización de los recursos hídricos.

Conclusión

En consecuencia, el Consell Valencià de Cultura, en su función estatutaria asesora en materia cultural y científica de la Generalitat Valenciana, aboga por la inmediata reflexión, y posterior puesta en marcha, de un Plan Estratégico de Protección del Territorio, para el conjunto del territorio de la Comunidad, que favorezca la autorregulación del suelo, la conservación y restauración del paisaje, la defensa de las especies autóctonas de fauna y flora y el mantenimiento de su población natural, sin perjuicio de que contenga recomendaciones específicas para las distintas geografías que la componen.

Un Plan capaz de producir, en la práctica, transformaciones cualitativas en los espacios agrícolas abandonados y de implantar sistemas naturales que potencien la estabilidad sostenible del territorio y los imprescindibles servicios ecosistémicos que presta a la población.

Un Plan estratégico que se configure como marco de intervención territorial, con carácter de protección patrimonial, que controle y mitigue los procesos de degradación de suelos y, más concretamente, reduzca sustancialmente -hasta invertirlo- el peligroso proceso de desertificación en la Comunidad Valenciana.

* Este documento parte de la inapreciable comparecencia del 16.10.2019 del científico valenciano José Luis Rubio Delgado, Ex Director del Centro de Investigaciones sobre Desertificación (CIDE), Premio Jaume I de Protección al Medio Ambiente.

Este documento se enviará siguiendo el protocolo establecido, incluida la Consellería d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupament Rural, a las universidades públicas y privadas valencianas y a la Delegación en Valencia del CSIC, así como a los comparecientes citados. También a la organización de la cumbre del Cambio Climático que se celebrará próximamente en Madrid.

Informe sobre la situación actual y perspectivas del periodismo valenciano en la era digital

Autor: Css. Jurídica
Aprovació: Ple, 30 d'abril 2019

El periodismo es un pilar fundamental de la sociedad democrática porque tiene como misión principal la de informar de manera veraz a los ciudadanos. Asimismo, el periodismo es imprescindible para la consolidación de una sociedad culta.

Pero el periodismo en general y la prensa escrita (impresa y digital) en particular, está atravesando un momento difícil. La crisis económica que hemos sufrido recientemente y la aparición de otros medios de comunicación surgidos al amparo de las nuevas tecnologías, parecen haber sumido al periodismo en una crisis grave y duradera justo cuando la prensa tradicional impresa se halla transitando hacia el formato digital.

Resulta paradójico hablar de crisis del periodismo cuando hay una sobreabundancia informativa gracias a las redes sociales y las plataformas digitales, pero la realidad es que esta abundancia de fuentes informativas, al no contar en su mayor parte con controles de verificación, puede convertirse en una amenaza para la democracia y para la sociedad por culpa de la desinformación que genera de manera involuntaria o intencionada.

En este contexto, el Consell Valencià de Cultura (CVC) ha decidido, por iniciativa de su Comisión Jurídica y Reglamentaria, redactar un informe sobre la situación actual y las perspectivas del periodismo en la Comunidad Valenciana, especialmente en lo relativo a la prensa escrita, en esta época tan convulsa y crítica. Para ello, ha contado con la colaboración de varios expertos que han tenido la amabilidad de comparecer en dicha comisión para explicar sus opiniones y exponer los datos que han considerado más relevantes.

NOMBRE	CARGO	FECHA COMPARECENCIA
Miguel Carvajal Prieto	Coordinador Máster Innovación de Periodismo en UMH	12-11-2018
Juan Antonio López Ruiz de Zuazo	Consejero Delegado Prensa Ibérica para la CV	10-12-2018
Julián Quirós	Director de Las Provincias	14-1-2019
Enrique Lucas Romani	Presidente Ediciones Plaza	11-2-2019
Miguel Miró Oriola	Director General Ed. Plaza	11-2-2019
Noa de la Torre	Presidenta Unió de Periodistes Valencians	11-3-2019
Vicente Climent	Redactor jefe de ESdiario	11-3-2019

1.- ANTECEDENTES

Históricamente, España ha tenido unos índices de lectura de periódicos inferiores a la media europea: menos de 100 ejemplares por cada 1000 habitantes, mientras que en los países nórdicos alcanzaban los 500 ejemplares por cada 1000 habitantes.

Los periódicos españoles, aunque influyentes, nunca han sido medios masivos. El lector de prensa español siempre ha sido minoritario.

En España, los índices de lectura de prensa son más altos al norte que al sur, incluida la Comunidad Valenciana.

No obstante, el negocio de la prensa impresa gozó de muy buena salud en la Comunidad Valenciana hasta el comienzo de la última crisis económica, con récord de beneficios en 2007. A pesar de internet, entre los años 2000 y 2007 la publicidad en los periódicos impresos aumentó un 30%. Las ventas sin embargo estuvieron estancadas, lo que motivó la aparición de campañas de lectura con promociones de libros o colecciones que fueron rentables hasta que se saturó el mercado y dejaron de realizarse por falta de rentabilidad económica. También se vendieron productos adicionales que nada tenían que ver con la letra impresa, no tanto para aumentar la difusión como para incrementar ingresos, pero que acabó distorsionando su sentido y dejaron de realizarse por no ser rentables.

1.1.- Consolidación de internet

Con el uso cada vez más generalizado de internet, los ciudadanos tuvieron acceso a una mayor pluralidad de opiniones y a la posibilidad de profundizar en temas especializados, consiguiéndose asimismo una mayor interacción entre usuarios y medios.

Con el cambio de siglo se crearon los primeros medios de comunicación digitales, que en su mayor parte fueron prolongaciones de los periódicos tradicionales, en cuyas webs volcaban los contenidos publicados en sus ediciones impresas: Levante-EMV en 1997, Las Provincias en 2000, Información en 2001, Mediterráneo en 2002.

En 2010 apareció Valencia Plaza, un periódico digital económico dirigido principalmente a empresarios, pero con el objetivo de convertirse en un gran periódico regional generalista, creado por una empresa periodística valenciana, Ediciones Plaza, que en 2016 y 2018 creó los diarios digitales Alicante Plaza y Castellón Plaza, respectivamente.

También con la consolidación del uso de internet aparecieron y se popularizaron las redes sociales: Blogosfera en 2001, Twitter en 2006, Facebook en 2008, así como los móviles con internet, en 2007.

Pero el uso generalizado de internet también propició el crecimiento de la desinformación propagandística, ya que resultaba más fácil que nunca la propagación de noticias falsas y la realización de campañas difamatorias.

1.2.- Crisis económica: la tormenta perfecta

En 2008 se produjo el inicio de una transformación profunda en el panorama periodístico. A la crisis digital provocada por la consolidación de internet, con el consiguiente cambio de hábitos de los lectores, se unió la crisis económica global, dando origen a lo que el profesor Miguel Carvajal califica de «tormenta perfecta». Esta crisis del periodismo no ha acabado y evoluciona a gran velocidad. «Vimos pronto la amenaza, pero nos ha sorprendido la rapidez con la que ha llegado la transformación», reconoce Juan Antonio López Ruiz de Zuazo.

El nuevo entorno digital, con la aparición cada vez de más plataformas de interactividad, terminó rompiendo el equilibrio y el juego de fuerzas que había habido hasta entonces entre la distribución y el consumo de noticias. La abundancia informativa fragmentó las audiencias al ofrecerse a los lectores más alternativas fáciles de acceder, a través sobre todo de sus teléfonos móviles. La prensa tradicional fue perdiendo terreno en la fidelización del lector frente a un número cada vez mayor de competidores. Si antes, para captar la atención y el tiempo del ciudadano, la prensa solo debía competir con las radios y las

televisiones, ahora debía hacerlo, además, con ofertas tan novedosas y atractivas como las redes sociales, WhatsApp, los videojuegos, y nuevas plataformas televisivas como Netflix, HBO o Amazon.

La caída de difusión de periódicos fue constante: en 1995 se vendieron en España 4.237.000 ejemplares; 4.196.000 en 2005; y 1.619.000 en 2018. Es decir, la caída en 23 años ha sido del 61%.¹

También el descenso de la publicidad en la prensa ha sido constante y profundo. En 1998 los periódicos españoles ingresaron 1.317.000.000 euros por publicidad; 1.666.000.000 en 2005; y 835.000.000 en 2018 (522.000.000 en papel y 313.000.000 en digital).²

La inversión publicitaria fue yéndose a internet, pero acaparada en gran medida por plataformas digitales internacionales, como Google o Facebook.

1.3.- Crisis de modelo de negocio

La crisis del tradicional modelo de negocio periodístico obligó a las empresas a realizar una severa reconversión de recursos, con recortes en plantillas y bajadas de salarios.

Al mismo tiempo, la crisis se hizo también reputacional, con pérdida de confianza en los medios de comunicación, incluida la prensa. Al entrar los bancos a formar parte de los accionarios de las empresas periodísticas, se comprometió su objetividad, poniéndose en tela de juicio la independencia editorial.

Al perder difusión, las empresas periodísticas se encontraron con plantas de impresión y sistemas de distribución sobredimensionadas, cuyo coste estructural sin embargo seguía siendo el mismo. Las medidas cortoplacistas que se adoptaron fueron la reducción del producto (cierre de secciones y de delegaciones) y de las plantillas (despidos y disminución de salarios), y búsqueda de fusiones para reducir gastos.

En la Comunidad Valenciana, Prensa Ibérica (editora de los diarios Levante-EMV e Información) y Vocento (editora de Las Provincias), se unieron para construir la planta de impresión Localprint en Torrellano (Elche), donde se imprimen el periódico alicantino Información y los murcianos La Verdad y La Opinión. Más recientemente, Prensa Ibérica ha comprado al grupo Prisa la planta de Bidasoa, en Picassent, donde se imprimen Levante-EMV, Las Provincias y El País. Esta concentración de editores en la parte industrial del negocio tiene como objetivo ajustar gastos de impresión. El mismo proceso de concentración se ha producido en la distribución: la empresa Valt Disme, con sede en Picanya, distribuye todos los periódicos impresos en la Comunidad Valenciana y Murcia.

En el presente mes de abril se ha anunciado oficialmente la compra del Grupo Zeta (empresa editora del diario castellonense Mediterráneo) por Prensa Ibérica (editora del valenciano Levante-EMV y del alicantino Información).

1.3.1.- Del papel al digital

Aunque las empresas periodísticas no tardaron mucho en deducir que el diario impreso había pasado a ser un subproducto, el campo ignoto que se abría con respecto al producto digital, sometido a los rápidos y constantes cambios de la tecnología, les impidió tener una visión clara de futuro y planificar a largo plazo.

¹ Datos facilitados por Juan Antonio López Ruiz de Zuazo.

² Ibídem

Se integraron las redacciones que antes se dedicaban por separado a las ediciones impresas y digitales, dando preferencia a esta última: si antes se preparaba la edición impresa y se volcaba luego en la red, pasó a hacerse al revés: primero se colocaban las noticias en la red y luego se preparaba la edición impresa.

Pero la edición digital, ¿debía desarrollarse pensando en ordenadores, en tabletas o en móviles? ¿Debía ofrecerse gratis o mediante pago? Estas y otras dudas creaban incertidumbre y empujaban a una fase experimental en la que se actuaba con el modelo prueba/error. La tecnología cambiaba a gran velocidad y el desconocimiento de las necesidades y las preferencias del lector (antes no hacía falta conocerlas) provocaban desconcierto. En poco tiempo, por ejemplo, el consumidor de información dejó de utilizar preferentemente el ordenador y la tableta, para usar el móvil. Esta incapacidad para entender los gustos y los intereses del usuario amenazaba con acrecentar paulatinamente la desconexión entre los medios y la audiencia.

Las ediciones digitales no eran rentables porque no se acertaba con el modelo de financiación: ¿suscripción o publicidad? «Desde hace doce años estamos dando pasos para adelante y para atrás con el muro de pago», dice Enrique Lucas. «Hemos dado las noticias gratis, pensando que habría más publicidad, pero no ha resultado», dice Julián Quirós. Plataformas como Orbit y empresas dedicadas al kiosco digital han fracasado. La innovación está estancada y las empresas periodísticas se observan unas a otras, incluso a nivel internacional, a la espera de que alguna acierte con un nuevo modelo de negocio rentable.

2.- SITUACIÓN ACTUAL

Nos encontramos al final del principio de la transformación digital, en opinión de la investigadora Lucy Küng³. El periodismo sigue viviendo un momento de cambio e incertidumbre: de cambio veloz, en constante fase de innovación, con una dependencia absoluta de la tecnología, y de incertidumbre porque no se divisa con nitidez el futuro próximo.

Los expertos coinciden en que la prensa ha perdido su tradicional posición de privilegio: «Los periódicos ya no son los intermediarios privilegiados de sus comunidades» (Carvajal). «La prensa ya no tiene el monopolio de la intermediación entre el poder y la sociedad que tenía antes» (Quirós).

Mientras que la prensa nacional no llega al 25% de audiencia en la Comunidad Valenciana en cuanto periódicos impresos, la prensa regional alcanza el 75%:

AUDIENCIA PERIÓDICOS IMPRESOS COMUNIDAD VALENCIANA

DIARIO	LECTORES/DÍA	%
Levante-EMV	215.000	27,03
Información	174.000	21,87
Las Provincias	116.977	14,70
El País	100.646	12,65
Mediterráneo	91.000	11,44
El Mundo	54.756	6,88
ABC	26.520	3,33
La Razón	16.492	2,07
TOTAL	795.391	100,00

Fuente: EGM, 3.ª oleada 2018

³ González-Esteban, José Luis y García-Avilés, José Alberto. Radiografía de la innovación en el periodismo. Sociedad Española de Periodística y Universidad Miguel Hernández de Elche, 2018.

La mayoría de los expertos están convencidos de la inviabilidad de los periódicos impresos. A pesar de que los diarios de papel valencianos han perdido difusión (ventas), pero no audiencia (lectores), vaticinan un final más o menos próximo: «Las empresas editoras gestionan el final del producto de papel, aunque nadie sabe con qué velocidad desarrollar el gráfico de caída», dice López Ruiz de Zuazo. No obstante, hay voces discrepantes: «El periódico de papel sigue siendo un producto moderno. Como producto terminado es válido, pero falla en el proceso, que es antiguo», opina el director de Las Provincias, que añade: «El papel sigue siendo más viable económicamente que la web, hasta el punto que financia una buena parte de la edición digital. Tenemos más ingresos en papel». Por su parte, Enrique Lucas, presidente de la empresa editorial de tres diarios digitales, no considera la edición en papel como catalizadora de noticias, pero sí complementaria, adecuada para la profundización de los contenidos, de ahí que Ediciones Plaza lanzara en 2014, como complemento de sus periódicos digitales, una revista en papel de 8000 ejemplares mensuales con ediciones en Valencia, Alicante y Castellón.

2.1.- Prensa digital

Mientras el futuro del periódico impreso se vislumbra oscuro, el presente del periódico digital es insuficiente para asegurar la rentabilidad del modelo de negocio periodístico.

Ahora las redacciones de los periódicos están dedicadas preferentemente al producto digital. La inmediatez, que antes se dejaba a otros medios, como la radio o la televisión, ahora es una prioridad. Cuando hay una primicia ya no se guarda para la edición de papel, sino que se da de inmediato en la edición digital.

En España hay 3.362 medios digitales activos (uno por cada 15.000 habitantes); de ellos nacieron ya digitales el 35'1%. La Valenciana es la cuarta comunidad autónoma con más medios digitales, después de Madrid, Cataluña y Andalucía, aunque está peor situada respecto a la población (tiene el 11% de la población de España, pero solo el 6% de los medios digitales). No obstante, Valencia es la ciudad con más medios digitales de España⁴.

Los diarios digitales se financian principalmente mediante publicidad y suscriptores. «Los anunciantes se fijan en los usuarios únicos porque es la medida de la penetración del medio», explica Lucas.

La agencia de medición de audiencia de los medios digitales más prestigiosa actualmente entre los anunciantes es Comscore. Según esta, la audiencia de los principales diarios digitales valencianos en enero de 2019 fue la siguiente:

DIARIO	VISITADORES ÚNICOS
LASPROVINCIAS.ES	3.710.000
DIARIOINFORMACION.COM	3.227.000
LEVANTE-EMV.COM	2.839.000
ELPERIODICOMEDITERRANEO.COM	601.000
VALENCIAPLAZA.COM	599.000

Fuente: comScore Inc. 11/03/2019

«La edición digital es aún una expectativa y no tanto una realidad de negocio», dice Quirós. La digitalización reduce costos y facilita procesos, pero no es por ahora un canal de ingresos rentable.

⁴ Datos proporcionados por Miguel Carvajal Prieto.

Dejar las ediciones digitales abiertas y gratuitas por miedo a no tener audiencia ha agudizado la pérdida de difusión del periódico impreso y no ha propiciado el aumento de publicidad suficiente. Ahora las empresas periodísticas proyectan el cierre de sus ediciones digitales, de manera que solo se pueda acceder a ellas mediante pago. Entretanto se está probando una posición intermedia, con mezcla de noticias gratis y de pago. En cualquier caso, «los ingresos económicos de pago de contenidos son ridículos por ahora», reconoce Miguel Miró. La suscripción digital es barata pero insuficiente. «Podemos tener mucha audiencia por vía digital, pero el problema es su monetización, cómo traducirla en ingresos», coinciden Quirós y Zuazo.

En cuanto a la publicidad, cada vez vale menos y, si es invasiva, desprestigia al medio. «La publicidad no garantiza la viabilidad de las empresas periodísticas» (Quirós). Pese a todo, se exploran nuevos soportes publicitarios, como las *newsletters* (boletines de noticias que se distribuyen por correo electrónico con cierta periodicidad), secciones patrocinadas, podcasts (publicaciones digitales periódicas en audio o vídeo) o el *branded content*, consistente en generar contenidos vinculados a una marca que permitan contactar a esa marca con el consumidor.

2.1.1.- Eliminar defectos y reconectar con la sociedad

En su deseo de conseguir ingresos que los hagan rentables, durante años los diarios digitales han cometido errores al utilizar métodos contraproducentes. En la búsqueda desesperada de audiencia se ha antepuesto la visita ocasional al lector leal a través de enlaces con titulares engañosos o noticias banales, y en la búsqueda desesperada de publicidad han saturado sus páginas con anuncios que incomodan al usuario (publicidad invasiva) y con enlaces a contenidos externos de dudosa credibilidad.

El periodismo tiene ante sí el reto de reconectar con la sociedad. Para ello, es fundamental conocer las necesidades y las preferencias del lector de noticias. No es fácil esta labor por cuanto el lector de noticias combina varios medios para informarse (también en lo tecnológico, siendo el móvil el dispositivo preferido en un 80% de los casos). El usuario de información evalúa y elige lo que los diferentes medios le ofrecen en una determinada situación, complementándose entre sí, y distinguiendo (aunque sea inconscientemente) entre las noticias urgentes (*hard news*) y las que se refieren a eventos que no están sujetos al calendario (*soft news*). De ahí que, como dice el periodista Josep Rovirosa, «el periódico tiene que ofrecer los hechos (*hard news*) más importantes acaecidos durante las últimas 24 horas, pero tiene que dar, además, una visión en perspectiva (*soft news*) y explicar la razón de las cosas, la relación que tienen entre sí y las consecuencias que puedan derivarse en el futuro»⁵.

2.1.2.- Búsqueda de nuevos formatos

El periodo convulso que atraviesa el periodismo obliga a buscar nuevas vías para transmitir la información. Algunas empresas periodísticas disponen de su propio laboratorio de ideas.

Recientemente ha surgido el denominado **periodismo inmersivo**, un término que hace referencia a las diversas formas en que los usuarios pueden experimentar en primera persona los relatos de no ficción mediante el empleo de técnicas como la realidad virtual, la realidad aumentada, el vídeo 360 o la realidad mixta. El 1 de mayo de 2016, El País estrenó su aplicación de vídeo de 360 grados. Cada vez en menor uso, su futuro es incierto porque su producción es muy cara y no atrae al público como se esperaba.

Otra herramienta influida por la estética de los videojuegos que permite potenciar la interactividad, fomentar el consumo informativo y atraer a audiencias más jóvenes es la **gamificación**. Tanto la gamificación de contenido como la estructural utilizan elementos propios de los videojuegos (puntos, medallas, clasificaciones, etc.) para motivar a los usuarios.

⁵ Rovirosa, Josep. 'Hard news' y 'soft news'. La Vanguardia, 20-11-2011.

3. LA PRECARIEDAD DEL PROFESIONAL

3.1. La situación nacional.

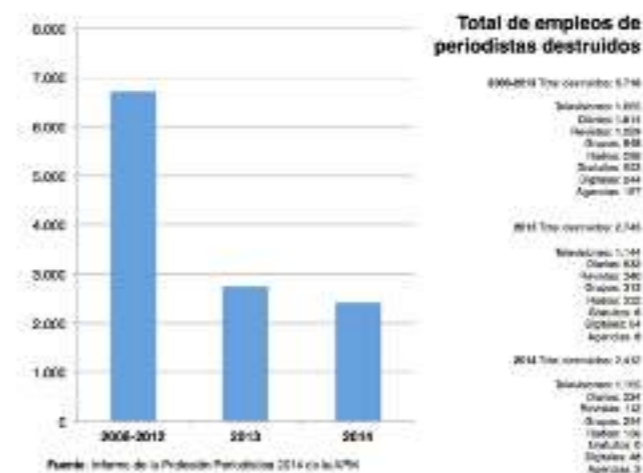
Es innegable que el siglo XXI representa una época diferente, compleja, llena de incertidumbres, marcada por el escenario de la globalización y la proliferación de nuevas tecnologías, imposibles de limitar. La sociedad no es la misma ni tampoco los lectores. Nuevos perfiles, nuevas demandas, nuevas exigencias, nuevos métodos. Y sin ninguna duda, ante una nueva sociedad se exigirá un nuevo periodismo, con la misma vocación de siempre, con la misma credibilidad y profesionalidad, pero con métodos y enfoques diferentes.

El periodista se ha visto gravemente afectado por estas circunstancias, debiendo no solo "reconvertirse", sino que han sido años de serias dificultades laborales, de reducciones de plantillas y de condiciones salariales.

Según datos proporcionados por la Asociación de la Prensa de Madrid, desde el año 2008 a 2015 cerraron 375 medios de información y desaparecieron 12.200 empleos. Destacan que la peor consecuencia se ha producido en la precarización que sufren los periodistas, que han mantenido su empleo con peores condiciones laborales.

En el último Informe Anual de la Profesión Periodística 2018, realizado por la Asociación de Prensa de Madrid, el paro registrado baja de los 7.000 periodistas; un descenso que se produce por quinto año consecutivo, pero sigue siendo un 50% superior al de 2008, en el inicio de la crisis.

En el siguiente gráfico se puede observar la grave incidencia de la crisis económica en el empleo.

Se pueden destacar algunos datos, referenciados por Luis Palacio, director del Informe⁶:

- De cada 10 parados, seis son mujeres y cuatro hombres.
- Se evidencia el entorno cada vez más complejo desde el punto de vista laboral, así como profesional por los continuos cambios tecnológicos y las presiones contra la libertad de información.
- La precariedad laboral y la mala retribución son las dos primeras preocupaciones de los periodistas.
- El tercer y cuarto lugar de los principales problemas profesionales son: la falta de independencia política y económica de los medios (19%), y la falta de rigor y neutralidad en el ejercicio profesional (15%).
- Respecto a la situación de la mujer en el periodismo, el informe concluye que existe discriminación en función del género, pero con una salvedad: según los datos, no existe problema en el acceso al mundo laboral, sino cuando se pregunta por los criterios de selección para los cargos directivos. Se observa más mujeres que hombres en los tramos salariales inferiores.
- Respecto a los jóvenes periodistas de menos de 30 años, el 65% declara que trabaja con contrato temporal y el 55% con una retribución inferior a los 1.000 euros mensuales.

⁶ Más tablas y datos en la web de la APM: <https://www.apmadrid.es/comunicado/informe-de-la-profesion-periodistica-2018-el-paro-registrado-baja-de-los-7-000-periodistas-pero-es-un-50-superior-al-de-2008/>

Tabla 36
Principal problema de la profesión periodística

	Total	Hombres	Mujer	Hasta 30	De 31 a 40	De 41 a 50	De 51 a 60	Más de 60
El aumento del peso y la precariedad laboral que provoca	26	26	27	28	21	25	30	21
La mala retribución del trabajo periodístico	21	21	22	25	29	30	39	9
La falta de independencia política o económica de los medios	19	20	18	16	16	23	39	28
La falta de rigor y neutralidad en el ejercicio profesional	15	15	11	5	14	12	16	30
El aumento de la carga de trabajo y la falta de tiempo para analizar la información	9	7	11	7	12	11	9	3
El incumplimiento	7	6	3	8	7	7	7	2
El exceso de horas de trabajo	2	2	3	2	3	4	1	1
Otros	1	1	0	1	-	0	1	2
Total	1694	870	824	178	286	414	520	196

3.2. En la Comunitat Valenciana

La situación en nuestra Comunitat es tan preocupante como la media nacional.

La crisis ha afectado fundamentalmente a dos colectivos: los jóvenes periodistas que sufren la precarización y los sueldos bajos, lo que ha generado un "periodismo low-cost". Pero también, como advierte Vicente Climent, a los periodistas experimentados que, después de los cierres o reducciones de plantillas, no han podido reincorporarse, o se convierten en free-lance (salarios mínimos y baja cobertura de la seguridad social).

En 2016, según datos facilitados por Noa de la Torre⁷:

- el 36,8% de los periodistas valencianos se encontraba sin empleo (el 35,3% de ellos llevaba más de dos años parado y el 66% eran mujeres).
- Más de la mitad de los encuestados, un 55,1% se vieron afectados por un ERE o despido improcedente.
- el 57,9% vio reducido su salario, el 22,4% soportaba mayor carga de trabajo y el 53,7% se había visto obligado a convertirse en autónomo.
- Los nuevos "free-lance" son periodistas con más de 10 años de experiencia (el 70%), de los que 7 de cada 10 no llega a 1000 euros/mes, y un 38% trabaja por 500 euros/mes.
- El porcentaje de autónomos en la Comunidad es de un 31%, considerablemente más que la media nacional que está en torno al 25%.
- Por otra parte, 2/3 partes de desempleadas son mujeres, ya que el periodismo es todavía una profesión muy difícil de conciliar.
- Un 46,7% de profesionales señala que cambiaría de profesión si tuviera oportunidad.

Mientras tanto, las universidades valencianas gradúan anualmente cerca de 400 nuevos jóvenes periodistas que, además, deben aprender, no solo a ejercer el periodismo, sino nuevas habilidades tecnológicas con las que hacer frente a un mundo en constante evolución y cambio.

Se puede observar la distribución del desempleo por provincias: Valencia aglutina a más del 67%. En el caso de los periodistas gráficos, el desempleo llega al 62% en la provincia de Valencia.

⁷ Unió de Periodistes Valencians. Crisis al sector de periodistas i periodistes gràfics a la Comunitat Valenciana (2007-2016).

Por otra parte, uno de los problemas que señalan los profesionales, y que no se puede obviar ya que el periodismo es un pilar esencial de la democracia, se refiere a la implicación que las precarias condiciones laborales tienen sobre la libertad de expresión, así lo señala un 72,7%.

Como advierte Climent, «se trabaja donde se puede, no donde se quiere», quien analizó el problema de la falta de credibilidad de los medios de comunicación, en su búsqueda permanente de consumidores de información⁸.

4.- PERSPECTIVAS Y TENDENCIAS

4.1.1. Futuro del periódico impreso

¿Desaparecerá por completo el periódico impreso? Esta es una de las preguntas más frecuentes que se realizan los expertos. Como ya se ha dicho, aunque la mayoría de ellos opina que su desaparición es inevitable, hay quienes creen que, si bien seguirá bajando su difusión y las ediciones serán más cortas, el diario de papel no desaparecerá porque continuará habiendo demanda de análisis ponderados de lo que ocurre, lo cual resulta difícil encontrar en las ediciones digitales. «El sustituto del periódico de papel no está inventado», afirma Quirós, quien recuerda que ya en la feria del libro de Frankfurt de 2008 se vaticinó erróneamente que el libro impreso desaparecería en diez años por culpa de la aparición del libro digital⁹, puesto que en la actualidad continúa usándose mucho más el libro impreso¹⁰.

4.1.2. Tendencias periodísticas.

A criterio de Vicente Climent, entre las tendencias a reseñar, pueden contarse: legislar para ordenar el sector y la creación de consejos audiovisuales, códigos deontológicos, comités de redacción, colegios profesionales; exigencia de verificación y protección de derechos; y también la sobreabundancia informativa, el fin de la neutralidad, la adscripción del periodista a la línea editorial o el control político de la información.

4.2.- Empresas viables e independientes

El periodismo independiente requiere de empresas viables, de editores fuertes que protejan y garanticen el trabajo de los periodistas. «La independencia comienza en la cuenta de resultados», dice Quirós. Y la viabilidad económica de la empresa periodística la proporcionan la suscripción y/o la publicidad.

⁸ Climent, Vicente. *Tendencias periodísticas 2010-2043. El poder y los medios*. Editorial Club Universitario. 2011.

⁹ Y el libro en papel no murió en 2018. El País, 13-10-2018.

¹⁰ En 2018, el 73,7% de los libros leídos en España eran en papel y el resto en digital, según el Barómetro de hábitos de lectura 2018, presentado en Madrid el 22-1-2019 por el Ministerio de Cultura y Deporte y la FGEE (Federación de Gremios de Editores de España).

En el horizonte se presentan tres escenarios posibles, según Carvajal:

- 1.º Depender del Estado a través de subvenciones.
- 2.º Depender de los nuevos dueños de internet (ej.: Amazon compró The Washington Post).
- 3.º Encontrar nuevos modelos de negocio.

El segundo escenario es improbable entre los periódicos valencianos. En cuanto al primero, si bien algunos expertos (De la Torre, Carvajal) apuntan a la conveniencia de una financiación estratégica a proyectos periodísticos para la innovación y la adquisición tecnológica, los representantes de las empresas periodísticas prefieren evitar las subvenciones oficiales, «por los efectos perversos que comportan» (Miró), al poner en riesgo la independencia periodística. Las únicas acciones que las empresas editoras aceptarían encantadas de las instituciones públicas serían la compra de periódicos («y dejen de servirse del recurso tan habitual de la fotocopia», Zuazo), la contratación de suscripciones colectivas de los diarios digitales, y que los políticos usen la prensa regional y local para dar noticias (y no fuera de la CV o por medio de las redes sociales).

El escenario preferible es el tercero, pero el hallazgo de un nuevo modelo de negocio para las empresas mediáticas no se ve cercano. «La transición va a ser muy larga. El nuevo modelo no llegará enseguida» (Quirós).

4.2.1.- El nuevo modelo de negocio

El 6 de febrero de 2019 The New York Times presentó sus resultados económicos del año pasado, con una subida de ingresos totales del 4,4%. El 40,5% de estos ingresos totales fueron digitales. Casi el 60% fueron gracias a las suscripciones impresas y digitales, mientras que solo el 31,9% fue proveniente de los anunciantes del papel y la web. Es decir, por un lado se produjo un aumento de los ingresos procedentes de los usuarios y la reducción de los que aportan los anunciantes; y por otro, el incremento de los ingresos derivados de la actividad digital y la caída de los que genera la edición impresa.

Estos resultados de 2018 del diario neoyorquino fueron señalados por un periódico español como el camino a seguir para superar la crisis periodística: «La exitosa apuesta que desde el año 2011 realiza por las suscripciones muestra al mundo un nuevo modelo de negocio»¹¹. Pero lo cierto es que, por razones obvias, no es fácil importar el modelo seguido por el periódico estadounidense a los diarios valencianos.

4.2.1.a.- Pago por contenidos

No obstante, los periódicos valencianos apuntan hacia el modelo de pago por contenidos a través de suscripciones.

Para Zuazo, el modelo ideal para la prensa regional es llegar a todos los hogares, convertir el diario digital en un elemento habitual de cada casa, «una commodity sostenible basada en micropagos»; y arriesga incluso la idea de que el producto digital pueda verse sin publicidad.

4.2.1.b.- No se trata solo de ganar dinero

Los expertos coinciden en que, para convencer al lector de que merece la pena pagar, hay que ofrecerle información útil que responda a sus gustos y necesidades, fomentando su compromiso (engagement) para que acabe suscribiéndose.

Los usuarios son más importantes que los anunciantes porque estos llegarán si hay usuarios fieles.

4.2.1.c.- Calidad y cercanía

La apuesta inequívoca que ha hecho The New York Times por el periodismo de calidad y diferencial respecto a la competencia sí que puede servir de ejemplo para todos los periódicos por pequeños que sean. En el diario neoyorquino, el elemento mejor valorado sobre un artículo publicado no es el número de clics generado sino si esa pieza ha aportado nuevos suscriptores digitales. «La calidad es la vía para aumentar influencia y lectores», reconoce Miró.

En un estudio elaborado recientemente por la agencia Reuters se concluye que «la proximidad geográfica y humana es un factor clave en el consumo informativo. Por lo general, a las personas les gusta estar informadas de lo que tiene más cerca»¹². En este sentido, los periódicos regionales valencianos tienen la ventaja de la cercanía, de la posibilidad de publicar con facilidad historias propias.

Pero la elaboración de productos propios requiere tiempo, lo que está reñido con la urgencia de dar las noticias de manera inmediata. «Es necesario que los periodistas tengan tiempo suficiente para investigar», dice Carvajal. «No puede ser lo mismo contar la actualidad que desmenuzarla, explicarla, destilarla para extraerle su esencia y que el lector tenga a su alcance todas las claves para formarse una opinión propia», escribe Tomás Mayoral, director de Información¹³.

5.- CONCLUSIONES Y RECOMENDACIONES

5.1.- El derecho de información y la libertad de expresión son valores y esencias de la democracia que tienen en los medios de comunicación, y particularmente en la prensa escrita -convencional o digital- un vehículo de especial importancia. La existencia de unos medios libres y veraces es un excelente indicador de salud democrática.

5.2.- Es imprescindible innovar el periodismo conservando sus valores esenciales. Es necesario preservar un periodismo fuerte, con credibilidad y pluralidad, con independencia y con profesionales formados, críticos y seguros en el desempeño de su profesión, que realicen con libertad y veracidad su labor de informar objetivamente, contextualizando los hechos para que resulten comprensibles.

5.3.- El periodismo debe hacer valer su deontología profesional porque constituye la barrera contra las “fake news”. Su principal empeño debe ser la veracidad combatiendo activamente las falsedades. Por otra parte, hacemos un llamamiento a la ciudadanía para que la lectura de noticias sea a través del periodismo profesional.

5.4.- El Consell de la Generalitat Valenciana, a través de la Conselleria correspondiente y los centros docentes, deberían tomar medidas para preparar a los estudiantes ante el cambio tecnológico actual, para poder afrontar con garantías el buen uso de internet, incluida la alfabetización mediática.

5.5.- Consideramos de extremo interés los programas y secciones de divulgación para la visibilidad de la importancia de la cultura y la ciencia, de la investigación y la innovación, en el bienestar social, así como aquellos que se ocupan de la desigualdad o de los colectivos vulnerables.

¹² Asociación de Medios de Información (AMI), 5-3-19.

¹³ Mayoral, Tomás. El periodismo que los lectores siempre quisieron apoyar: veraz, riguroso y preciso. Información, 29-1-19.

¹¹ El NYT muestra el camino. La Vanguardia, 10-2-19.

5.6.- Animamos a las empresas y directivos responsables de los medios de comunicación públicos y privados con audiencia en la Comunidad Valenciana a colaborar en la protección y promoción de nuestra cultura y señas de identidad.

5.7.- El CVC manifiesta su convencimiento de que la igualdad salarial en el periodismo debe ser una realidad inmediata.

5.8.- La sociedad es corresponsable de un periodismo de buena calidad y con suficientes recursos, porque lo digital no implica gratuidad. La investigación y el periodismo de calidad tienen un coste que debe asumirse respetando los derechos intelectuales.

Este informe se remitirá al protocolo habitual y a los propios comparecientes.

BIBLIOGRAFÍA

Asociación de la Prensa de Madrid. «Informe Anual de la profesión periodística 2018».

Climent, Vicente. «Tendencias Periodísticas 2012-2043. El Poder y los Medios». ECU, 2012.

El País, 13-10-2018. «Y el libro en papel no murió en 2018».

González Urbaneja, Fernando. «El periodismo en la crisis actual». Enero 2015. www.informe-espana.es

González-Esteban, José Luis y García-Avilés, José Alberto. «Mediamorfosis. Radiografía de la innovación en el periodismo». Sociedad Española de Periodística y Universidad Miguel Hernández de Elche, 2018.

La Vanguardia, 10-2-19. «El NYT muestra el camino».

Mayoral, Tomás. «El periodismo que los lectores siempre quisieron apoyar: veraz, riguroso y preciso». Información, 29-1-19.

Ministerio de Cultura y Deporte y la FGEE (Federación de Gremios de Editores de España). «Barómetro de hábitos de lectura 2018».

Rovirosa, Josep. «'Hard news' y 'soft news'». La Vanguardia, 20-11-2011.

Unió de Periodistes Valencians. «Crisis al sector de periodistas i periodistas gràfics a la Comunitat Valenciana (2007-2016)».

Declaración sobre la Despoblación en el medio Rural

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

... Aunque nada pueda hacer
volver la hora del esplendor en la hierba,
de la gloria en las flores,
no debemos afligirnos
porque la belleza subsiste siempre en el recuerdo.

... y en la fe que mira a través de la
muerte.

William Wordsworth (1770-1850). Oda a la inmortalidad

El Consell Valencià de Cultura mantiene desde sus inicios una especial sensibilidad social y medioambiental, a menudo plasmada en frecuentes trabajos e informes que han tenido como objeto el territorio, la lucha contra el cambio climático y la férrea defensa de la igualdad. Más recientemente, y a partir de reflexiones y trabajos producidos en distintas comisiones, el CVC ha abordado la grave cuestión de la acuciante despoblación del medio rural, acerca de la cual versa esta Declaración.

El último padrón del INE (enero 2019) arroja una preocupante conclusión: veintiséis provincias españolas han perdido población, fundamentalmente en el medio rural. Y en el resto los índices de despoblación rural también resultan llamativos. En el territorio valenciano, aunque la población en su conjunto no haya decrecido, se ha producido un importante desequilibrio entre las comarcas del interior y la costa, en detrimento evidente de aquéllas.

No es necesario llamar la atención sobre la importancia del mundo rural en el deseable equilibrio territorial, ni sobre la profunda dependencia que de él tiene la sociedad contemporánea en materia de salud, alimentación y ocio, mientras las ciudades crecen de manera desproporcionada, reducen su calidad medioambiental e incluso parecen querer imponer sus patrones urbanos al resto del territorio.

Pero lo cierto es que la "diversidad rural", en palabras del sociólogo Artemio Baigorri, se ve francamente amenazada en su conjunto. De ello ha dado prueba la llamada "revuelta de la España Vacía", que sin partidismos ni abanderamientos llenó

las calles de Madrid el pasado 31 de marzo. También se han producido recientes encuentros como el Foro de Desarrollo rural y Población, en Sigüenza, o el de Vida para el medio rural, de Villamañán.

Con independencia de ideologías o tendencias, medidas de fomento de las comunicaciones y el transporte público, mejora de las infraestructuras viales y de los servicios, especificidad fiscal con reducción del IRPF para residentes y del Impuesto de Sociedades para las empresas, o bonificaciones en cuotas de autónomos y consumos eléctricos, son compartidas por todos y pueden sentar las bases de un Pacto de Estado en la materia.

Las estrategias de respuesta al reto demográfico y los planes nacionales sanitarios y escolares o de desarrollo rural, deben incluir especial atención por la permanencia de la educación y la sanidad de calidad, por el incentivo de las actividades agrícolas, ganaderas, forestales y cinegéticas, por la pesca, el patrimonio y el turismo rural, así como el estudio e investigación de la naturaleza.

La conectividad mediante banda ancha eficiente y capaz, las ayudas para construcción de nuevas viviendas o la rehabilitación de las existentes, la colaboración público privada o los acuerdos con organismos como las cámaras de comercio o consorcios para el servicio a domicilio de productos diversos y medicamentos, son objetivos generalmente compartidos.

Consultorios médicos, farmacias y bancos, incluso cajeros automáticos, además del comercio y la hostelería básicos, resultan imprescindibles para el estilo de vida actual de la población española. Naturalmente también en el entorno rural.

La secuencia que forman el despoblamiento y la pérdida de cultivos agro forestales y de la actividad pecuaria, conlleva en buena medida un evidente deterioro del paisaje rural. Algo que resulta bien grave en nuestros días y que no nos podemos ni debemos permitir.

Y es especialmente delicada la lucha contra la violencia machista, por cuanto una población reducida dificulta la denuncia por parte de las víctimas y el alejamiento efectivo del maltratador. Uno de los daños colaterales de la despoblación en España es la desigualdad de género potenciada en una vida comunitaria rural en la que los hombres están mucho más vinculados a los hogares de origen y a la vida en solitario, mientras que las mujeres, especialmente en su edad fértil, buscan salidas profesionales en las ciudades.

Así lo asegura Afammer, la Asociación de Familias y Mujeres del Medio Rural, que en 2018 atendió con sus programas a dos millones de personas de la llamada España vacía. Esta asociación considera que la violencia de género se ceba con mayor dureza con las mujeres del medio rural, doblemente vulnerables por tener menos medios para denunciarla.

En consecuencia, y sin perjuicio de un estudio detenido que concluya en el correspondiente Informe, el Consell Valencià de Cultura desea dejar constancia de su honda preocupación por la recurrente pérdida de población en el medio rural y hace un llamamiento firme a los partidos políticos, a los gobiernos, a la administración y al conjunto de la ciudadanía, sobre la necesidad de abordar un plan de choque realista y amparado por la financiación necesaria que conduzca a un Pacto de Estado contra la despoblación rural, consensuado y apoyado de forma unánime.

L'exili en la Guerra Civil Espanyola. El col·lectiu científic (inclou vots particulars de la Sra. Petra Mª Pérez Alonso-Geta i Sr. José Mª Lozano Velasco)

Autor: Css. Ciències
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

1- Antecedents. Raó de l'estudi

En la història de la humanitat les migracions són una constant i la història contemporània està plena d'exilis. Al nostre país durant els últims 200 anys les emigracions per causes polítiques i derivades, com les econòmiques, han estat freqüents, si bé cal diferenciar entre emigració i exili. Però cap d'ells es pot comparar a l'exili del 1939. Aquest es caracteritza i es diferencia per la quantitat de persones exiliades, per la repercussió internacional, per l'herència als països d'acollida i pel llarg període transcorregut perquè les noves generacions l'hagen pogut identificar obertament.

Els conflictes bèl·lics, sobre tot si són de caràcter intern d'un país, propicien l'exili especialment d'aquelles persones que per raons professionals o ideològiques es troben en perill. La història d'Espanya i dels valencians està farcida de desterraments forçosos, probablement el conflicte de la Guerra Civil 1936-39 és un cas exemplificador d'eixa situació.

El Consell Valencià de Cultura (CVC) està marcadament sensibilitzat en esta qüestió tot i que el seu primer president, Juan Gil-Albert, va passar anys transterrat i l'actual president, Santiago Grisolia, amb una vida lligada científicament i personalment al nom i la trajectòria de Severo Ochoa, també exiliat. Eixa preocupació ha estat present en diverses publicacions i activitats del CVC, com per exemple l'edició de llibres sobre els científics José Estellés Salarich, José Chabas Bordehore, Luís Urtubey o José Royo Gómez.

Recentment, el passat 3 d'abril del 2019 el CVC va relitzar una taula rodona sobre «Exili i Ciència» amb la participació de Miguel Marco Igual, metge neuròleg i escriptor de diversos llibres sobre l'exili, i José Maria García Álvarez-Coque, catedràtic en la UPV i fill de l'exiliat Arturo García.

L'aparició de diverses institucions acadèmiques i formatives propiciaren que a partir dels anys vint i trenta del segle XX apareguera un conjunt de figures que, amb la denominació d'Edat de Plata, esdevingués tant culturalment com social una fita en la nostra història, especialment en el camp de la ciència.

El CVC pretén amb aquest informe recuperar i recordar aquelles persones, i entre elles les valencianes, que en el camp de la investigació científica han estat silenciats o poc reconeguts com a fites de la ciència. I ahora commemorar els 80 anys de

l'exili en la Guerra Civil Espanyola, emfatitzar la significació dels valors culturals de l'exili, destacar la influència dels exiliats en la vida política i cultural dels països d'acollida i remarcar la pèrdua d'una elit d'investigadors integrats en la comunitat científica intel·lectual europea i d'un important col·lectiu de professionals al servei de la societat.

2-Introducció

2.1- L'exili. Concepte i demarcació

Sobre l'exili s'han realitzat estudis amb una anàlisi temàtica des dels punts de vista polític, científic, literari i econòmic. En paraules de Luis Abellán l'exili del 1939 és pot categoritzar des de la història, la cultura, la filosofia i l'antropologia. Segons l'historiador l'exili és l'expressió extrema d'una marginació política social; té connexió amb esdeveniments històrics així com connotacions polítiques amb unes conseqüències sobre la identitat de la persona i l'arrelament. La primera significació te a veure amb l'arrelament a causa de l'allunyament de la terra natal amb la pèrdua de viure en ella. Com diu també Jaime Correas, escriptor i periodista sud-americà, no és necessari que la persecució política seguís explícita i l'exili del 1939 no només ho va ser per la guerra sinó també per la posterior repressió.

2.2 - Identitat i arrelament

Al llarg de la nostra història el tema de la identitat és fa palés sovint. Així, per exemple, quan l'expulsió dels jueus, els moriscos, els afrancesats, els liberals, els republicans, en tots els casos, ha estat present el conflicte en la resolució de la identitat cultural.

L'exili és també una ferida emocional, involucra fets com l'adaptació, la identificació, arrels, nostàlgia. En eixos moments crítics la identitat personal i la de grup pren força. Cal assenyalar com el cas concret de la història de les dones estarà conformada en gran part d'aquells moments crítics. La història de la dona, seguint la historiadora Pilar Domínguez, la trobem en diferents vessants: com a mantenedora de la unitat familiar, de la resistència, amb una formació rebuda que determinarà la condició laboral a desenvolupar segons el nivell d'estudis: primaris, superiors, com a professionals intel·lectuals, i en aquest cas seran un grup més minoritari. Les famílies més acomodades les havien enviat a les Instituciones Libres de Enseñanza, però eren la minoria. La democratització del període republicà va procurarà una major igualtat en la incorporació de la dona a la vida pública com a ciutadana mitjançant el dret de vot, reformes educatives per a la igualtat: la coeducació, la llei del divorci. Moltes estaven educades només per a la llar. En les dones treballadores els oficis més nombrosos entre altres eren: modistes, perruqueres, dependents de comerç, obreres del sector industrial i serveis, empleades; tot plegat com a activitats de supervivència. La dona activista política va treballar a França dins d'organitzacions específiques de dones per a l'assistència als refugiats i l'ajuda dels presos d'Espanya en la lluita contra el franquisme. Provenien d'organitzacions específiques com el Grupo Femenino Español Mariana Pineda i Mujeres Antifascistas Españolas. Ambdues es van fusionar en la Unió de Mujeres Españolas. També va haver-hi un grup minoritari que va lluitar per la política en el treball com a professionals assalariades o estudiants més pròximes als problemes polítics i socials.

Pel que fa a un altre referent identitari i d'arrelament -els 30.000 xiquets evacuats-, ha estat una nova faceta en la construcció de la memòria i el debat públic per a donar-li una visibilització social mitjançant un relat acadèmic, i amb línies d'investigació que no sols han suscitat l'interès dels historiadors sinó també d'altres disciplines i estudis d'antropòlegs, psicòlegs, lingüistes i professionals relacionats amb el context de l'educació. Cal destacar en aquest sentit a la historiadora Alicia Alted i les seues investigacions d'història política i sociocultural del segle XX amb testimonis orals, el cinema i la fotografia com a fonts especialitzades en la temàtica de l'exili del 1939. D'altra banda, tot plegat, posa de manifest la necessitat de penetrar en les microhistòries.

2.3- El trencament de la biografia individual i la història col·lectiva

L'exili va suposar no sols un trencament en la biografia individual sinó també en la història col·lectiva. Neuròlegs, psicòlegs i historiadors ubiquen la Guerra Civil Espanyola com un fet de llarga duració en la memòria col·lectiva. Les vicissituds dels exiliats són irrecuperables, però sí podem encobrir la memòria i l'obra a fi de completar la nostra història col·lectiva.

En paraules de l'historiador Vicente Llorens la vida és un equilibri entre el passat i el futur i l'exiliat ha estat privat d'un dels dos fins i tot de vegades potser de tots dos. Per la seua part Max Aub ens diu com l'exili de la Guerra Civil, d'aquell temps històric, va estar determinat per la situació política i segons ell, en aquells moments històrics, per a un intel·lectual els problemes polítics van ser sobretot problemes morals. La lluita contra el feixisme era la lluita per la llibertat i la dignitat.

2.4- Connotacions històriques i polítiques

La Guerra Civil i la derrota republicana van suposar l'eixida de persones de tota condició social i de diverses zones geogràfiques; els historiadors estimen unes 500.000 persones. L'exèrcit republicà i milers de persones tant per la frontera francesa com pels ports valencians es van repartir per diversos països del món. A les terres valencianes no va haver-hi èxode massiu per la situació geogràfica i política. Esta tret marca una diferència així com també la destinació predominantment americana.

La fi de la guerra deixa el país en una situació conflictiva. El drama i la fractura social van tenir unes conseqüències dramàtiques per a la vida personal i social d'Espanya.

La participació d'intel·lectuals i professors en la política s'havia accentuat al segle XX. Es remunta al segle XIX amb la presència d'un pensament liberal i progressista manifest en el grup krausista, després institucionista i de regeneració. Qüestions com la polèmica de la ciència espanyola i la renovació pedagògica i el socialisme de càtedra seran fites d'esta consciència dels intel·lectuals, escriptors, pensadors, i professors universitaris. Una part dels professors exiliats eren militants polítics especialment del partit Esquerra Republicana. Hi ha una confluència històrica i política: política i universitat, política i educació, política i cultura és confonen, així a l'exili els professors, entre ells diversos valencians, a més de la labor intel·lectual, científica i docent, desenvoluparan també una gran activitat política. Les últimes Corts del Govern Republicà van ser al castell de Sant Ferran de Figueres l'1 de febrer del 1939, i entre febrer i març seran els dos últims Consells de Ministres en la finca del Poblet a Petrer (Alacant) presidits per Juan Negrín abans de partir a l'exili. Aquell mateix any el govern republicà s'exiliarà a Mèxic. Mèxic va reconèixer la Segona República a l'exili fins l'any 1977.

3- Marc històric

3.1- Dirigents i intel·lectuals dels anys 30

El projecte polític dels dirigents i intel·lectuals dels anys 30 era un projecte de transformació social amb la ciència i l'educació com a motors; es tractava de desenvolupar la modernització de la societat espanyola. La participació dels intel·lectuals i professors portadors d'una ideologia laica, liberal i republicana en la política s'accentuarà en el segle XX i arribarà a ser molt important durant la Segona República la Guerra Civil i l'exili. En el cas valencià les personalitats exiliades van representar una part important del nucli dirigent i intel·lectual dels anys 30.

3.2- L'esperit de la Reforma Educativa i la conformació de les institucions

Per a comprendre l'exili sobre la ciència espanyola cal contextualitzar les dècades prèvies a la Guerra Civil. A final del segle XIX naix un procés de modernització i europeització i des dels inicis del segle XX l'esperit de la Reforma Educativa, inspirat per la Institución Libre de Enseñanza, produirà un canvi substancial. Este procés culminarà amb la creació de nous organis-

mes i institucions que donaren un impuls a la ciència i la investigació com la Junta para la Ampliación de Estudios, la JAE, creada a Madrid l'any 1907, i l'Institut d'Estudis Catalans, l'IEC, creat el 1910 a Catalunya. Es donarà vida a nous recintes acadèmics: així este mateix any 1910 es creà la Residencia de Estudiantes a Madrid on s'allotjaven estudiants del país i estrangers. Esta institució va ser determinant per al renaixement intel·lectual. Els estudiants eren pensionats i enviats a altres països de l'estranger mitjançant beques mensuals -aquesta la missió principal de la JAE- com Alemanya, Anglaterra, França Suïssa i Holanda principalment, amb la finalitat de formar-se científicament en estos països, i en tornar iniciar investigacions originals en càtedres universitàries o laboratoris específics creats i mantinguts per un organisme de caràcter oficial. També es van impulsar i crear institucions sanitàries a nivells municipal, provincial i estatal.

3.3- La ciència com a valor social i ideològic. La renovació científica, la ciència experimental i la tecnologia

Per a valorar històricament l'exili també cal considerar el cultiu de la ciència en les primeres dècades del segle XX amb la defensa de la ciència experimental i el desenvolupament tecnològic com a via del progrés social i intel·lectual; un rebuig a l'actitud doctrinària i llibresca dels institucions acadèmiques oficials i un camí per a obrir el contacte amb els institucions científiques estrangeres. La denominada història de la ciència espanyola a principi del segle XX no era una controvèrsia entre estudiosos del tema sinó més bé un enfrontament entre posicions ideològiques oposades. El període que va precedir a la Guerra Civil va estar assenyalat per la renovació científica dels conceptes en moltes branques de la ciència, la ciència experimental i la tecnologia: la nova física atòmica, la teoria de la relativitat, el desenvolupament de la neurobiologia, els orígens de la genètica, la bioquímica o l'endocrinologia, l'expansió de la psicoanàlisi o la biologia evolutiva. Era un pensament que portava implícit la bondat de la ciència amb el progrés i la ciència com a valor social i ideològic; un projecte de regeneració amb idees i pràctiques comunes amb altres grups estrangers.

3.4- La gènesi de la Comunitat Científica

La gènesi de la Comunitat Científica serà la institucionalització d'una elit científica en el marc intel·lectual i integrada en la Comunitat Científica Internacional. La consolidació de la Comunitat Científica va ser conseqüència de diferents processos: la divisió dels coneixements, la vinculació als interessos i oportunitats de la societat i els vincles amb la comunitat internacional com a referent permanent. L'administració pública i la creació dels instruments d'investigació va permetre que als anys 30 estiguera configurada una Comunitat Científica. Els principals grups i institucions referencials es situaven a Madrid, Catalunya, Galícia, València i el País Basc. La creació d'instituts i laboratoris d'investigació científica es va fonamentar en un ampli programa polític d'institucionalització de la investigació i pràctiques científiques basades en modestes institucions amb suport de l'Estat i les administracions públiques per a formar experts des de la ideologia social de l'institucionalisme de regeneració. La Junta de Ampliación de Estudios (JAE) i la Residencia de Estudiantes van materialitzar el projecte malgrat les carències de l'Estat i les penúries econòmiques. La JAE va crear el Centro de Estudios Históricos, l'Instituto Nacional de la Ciencia i el Laboratorio de Fisiología i Anatomía General. La Residencia de Estudiantes també crearà un grup de laboratoris de fisiologia, anatomia i histologia. També es van crear laboratoris de física, química i matemàtiques.

Per la seua part Catalunya va desenvolupar una labor d'institucions científiques, l'Institut d'Estudis Catalans va crear una secció dedicada a la investigació de les ciències matemàtiques, físiques i químiques, biològiques, i incorporava també filosofia, economia i altres ciències socials. En l'àmbit de les ciències biològiques i de la medicina es va crear l'Institut del Laboratori Municipal i l'Institut de Fisiologia. En un període de 20 anys es va propiciar un nombre considerable d'erudits en els càtedres universitàries i així als anys 30 podem citar entre altres: Unamuno, Ortega, Menéndez Pidal, Américo Castro, Claudio Sánchez Albornoz, i a Barcelona Pere Bosch Gimpera. A més d'una generació d'escriptors i artistes com Valle Inclán, Blasco Ibáñez; pintors impressionistes, com Sorolla, Picasso, Gris, i compositors musicals com Granados i Falla entre altres.

4-Guerra i exili

4.1-Població exiliada

La Guerra Civil Espanyola ha estat considerada com l'esdeveniment més important en la història d'Espanya del segle XX només per la significació merament demogràfica: morts en guerra, processats, represaliats en acabar, sectors amplis de població exiliada. Va generar una dels majors migracions de científics i intel·lectuals espanyols vers països d'Europa, Àfrica i Amèrica, alguns també mes enllà d'estos continents. Des de científics amb responsabilitats públiques, el cas de Negrín o Marcelino Pascua, a d'altres que només la seua sensibilitat cívica empenyé cap a l'estranyament. Foren centenars els metges¹, investigadors², pràcticament la millor generació sorgida de les facultats i centres investigadors, rectors d'universitat com José Gaos, científics, catedràtics de tots els especialitats, artistes, que amb la seua absència empobriren dràsticament la vida intel·lectual espanyola.

La literatura espanyola de l'exili ens ha mostrat les dificultats i peripècies que tantes i tantes persones en eixes condicions suportaren. Cal recordar l'obra d'un valencià, Max Aub, com a testimoni rellevant. Dels camps de concentració al sud de França o als països sota el domini francès, Algèria, Tunísia i el Marroc especialment, i altres, a les migracions vers nacions que donaren una acollida menys lamentable, sobretot a l'Amèrica Hispana. L'odissea dels científics precisaria d'una aproximació individualitzada per cada una de les persones. Mentre que alguns, el cas del professor Trueta a la Gran Bretanya, en tingueren una de favorable, i interessada per al país receptor d'acollida, uns altres malvisqueren, sovint amb el suport minso dels compatriotes.

Al començament de la guerra el govern de la Segona República va facilitar l'eixida d'Espanya de personalitats rellevants del món de la investigació, la ciència i la cultura com per exemple Gregorio Marañón, José Castillejo, Ramón Gómez de la Serna, Ortega y Gasset o Menéndez Pidal, entre altres. Després a mitjan 1939 molts hagueren de fugir davant la possibilitat de mort o d'un futur incert; arribaren a altres indrets i majoritàriament a Mèxic professors, intel·lectuals i científics, i així als exiliats de la guerra s'afegiran tots els exiliats del franquisme i una gran majoria dels primers ja no tornaren tampoc davant les perspectives d'inseguretat i repressió ideològica i van haver de reubicar-se. Molts científics i intel·lectuals havien participat en la vida política i es van veure abocats a l'exili. No tots es van exiliar perquè van considerar que no podien ser acusats de cap delictes de sang i van quedar-se. Però les autoritats militars, polítiques i educatives de la Dictadura van dur a terme una depuració i repressió també amb tots els que només havien exercit tasques acadèmiques i educatives. Van patir des de la separació definitiva i la baixa d'escalafó als trasllats, jubilacions forçades, suspensions d'ocupació i inhabilitació per a càrrecs de responsabilitat. Altres van tenir una repercussió mes gran com ser afusellats o la presó. Segons dades del historiador Santos Juliá en acabar la guerra hi havia al voltant de 700.000 presos a les presons franquistes i segons dades del Ministeri de Justícia dos anys després quedaven 280.000 empresonats per motius polítics, 500.000 morts i 500.000 exiliats.

4.2- Països d'acollida

La diversitat de països d'acollida va ser gran i amb el predomini dels països del continent americà. Els que quedaren a Europa, el cas de França, en moltes ocasions seria un trànsit cap a Anglaterra i Amèrica. Dins dels països llatinoamericans, Mèxic, destaca com el país de major acollida de l'elit cultural i en ell es concentraran la majoria més nombrosa de població exiliada. El president Lázaro Cárdenas com a polític i diplomàtic tindrà una gran visió de futur junt amb Darío Cosío Villegas ambaixador de Mèxic a Portugal. Com altres països d'acollida trobem: l'Argentina, Veneçuela Xile,

¹ 553 metges, 268 farmacèutics, 503 practicants i infermeres, 41 optometristes, i al voltant de 1500 professionals relacionats amb la medicina és el còmput que Francisco Guerra aporta al seu treball Médicos españoles en el exilio.

² El professor Trueta per exemple es convertí en referent mundial en la curació de ferides de guerra.

Colòmbia, la República Dominicana, Cuba; en aquests les dificultats per a establir-se seran majors. Els que arribaren als EUA no es van considerar exiliats i van estar integrats en departaments de les universitats. Uns altres destins com l'URSS i la seua capital Moscou, tindrà unes característiques peculiars; de les 4500 persones 3000 eren xiquets, un exili lligat al Partit Comunista. Però la millor acollida va ser la de Mèxic, als altres països hi hagué restriccions. Cuba també seria un lloc de trànsit.

Es van establir colònies de xiquets evacuats en diferents països. L'expedició de 500 xiquets a Morelia a Mèxic, coneguda com els xiquets de Morelia, i també a altre països com França, Bèlgica, Dinamarca, Anglaterra, Rússia el mes nombrós, i fins i tot a colònies franceses al nord d'Àfrica.

4.3- Camps de concentració. El viatge als vaixells

L'exili organitzat amb Mèxic és pot emmarcar en tres fases. La primera va ser l'eixida des de França de 500 xiquets en juny del 1937 que van desembarcar a Veracruz. Organitzat per les dones del Comité de *Ayuda a los niños del pueblo español* dirigit per la muller del president Cárdenas. Van ser instal·lats en unes cases de la ciutat de Morelia anomenades Escuela España México. La segona fase va ser d'un nombre reduït de personalitats de prestigi³ i per un decret de 20 d'agost de 1938 és va crear la Casa de España en México. La tercera fase va ser, quan va acabar la guerra, amb un caràcter massiu d'hòmens i dones que estaven a França, o a territori francès al nord d'Àfrica. Davant les condicions infrahumanes dels refugiats espanyols als camps del sud de França és va posar en marxa la política d'asil. Des del port francès de Seta va eixir el Sinaia el mes nombrós i les setmanes següents el Mexique, Ipanema, i així van continuar fins al 1940. Per a l'embarcament es va procedir a un procés de selecció dels exiliats que es trobaven en camps de concentració o en cases particulars i volien anar a Amèrica. La Comissió Executiva d'UGT⁴ a París en maig del 1939 va determinar amb el govern mexicà estos criteris per a organitzar l'emigració.

5- L'exili científic. Hòmens i dones en el món de la ciència

5.1- Dimensió col·lectiva de l'exili a la Comunitat Científica

Les xarxes connecten individus i grups a distància per a fluir la informació, potenciar oportunitats i donar resposta al conjunt de necessitats de la dimensió expressiva i aleshores poden amortir el cost emocional i afectiu. Però les comunitats científiques, com explica l'historiador Lluís Barona es constitueixen molt vinculades a contextos institucionals. Estos contextos impliquen persones i coneixements basats en organitzacions, infraestructures que depenen de decisions polítiques, del suport financer i de xarxes estables de comunicació: associacions, reunions nacionals i internacionals, instituts d'investigació, laboratoris, biblioteques, etc. Aleshores l'entramat social i institucional és essencial en l'evolució de la ciència i en la seua dimensió tecnològica. Cal esbrinar què va passar amb aquella Comunitat Científica, de la denominada Edat de Plata⁵ de la ciència i la cultura espanyoles, perfectament articulada, quan va haver d'exiliar-se. Què va passar amb aquells científics espanyols, incorporats a les xarxes i programes d'investigació internacionals, quan es van disseminar pel món. Si van mantenir a l'exili una institucionalització col·lectiva i una cohesió davant la dispersió per diferents països.

³ Darío Cosío Villegas va ser comissionat pel president mexicà Lázaro Cárdenas per a elaborar un llistat de convidats a partir dels informes demanats a l'Institut de Cooperación Intelectual de París i a la Junta de Cultura Española creada per la Segona República.

⁴ Arxiu Fundación Pablo Iglesias, Alcalá de Henares.

⁵ Terme encunyat per José Carlos Mainer i recollit per Tuñón de Lara.

Segons les dades, Ordóñez,

En principi la Comunitat Científica republicana va entrar en una crisi profunda l'any 1936, malgrat que alguns laboratoris i centres d'investigació van continuar i es va participar en publicacions i investigacions internacionals. La polarització ideològica i el consegüent conflicte bèl·lic també va situar en una marginalitat ideològica una part dels institucionalistes. El nucli dirigent de la investigació científica i del reformisme sanitari va ser depurat, empresonat o va haver d'exiliar-se. El desterrament, la inhabilitació, la presó, la mort i l'exili van ser el destí de la majoria dels metges, farmacèutics, químics, físics, enginyers, veterinaris... En principi aquesta Comunitat va intentar mantenir la cohesió entorn de determinades institucions científiques amb l'esperança de la derrota del feixisme en la segona guerra mundial i la normalització democràtica. Però com que no va ser així ja que el franquisme primer va ser condemnat però posteriorment reconegut, es va deteriorar la iniciativa. Aleshores l'exili és va convertir en una dimensió més personal que institucional. No obstant en el cas científic a diferència dels altres es va mantenir una major cohesió i per aquest motiu s'ha parlat de Generació o Comunitat Científica a l'exili. Si bé hi hagué una absència de marc social de referència, sí és veritat que el cas de Mèxic es va convertir en una xarxa social de referència com un col·lectiu mèdic, intel·lectual i científic influent en els estructures d'aquell país. Després en conjunt a poc a poc els científics es van integrar en els projectes dels països d'acollida perquè l'exili del 1939 va estar circumscrit a un temps, va afectar els exiliats i els seus fills principalment.

5.2- Perfil dels científics

El col·lectiu dels científics estava format per una diversitat professional: metges, arquitectes, naturalistes, físics, químics, enginyers farmacèutics, antropòlegs, biòlegs veterinaris... Compartien tots un ideari de modernització, dominaven diversos idiomes. Una població majoritàriament jove i procedent sobretot de Madrid, de Barcelona, d'algunes ciutats andaluses, de València i del País Basc. El grup mes nombrós van ser els metges, els seguien els enginyers, farmacèutics, arquitectes i químics, ciències exactes i ciències naturals; 308 hòmens i 17⁶ dones a causa de la tradicional desigualtat entre hòmens i dones. Al període republicà amb els reformes educatives, la coeducació, el dret de vot i la llei de l'avortament es van eliminar algunes discriminacions laborals genèriques. Però segons els estudis de la historiadora Pilar Domínguez només el 14% de les dones potencialment actives treballaven fora de casa. Les professions de les dones, en general, eren: funcionàries o doctores de guerra, encarregades de farmàcia, responsables dels colònies infantils...

Durant els primers mesos de la guerra alguns professors de les universitats de ciències i de medicina, que havien estat investigadors de la JAE, es van incorporar a la Casa de la Cultura a València i van col·laborar en les revistes *Nueva Cultura* i *Madrid*. Van ser desposseïts dels càrrecs, altres van partir cap a l'estranger i la majoria es van sumar als institucions republicanes a l'exili. Els diversos centres educatius van ser o bé demolits a causa de guerra o confiscats després. Tret d'alguna excepció es van desmuntar els grups organitzadors de l'activitat científica. La situació bèl·lica va afectar la investigació, l'assistència sanitària, la docència i els pràctiques científiques. Per un costat la fallida institucional, la militarització d'una part dels científics i la transformació de la sanitat per donar cobertura a una guerra. Per un altre la importància demogràfica dels científics i metges exiliats a més dels que van ser executats i represaliats; la depuració, la inhabilitació dels que quedaren va significar un desastre per a un col·lectiu científic emergent, jove i integrat en el context internacional. La inactivitat el va qualificar de demoche i segons l'anàlisi de l'historiador Jaume Claret va significar la desconexió i l'aïllament de la ciència espanyola durant el primer franquisme, la desfeta intel·lectual i científica, coneguda com la fuga de cervells.

Entre el col·lectiu científic exiliat destacarem a Ignacio Bolívar, Enric Moles, Blas Cabrera, M. Teresa Toral, química i col·laboradora d'Enric Moles, Francisco Giral, Odon de Buen, Juan Negrín, Severo Ochoa, José Puche, August Pi i Sunyer, Blas Cabrera, I. Bolívar, G. Pittaluga, entre altres. Entre les dones són paradigmàtiques les germanes Barnés, Dorotea, Adela i Petra esposes dels germans Giral. Les metges de la cúpula del Ministeri de Sanitat de Frederica Montseny, Amparo Posch, Mercedes Maestre Martí, Conchita Ema, Maria Gómez, Trinidad Arroyo, Josefa Barba Flexner, M. Luisa Ayala. En el cas de la URSS la sanitat era femenina.

⁶ Segons les dades, Ordóñez, M. investigadora de la Dirección de Estudios Hispánicos del Instituto Nacional de Antropología e Historia de México, Proyecto Clío.

5.3- Les disciplines científiques

Les disciplines de l'àmbit científic eren la medicina, enginyeria, farmacèutica, arquitectura, física, química, ciències naturals i ciències exactes.

De les desenes de milers d'exiliats que es van instal·lar a Mèxic 300 eren catedràtics d'universitat. En la Unión de Profesores Españoles en el Exilio (UPUEE) fundada a París el 1939 en l'àrea de ciències naturals hi havia 21 professors universitaris, 43 professors de dret i 44 metges. A Mèxic es van assentar 500 metges exiliats i un centenar entre físics i químics. En l'arxiu de CTARE es van localitzar 325 científics, el 6% dels refugiats amb expedient obert. No és una quantitat definitiva ja que es van extraviar 475 expedients i molts refugiats no van informar de la seua professió.

A Mèxic, on van emigrar majoritàriament, la quantificació de científics, d'acord amb el projecte CLIO i l'estudi de M. Magdalena Ordóñez Alonso, investigadora de la Direcció de Estudios Históricos de l'Instituto Nacional de Antropología e Historia de México, la distribució de professions i disciplines era la següent:

PROFESSIÓ	NOMBRE	PERCENTATGE (%)
Metges	141	43
Enginyers	83	27
Farmacèutics	29	9
Arquitectes	19	6
Químics	18	6
Ciències exactes	16	5
Ciències naturals	12	4
Totals	325	100

Un col·lectiu significatiu de metges va ocupar llocs de responsabilitat en l'Organització Mundial de la Salut a Ginebra i a l'Organització Panamericana de Salut. I un llarg etcètera de metges exiliats espanyols va pertànyer al nucli d'experts professionals dels organismes internacionals lligats a la salut. També assenyalar l'impacte dels metges, biometges i psicoanalistes espanyols a l'Argentina segons l'estudi de la historiadora M. Arandazu Díaz Regañón Labajo.

5.4-La revista Ciencia

Es va dedicar a la publicació de treballs científics amb un diàleg entre els persones de ciències espanyoles i hispanoamericans i va ser el referent institucional de cohesió entre els científics. Complia la funció de ser un registre permanent dels resultats d'una investigació en diverses àrees del coneixement humà. Demostrar la fortalesa de la col·lectivitat exiliada, dels seus treballs i la col·laboració mundial de la ciència espanyola sotmesa però no desapareguda; un espai també de sociabilitat. Es va publicar des del 1940 al 1975, a Mèxic, amb el suport d'institucions d'ajuda als republicans, i subscripcions d'institucions i particulars i amb dificultats econòmiques. Un total de 29 volums en 35 anys. El primer número va aparèixer el març del 1940. Tenia com a objectiu la difusió dels avanços de la ciència i impulsar i elevar la cultura científica, incorporar investigacions dels científics espanyols de qualsevol indret on treballaren com a exponent de la ciència espanyola a l'exili. Es van enviar 500 exemplars a Espanya de les dues primeres publicacions i el tercer exemplar va estar ja prohibit pel règim franquista. Ciencia va estar dirigida primer per Ignacio Bolívar, la van dirigir també Blas Cabrera, Cándido Bolívar, i José Puché per aquest ordre, amb un comitè de redacció constituït per un gran nombre de personalitats rellevants del món científic de l'exili com informa el butlletí de la Unión de Profesores Universitarios en el Extranjero. Des de la creació va estar inclosa en el Current Contents, una base de dades que recollia més d'un miler de revistes científiques. Estava dividida en diverses seccions: ciència moderna, comunicacions originals, notícies, ciència aplicada, miscelània, llibres nous i revista de revistes.

També es van traure altres revistes no tan influents com *Romance i España Peregrina*. Eren com formes d'enfrontar-se amb la cultura en l'exili. *Romance* volia ser una revista popular amb la col·laboració d'intel·lectuals hispanoamericans per a la divulgació de la cultura hispana. *España Peregrina* volia mantindre viva la cultura espanyola i la seua integritat davant el perill de la dispersió per països.

5.5- La historiografia científica

La historiografia científica en el context de la intel·lectualitat ha progressat més lentament que altres vessants de la historiografia de l'exili. Cal remarcar i no oblidar l'important paper dels científics a l'exili. La dimensió del científic, des de l'heurística, té un caràcter més col·lectiu i anònim i menys personal pel fet que els científics necessiten del suport institucional, de grups d'investigació i de finançament. El testimoni de l'obra de Francisco Giral sobre la ciència a l'exili ha estat rellevant especialment per la recollida d'informació d'un protagonista de l'exili. La posterior realització de congressos commemoratius han anat assenyalant una línia viva d'investigació d'este camp. Serà necessari avaluar les diferents divisions de les ciències i la seua institucionalització abans i després de la guerra. Aprofundir en l'estudi dels arxius de l'Administració pública i de les institucions i organismes de l'època, com la Junta d'Ampliació d'Estudis, la Residència d'Estudiants, el Col·legi de Mèxic, la Universitat Autònoma de Mèxic, el Ministeri d'Afers Exteriors, la Fundació Rockefeller. L'anàlisi documental de la revista Ciencia, testimoni de l'activitat científica, és essencial per a identificar el col·lectiu científic dispers i donar una cartografia enriquidora de la nostra història cultural. L'estudi de la ciència, com diu José María Piñero, la professionalització de l'estudi de la ciència té un oblit historiogràfic i científic de l'exili.

6- Organitzacions d'ajuda a l'exili. El govern republicà i les organitzacions humanitàries estrangeres

En produir-se el colp militar una pluralitat d'organitzacions internacionals solidàries va donar auxili als refugiats republicans. Els científics espanyols uns mesos després del començament de la Guerra Civil es van agrupar en diverses institucions dedicades a prestar-los ajuda com l'Institut de Col·laboració Intel·lectual a París i la Junta de Cultura Espanyola. L'exili va estar organitzat per les institucions creades amb aquesta finalitat pel govern republicà i aleshores es van agrupar en diverses institucions. Els científics que van marxar el 1939 quan la fi de la guerra van fugir per la frontera: la Jonquera, Portbou, Prats de Molló i una minoria per València. Molts van fer acabar als camps de concentració francesos d'on van ser rescatats pels institucions d'ajuda. Quasi la meitat va acudir a l'auxili del Servicio de Evacuación de Refugiados Españoles (SERE) i de la Junta de Ayuda a los Republicanos Españoles (JARE).

Alguns van estar patrocinats pels estats receptors, patrocini com en el cas de Mèxic que actuarà en benefici del receptor en assumir una emigració d'alt valor científic que propiciarà una aportació substancial per a la cultura i la ciència del país acollidor. Altres seran els exiliats, que van bastir associacions, mútues, hospitals, ateneus... Per tal de rebre aquells que no tenien ni mitjans ni possibilitats personals. Evidentment amb el protagonisme dels intel·lectuals i científics també exiliats.

Una gran majoria de les associacions creades seran a França i després una part important es traslladaran a Mèxic. A França un cas singular, però que d'alguna manera és exponent de la trista tradició dels desterrament tradicional espanyol, és la Colònia Espanyola de Béziers que abans, de de l'exili dels guerres carlines en 1889, havia estat fundada per la Societat de Socorros Mutuos, però des del 1939 esdevingué un espai emblemàtic de la vida cultural, científica i assistencial de l'exili.

La Colònia Aymaré, situada a Le Vigan, departament de Lot, encara que a a partir del 1939 la comissionarà la Liga de Mutilados, Solidaridad Antifascista y el Moviment Libertario Español, serà referent entre els exiliats i el 1952 reunirà delegacions de França, la Gran Bretanya, Bèlgica, Suècia, i també de l'interior espanyol del moviment llibertari internacional.

Ben conegut és el cas de l'hospital Varsovia, a Tolosa del Llenguadoc, que esdevindrà hospital de referència sobretot a partir de 1944. Investigadors de l'Institut d'Història de la Medicina López Piñero han realitzat treballs específics sobre este centre.

Menys desconegut, però potser socialment més rellevant és el cas del Dispensario Cervantes a París. Des de 1939 fins al final dels anys setanta del segle XX va convertir-se en el centre de primera instància mèdica de la colònia espanyola de la capital francesa. Originalment lligat a metges de sensibilitat llibertària, a partir dels anys cinquanta es va convertir en l'ambulatori de la major part dels espanyols residents a París. Una dels darreres directores mèdiques fou la valenciana Josefina Hernández Enguita, la qual al final de la seua existència es lamentava de la poca sensibilitat de les autoritats espanyoles i franceses que permeteren que es tancara el centre per manca d'ajuts materials després de quasi cinc dècades de tasca essencial.

- El Servicio de Evacuación de Refugiados Españoles (SERE). Les relacions que olts científics i grups d'investigació havien establert de 1910 a 1936 mitjançant beques, intercanvis, vincles institucionals, van facilitar la reinserció. A l'inici del setge de Madrid el Govern Republicà va crear un Comité de Refugiados al començament de l'any 1937. Però com el territori francès no oferia suficients condicions per a garantir la seguretat, el mateix any Juan Negrín va sondejar les possibilitats amb Mèxic que van resultar ser positives per raons ideològiques i econòmiques, i així sorgirà la denominació de l'Oficina Central de Evacuación de los Republicanos Españoles (SERE), creada el març del 1939, que en acabar la guerra fixà la seu a París. Este Servcio de Evacuación serà a Mèxic el Comité Técnico de Ayuda a los Republicanos Españoles. (CTARE).
- La Junta de Ayuda a los Republicanos Españoles (JARE). La crisi interna del republicanisme derrotat va consumir la fundació per part d'Indalecio Prieto, el juliol també del mateix any 1939, d'aquesta Junta.
- La Junta de Cultura Española es va crear a París, el març de l'any 1939, per a cuidar de la sort dels intel·lectuals espanyols i depenia del SERE. Exigia alliberar-los dels camps de concentració, ajudar-los econòmicament, donar-li'ls treball.

El cos diplomàtic mexicà acreditat a París va habilitar els castells de la Reynarde i el de Montgrand, a prop de Marsella, per a realitzar els tràmits previs als embarcaments de diverses expedicions⁷ La situació europea i els dissensions internes entre el SERE i la JARE van impedir rescatar un major nombre de persones dels camps de concentració per a embarcar-los cap a Amèrica.

Aconseguit aquest primer objectiu de caràcter urgent, la Junta va ocupar-se de ple de la cultura i es va traslladar a Mèxic aquell mateix any i fundà en 1940 una Casa de Cultura. Es va fer un òrgan portaveu de la Junta que va ser la revista España Peregrina. La Junta va tenir un paper important en l'emigració d'un bon nombre d'intel·lectuals.

- La Unión de Profesores Universitarios Espanyoles. (UPUEE). Es fundà a París només iniciar-se l'exili i en un primer moment va tindre de president el metge Gustavo Pittaluga exiliat a Cuba amb l'objectiu sembla de preservar una universitat republicana a l'exili. Tenia la seu inicial a Cuba i a partir de la primera conferència realitzada en el 1943 es trasllada a Mèxic per la major importància de l'exili mexicà. Estava composta per 73 catedràtics i 142 professors d'universitat. Va publicar un Boletín Informativo com una forma de resistència dels acadèmics republicans.
- El Comité Internacional de Coordinación e Información para la Ayuda a los Republicanos Españoles. (CICIAER). Amb la seu a París tenia com a objectiu la creació de comitès nacionals per a centralitzar en cada país les activitats humanitàries promogudes d'ajuda a l'Espanya republicana.

- La Federación de Organismos de Auuda a los Republicanos Españoles. (FOARE). Va ser una federació creada a Mèxic per a canalitzar tota l'activitat humanitària i de solidaritat de Mèxic amb la causa republicana que s'havia creat des del Comité Nacional de Ayuda a España a començament de l'any 1938.

7- Els centres de l'exili i la dimensió científica

Desenes de milers d'exiliats es van instal·lar a Mèxic i la importància no és tant per la quantitat sinó per la qualificació intel·lectual. Més de 300 catedràtics d'universitat, 500 metges i més d'un centenar de científics pertanyents a altres àrees com químics, farmacèutics, físics, biòlegs, antropòlegs, o matemàtics.

Les primeres onades de refugiats espanyols de la Guerra Civil van arribar a Mèxic en els vaixells Sinaia, Ipanema i Mexique. Els historiadors estimen que Mèxic va acollir vora 25.000 refugiats espanyols entre 1939 i 1942. D'estos refugiats s'estima que la immigració intel·lectual es conformava d'aproximadament un 25% del total.

En línies generals podem dir que el col·lectiu científic exiliat a Mèxic va tenir un doble sentit. Un ampli sector es va integrar en la vida científica mexicana i va continuar la trajectòria iniciada a Espanya. Altres van iniciar una vida professional nova desvinculada del món acadèmic i la investigació.

7.1- Mèxic: primer amfitrió de l'exili republicà espanyol

La generació de científics que és va veure abocada a l'exili compartia un ideal de modernització i uns referents biogràfics comuns. Els destins principals van ser Mèxic i França, a més de Veneçuela, els Estats Units, l'Argentina, Cuba i la Unió Soviètica. El lloc de més aflluència i rellevància del col·lectiu científic va ser a Mèxic. El paper dels metges republicans exiliats va ser capital en la societat mexicana ja que l'exili científic va tenir un especial pes demogràfic a l'àmbit de la medicina. Al començament dels anys 1940 representaven gairebé la meitat dels professionals sanitaris del país. A mes van posar en marxa instal·lacions assistencials i hospitals, d'acord amb l'experiència i els projectes de l'Espanya republicana.

7.1.1-La Casa de España en México: el Colegio de México. Primer centre acadèmic de l'exili intel·lectual republicà espanyol. El 1938 amb l'arribada d'un grup d'intel·lectuals entre els quals el rector de la Universitat de Madrid, José Gaos, el president de Mèxic Lazaro Cárdenas i a instància de Darío Cosío Villegas va fundar la Casa de España en México l'1 de juny del 1938 amb el consentiment del govern republicà. Va ser un centre d'estudis i investigació per acollir científics, intel·lectuals, artistes i humanistes espanyols i donar-los un espai per a continuar la labor mentre la guerra. El rector de la Universidad Autónoma de México va formar part de la Casa de España la qual cosa facilitaria les relacions. La Rockefeller Foundation va col·laborar en la construcció i dotació de l'equipament científic per a laboratoris com el laboratori d'estudis mèdics i biològics a la Facultat de Medicina el 1941, inspirat en l'Institut Cajal de Madrid, i també d'instituts com el de Química y Cardiologia, el qual va ser un dels centres més importants d'investigació fundat pel prestigiós metge Manuel Chávez, i l'Escuela Nacional de Antropología e Historia. Aquestes institucions van estar conformades per personalitats científiques, deixebles en algun cas de Juan Negrín que pertanyien a l'elit de la Junta de Ampliación de Estudios i la Residencia de Estudiantes. Recordem entre altres Gonzalo Rodríguez Lafora, Pérez Cirera, De Miguel, Capella, Rafael Méndez, Augusto Fernández Guardiola, Manuel Márquez. Tots ells treballaren a Ciutat de Mèxic. També va haver altres metges espanyols a l'Instituto Politécnico, a Monterrey, i a Pachuca i Tampico.

El propòsit de la Casa de España va ser vincular els científics i intel·lectuals que arribaven de l'Estat Espanyol a Mèxic per a connectar-los mitjançant cursos especials i conferències que allí mateix s'organitzaven. Els primers a ingressar a la Casa de España

⁷ Mauricio Fresco, l'emigració republicana espanyola

van ser Luis Recaséns Siches, José Moreno Vila i León Felipe mentre que el filòsof José Gaos seria el primer membre de la Casa d'Espanya procedent de París. El 8 d'octubre del 1940, i mentre n'era el president Alfonso Reyes, la Casa de Espanya va passar a anomenar-se Colegio de México, obert als nous catedràtics i mestres de l'exili espanyol que havien arribat a Mèxic a partir del juny del 39, i es va convertir en una institució acadèmica d'educació superior que realitzarà investigacions científiques i en humanitats a nivell mundial. Sota la presidència d'Alfonso Reyes, esta institució s'encarregà de posicionar i distribuir estos intel·lectuals en diversos centres acadèmics com la Universitat Nacional, l'Instituto Politécnico Nacional i el Fondo de Cultura Económica, entre altres.

La transformació de la Casa de España en Colegio de México no va afectar els plans d'investigació. Quan la crisi del 1942 el Colegio es quedarà reduït a les activitats socials i la part científica serà transferida a la UNAM. Posteriorment en 1943 és fundarà el Centro d'Estudios Históricos sota la direcció de Silvio Zavala inspirat en el Centro de Estudios Históricos de Madrid. També s'inaugurarà el Centro d'Estudios Sociales i anys després el Centro de Estudios Filológicos.

7.1.2-L'Ateneo Ramón y Cajal a Mèxic

En el context d'aflluència i rellevància del col·lectiu científic a Mèxic el president mexicà Lázaro Cárdenas va crear un comitè dirigit per un deixeble de Ramón y Cajal, l'oftalmòleg espanyol Manuel Márquez, exiliat i nomenat degà de la Facultat de Ciències de la Universidad Autónoma de México (UNAM), per a l'homologació dels mes de 500 metges a fi de poder exercir la professió. Este comitè va ser el punt de partida de l'Ateneo Ramón y Cajal. Sección Hispano Mexicana de Ciencias Médicas, fundat el 10 d'octubre del 1942, amb la finalitat de protegir el mig miler de metges espanyols. Es volia cohesionar els metges i que esta cohesió es fera també palesa en altres sectors de l'exili. L'Ateneo va estar dirigit per una Junta i s'hi van constituir tres comissions: Afers Socials, Afers Científics i Afers Professionals. Als estatuts era manifesta la finalitat de cohesió institucional. L'Ateneo Ramón y Cajal es convertiria amb els anys en el principal nucli d'activitat comuna dels metges espanyols a l'exili mexicà. Els metges no es van limitar a la pràctica mèdica sinó que van participar en la construcció de nous laboratoris i en l'ensenyament.

7.1.3-L'Ateneo Español a Mèxic

L'interès per la cohesió i la implicació de grans figures de l'exili va fer que els membres de l'Ateneo Ramon y Cajal participaren en la creació l'any 1949 d'una institució de major espectre; l'Ateneo Español presidit pel cirurgià Joaquín d'Hacourt. Es va crear amb la intenció d'abordar tota la vida intel·lectual: arts plàstiques, ciències, matemàtiques, física, química i naturals; filosofia, economia i història; literatura i música, teatre, cinema i ràdio. L'ideari d'este ateneu era la preservació dels valors de la Institución Libre de Enseñanza i la Junta de Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas.

El 1950 l'Ateneo Ramón y Cajal es convertiria en una Sección de Ciencias Médicas y Biológicas de l'Ateneo Español.

7.1.4- La Universidad Autónoma de México (UNAM) i l'Instituto Politécnico Nacional: l'acció política cultural universitària

Els exiliats científics espanyols també van col·laborar en la vida acadèmica de la universitat mexicana. El 1940 un grup de científics exiliats fundaren un petit laboratori d'estudis mèdics i biològics que després es convertirà en l'Instituto de Investigaciones Biomédicas de la UNAM.

O siga a més de la Casa de España, convertida després en el Colegio de Médicos, també va haver-hi una important influència en altres institucions com en l'Instituto Politécnico Nacional i el Fondo de Cultura Económica. Un altra col·laboració a mencionar va ser la creació de la *Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum* mexicana.

Mereixen també una menció els naturalistes i biòlegs per la labor de professionalització de la ciència a Mèxic i l'impuls d'institucions com l'Instituto Politécnico Nacional, l'Instituto Americano de Recursos Naturales Renovables, la Sociedad Mexicana de Historia Natural, la Sociedad Botánica de México, entre altres.

En uns mesos gràcies a l'activitat de les càtedres universitàries tant de la UNAM com de l'Instituto Politécnico Nacional amb conferències, cursets, publicacions i les relacions entre el professorat espanyol i el mexicà, Mèxic es va trobar envoltat d'aires renovadors.

Una figura paradigmàtica de científic d'aquells anys va ser la del fisiòleg José Puche amb la seua trajectòria intel·lectual i biogràfica; rector de la Universitat de València durant la guerra va veure trastornada la seua investigació primer com a responsable acadèmic i després a l'exili amb l'assumpció de l'organització, acollida i instal·lació dels exiliats espanyols a Mèxic. Esta implicació i compromís el va apartar de la vida acadèmica fins als últims anys de la vida quan va retornar a la càtedra de fisiologia de la UNAM on va participar activament.

7.1.5- Els Colegios del Exilio

Un altra àrea important va ser la creació dels Colegios del Exilio. Tenien com a objectiu permetre als fills dels espanyols mantenir la identitat espanyola i també donar ocupació als mestres arribats d'Espanya perquè era complicat fer-ho només mitjançant la Casa de España. Es tractava de reproduir en gran mesura la metodologia didàctica de la Institución Libre de Enseñanza. Els Colegios només és van poder crear a Mèxic i circumstancialment a la República Dominicana bàsicament per la qüestió idiomàtica. Cap citar entre altres l'Instituto Luis Vives, l'Academia Hispano Mexicana, l'Instituto Hispano Mexicano Ruiz de Alarcón, el Colegio Madrid, i els Colegios Cervantes del Patronato Cervantes com l'Instituto Escuela Cervantes, el Grupo Escolar de Córdoba, i d'altres a Tampico, Veracruz, i Torreón. El Colegio Madrid va ser l'últim creat segons l'ordre cronològic. Els professors valencians van destacar amb força pròpia, la majoria havien estat protagonistes de l'educació republicana.

8. El diàleg cultural entre escriptors i artistes valencians i mexicans

En opinió del filòleg Santi Cortés "l'exili valencià no fou gaire nombrós ni esdevingué tampoc un episodi transcendent. Li va mancar la capacitat de generar fora del país una obra política i cultural d'envergadura". No obstant això presenta molts punts d'interès perquè els expatriats valencians van saber trobar espais per expressar les seues inquietuds i de vegades emprar la llengua pròpia i reformular i renovar els seus plantejaments i exigències d'avantguerra. Si bé Mèxic fou la capital política, cultural i humana de l'exili espanyol, pel que fa al cas dels intel·lectuals i dirigents valencians, la dispersió va ser extrema a milers de quilòmetres com els casos de Miquel Peña Masip, Gaetà Huguet i Segarra, Angelí Castanyer, Francesc Soto Mas ... entre altres.

En el cas de la diàspora cultural d'escriptors i artistes va arrossegar nombrosos professionals de les belles arts i també es van dispersar per Europa, Estats Units i l'Amèrica Llatina. Així l'exili artístic s'hi sumava i ciutats en este cas com París Nova York i l'Havana van ser de gran atracció. No obstant això dels artistes valencians es pot dir que l'Amèrica Llatina va ser el continent que va aglutinar la major part d'ells. L'Argentina, Colòmbia, Cuba, la República Dominicana com Guillermina Mendrano i el cas de Vicente Lloréns, un valencià amb la necessitat de deixar testimoni de la seva generació i de la tragèdia de l'exili i la Guerra Civil. A la fi, Mèxic, convertida en capital cultural de l'exili espanyol, va ser on es van concentrar la major part dels artistes valencians de la Generació dels Trenta, exiliats entre 1939 i 1945. L'èxode d'artistes valencians a terres mexicanes és una part de la història comuna de la diàspora artística espanyola. Així quan en 1939 milers de republicans des d'Espanya i França i després des dels camps de concentració francesos partiran cap a Europa i Amèrica ja hi havia en aquestes ciutats centenars d'artistes espanyols.

L'obra literària de Max Aub dins del diàleg de l'exili serà un testimoni personal mitjançant la literatura amb el convenciment de com la dramaturgia tenia la funció de reflectir aquells moments històrics. I la seua perspectiva de l'humanisme socialista i el realisme dialèctic en el seu teatre major, com ressenya Manuel Aznar, catedràtic de literatura i crític literari.

8.1-Aportacions valencianes en l'arquitectura

Un altra aportació important a destacar va ser l'arquitectura i la seva doble vessant científica i artística. Cal assenyalar i considerar com l'arquitectura és una part important en la història de Mèxic. Entre l'aportació dels exiliats espanyols podem citar, entre altres, l'arquitecte Jesús Martí Martín format a l'Escuela de Bellas Artes de San Fernando a Madrid. Quan va arribar a Mèxic serà nomenat gerent de l'empresa de construcció Vías y Obras, on col·laboraria entre altres arquitectes exiliats, amb Félix Candela, Juan Rivaud, Sáenz de la Calzada, Enrique Segarra.

L'arquitecte Félix Candela era d'origen valencià. Es va formar a l'Escuela Superior de Arquitectura de Madrid. Va fundar amb els seus germans a Mèxic una empresa, Cubiertas Alas, amb idees innovadores i espectaculars. Es va especialitzar en la construcció d'estructures de formigó armat i va construir els primers prototips de cobertes paraigua. Destaca el Palau dels Esports per als Jocs Olímpics de l'any 1968, una obra creada amb els arquitectes Antonio Peyrí i Enrique Castañeda. Un altre arquitecte Ovidi Botella Pastor, fill de polítics i periodistes republicans d'Alcoi, es va exiliar a Mèxic després de finalitzar la Guerra Civil. Col·laborarà amb l'arquitecte i pintor Roberto Fernández Balbuena a l'empresa *Técnicos Asociados Sociedad Anónima* des de la qual va realitzar nombroses obres públiques i privades.

Enrique Segarra Tomás va arribar a ser professor de l'Escuela Superior de Arquitectura de Xalapa a la Universitat de Veracruz. Com a arquitecte va treballar des de Veracruz amb l'empresa de construcció *Eureka Sociedad Limitada* de l'emigrat espanyol Manuel Suárez i va construir diversos hotels, escoles públiques i edificis privats.

9 - Altres països hispanoamericans

A l'Argentina la capital Buenos Aires, com a ciutat cosmopolita, tenia una important colònia hispana i va ser un dels focus culturals de l'exili de les arts i les lletres espanyoles. A més a més va ser també destacable l'exili argentí en les ciències mèdiques i biomèdiques.

A la República Dominicana la capital Santo Domingo va ser un lloc d'asil d'escriptors professors i artistes. Només acabar la guerra fou la seu d'un primer contingent d'exiliats.

A Cuba la capital l'Havana, amb una burgesia colonial, també va reclamar la presència d'artistes espanyols; al segle XIX havia acollit diversos artistes espanyols i a l'exili de la Guerra Civil també ho va fer.

L'emigració republicana a Xile, a diferència de la de Mèxic, els Estats Units i altres països americans, no es va nodrir bàsicament d'intel·lectuals. L'emigració ací va estar constituïda per camperols i obrers qualificats, però també van arribar intel·lectuals com el filòsof José Ferrater Mora l'escriptor Arturo Serrano Plaja, el poeta i periodista Antoni Aparici, el novel·lista Pablo de la Fuente i dos germans d'Antonio Machado, potser entre altres més.

10- Les Cases Regionals

10.1- La Casa Regional Valenciana en México. La presència de l'exili valencià a Mèxic des dels primers moments es va procurar organitzar i aleshores va sorgir la *Casa Regional Valenciana*. Este centre organitzava tota una sèrie d'activitats culturals les quals es poden trobar ressenyades en l'article de Juan Roda Ortiz, *Nuestra Casa Regional Valenciana* publicat en la revista

Senyera. La *Casa Regional Valenciana* és definia mes com una entitat cultural i etnogràfica que política. Va editar dos revistes *Mediterrani* i *Senyera* que de forma especial publicaven poemes i prosa literària com unes elegies de record a la terra.

El seu òrgan mensual de publicació és deia *Levante* i a l'abril del 1943 n'apareixia el primer número la qual cosa ens pot servir de referència per a conèixer que va ser l'any de creació del centre.

A la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu es guarda l'arxiu de la Casa Regional Valenciana a Mèxic amb un inventari de la documentació relativa als òrgans de govern i a la secretaria de la institució. Es un reflex de la vida dels exiliats mexicans a Mèxic, la situació econòmica i l'activitat cultural d'esta institució. L'any 1994 es va decidir dissoldre la institució i el 2002 se'n va depositar l'arxiu a la Biblioteca Valenciana.

10.2- La Casa Regional Valenciana en París⁸ va ser fundada l'any 1948 per Amado Granell i uns exportadors de taronges. Era un centre d'auxili i ajuda als exiliats. Pretenia ser una llar oberta a tots els valencians i valencianes a l'univers cultural de la capital francesa, d'acollida. Era també una exaltació del sentiment a la terra i d'un valencianisme lligat al sentiment d'espanyolitat. Al llarg dels anys va evolucionar i es va convertir en un referent valencià adaptat a la situació política d'Espanya. Entre els seues activitats culturals estaven, un grup teatral, una secció esportista, cursos de llengües, visites a la capital de París, una secció de festes, una secció d'orientació escolar i una d'assistència social i treball. A dia de hui és un centre social cultural europeu modern.

11- Procés de restitució històrica

En el procés de recuperació històrica, seguint els historiadors Barona i Lloret, és poden assenyalar tres etapes a manera de referència:

- La primera la denominen memòria del perdedor; quan la caiguda de la primera generació de l'exili. El primer escenari de recuperació seran els països d'acollida; és la dècada dels 70 amb monografies col·lectives, recopilació documental, arxius d'història oral. Una historiografia d'un caràcter necrològic, individual, apologètic. I a Espanya l'obra de José Luis Abellán en iniciar-se la transició democràtica. Van ser aportacions generals sobre l'exili i algunes sobre els científics però no van tenir una visió històrica global sobre la significació de l'exili sinó més aviat sobre figures concretes.
- La segona etapa, la dècada dels 80 amb publicacions històriques d'institucions; primer d'institucions acadèmiques mexicanes i després de mort Franco de forma paral·lela a Espanya unes perspectives mes amplies associades a la Memòria Històrica; un interès per la recuperació de les grans institucions de la intel·lectualitat republicana. La tendència per recuperar la memòria institucional va culminar amb el congrés commemoratiu *La Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas 80 años després* que va tenir uns estudis amb detall d'interés molt desigual sobre els institucions científiques republicanes.

Així la dècada dels 80 consolidarà la importància històrica de l'exili intel·lectual i la recuperació per a la cultura espanyola d'humanistes, artistes i científics; unes perspectives més globals i uns plantejaments més moderns.

- La tercera etapa serà d'investigació creixent: associacions, congressos, simposis, col·laboracions institucionals entre la Residència de Estudiantes i el Colegio de Médicos a Mèxic. És una etapa de consolidació d'aquesta col·laboració. Es fundaran dues associacions per a l'estudi històric de l'exili i els migracions: AEMIC d'àmbit estatal i GEXEL per la Universitat Autònoma de Barcelona sobre l'exili literari.

⁸ Manifest convocatòria de la Casa Regional Valenciana a París. Archivo General de la Guerra Civil Española, Salamanca, sig.10.1/6608

Durant els últims anys s'han publicat treballs amb importants aportacions tant pel que fa a microhistòries sobre personatges com sobre diverses àrees científiques i la configuració de grups com un camí per a establir una prosopografia més sòlida.

És necessària la continuació de la investigació en arxius de l'administració pública i institucions públiques. Hi ha noves publicacions de tesis sobre temes referents a la investigació d'organismes de l'administració pública.

11.1- La recuperació dels científics

L'exili en si mateix és dispersió ja que maneja fonts diverses i allunyades la qual cosa és una dificultat heurística; la historiografia ha caminat lenta. És necessària l'avaluació general dels diverses àrees científiques i de la seua institucionalització abans i després de la guerra. L'estudi dels arxius de l'administració pública espanyola i les seues institucions com la Junta de Ampliación de Estudios (JAE), la Residencia de Estudiantes, el Colegio de México, la Rockefeller Foundation, el Ministeri d'Afers Exteriors, la Universidad Autónoma de México. Aprofundir en aquestes investigacions. I també l'estudi dels personatges de l'exili; les microhistòries. Entre les primeres aportacions complementàries a les generals que ja van tractar específicament la recuperació dels científics destaca una primera historiografia mèdica l'any 1966 que té com a protagonista Germán Solominos i va ocupar amb freqüència un espai a la revista Ciencia. Les aportacions historiogràfiques en aquesta primera època eren testimonis valuosos sobre figures concretes. O analitzaven la dimensió política a l'exili en la seua organització exterior i només excepcionalment donaven una visió històrica global o parcial de l'exili científic i la seua significació a Espanya.

Les monografies col·lectives, l'arxiu oral Palabras del exilio posat en marxa per la UNAM en 1980 han aportat valors històrics importants per al col·lectiu científic sobre la labor realitzada en el període històric posterior a la guerra i les aportacions als països iberoamericans.

Dins d'aquest procés hi ha un conjunt d'activitats com els congressos, simposis i exposicions importants, paral·leles i complementàries per a la recuperació històrica. Entre altres podem destacar:

- El Primer Simposi Internacional Mèxic-Espanya de *La Historia de la Ciencia y la Tecnología 60 años después* va tenir com a tema central *Los científicos del exilio español*, l'any 1996.
- Exposicions com l'organitzada per la Residencia de Estudiantes el 1998 *Un siglo de ciencia en España*.
- El simposi *Política científica y exilio en la España de Franco* celebrat a Badajoz l'any 2001.
- Trobades promogudes per la Residencia de Estudiantes i el Colegio de México. Congrés internacional *L'exili cultural de 1939 seixanta anys després*, Universitat de València, l'any 2001.
- *Congrés Exilio y Universidad*. A Sant Sebastià l'any 2006.
- Exposició *La destrucción de la ciencia en España. La depuración de la Universidad de Madrid en la Dictadura de Franco*. Universidad Complutense de Madrid l'any 2006.

CONSIDERACIONS FINALS

- L'exili en la Guerra Civil d'Espanya del 1936-1939 és un fet rellevant en la nostra història i en conseqüència requereix una labor d'investigació continuada i curosa. És important i necessari promoure la investigació en l'àmbit universitari, l'ensenyament en l'assignatura d'història i el reconeixement per part de les institucions.
- L'Edat de Plata Espanyola, que es fonamentava en un programa d'institucionalització de la investigació i la pràctica científica, va ser interrompuda brusquement per la Guerra Civil, la qual cosa va suposar un trencament i la ciència i la cultura espanyola amb els seues figures més prestigioses es van escampar per diversos continents amb la consegüent inestimable pèrdua per al país d'origen.
- L'estudi de l'exili del 1939 i, que a més va generar una de les majors migracions de científics i intel·lectuals vers països dels continents d'Europa, Àfrica i Amèrica, principalment, en atenció a les seues característiques i peculiaritats haurà també d'estudiar-se de d'una perspectiva multidisciplinària.

- Malgrat la quantitat d'estudis realitzats sobre la temàtica de l'exili encara hi ha una necessitat d'ampliar les investigacions en administracions i institucions públiques relacionades amb el tema, en els seus arxius, fons documentals i fotogràfics, tant a Espanya així com contar amb la col·laboració de les administracions i institucions dels països d'acollida i fomentar la viabilitat de continuar investigant conjuntament.
- Cal continuar i ampliar l'homenatge a figures valencianes de l'exili científic i intel·lectuals, recuperar-les, ja que moltes d'elles encara romanen desconegudes, o no han rebut encara el reconeixement propi a la seua personalitat i trajectòria com José Puche Álvarez, Mercedes Maestre Martí, entre altres. Recuperar la memòria d'activitats valencianes de caràcter científic i cultural com la de la Casa de la Cultura Valenciana i les col·laboracions científiques en la revista *Nueva Cultura*.
- A partir dels estudis realitzats i de noves investigacions posar en paral·lel de forma específica les biografies de les figures del científiques valencianes i/o relacionades per fer una biografia col·lectiva -prosopografia- emmarcada en el col·lectiu científic.

Aquest informe es remetrà al protocol habitual. I a més a més a la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica. A l'Aula d'Història i Memòria Democràtica de la Universitat de València. A la Càtedra Interuniversitària de Memòria Democràtica. Al Centre de la Memòria de la Universitat Jaume I. A l'Arxiu de la Democràcia de la Universitat d'Alacant. Als participants de la Taula Redona al CVC l'abril de 2019, Miguel Marco Igual i José María García Álvarez-Coque i a la convidada Lola Moreno.

BIBLIOGRAFIA

- Abellán, J.L. (1983): *De la guerra civil al exilio republicano 1936-1977*, Madrid, Mezquita.
- Abellán, J.L. (1976-1978): *El exilio español*. Madrid, Taurus.
- Alted, A. Aznar, M. (1999): *Literatura y cultura del exilio en 1939*, Salamanca, AEMIC/GEXEL.
- Barona, J.L. (1998): "*Los científicos españoles exiliados en México*" en *Los refugiados españoles y la cultura mexicana, Actas de las primeras jornadas Madrid Residencia de Estudiantes*, el Colegio de México.
- Barona, J.L. (ed.) (2009): *El exilio científico republicano. Un balance histórico 70 años después*, congreso internacional, Universitat Politècnica de València.
- Barona, J.L. J. Lloret, *La historiografía sobre el exilio científico después de la Segunda República*, Cronos, 3(2)393-408, recuperado <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2283919>
- Biblioteca valenciana Nicolau Primitiu, <http://bv.gva.es/>
- Casa Regional de Valencia en México, <http://www.cervantesvirtual.com/obra/carta-de-la-casa-regional-valenciana-a-carlos-espla-mexico-3-de-junio-de-1957-789720/>
- Casa Regional de Valencia en París, <http://www.cevex.gva.es/es/casa-regional-valenciana-de-paris>
- <https://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=31723>
- <https://ir.lib.uwo.ca/entrehojas/vol4/iss1/6/>
- Casado, S. (2001): "*La ciencia en el exilio*" en *l'exili cultural del 1939*, Universitat de València.
- Claret Miranda, J. (2005): *El atroz desmoche. La destrucción de la Universidad española por el franquismo, 1936-1945*, Barcelona, Crítica.
- Cueto, J.I. (1996): *Arquitectos exiliados en México. Su labor en la España republicana 1931-1939 y su integración en México*, Barcelona, Tesi doctoral Universitat Politècnica de Catalunya (UPC).
- DD.AA.(2002): *Los refugiados españoles y la cultura mexicana*, Residencia de Estudiantes. Colegio de México.
- DD.AA. (1999): *El exilio español en México*, México, Ediciones del Fondo de Cultura Económica.
- Díaz-R.Labajo, M.A. (2016): *El exilio científico republicano en Argentina, contribuciones y impactos de los médicos, biomédicos y psicoanalistas españoles en la ciencia argentina 1936-2003*, Universidad de Salamanca.

Del Cueto, J.I.(1999): *Félix Candela, el mago de los cascarones de concreto*, Revista de crítica arquitectónica núm 2, Escola Técnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Departament de Composició Arquitectònica.

Domínguez, P. (1994): *Voces del exilio: mujeres españolas en México 1939-1950*, Dirección General de la Mujer, Madrid.

García, M. (1995): *Exiliados: la emigración cultural valenciana*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, València.

Giral, F. (1999): *Ciencia española en el exilio (1939-1989). El exilio de los científicos españoles*, Madrid, Anthropos.

Guerra, F. (2003): *Médicos españoles en el exilio, Alicante, Biblioteca virtual Miguel de Cervantes* (edición digital basada en la de Madrid Fundación españoles en el mundo, 1996).

Godínez, J. (2014): *"Las aportaciones de los exiliados españoles a México y una nota sobre Buñuel"*, Entrehojas: Revista de Estudios Hispánicos, Universidad de Western Ontario, Canadá.

Recuperado <https://ir.lib.uwo.ca/entrehojas/vol4/iss1/6/>

Julia, S. (coord.) (1999): *Víctimas de la guerra civil*, Madrid, Temas de hoy.

Landa, G. A. Briones, A. Sanchez, (2009): *El legado científico español en México a través de Ciencia*. Revista Hispano americana de ciencias puras y aplicadas, Ciudad de México, Universidad Autónoma de México (UNAM).

Laso, J.M. (2009): *"El exilio científico español"*, en *70 años del exilio cultural español*, p. 124-125, República de la Letras: revista literaria de la Asociación de Escritores, 1133-2158, núm 113.

recuperado <https://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?>

Lloret, J. (2009) *Los científicos republicanos españoles y su trayectoria itinerante*, Ciencia y exilio, Mètode núm. 61, Universitat de València.

Mancebo, F. M. Baldó, C. Alonso (coord.) (2001): *L'exili cultural de 1939 seixanta anys després*, actes del I congrés Internacional, Universitat de València.

Mancebo, F. A. Girona, (1995): *El exilio valenciano en América*. Obra y Memoria, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Universitat de València.

Marco, M. J.M. Garcia, (2019): *Taula rodona ponències sobre l'exili científic*, Consell Valencià de Cultura, València.

Ordoñez, M. (1997): *"Científicos en el exilio"*, Proyecto Clío, Dirección General de Estudios Históricos del Instituto Nacional de Antropología e Historia de México.

Pi i Sunyer, A. (1996): *L'home i l'obra*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Sánchez, G. P. García (coord.) (2001): *Los científicos del exilio español en México*, Universidad Michoacana de San Nicolás Hidalgo, Instituto de Investigaciones Históricas, Sociedad Mexicana de Historia de la Ciencia y de la Tecnología y Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas. Recuperado <https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=303&codigo=31723>

Serra, M.C. (2015): *"75 años de exilio republicano en la UNAM"*, Cuadernos Iberoamericanos. Revista de Historia y Comunicación, número 1, año 2015, Universidad Autónoma de México, Ciudad de México.

VOT PARTICULAR DE LA CONSELLERA PETRA MARÍA PÉREZ ALONSO-GETA SOBRE L'INFORME L'EXILI EN LA GUERRA CIVIL L'EXILI CIENTÍFIC

Algunes consideracions en referència al contingut i aspectes formals de l'informe, que al meu entendre justifiquen el meu vot particular.

Consideracions al contingut

Si es tracta de retre homenatge i posar en valor als metges, científics, enginyers i arquitectes exiliats de la guerra d'Espanya, caldria fer menció en la introducció/marc històric al que ha sigut denominada (i acceptada pels historiadors) Edat de Plata de la Ciència Espanyola, que institucionalment va més enllà del terme generació. I que s'han dut a terme una sèrie de congressos i homenatges en commemorar-se els 60, 70 i 80 anys de l'exili cultural i científic.

La mateixa Generalitat València ha donat suport a la revista "Laberintos", publicada per la Direcció General del Llibre, i dedicada a l'exili cultural (també científic). Com també que, des que en 1987 J.L. Barona va publicar amb la historiadora Mª F. Mancebo una monografia sobre José Puche Álvarez, fisiòleg i rector de la UV, s'han dut a terme a València tota una sèrie de treballs i iniciatives: exposicions al Palau Cerveró, commemoracions del Congrés d'Intel·lectuals en la València del 1937 etc. que, ressenyats, donarien a l'informe un enfocament més valencianista.

Consideracions als aspectes formals

- En les taules que inclou l'informe sobre demografia de persones exiliades, disciplines, etc., no s'indica la font o la procedència. Tota taula, gràfica, etc., ha d'anar amb una capçalera, indicant títol i font.
- Una altra carència important des del punt de vista formal és que no se citen expressament i a l'ús, les fonts bibliogràfiques consultades dels paràgrafs arrellegats de publicacions prèvies.

VOTO PARTICULAR ACERCA DEL INFORME "L'EXILI EN LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA. EL COL·LECTIU CIENTÍFIC".

En el Pleno del día 22 de julio de 2019, he manifestado mi **abstención** con respecto al documento de referencia y deseo, además, dejar constancia del **voto particular** que se desprende del siguiente razonamiento.

1.- Se trata de un extenso Informe que, a mi juicio, incide en exceso sobre el contexto socio-político, mientras reduce la información y consideraciones sobre el colectivo científico propiamente dicho, sus protagonistas, sus actividades y sus logros. Cuando sus objetivos pudieran ser precisamente aquéllos.

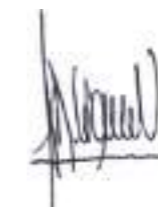
2.- En cuanto al contenido del citado documento entiendo que no es cometido del CVC recopilar argumentación de terceros copiosamente elaborada y difundida, resultando a fecha de hoy, como el propio Informe indica, objeto de suficiente atención por el sector especializado.

3.- Y es ese grado de especialización -que no se compadece con el mío propio- el que me imposibilita valorar objetivamente el rigor y precisión y adecuación del contenido del Informe. Suscribirlo estaría más cerca de un acto de fe que de convicción por mi parte.

4.- En consecuencia, y sin menoscabo del interés y la importancia de la materia tratada, considero innecesario y extemporáneo un pronunciamiento explícito del Consell Valencià de Cultura al respecto.

Por lo que, en aplicación del art. 14 del Reglamento del CVC en concordancia con el art.25 de la Ley 12/1985, elevo y razono el presente VOTO PARTICULAR.

En Valencia, a 22 de julio de 2019

José María Lozano Velasco

*Memòria
de gestió
interna*

*Memòria de les comissions
Gestió Econòmica-financera 2019*

MEMORIA DE LA COMISIÓN DE ARTES 2019

A lo largo de 2019, la Comisión de Artes se ha reunido en sesión ordinaria 11 veces: 10 de enero, 7 de febrero, 7 de marzo, 4 de abril, 9 de mayo, 6 de junio, 4 de julio, 17 de septiembre, 15 de octubre, 7 de noviembre y 5 de diciembre.

II. Sr. Ramon Rosselló Ivars, presidente de la comisión

II. Sra. Amparo Carbonell Tatay, secretaria de la comisión

II. Sra. Ángeles López-Artiga

II. Sra. Inmaculada Vidal Bernabé

II. Sra. Núria Vizcarro Boix

II. Sra. Begoña Martínez Deltell

“ De todas las reuniones se dio información puntual al Pleno del Consell ”

Los miembros actuales de la Comisión de Artes son:

Y han asistido regularmente a las reuniones el presidente del CVC, Santiago Grisolí y el secretario del CVC, Jesús Huguet Pascual.

INFORMES APROBADOS

Informe sobre La Refinería La Británica, Alicante.

COMPARECENCIAS Y ACTIVIDADES

La comisión recibió las siguientes comparecencias:

- **4 de abril:** Dª Macarena Palma, responsable de colecciones de la Fundación Caja Mediterráneo para informar sobre los espacios expositivos que gestiona la Fundación Caja Mediterráneo y su colección de obras artísticas.
- **9 de mayo:** Dª Pilar Roig Picazo, catedrática de la Universitat Politècnica de València, para informar sobre el proyecto de restauración de las pinturas murales de la iglesia de Los Santos Juanes de Valencia.
- **6 de junio:** Dª Rosa Santos y María Tinoco, presidenta y tesorera de la Asociación de Galeristas de Arte Contemporáneo de la CV, para dar a conocer la misión de las galerías de arte contemporáneo en nuestro territorio, las funciones y actividades y, especialmente, presentar el proyecto Obert València.
- **6 de junio:** Dª Josep Pérez Gil, directora tècnica del MUBAG d'Alacant, para informar sobre los espacios y las colecciones de este museo.
- **17 de septiembre:** Dª Pilar Tebar, presidenta de la Asociación Valenciana de Críticos de Arte (AVCA), para hablar de la asociación que preside.
- **15 de octubre:** Dª María Marco Such, técnica superior de Cultura de la Universitat d'Alacant para hablar sobre los espacios expositivos gestionados por la UA.
- **5 de diciembre:** Dª Raquel Tamarit, secretària autonòmica de Cultura i Esport, acompañada por José Luis Pérez Pont, director del Consorci de Museus, i por Abel Guarinos, director del Institut Valencià de Cultura.

Se realizaron las siguientes actividades

- **7 de marzo:** mesa redonda homenaje a Ángeles Marco con la participación de Romà de la Calle, Ramon Escrivà, Johanna Caplliure y, como moderadora, Begoña Martínez Deltell.

- **4 de julio:** Visita guiada a l'exposició de Dubón al MUVIM, con el comisario Néstor Morente.
- **21 de septiembre:** colaboración con la mesa redonda "Retos y nuevas estrategias en la gestión de galerías de arte contemporáneo" (dentro de la programación de València Obert), con Begoña Martínez Deltell de la Galería Aural (Alicante); Ismael Chappaz y Juanma Menero de la Galería Espai Tactel; y Rosa Santos de Galería Rosa Santos. Moderador del encuentro: Salva Torres.
- **22 de noviembre:** con motivo del Día de la Música, se celebró un concierto de música vicentina, a cargo del Coro Ad Libitum de la Escola Coral Veus Junes.

RESUMEN DE ACTIVIDADES Y ASUNTOS TRATADOS

A lo largo del año 2019, los miembros de la Comisión de Artes han estado trabajando en la elaboración de una declaración sobre la libertad de expresión en las manifestaciones artísticas.

Se ha estado trabajando en la elaboración de un informe sobre la situación del periodismo cultural y su papel en la Comunidad Valenciana.

Se ha estado trabajando en la elaboración de un informe sobre la situación de los espacios expositivos de arte contemporáneo en Alicante.

Se ha estado trabajando en la elaboración de un CD sobre compositoras valencianas.

Se ha reflexionado sobre la necesidad de prestar la debida atención a los espacios de creación y preservar los talleres de artista como un legado cultural imprescindible.

Desde la Comisión de Artes se han enviado cartas de felicitación a todas y todos los artistas valencianos y valencianas premiados en certámenes, premios y convocatorias culturales de ámbito internacional, nacional y local.

Se ha enviado una propuesta a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport para la creació de un Premio anual de Artes Visuales Valencianas.

Se han enviado sendos escritos al presidente de la Diputació de València y al secretario autonómico de Cultura en relación al Teatre Escalante. En la primera se exponía la falta de respuesta del diputado de Patrimonio, José Ruiz, a las reiteradas demandas de información del CVC. En la segunda se mostraba el apoyo del CVC a cualquier iniciativa que pueda dar continuidad al proyecto del Teatre Escalante. Posteriormente, se ha enviado un nuevo escrito a Glòria Tello en relación a este mismo asunto.

Se ha interesado por la composición paritaria de miembros en los Consejos Asesores creados en las diferentes administraciones.

RECOMANACIONS DE LA COMISSIÓ D'ARTS 2019

1. Tot i els augments dels darrers anys, considerem que els pressupostos que les administracions destinen a les arts haurien de seguir incrementant-se, amb l'objectiu, entre d'altres, que les diferents manifestacions artístiques puguen arribar a tots els sectors de la societat. En este sentit, seria recomanable que es destinaren més esforços i accions a la difusió artística i a la creació de nous públics, especialment en aquells sectors artístics de caràcter minoritari, en aquelles formes d'expressió més innovadores o en aquells col·lectius que tenen més difícil l'accés a la cultura.
2. Seguim insistint en l'impuls d'un model cultural ampli i inclusiu, dissenyat amb criteris de qualitat i descentralitzat, que arribe tant a les grans ciutats com als municipis menuts de la Comunitat, sense oblidar el medi rural. Amb la finalitat d'aconseguir aquest objectiu, tant la Generalitat com les diputacions i les administracions municipals han de col·laborar estretament i coordinar l'activitat de les diferents institucions per tal de rendibilitzar tots els recursos i oferir una programació cultural de qualitat, diversa i a l'abast de tot el territori.
3. Encoratgem les administracions que prenguen les iniciatives oportunes per aconseguir la igualtat de facto entre els homes i les dones artistes.

4. Recomanem donar més visibilitat a les dones creadores (de qualsevol nacionalitat i de qualsevol època) i a les seues obres en els plans d'estudi i en els materials escolars en tots els nivells del sistema educatiu.
5. Considerem imprescindible impulsar les activitats artístiques des de la base, amb amb programes didàctics destinats a les diferents edats i col·lectius. Seria pertinent, per tant, fomentar l'ensenyament i la presència de les diferents arts a tots els nivells educatius, des de l'escola fins als estudis superiors i a la formació contínua.
6. Recomanem que des de la nova direcció d'À Punt es tinga molt en compte la promoció i difusió dels artistes valencians i de les programacions culturals, tant des del punt de vista de la informació diària com a través de programes especialitzats en els diferents sectors.
7. Preguem el màxim interès i promoció per a la creació artística en la llengua pròpia dels valencians.
8. Recomanem que es tinga en compte la defensa de la llibertat d'expressió en les manifestacions artístiques. Així, considerem necessari preservar l'espai de la creació de possibles censures o autocensures.
9. Insistim en la recomanació que es facen els esforços necessaris per a millorar les infraestructures i els equipaments dels centres destinats als ensenyaments artístics.
10. Considerem necessari posar atenció als espais de creació i preservar els tallers d'artista com un llegat cultural imprescindible.

COMISSIÓ DE LLEGAT HISTÒRIC I ARTÍSTIC

La Comissió de Llegat Històric i Artístic del Consell Valencià de Cultura, va estat integrada, a data 01 de gener de 2019, pels següents membres:

- M. Il. Sr. Santiago Grisolía, president del Consell Valencià de Cultura
- Il. Sr. Vicente González Móstoles, president de la comissió
- Il. Sr. Jesús Huguet Pascual, secretari del Consell Valencià de Cultura
- Il. Sr. Gerardo Muñoz Lorente
- Il. Sr. José Vicente Navarro Raga
- Il. Sra. Dolors Pedrós Company
- Il. Sr. Francesc J. Sanguino i Oliva
- Il. Sra. Inmaculada Vidal Bernabé
- Il. Sra. Núria Vizcarro Boix, secretària de la comissió

Modificacions en la composició de la Comissió de Llegat durant l'any 2019:

- 18 de juny; dimiteix el conseller Francesc Sanguino i Oliva a causa de la incompatibilitat en el seu

càrrec de regidor en l'Ajuntament d'Alacant

- 02 de juliol; la consellera i secretària de la Comissió Núria Vizcarro Boix expressa la seua voluntat de deixar la Comissió de Llegat per integrar-se a la de Ciència
- 10 de setembre; el conseller Joaquin Santo s'incorpora com a membre de la Comissió de Llegat

Amb data 31 de desembre de 2019 la Comissió de Llegat estava integrada per:

- M. Il. Sr. Santiago Grisolía, president del Consell Valencià de Cultura
- Il. Sr. Vicente González Móstoles, president de la comissió
- Il. Sr. Jesús Huguet Pascual, secretari del Consell Valencià de Cultura
- Il. Sr. Gerardo Muñoz Lorente
- Il. Sra. Inmaculada Vidal Bernabé
- Il. Sr. José Vicente Navarro Raga
- Il. Sra. Dolors Pedrós Company, secretària de la comissió
- Il. Sr. Joaquin Santo Matas

La comissió s'ha reunit, al llarg de 2019 en sessions ordinàries celebrades en els dies que es ressenyen a continuació:

- 8 de gener
- 5 de febrer
- 5 de març (11:00h. compareixença)
- 2 d'abril
- 7 de maig (11:30h.compareixença)
- 4 de juny
- 2 de juliol (10:30h. compareixença)
- 10 de setembre
- 8 d'octubre (11:30h compareixença)
- 5 de novembre (11:30h compareixença)
- 3 de desembre

COMPAREIXENCES

- 05 de març; compareixença del Prof. Andrés Pedreño, president IT&IS i ex-rector de la Universitat d'Alacant, per tal que informe sobre la incorporació de la tecnologia a la conservació del patrimoni. El Sr. Pedreño exposa que ha aplicat la tecnologia en Torre Joana, on té la seu de la seua empresa, una de les antigues torres de defensa de l'Horta d'Alacant. Treballen en diverses propostes tecnològiques del tipus OST (Open State Technologies), no solament adequades al patrimoni, sinó també a l'agricultura de precisió i a la solar fotovoltaica. El Dr. Pedreño mostra i deixa a disposició dels consellers la presentació en power point titulada "Patrimonio inteligente, sensorización, data y aplicación de IA al patrimonio."
- 7 de maig; compareixença de les Sres. Inés Esteve i Núria Moya, redactors del PEP Ciutat Vella de València per informar dels canvis adoptats com a conseqüència del procés de participació pública.
- 2 de juliol; compareixença/conferència Els Bens d'Interés Cultural Immaterial a càrrec del professor Ignacio González-Varas
- 8 d'octubre; compareixença del Prof. Ignacio González-Varas, Catedràtic d'Història de l'Arquitectura i del Patrimoni Cultural, per tal que ens informe de "Patrimoni cultural i turisme. El turisme cultural en els temps

hipermoderns. Impactes en el patrimoni i la cultura local"

- 5 de novembre; compareixença de la Sra. Inés Esteve Sebastià. Arquitecta. Redactora del Pla Especial de Protecció de Ciutat Vella de València per tal que ens informe de "Recuperació de l'ús residencial. Qualitat del paisatge urbà. Protecció de patrimoni. Mesures implementades pel PEP Ciutat Vella de València".

INFORMES APROVATS

- Informe per a la declaració de BIC Immaterial de les festes de Moros i Cristians d'Alcoi. Aprovat al Ple de gener.
- Informe sobre "las obras contenidas en el proyecto del Cabildo Metropolitano a realizar en la Catedral de Valencia". Aprovat al Ple de febrer.
- Informe sobre el Plan especial del Cabanyal-Canyamelar (PECC). Aprovat al Ple de març.
- Informe per a la declaració de BIC de la finca El Poblet de Petrer amb categoria de Lloc històric. Aprovat al Ple de maig.
- Informe per a la declaració de BIC de les Danses de Bocairent. Aprovat al Ple de maig.
- Informe sobre la declaració de BIC de la Moixiganga de Titaguas. Aprovat al Ple de maig.
- Informe sobre la declaració de BIC amb categoria de zona arqueològica el jaciment arqueològic de la Cova del Comte de Pedreguer. Aprovat al Ple de juliol.
- Informe sobre la situació actual del Pantà de Tibi. Aprovat al Ple d'octubre

ALTRES ASSUMPTES

- Proposta per demanar l'Alta Distinció de la GVA per a Rosa Serrano.

- Proposta per demanar la Distinció al Mèrit Cultural de la GVA per a l'arquitecte Manuel Portaceli Roig.

ALTRES TREBALLS: ANÀLISI, DEBAT I REFLEXIONS SOBRE:

- Reflexió i anàlisi al voltant de la protecció eficaç dels béns materials.
- La limitació de la profusió dels béns immaterials. Treball encaminat a l'elaboració d'un document obert, no reglamentari, que ens serveix de guia per elaborar informes de Bics Immaterial.
- Estudi sobre el feminisme.
- Protecció d'una sèrie d'edificis afectats pel PECC del Cabanyal-Canyamelar de València. S'acorda escriure una carta a l'associació interessada en el sentit que no és procedent la individualització d'edificis inclosos en el pla previst.
- Les modificacions introduïdes en el PEP Ciutat Vella de València. El president de la comissió presenta la informació de les modificacions del Pla Especial de Protecció (PEP) de Ciutat Vella, i en fa un resum. Es considera convenient tornar a convidar les autores del PEP, Inés Esteve i Nuria Moya.
- Nova demanda per a la declaració de BIC de les Danses d'Agost i del Cant de la Passió d'Oriola. S'acorda, transmetre la posició del CVC expressada en els informes de 2018 i 2012, respectivament.
- Proposta de treball al voltant del tema Turistificació de les nostres ciutats: impacte sobre les zones històriques i el patrimoni cultural i arquitectònic.
- S'acorda demanar a la Direcció General de Cultura i Patrimoni el llistat d'expedients incoats, per a la concessió de BIC materials i immaterials. Posteriorment, es valorarà la conveniència de demanar una compareixença d'algun expert en la qüestió.
- Reflexió al voltant de l'Informe que el Consell Valencià de Cultura prepararà sobre la cultura com a element de promoció econòmica i social a la zona de la Vega Baixa.
- Valoració i estratègies de treball al voltant de la sol·licitud d'Informe rebuda pel Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciència de València i Castelló sobre la "necessitat d'un Grau Universitari específic en Arqueologia".

MEMORIA DE LA COMISIÓN JURÍDICA Y REGLAMENTARIA DEL AÑO 2019

L

a Comisión ha tenido 11 sesiones, con una periodicidad mensual, excepto en el mes de agosto. No ha habido ninguna sesión extraordinaria..

lizadas por la Administración competente en temas culturales, o en aquellos que se ha requerido el conocimiento del CVC, así como informes a iniciativa propia, que se han considerado de necesidad cultural y social.

ASISTENTES

Sr. Santiago Grisolia, presidente del Consell Valencià de Cultura.

Sra. Josefa Frau Ribes, presidenta de la Comisión.

Sr. Jesús Jugueta Pascual, secretario del CVC.

Sra. Ascensión Figueres Górriz.

Sr. José María Lozano Velasco.

Sra. Ana Noguera Montagud.

Sra. Isabel Peris Muñoz.

Sr. Gerardo Muñoz Lorente, secretario de la Comisión.

- Informe sobre la situación de los archivos históricos públicos en la provincia de Alicante.

- Informe sobre la situación actual y perspectivas del periodismo valenciano en la era digital.

- Informe sobre la situación de los archivos históricos públicos en la provincia de Castellón.

- Informe sobre la mujer en la tecnología.

INFORMES

La Comisión Jurídica ha realizado los siguientes informes, atendiendo principalmente a las peticiones rea-

- Valoración y alegaciones del proyecto de Decreto de Organización y Funcionamiento del Museo de Bellas Artes de Valencia.

OTROS ASUNTOS

Además de los informes realizados, en la Comisión Jurídica se han tratado también otros temas:

- Conferencia el 28 de enero en el CVC sobre Mujer y Tecnología de la Sra. Nuria Oliver, doctora por el MediaLab del Instituto Tecnológico de Massachusetts (MIT), directora de Investigación en Ciencias de Datos de Vodafone, Chief Data Scientist en DataPop Alliance y miembros de la Real Academia de Ingeniería.
- Declaración del día internacional de la mujer y la niña en la ciencia, aprobada el 11 de febrero.
- Análisis para la reforma del Reglamento del CVC.
- Preparación y coordinación de la mesa redonda celebrada el 9 de diciembre en homenaje a la Cartelera Turia en su 55 aniversario.
- Adhesión al manifiesto Bibliotecas en igualdad, impulsado por la asociación Clásicas y Modernas, a través de la firma del presidente del CVC.
- Estudio sobre la posible adhesión al Observatorio de Igualdad de Género en el ámbito de la Cultura, propuesto por la asociación Clásicas y Modernas.
- Estudio de los presupuestos en materia de cultura, en coordinación con la Comisión de Arte del CVC.
- Estudio sobre la petición de comparecencias para tratar el nivel de cumplimiento del PATRICOVA.
- Comparecencia del Sr. Julián Quirós, director del diario Las Provincias, para que informase sobre la situación actual y perspectivas del periodismo valenciano en la era digital (enero).
- Comparecencia del Sr. Enrique Lucas, presidente de Ediciones Plaza, para que informe sobre la situación actual y perspectivas del periodismo valenciano en la era digital (febrero).
- Comparecencia de la Sra. Noa de la Torre, presidenta de la asociación Unió de Periodistes, y del periodista Vicente Climent, para que informen sobre la situación actual y perspectivas del periodismo valenciano en la era digital (marzo).
- Comparecencia de la Sra. Irene Manclús Cuñat, presidenta de la Asociación de Archiveros y Gestores de Documentos Valencianos, para que informe sobre la situación en que se encuentran los archivos históricos públicos en la Comunidad Valenciana (abril).
- Comparecencia de la Sra. Rosa Puchades Pla, vicerrectora de la Universidad Politécnica de Valencia, para que informe sobre la presencia de mujeres en las carreras tecnológicas (mayo).
- Comparecencia de los Sres. Francesc Sánchez i Peris y Emilio Martínez Hernández, representantes de la asociación Alfas, para que informen acerca del estudio de ambientes lúdicos sobre aprendizaje que lleva a cabo dicha asociación (junio).
- Comparecencia del Sr. Francesc Picó Esteve, productor y responsable de programas de la anterior TVV, para informar sobre el archivo audiovisual de la anterior RTVV (julio).
- Comparecencia de las Sras. Marina Gilabert y Rosa M.ª Rodríguez Magda, de la asociación Clásicas y Modernas, para informar sobre las actividades que realiza dicha asociación (noviembre).

COMPARECIENTES

Durante el año 2019, con el fin de realizar nuestros informes, la Comisión Jurídica ha recibido a los siguientes comparecientes:

RECOMENDACIONES:

- 1) El CVC recomienda al Consell de la Generalitat, las Diputaciones Provinciales y los Ayuntamientos que tomen medidas urgentes para que los archivos públicos cuenten con el personal necesario y la formación suficiente, como para hacer frente con garantías a la implantación del Archivo Electrónico Único.
- 2) El CVC manifiesta que el derecho de información y la libertad de expresión son valores y esencias de la democracia que tienen en los medios de comunicación, y particularmente en la prensa escrita -convencional o digital- un vehículo de especial importancia. La existencia de unos medios libres y veraces es un excelente indicador de salud democrática.
- 3) El CVC anima a la opinión pública en general, y en particular a los llamados "creadores de opinión" a incluir con cierta periodicidad los avances científicos y técnicos que se producen, con especial atención a los de autoría femenina y a establecer secciones periódicas, tanto en los medios escritos (digitales o en papel) como en los audiovisuales (radio y televisión) que procuren información precisa en la materia y expresada de forma atractiva y pedagógica.

COMISSIÓ DE CIÈNCIES

La Comissió de Ciències està formada en l'actualitat pels següents membres:

Sr. Santiago Grisolí García, president del Consell Valencià de Cultura (CVC)

Sr. José María Lozano Velasco, president de la Comissió

Sr. Jesús Huguet secretari del CVC

Sra. Maribel Peris Muiños secretaria de la Comissió

Sra. Irene Ballester Buigues

Sr. Vicente González Móstoles

Sra. Josefa Frau Ribes

Sra Nuria Vizcarro Boix (incorporació sessió de l'11 de setembre).

Els temes tractats com a rellevants són els que es citen a continuació:

- La qualitat de l'aire a la ciutat de València.
- La recuperació dels científics i intel·lectuals a l'exili en la guerra civil.
- El despoblament a la Comunitat Valenciana (C.V.).
- El projecte de llei del Pla Integral de Residus de la C.V.
- La plaga de la xylella fastidiosa.
- La desertització i reforestació a la C.V.

Per a l'anàlisi i reflexió previa a l'elaboració i aprovació d'informes, al seu cas debatuts al Ple, s'han dut a terme les següents compareixences.

“Durant l'any 2019 la Comissió de Ciències ha tingut onze sessions ordinàries i dues extraordinàries, i ha organitzat una taula rodona i un seminari.

”

COMPAREIXENCES

- **6 de febrer.** Sr. Antoni Such director general d'Administració Local i Sr. Vicent Mora cap de servei del seu departament. Tema: despoblament a la Comunitat Valenciana.
- **Comissió extraordinària 13 de febrer.** Sr. José V. Piquer director general de Canvi Climàtic i Qualitat Ambiental i Sr. Eugeni Càmara gerent de l'EMTRE, per a informar sobre el Projecte de Llei del Pla Integral de Residus de la C.V.
- **Comissió 6 de març.** Sra. Gloria Marcos, presentació d'un text sobre Contaminació Atmosfèrica.
- **Comissió 3 d'abril.** Taula rodona " Ciència i Exili". Intervencions: Sr. Miguel Marcos Igual neuròleg i escriptor sobre l'exili, Sr. José M.ª Álvarez Coque, catedràtic en la UPV i fill de l'exiliat a Mèxic.
- **Comissió 12 de juny.** Sra. Cristina Pons, presidenta de la *Asociación de Familias de Mujeres del Medio Rural AFAMMER* per a informar sobre el Despoblament Rural.
- **Comissió 10 de juliol.** Sra. Teresa Alemany, tècnica delegada de l'associació ASAJA a les Marines i el Comtat, i Sr. Ramón Espinosa, secretari tècnic, per a informar sobre la plaga de la xylella fastidiosa.
- **Comissió 16 d'octubre.** Sr. José Luis Rubio, del Centre d'Investigacions sobre Desertificació del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), per a informar sobre els processos de reforestació i desertificació.
- **Comissió 6 de novembre.** Sra. Mireia Mollà, Consellera d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica, per a informar sobre la plaga de la xylella fastidiosa.
- **Seminari 12 de novembre.** Despoblament Rural. Intervencions: Sra. Jeanette Segarra, directora general de l'Agència Valenciana Antidespoblament (AVANT), el professor Sr. Artur Aparici del Foro de Despoblament a les Comarques del Nord, Sra. Àgueda Victòria, i Sr. Andrés Robles.

INFORMES

- Informe decret Modificació i Adaptació del Projecte de Llei del Pla Integral de Residus de la C.V. Ple 25 de febrer.
- Informe. La Contaminació Atmosfèrica a la ciutat de València. Ple 27 de maig.

- Informe. L'Exili en la Guerra Civil. El Col·lectiu Científic. Ple 22 de juliol.
- Informe. Cap a una Estratègia Marc de Protecció del Territori. Ple 26 de novembre.

DECLARACIONS

- Declaració del dia Internacional de la Dona i la Xiqueta en la Ciència. 11 de febrer.
- Declaració sobre el Despoblament al Medi Rural. Ple 27 de maig.

ALTRES ASSUMPTES

- En la Comissió del 6 de febrer es va acordar felicitar el president del col·legi d'arquitectes per l'exposició sobre l'obra d'Emilio Giménez.
- En la Comissió de 8 de maig es va acordar enviar una carta per a mostrar la satisfacció per la proposta de nomenar Vicente Vidal " Mestre valencià de l'arquitectura".
- En la Comissió del 10 de juliol es va acordar l'adhesió per unanimitat a la proposta del candidat suggerit per la Comissió de Llegat Històric a la distinció del Mèrit Cultural de la Generalitat.
- En la comissió del 4 de desembre es va fer una nota adjunta d'adhesió i suport amb els objectius de la cimera del Clima, COP25.

La Comissió ha prestat especial atenció i en alguns casos amb caràcter recurrent a les següents qüestions:

- La contaminació atmosfèrica a la ciutat de València.
- La recuperació de les personalitats del món científic en l'exili de la Guerra Civil Espanyola, en especial les valencianes, l'aniversari dels 80 anys i l'emfatització de la significació dels seus valors culturals.
- El despoblament en el medi rural, el desequilibri territorial produït entre les comarques de l'interior i la costa, i la profunda dependència de la societat contemporània en matèria de salut, alimentació i oci amb aquesta problemàtica.

- La desertització, la complexa relació entre el canvi climàtic i la conseqüent desertificació del territori amb la pèrdua del sòl fèrtil, a partir d'una tendència a l'aridesa, més un procés de degradació accelerat per una situació humana incorrecta.
- Les plagues o invasions biològiques que constitueixen una de les principals amenaces a la biodiversitat relacionades amb el canvi global.
- L'estreta relació entre aquests fenòmens entre sí i tot plegat en el context del canvi climàtic.

COMISSIÓ DE PROMOCIÓ CULTURAL

La Comissió de Promoció Cultural en l'actualitat està formada pels membres següents:

El M. Il·ltre. Sr. Santiago Grisolí, president del Consell Valencià de Cultura i l'Il·ltre. Sr. Jesús Huguet Pascual, secretari del Consell Valencià de Cultura, han estat presents en les sessions de la Comissió de Promoció Cultural.

Il·ltre. Sra. Ascensión Figueres Górriz, presidenta

Il·ltre. Sr. Francesc J. Sanguino i Oliva, secretari fins al mes de juny quan dimiteix com a membre del Consell Valencià de Cultura

Durant l'any 2019, la Comissió de Promoció Cultural ha realitzat onze sessions, i s'ha ocupat dels temes següents:

Il·ltre. Sra. Irene Ballester Buigues, vocal i secretària en funcions fins al mes de juny. En l'actualitat secretària de la comissió

Estudiar la situació dels Museus valencians de titularitat estatal: Museu de Ceràmica i Arts Sumptuàries González Martí i Museu de Belles Arts de València.

Il·ltre. Sra. Amparo Carbonell Tatay, vocal

Il·ltre. Sra. Begoña Martínez Deltell, vocal

Il·ltre. Sr. José Vicente Navarro Raga, vocal

Valorar la situació dels recintes monàstics femenins amb menys de 5 monges, que hauran de tancar en pocs mesos d'acord amb l'ordre papal Cor Orans, per la preocupació pel futur del patrimoni moble d'aquests recintes.

Il·ltre. Sra. Petra Ma. Pérez Alonso-Geta, vocal

Il·ltre. Sr. Ramón Rosselló Ivars, vocal

INFORMES

- S'està fent un catàleg de l'escultura del patrimoni eclesial reconstruït després de la Guerra Civil.
- S'està elaborant un informe sobre la participació de les dones en les festes de la Comunitat Valenciana.
- Tenim en projecte la preparació de les bases per a l'elaboració d'un informe anual sobre la situació de la Cultura a la Comunitat Valenciana.
- Anàlisi dels pressupostos estatal i autonòmic en matèria de Cultura.

COMPAREIXENCES DURANT L'ANY 2019

- Compareixença del secretari autonòmic de Cultura, Albert Girona, per a informar sobre la relació amb l'Església Catòlica per qüestions de patrimoni cultural i les inversions de la Conselleria.
- Compareixença del Dr. Antonio Ariño, coautor de l'informe *La participació cultural a la Comunitat Valenciana*.
- Compareixença dels arquitectes Iván Villaplana i Mercé Paterna per a informar del projecte *Ciencia Callejera* per a la ciutat d'Alacant.
- Compareixença del director gerent del Consorci de Museus, José Luís Pérez Pont per explicar els seus quatre anys al capdavant de la institució i a més les propostes per als pròxims anys.

PROPOSTES DE COMPAREIXENCES PER A L'ANY 2020

- Conseller de Cultura, Educació i Esport, Vicent Marzà.
- Vicepresidenta del Consell, Mónica Oltra, perquè ens informe de la situació de les dones en les festes de la Comunitat Valenciana.
- Director del Museu de Belles Arts de València, Carlos Reyero, perquè informe sobre la situació del museu, de titularitat estatal i gestió autonòmica, i del seu projecte museogràfic.

ASSESSORAMENT

Hem informat l'Ajuntament de València, en sentit favorable, sobre la concessió de la Medalla d'Or de la Ciutat a l'Acadèmia de Belles Arts Sant Carles de València.

Hem proposat a la Presidència de la Generalitat candidats a rebre la Medalla al Mèrit Cultural i el premi Ambaixadors de la Comunitat Valenciana.

RECOMANACIONS

S'envià una carta al conseller d'Educació, Cultura i Esport, Vicent Marzà, sobre la falta de paritat i de territorialitat en el nou Consell Científic d'Assessorament Museològic del Museu de Belles Arts de València.

ACTIVITATS

Per a celebrar el Dia de la Dona vam organitzar una conferència, a càrrec de Verònica Zaragoza, Doctora en Filologia Catalana i Post-Doc Universitat Nacional a Distància UNED, sobre el poder i agència cultural als convents femenins valencians als segles XVI i XVII.

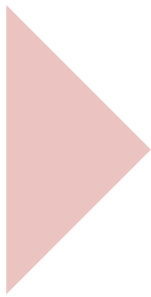

Gestió econòmica-financera 2019

ESTAT DE LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST

LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST DE DESPESES

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	CRÈDITS PRESSUPOSTARIS			DESPESES COMPROMESSES	OBLIGACIONS RECONEGUDES NETES	ROMANENTS DE CRÈDIT	PAGAMENTS	OBLIGACIONS PENDENTS PAGAMENT 31 DESEMBRE
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU					
110	Personal eventual	116.914,69	152,72	117.067,41	53.668,62	53.668,62	63.398,79	53.668,62	0,00
120	Personal funcionari. Bàsiques	133.784,45	17.803,83	151.588,28	57.419,32	57.419,32	94.168,96	57.419,32	0,00
121	Personal funcionari. Compl.	101.112,57	1.663,87	102.776,44	97.057,96	97.057,96	5.718,48	97.057,96	0,00
140	Laboral eventual	41.168,55	6.073,96	47.242,51	30.180,45	30.180,45	17.062,06	30.180,45	0,00
141	Funcionaris interins	64.600,90	6.495,14	71.096,04	52.527,47	52.527,47	18.568,57	52.527,47	0,00
150	Incentius al rendiment	26.199,72	0,00	26.199,72	21.580,10	21.580,10	4.619,62	21.580,10	0,00
160	Quotes socials	98.046,91	0,00	98.046,91	64.762,39	64.762,39	33.284,52	58.401,26	6.361,13
162	Prestacions socials	4.172,21	0,00	4.172,21	165,00	165,00	4.007,21	165,00	0,00
CAPÍTOL I	DESPESES PERSONAL	586.000,00	32.189,52	618.189,52	377.361,31	377.361,31	240.828,21	371.000,18	6.361,13
205	Arrendaments mobiliari	11.050,00	0,00	11.050,00	229,90	229,90	10.820,10	229,90	0,00
212	Reparacions edificis i altres c.	62.425,60	0,00	62.425,60	9.349,19	9.349,19	53.076,41	8.297,25	1.051,94
215	Reparacions mobiliari i	9.940,00	0,00	9.940,00	8.963,78	8.963,78	976,22	7.027,59	1.936,19
216	Equips processos d'informació	5.860,00	0,00	5.860,00	0,00	0,00	5.860,00	0,00	0,00
220	Material d'oficina	36.000,00	0,00	36.000,00	21.310,52	21.310,52	14.689,48	20.360,52	950,00
221	Subministrament	21.500,00	0,00	21.500,00	13.899,85	13.899,85	7.600,15	13.899,85	0,00
222	Comunicacions	36.000,00	0,00	36.000,00	10.389,99	10.389,99	25.610,01	9.618,23	771,76
223	Transports	22.000,00	0,00	22.000,00	16.949,26	16.949,26	5.050,74	16.932,06	17,20
224	Primes de segurs	7.000,00	0,00	7.000,00	1.404,49	1.404,49	5.595,51	1.404,49	0,00
226	Despeses diverses	66.074,40	-500,00	65.574,40	37.731,60	37.731,60	27.842,80	34.360,34	3.371,26
227	Treballs altres empreses	122.600,00	0,00	122.600,00	98.882,98	98.882,98	23.717,02	93.500,41	5.382,57
230	Dietes	1.050,00	691,69	1.741,69	499,26	499,26	1.242,43	499,26	0,00
231	Locomoció	8.000,00	5.095,26	13.095,26	2.900,06	2.900,06	10.195,20	2.900,06	0,00
232	Traslats	14.034,40	2.005,20	16.039,60	8.303,00	8.303,00	7.736,60	8.303,00	0,00
233	Indemnització per raó servei	383.465,60	25.000,00	408.465,60	295.213,00	295.213,00	113.252,60	295.213,00	0,00
240	Despeses de publicacions	44.500,00	0,00	44.500,00	276,45	276,45	44.223,55	209,95	66,50
CAPÍTOL II	COMPRES BÉNS CORRENTS	851.500,00	32.292,15	883.792,15	526.303,33	526.303,33	357.488,82	512.755,91	13.547,42
359	Despeses financeres	0,00	500,00	500,00	99,52	99,52	400,48	99,52	0,00
CAPÍTOL III	DESPESES FINANCERES	0,00	500,00	500,00	99,52	99,52	400,48	99,52	0,00
430	A la Generalitat per devolució	0,00	383.445,05	383.445,05	383.445,05	383.445,05	0,00	383.445,05	0,00
480	A Famílies e Institucions	51.000,00	0,00	51.000,00	24.000,00	24.000,00	27.000,00	24.000,00	0,00
CAPÍTOL IV	TRANSFERÈNCIES CORRENTS	51.000,00	383.445,05	434.445,05	407.445,05	407.445,05	27.000,00	407.445,05	0,00
620	Inversió nova associada al f.	7.000,00	0,00	7.000,00	1.233,40	1.233,40	5.766,60	1.233,40	0,00
622	Inversió edificis i altres cons.	7.000,00	102.739,30	109.739,30	106.607,19	106.607,19	3.132,11	106.607,19	0,00
630	Inversió de reposició func.	7.000,00	0,00	7.000,00	6.169,07	6.169,07	830,93	4.194,35	1.974,72
640	Inversió de caràcter immater.	2.500,00	0,00	2.500,00	0,00	0,00	2.500,00	0,00	0,00
CAPÍTOL VI	INVERSIONS REALS	23.500,00	102.739,30	126.239,30	114.009,66	114.009,66	12.229,64	112.034,94	1.974,72
TOTAL DESPESES		1.512.000,00	551.166,02	2.063.166,02	1.425.218,87	1.425.218,87	637.947,15	1.403.335,60	21.883,27

LIQUIDACIÓ DEL PRESSUPOST D'INGRESSOS

CLASSIF. ECONÒM.	EXPLICACIÓ	CRÈDITS PRESSUPOSTARIS			DRETS RECONEGUTS	DRETS ANULLATS	DRETS RECONEGUTS NETS	RECAUDACIÓ NETA	DRETS PENDENTS COBRAMENT A 31 DE DESEMBRE
		INICIALS	MODIFICACIONS	DEFINITIU					
330	Preus públics	0,00	0,00	0,00	885,72	0,00	885,72	502,20	383,52
380	Reintegraments	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL III TAXES I ALTRES INGRESSOS		0,00	0,00	0,00	885,72	0,00	885,72	502,20	383,52
452	De l'Administració de la Generalitat	1.488.500,00	720,00	1.489.220,00	1.489.220,00	0,00	1.489.220,00	1.028.808,28	460.411,72
CAPÍTOL IV TRANSFERÈNCIES CORRENTS		1.488.500,00	720,00	1.489.220,00	1.489.220,00	0,00	1.489.220,00	1.028.808,28	460.411,72
520	Interessos de dipòsits	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL V INGRESSOS PATRIMONIALS		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
750	De l'Administració de la Generalitat	23.500,00	0,00	23.500,00	23.500,00	0,00	23.500,00	21.541,63	1.958,37
CAPÍTOL VII TRANSFERÈNCIES CAPITAL		23.500,00	0,00	23.500,00	23.500,00	0,00	23.500,00	21.541,63	1.958,37
87000	F. incorporació romanents a Hisenda	0,00	383.445,05	383.445,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
87002	Financiació incorporació romanents cr.	0,00	167.000,97	167.000,97	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CAPÍTOL VIII ACTIUS FINANCERS		0,00	550.446,02	550.446,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOTAL INGRESSOS		1.512.000,00	551.166,02	2.063.166,02	1.513.605,72	0,00	1.513.605,72	1.050.852,11	462.753,61

La Disposició Addicional Primera de la Llei 28/2018, de 28 de desembre, de pressupostos de la Generalitat per a l'exercici 2019, estableix que Les Corts, la Sindicatura de Comptes, el Consell Valencià de Cultura, el Síndic de Greuges, el Consell Jurídic Consultiu, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i el Comitè Econòmic i Social, amb anterioritat al 30 de març de 2019, hauran de reintegrar a la Generalitat la totalitat dels romanents de tresoreria, excepte aquells que queden vinculats per l'aplicació del que preveu el primer apartat de la dita disposició addicional.

Per Acord del Consell de 7 de juny de 2019, la Generalitat Valenciana ens ha compensat l'import de 383.445,05 € corresponents al reintegrament de romanents de tresoreria de l'exercici 2018.

En compliment del nou criteri comptable indicat en l'Informe de fiscalització de la Sindicatura de Comptes a totes les Institucions estatutàries de la Generalitat Valenciana, el reintegrament del romanent de tresoreria s'ha imputat al pressupost de l'exercici següent, mitjançant una modificació pressupostària per a dotar crèdit al capítol IV de Despeses, Transferències Corrents, per l'import a reintegrar, finançat amb un augment del pressupost del capítol VIII d'Ingressos, Actius financers.

RESULTAT PRESSUPOSTARI

CONCEPTES	DRETS RECONEGUTS	OBLIGACIONS RECONEGUDES	IMPORTS
1. (+) Operacions corrents	1.490.105,72	1.311.209,21	
2. (+) Operacions no financeres	23.500,00	114.009,66	
3. (+) Operacions comercials			
I. RESULTAT PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (1+2+3)	1.513.605,72	1.425.518,87	112.327,27
II. VARIACIÓ NETA DE PASIUS FINANCERS			
III. SALDO PRESSUPOSTARI DE L'EXERCICI (I+II)			88.386,85
4. (+) Crèdits gastats finançats amb romanent de tresoreria			483.052,24
5. (-) Desviacions de finançament positiu per recursos de l'exercici en despeses amb finançament afectada			
6. (+) Desviacions de finançament negatiu en despeses amb finançament afectada			
IV. SUPERÀVIT O DÈFICIT DE FINANÇAMENT DE L'EXERCICI (III+4-5+6)			571.439,09

La liquidació del pressupost de l'exercici 2019 presenta un resultat pressupostari inicial positiu de 88.386,85 €, es a dir, hi ha un superàvit de finançament obtingut de la diferència entre els drets reconeguts nets i les obligacions reconegudes netes. A aquest import cal afegir els crèdits gastats finançats amb romanent de tresoreria, per import de 483.052,24 €, corresponents a dos modificacions pressupostàries, la primera per la incorporació dels romanents de crèdit procedents de l'exercici 2018 per a fer front al contracte d'obra de reparació del mur de tancament del jardí així com pintura de façanes, i la segona modificació per la incorporació dels romanents de tresoreria de 2018 per a la devolució a la Generalitat. Tot allò indica que la institució ha tingut un superàvit de finançament en l'exercici 2019 per import de 571.439,09 €.

ESTAT DEL ROMANENT DE TRESORERIA

CONCEPTES	2019	2018
1. (+) Drets pendents de cobrament	464.096,53	295.573,66
(+) del Pressupost corrent	462.753,61	295.101,73
(+) de Pressupostos tancats	0,00	0,00
(+) d'operacions no pressupostàries	1.342,92	474,93
(+) d'operacions comercials	0,00	0,00
(-) dubtós cobrament	0,00	0,00
(-) cobros realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00	0,00
2. (-) Obligacions pendents de pagament	69.120,64	69.120,64
(+) del Pressupost corrent	21.883,27	36.995,52
(+) de Pressupostos tancats	0,00	0,00
(+) d'operacions no pressupostàries	35.745,31	32.125,12
(+) d'operacions comercials	0,00	0,00
(-) pagaments realitzats pendents d'aplicació definitiva	0,00	0,00
3. (+) Fons líquids	232.364,92	323.990,00
I. Romanent de tresoreria afectat		0,00
II. Romanent de tresoreria no afectat		
III. Romanent de tresoreria total (1-2+3)=(I+II)	638.832,87	550.446,02

El Romanent de Tresoreria és una magnitud de caràcter financer que representa l'excedent de liquiditat a curt termini que l'entitat té en la data de tancament de l'exercici, després de recaptar els drets pendents de cobrament i atendre les obligacions pendents de pagament.

A aquest romanent li serà d'aplicació l'apartat 3 de la Disposició Addicional Primera de la Llei 28/2018, de 28 de desembre de 2018, de pressupostos de la Generalitat per a l'exercici 2019, reintegrant-se per la via de compensació per devolució de la part del romanent de tresoreria no incorporat a l'exercici 2019.

ESTAT DE LA TRESORERIA

CONCEPTE	IMPORT
1. COBRAMENTS	1.561.399,93
(+) del Pressupost corrent	1.082.064,81
(+) de Pressupostos tancats	295.101,73
(+) d'operacions no pressupostàries	184.233,39
(+) d'operacions comercials	0,00
2. PAGAMENTS	1.653.025,01
(+) del Pressupost corrent	1.434.548,30
(+) de Pressupostos tancats	36.995,52
(+) d'operacions no pressupostàries	181.481,19
(+) d'operacions comercials	0,00
I. Flux net de tresoreria de l'exercici (1-2)	-91.625,08
3. Saldo inicial de tresoreria	323.990,00
II. Saldo final de tresoreria (I+3)	232.364,92

El Consell en els mitjans de comunicació

Notes de premsa

Nuria Oliver: “On estan les dones en la revolució tecnològica?”

28/01/2019

La directora de recerca de Vodafone, al Consell Valencià de Cultura

Seu del Consell Valencià de Cultura, 28 de gener de 2019.- No és habitual que els dies de sessió plenària del Consell Valencià de Cultura hi haja molts més actes al Palau de Forcalló, però l'excepció de hui s'ho mereixia. Es tractava d'una conferència, programada a les 11h, de Nuria Oliver, enginyera de telecomunicacions, una de les dones investigadores en informàtica més citades del món, i ara cap de recerca en ciències de dades de Vodafone.

La importància de Nuria Oliver, doctora pel MIT, i l'interès de la conferència, sobre el paper de les dones en la revolució tecnològica digital, ha convocat en la seu del Consell diverses personalitats de la vida empresarial, científica, política i acadèmica de València, entre les quals Manolo Mata, síndic del Grup Socialista de les Corts, Cristina Argente, coordinadora de l'Associació d'Empresàries i Professionals (EVAP), Lorena Nieves, directora de Ciència i Tecnologia de la Universitat Internacional de València (VIU), Elena Thibaut, directora del CEFIRE CTEM, la directora del Centre d'Investigació Príncep Felip, Deborah Burks, i Ángeles Cuenca, secretària general del Comitè Econòmic i Social. A més de diversos responsables de les empreses editores de diaris de la Comunitat Valenciana, com ara Enrique Lucas i Juan Antonio Ruiz de Zuazo, de Valencia Plaza i Prensa Ibérica, respectivament.

Després d'una introducció del president Grisolí, la Sra. Oliver ha explicat a una sala plena de gom a gom la destrucció dels llocs de treball tradicionals de què som testimonis en l'actualitat, i la creació de nous, relacionats amb el món tecnològic. Però és ací on la

presència de les dones és precària. Segons les dades que ha exposat, en els estudis d'enginyeries informàtiques o de tecnologia superior només el 15% són dones. O, en les start-ups, en què només en el 3% dels casos el lideratge correspon a dones. I, més encara: com a professionals, el 56% de les dones del sector vol, d'alguna manera, reorientar la seua carrera laboral.

Per a la Sra. Oliver, este és un estat de coses que respon als estereotips culturals sobre el gènere, mantinguts tant pels homes com per les dones. Ha citat una sèrie d'estudis que corroboren estos estereotips, que en últim terme representaria la cultura brogrammer, misògina i sexista, que dificulta en gran manera l'accés de les dones, en condicions d'igualtat, als llocs de treball de responsabilitat tecnològica.

Per a la directora de dades de Vodafone, és precís introduir en el currículum escolar un pensament computacional, que incloga algorismes, programació, dades i la democratització del pensament tecnològic. Tot això ajudaria a eliminar els estereotips de gènere des de l'edat escolar.

Presentat en el CVC el llibre Alacant i la seua gent

28/01/2019

Amb textos d'Emili Soler i dibuixos de Pepe Azorín

Seu del Consell Valencià de Cultura. 28 de gener de 2019.- Esta vesprada s'ha presentat al Palau de Forcalló el llibre d'Emili Soler i Pepe Azorín, Alacant i la seua gent. Sota este títol han reunit 135 articles, triats entre els que l'escriptor i el pintor van publicar al diari Información entre els anys 2000 i 2006. Són descripcions de les terres del sud, i de personatges que hi nasqueren o que les visitaren i deixaren rastre en la seua obra, en algun moment de la vida. L'edició, esplèndida, és de l'Instituto Juan Gil-Albert.

Entre el públic que ha omplit la Sala de Plens del CVC es trobaven amics i coneguts dels autors, entre els quals el president de la Generalitat, Ximo Puig, el conseller de Transparència, Manuel Alcaraz, la de Salut, Ana Barceló, i diversos representants del món de la cultura, la comunicació i la política que el president Santiago Grisolia ha anat rebent com a amfitrió de l'acte.

En la taula presidencial, a més d'Emili Soler i de Pepe Azorín, estaven el president de la Generalitat i el del Consell Valencià de Cultura, que ha donat la benvinguda als presents. El Molt Honorable Ximo Puig ha exposat la satisfacció que sentia per presentar este acte al Consell Valencià de Cultura, *un espai de tolerància i d'obertura en un món canviant, on la reflexió és tan important*. Ha lloat també el punt de vista dels autors, *allunyat del xovinisme i amb intenció de profunditat, i ha convidat a la lectura del llibre com una manera d'aprendre a estimar Alacant, per la importància que té per al present i el futur de la Comunitat Valenciana*.

Han pres la paraula tot seguit el director cultural i el de publicacions de l'Instituto Juan Gil-Albert, José Farrandiz i Joan Borja, respectivament, que han donat les gràcies a totes les institucions, públiques i privades, que han fet possible la publicació d'*Alacant i la seua gent*. I el director de continguts del diari *Información*, autor de l'excel·lent pròleg del llibre, que ha explicat la importància, vista *a posteriori*, de tots aquells articles que es publicaven cada diumenge en la secció *Pretérito Imperfecto*.

L'acte l'han tancat els autors. Un emocionat Pepe Azorín ha recordat els seus temps de joventut quan vivia molt a prop del Palau de Forcalló i de l'antiga facultat de Belles Arts, i Emili Soler, després de recordar l'equip de la primera Conselleria de Cultura que dirigia Ciprià Ciscar (també present a l'acte), on ell va ser director general de Cultura, ha parlat de diversos viatgers citats en el llibre que també donaren notícia de la ciutat de València, amb algunes anècdotes que han fet les delícies dels presents.

A favor del BIC Immaterial dels Moros i Cristians d'Alcoi

28/01/2019

El CVC ho ha aprovat en un informe en el Ple de hui

Seu del Consell Valencià de Cultura, 28 de gener de 2019.- A les 12 hores començava al Palau de Forcalló la sessió plenària de gener del

CVC, amb un punt estrella en l'ordre del dia: la presentació i debat d'un informe sobre la declaració de BIC Immaterial de les Festes de Moros i Cristians d'Alcoi.

Este informe es pot sumar als que es van presentar i aprovar en el Ple de desembre sobre diversos actes d'esta mateixa festa a Ontinyent, en novembre sobre el Cabildo de Sax, i en octubre sobre la Fira de Cocentaina, de reconeixement del patrimoni immaterial, que també van desembocar en informes positius de declaracions de BIC.

L'informe sobre la festa d'Alcoi fa un repàs de les dades històriques en què es basa la celebració i les notícies sobre els primers documents històrics que les proven, que es remunten al principi del segle XVI. Però no va ser fins a mitjan del XVIII quan es podran reconèixer amb els elements propis que han arribat a hui en dia. L'informe continua amb l'anotació de les principals característiques patrimonials mobles i immobles de la festa, els personatges, les pràctiques i les funcions, i acaba amb una valoració motivada de 13 punts que culmina

amb una conclusió única, en què s'informa de manera favorable la declaració de BIC Immaterial.

El Ple ha continuat amb l'aprovació de dos punts de caràcter més administratiu, un dels quals sobre l'informe econòmic del segon trimestre de 2018, que també s'han aprovat.

L'informe aprovat sobre la festa de Moros i Cristians d'Alcoi, que s'adjunta en esta nota de premsa, està a disposició general en la web de la institució, cvc.gva.es. En els últims minuts de l'homenatge s'han apagat els llums de la Sala de Plens per a donar pas a un vídeo documental titulat *Morera*, i ja està!, rodat en els últims temps de la seua vida, on el director i alguns dels seus actors favorits recordaven moments del treball en comú. Echanove, Sacristán, Merlo, etc., han explicat davant la càmera la importància del dos vegades Premi Nacional de Teatre i Mèrit Cultural de la Generalitat 2105. Però, sobretot, ha sigut la figura professional i humana de Morera, que tancava el documental, la que ha concitat els últims i fervorosos aplaudiments del públic. Com tantes voltes li havia passat en vida.

Declaración Del Día Internacional De La Mujer Y La Niña En La Ciencia

11/02/2019

Un año más, el Consell Valencià de Cultura se suma a la celebración del 11 de febrero, convocado por la UNESCO y ONU-Mujeres, con el fin de recordar la necesidad de que las mujeres y las niñas se incorporen en situación de igualdad en la formación, investigación y trabajo de la comunidad científica y tecnológica.

Nos felicitamos por el gran número de instituciones públicas y privadas, universidades, centros educativos, y personas científicas divulgadoras que contribuyen a despertar la conciencia crítica en torno a esta situación de invisibilidad de la mujer. Pero, aún queda un largo recorrido para conseguir cambiar las condiciones culturales que, a nivel mundial, imponen una discriminación formativa y laboral que aleja a la Mujer de la Ciencia y la Tecnología. En este sentido, mostramos nuestra preocupación porque esta situación crítica no parece remitir, sino más bien permanece enquistada en las nuevas generaciones.

En 2017, ya realizamos el informe Mujer y Ciencia, analizando la falta de visibilidad y los problemas de desarrollo profesional de la mujer científica. Posteriormente, se realizó una Declaración sobre Arte y Mujer, para recordar las mujeres olvidadas, que fue completada con la mesa redonda realizada en mayo del 2018 con mujeres representantes de todos los sectores artísticos, para analizar la dificultad del trabajo y reconocimiento en las disciplinas culturales.

También en mayo de 2018 se aprobó el Informe sobre la visibilidad de la mujer en los libros de texto, donde

manifestábamos nuestra inquietud por el hecho de que los libros de texto perpetúen una visión sesgada de la historia, predominantemente masculina. Es innegable el valor esencial que la educación tiene para corregir estas deficiencias y visiones distorsionadas sobre el rol social del hombre y la mujer. Como manifestábamos en aquel informe, “aunque existen muchísimos ejemplos de mujeres sobresalientes en todas las épocas y en todas las disciplinas del saber y de la cultura, la ideología patriarcal ha realizado un constructo histórico-cultural de carácter excluyente, que invisibiliza la presencia y la importancia cuantitativa y cualitativa de sus aportaciones. Lo que aparece en los libros de texto y en el contexto del aula es un relato incompleto y por tanto incierto. Las ausencias que percibimos en este relato lastran nuestro conocimiento y dificultan la concreción de referentes que podrían facilitar la identificación y el empoderamiento de las mujeres”.

Resulta paradójico que, cuando nuestro presente y futuro se caracterizan por los avances científicos y tecnológicos, cuando resulta imposible prescindir de la tecnología en nuestra cotidianidad, cuando nos preocupa obtener sociedades tecnológicamente avanzadas, el papel de la mujer en la tecnología es tan reducido.

Como ya hemos repetido reiteradamente, la situación de la mujer en la ciencia no es una cuestión singular, sino que responde a patrones sociales y culturales. Ahora bien, su invisibilidad resulta más preocupante en el sector científico-tecnológico, porque ahí se desarrollará en gran medida el empleo del futuro, porque ahí encontraremos soluciones a graves problemas sociales desde enfermedades al cambio climático. Que la mujer quede fuera de este campo de formación e investigación supone la desvalorización de su papel social, una grave e irreparable desigualdad entre las personas, la minusvaloración de la capacidad de muchas mujeres, y un menoscabo irreparable para la sociedad que perderá gran parte de su talento.

Esta percepción se confirma por encuestas y estadísti-

> cas oficiales que señalan la poca motivación femenina por los llamados estudios STEM (siglas en inglés de Ciencia, Tecnología, Ingeniería y Matemáticas). Según el Informe Pisa In, solo el 5% de las jóvenes de los países de la OCDE, como media, aspiran a una carrera de Ingeniería o Informática..

La investigadora Ana López Navajas en su estudio Mujeres en la ESO, llevado a cabo en la Universitat de València, destaca que en los textos de Ciencias, la presencia femenina es inferior al 6,5% del total de referencias, mientras que este porcentaje oscila entre el 1,1% y el 3,4% en los manuales de Tecnología. Los problemas detectados para que esto se produzca se agrupan en cuatro, tal y como señala Nuria Oliver, directora de investigación en Ciencia de Datos de Vodafone, en la conferencia pronunciada en el CVC el pasado 28 de enero: los estereotipos, los sesgos de género, la falta de referentes y la cultura social.

Efectivamente, las jóvenes no disponen de referentes femeninas en el sector tecnológico que les sirvan de atracción hacia estos estudios. Al mismo tiempo, los estereotipos relacionan la tecnología con la masculinidad. Hay que añadir que las chicas, cada vez a una edad más temprana, concluyen que estas áreas son “cosa de chicos”, convirtiéndose en inaccesibles o muy difíciles para ellas. Y, tradicionalmente, el papel social de la mujer está vinculado a roles enfocados al servi-

cio a los demás, a la ayuda social, al cuidado, cuando la tecnología hoy se convierte en una herramienta imprescindible para desarrollar un mundo más colaborativo, con redes de comunicación, que favorecen la conexión mutua y el trabajo en equipo.

Corresponde a las administraciones públicas, a los organismos institucionales como el que representa este Consell Valencià de Cultura, a las universidades públicas y privadas, a las instituciones educativas, a los medios de comunicación cuya proyección de imágenes es imprescindible, y a las empresas tecnológicas, trabajar de forma conjunta para modificar esta anómala y perjudicial situación de desigualdad para las mujeres y de incapacidad para la sociedad.

Nuestro reto es modificar las bases culturales para eliminar estereotipos, desarrollando la inteligencia y habilidades emocionales, la creatividad, la curiosidad intelectual, y el interés de las niñas, las jóvenes y las mujeres por la ciencia y la tecnología.

Porque el talento no entiende de género. En la diversidad y pluralidad de miradas, de conocimiento, de visiones heterogéneas se encontrarán soluciones más justas que respondan al conjunto de la sociedad. Los seres humanos no debemos seguir escribiendo la historia con una única visión porque, no solamente es injusto, sino que limita la potencialidad de creación e innovación de la Humanidad.

El CVC es reuneix en sessió plenària al castell-palau d'Alaquàs

25/01/2019

En el centenari de la declaració com a Monument Històric

Castell d'Alaquàs, 25 de febrer de 2019.- El poble d'Alaquàs celebra els 100 anys de la declaració com a Monument Històric i Artístic d'esta joia de l'arquitectura renaixentista, i 20 anys des que la Generalitat la va declarar Bé d'Interés Cultural. Reformat a primers de segle d'una manera integral, es va convertir de seguida en el centre de la vida social i cultural del poble, i ara també és un reclam turístic de primera magnitud.

Per a les commemoracions, l'ajuntament va proposar fa mesos al Consell Valencià de Cultura que s'hi reunira en una sessió plenària, i per fi esta matí la institució ho ha fet per a celebrar el Ple ordinari de febrer.

A les 11h l'alcaldeessa Elvira Garcia ha rebut el president Grisolia i la resta dels consellers a les portes del castell-palau, on s'ha descobert una placa en record de la visita. I a les 11,30 ha començat el Ple ordinari del Consell, a la Sala Cremona, obert als mitjans de comunicació. El Ple és la reunió de treball mensual de tots els seus membres, i en este de febrer d'Alaquàs s'han debatut dos informes d'importància.

El primer, sobre un projecte d'obra del Capítol Metropolità en la catedral de València, que fonamentalment consisteix en la retirada del mur que envolta una part de la capçalera de la seu que alliberaria els tres finestrals gòtics, en una intervenció en la capella de Reliquiari que en definiria el volum, els acabats exteriors i l'altura del tambor, i en la restauració de la capella de Sant Jaume. L'informe conclou que el projecte té sentit, i per això l'autorització per a dur-lo a terme pot ser atorgada. El Ple l'ha aprovat per unanimitat.

El segon tractava sobre el contingut del Decret de modificació del PIR, el Pla Integral de Residus vigent des del

2013, que és l'instrument rector de totes les actuacions en matèria de residus al territori valencià. La modificació camina cap a un nou model de gestió de residus que es basarà en els principis de l'economia circular i s'adapta als nous requeriments, cada vegada més exigents, que imposa la UE en esta matèria. El document debatut informa favorablement este Decret després d'un coneixement exhaustiu de la informació facilitada. I el Ple també l'ha aprovat per unanimitat.

Després de la sessió de treball, el Ple s'ha constituït en sessió extraordinària i oberta als representants del consistori i al poble d'Alaquàs. L'alcaldeessa, Elvira Garcia, s'ha adreçat al Consell recordant els intel·lectuals del poble que ara fa un segle aconseguiren salvar de la ruïna este monument. L'ha reivindicat com un espai social, formatiu, lúdic i sempre obert, un espai de llibertat i cultura. L'alcaldeessa ha exposat al Consell els projectes del consistori quant a patrimoni cultural, en especial el reconeixement com a Bé d'Interés Cultural del Cant de la Carxofa, en un expedient conjunt d'altres Cants de l'Horta de naturalesa semblant.

Per acabar, ha lliurat al Consell la serigrafia de Carme Mateu titulada La pau, i les Declaracions amb què el consistori va iniciar i concloure l'any de celebracions dels 100 anys com a Monument Històric del Castell-palau.

Després que els presidents de cada una de les cinc comissions informatives en què es divideix la labor del Consell exposaren al públic el treballs de què s'ocupen enguany, el president Grisolia, membre del Comitè d'Honor que es >

> va constituir en el seu dia per a celebrar l'aniversari, ha pronunciat unes paraules d'agraïment per l'hospitalitat i ha concedit a l'ajuntament, en nom del Consell Valencià de Cultura, la Medalla de la institució. El president ha insistit en la necessitat de preservar espais com el d'Alaquàs per a l'expressió lliure d'idees i de projectes, en un món en

què la globalització va canviant profundament cultures i mentalitats.

Ací s'ha acabat la sessió plenària del CVC a Alaquàs, però no la visita, que ha culminat en un recorregut per les diverses dependències d'este formidable edifici del segle XVI

Memòria i futur de l'es-cultora Ángeles Marco

7/03/2019

Una taula redona en el CVC explica la seua obra

Palau de Forcalló. València, 7 de març.- Fa ara 11 anys que va morir l'esculptora Ángeles Marco, però la importància de la seua obra va creixent amb el temps, i també la seua influència entre les noves generacions d'escriptors. El Consell Valencià de Cultura va decidir organitzar una taula redona per a intentar saber les raons per les quals l'obra feta des d'una vida discreta, abocada només a la creació, s'ha convertit en un referent de l'art del segle XXI.

A l'acte, entre el públic, hem pogut vore la seua filla Maria (amb la néta de l'esculptora als braços), el secretari autonòmic de Cultura, Albert Girona, el director de l'IVAM, José Miguel G. Cortés, el degà de la facultat de Belles Arts, José Galindo, i artistes com Aurora Valero o galeristes com Blanca Peirats, a més d'amics i companys d'Ángeles Marco.

El president del Consell, Santiago Grisolia, ha presentat els participants en una taula redona que ha moderat la

consellera de la institució, Begoña Martínez: Romà de la Calle, catedràtic d'Estètica de la Universitat de València, i Ramon Escrivà, que va ser el comissari de l'última mostra antològica de l'obra de Marco a l'IVAM fa uns mesos. Romà de la Calle ha explicat la generació artística d'Ángeles Marco, que va coincidir en el temps amb la conversió de l'antiga Escola de Belles Arts en Facultat. Ha parlat dels inicis escultòrics de Marco, i el diàleg, en aquell començament universitari, entre les arts plàstiques, el cine i la filosofia. D'ací nasqué la tesi doctoral d'Ángeles Marco, i la relació amb una de les peces de la seua obra titulada Tesis, precisament.

Ramon Escrivà ha sigut el comissari de la segona mostra de l'IVAM sobre l'artista, a la qual va posar el nom de Vértigo. Ha parlat de la importància de la idea de l'equilibri inestable per a entendre els seus treballs, el punt de tensió que tenen entre la subjecció i l'abisme, i ha volgut emmarcar esta segona gran retrospectiva en la idea del suplement, especialment estimada per Marco: una exposició volgudament inacabada, incompleta, a l'espera d'altres veus i visions futures de la seua obra. Escrivà considera que les claus del treball de l'esculptora es poden resseguir en la seua tesi doctoral, en un camí que la dugué, com en una mena de metamorfosi de l'esculptura, des de l'arte povera i conceptual cap a un món més espiritual en els últims anys, representat entre altres per l'obra Pèndol d'or.

Cap al final de l'acte han parlat alguns amics i col·legues de Marco, perquè la taula redona, tal com havia indicat la consellera Martínez Deltell, es volia expressament oberta i participativa. I l'ha tancat la seua filla Maria, que ha recordat l'amor de sa mare per la família i per l'esculptura.

Ple del CVC a l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert d'Alacant

25/03/2019

El Consell aprova un informe sobre els dipòsits de La Britànica de la Serra Grossa

Consell Valencià de Cultura. Alacant, Casa Bardín, 25 de març de 2019.- Enguany farà 25 anys que va morir el poeta Juan Gil-Albert, el primer president del Consell Valencià de Cultura. Per esta raó l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert, un organisme autònom que depèn de la Diputació d'Alacant i que dedica les seues activitats a l'estudi i a la promoció cultural, va convidar el CVC a celebrar una sessió plenària en la seua seu del carrer Sant Ferran, la coneguda Casa Bardín, un formidable edifici de principi del segle XX. José Ferrándiz, el director de l'Institut, i el vicepresident segon de la Diputació i responsable de Cultura, César Augusto Asencio, han rebut a la porta de la institució els membres del Consell, encapçalats pel president Santiago Grisolia. Tot seguit s'ha descobert la placa que recordarà la visita. Això ha passat només uns minuts abans de l'inici del ple ordinari, en què també han estat presents la regidora de Cultura, M. Dolores Padilla, la directora del MACA, Rosa Maria Castells, i la diputada de les Corts Llum Quiñonero. En l'ordre del dia de la sessió es presentaven a la possible aprovació dels consellers tres informes. El primer, sobre el projecte del Pla Especial del Cabanyal-Canyamelar (PECC), centrat sobretot en les qüestions patrimonials, l'ordenació urbana i la solució de l'enllaç amb la ciutat. L'informe, crític en alguns punts amb el projecte del PECC, s'ha aprovat sense la participació en la votació dels consellers JM Lozano i Ascensión Figueres.

El segon informe, titulat Sobre la situación de los archivos históricos públicos de la provincia de Alicante, és el primer que es presentava a l'aprovació entre els previstos sobre l'estat dels arxius històrics públics en les tres províncies. El d'Alacant és el primer de la sèrie, i repassa la legislació actual i els aspectes més significatius sobre els quals s'ha cregut convenient que calia cridar l'atenció de les diverses administracions responsables, recollits en els apartats finals de recomanacions i conclusions. Este informe s'ha aprovat per unanimitat. El tercer informe presentat al debat dels consellers, aprovat de manera unànime, era probablement

la qüestió estrella del Ple de març: l'Informe sobre la refineria La Britànica de Alicante. Es tracta d'una estructura de galeries i dipòsits subterranis al cor de la Serra Grossa, construïda a partir de la refineria que portava este nom, una de les primeres actives a Espanya, que va començar a funcionar l'any 1875 i que es mantingué activa fins a 1966. Tota esta trama industrial ocupa una superfície de 80 Ha en un perímetre de 5 km, i ara està del tot abandonada. Sobre la reutilització de l'espai, propietat de l'ajuntament d'Alacant, s'han publicat diversos projectes en els últims anys. L'informe del Consell aconsella a les diverses administracions un treball conjunt per a donar ús al conjunt industrial i donar-li la protecció patrimonial necessària. La votació del document, que també s'ha aprovat per unanimitat amb algun canvi menor, ha coincidit amb la notícia d'un acord entre la Diputació i l'Ajuntament d'Alacant en este sentit. Acabada la sessió de treball s'ha iniciat el Ple Extraordinari amb un parlament del director de l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert, José Ferrándiz, en què ha parlat de Juan Gil-Albert com a vincle d'unió de les dues institucions, l'Institut de Cultura i el Consell. El poeta, ha dit, que practicava el compromís de posar la cultura al servei del que l'humanisme requereix per a perfeccionar-se: la tolerància. Li ha contestat el president Grisolia amb unes paraules en què ha demanat la complicitat de les administracions per a fer realitat els dos projectes, el de La Britànica i el dels arxius històrics públics de la província que, basats un en la memòria industrial i paisatgística de la ciutat, i l'altre en la memòria que guarden els arxius, projectarien amb força cap al futur la nostra herència comuna. El Ple Extraordinari ha finalitzat amb l'exposició dels treballs de què s'ocupa enguany cada comissió informativa en què es divideix la labor dels consellers, i amb la firma del president Grisolia en el Llibre d'Honor de l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert.

'Aguilucho como Vicente Gaos'

El CVC recorda el poeta amb una taula redona

27/03/2019

Palau de Forcalló. 27 de març de 2019.- Així va definir el premi Nobel de Literatura Vicente Aleixandre el nostre poeta, fent referència no solament a l'aspecte físic. Tal dia com hui de 1919 va nàixer a València Vicente Gaos, i per això el Consell Valencià de Cultura va considerar del tot oportú recordar-lo a través d'una taula redona. El poeta havia començat a destacar guanyant la primera convocatòria del premi Adonáis l'any 1943 amb *Arcángel de mi noche*, i així ininterrompudament fins al Nacional de Poesia pel seu llibre final, *Última Thule* (1980), d'alguna manera el seu testament poètic. Però la seua figura d'escriptor, en l'imaginari social, és difícilment destriable del seu entorn més pròxim. Vicente va pertànyer a un grup familiar de molts germans entre els quals es compten figures d'importància en la vida intel·lectual i artística espanyola del segle XX. José va ser filòsof i traductor, rector de les universitats Central de Madrid (l'actual Complutense) i la Nacional de Mèxic. Alejandro va ser poeta, Ángel un escriptor de teoria marxista, i Lola una actriu que va fer cine i teatre amb Buñuel, Borau, Fons i Berlanga. I tots van patir les conseqüències de la Guerra Civil de 1936 amb l'exili (també l'intern, per descomptat), fins al punt que es pot dir que esta vicissitud va ser decisiva en les seues vides i trajectòries professionals.

En nom del president Grisolia, el secretari del CVC, Jesús Huguet ha donat la benvinguda als altres membres de la taula, Elena Salcedo Gaos, neboda del poeta, a Eva Gaos, la seua filla, a Mónica Gaos, néta de José Gaos i a Jaime Siles, també poeta i coneixedor de l'obra de l'homenatjat. Jesús Huguet ha obert les intervencions amb la lectura d'un text sobre Vicente Gaos escrit per Ricardo Bellveser, que no ha pogut estar present en l'homenatge per motius de salut. Elena Salcedo, la neboda, ha parlat breument de la saga singular que, en expressió de JL Abellán, van ser els Gaos, i ha apuntat alguns detalls d'una biografia familiar regida per la paraula transterrados, que tant

feia servir el germà gran, José.

Eva Gaos, la filla, s'ha estés per aspectes de la personalitat del poeta com a home, no com a escriptor ni intel·lectual. L'ha definit com un tipus tímid, un magnífic professor àvid de coneixements i un negat per a les matemàtiques i els negocis. Però sobretot ha explicat l'estima que sentia pels germans, i ha descrit la relació que mantenia amb cada un d'ells. Quasi al final, ha recitat, emocionada, un dels tres poemes titulats *Sonetos de amor complementario* que son pare va escriure a sa mare pel 25 aniversari de casats.

Mónica Gaos, néta de José Gaos, ha llegit un text de sa mare, que no ha pogut estar present en l'homenatge del Consell per l'avançada edat que té i sobretot perquè viu a Mèxic. El text ha descrit records familiars d'una manera vívida, quasi un punt de vista del germà gran sobre el context intel·lectual i vital dels anys de formació i de l'exili mexicà.

Jaime Siles, poeta de prestigi i bon coneixedor de l'obra de Vicente Gaos, l'ha descrit com un dels grans de la seua generació, *un heterodox marginat, que no marginal*, com una constant històrica de la cultura espanyola que repeteix contínuament esta figura per acabar integrant-la al final. Ha recordat que el va conèixer ja tard, en 1978, i ha parlat de les seues influències i de la ferida de la Guerra Civil. L'ha classificat pròxim a la *poesia de l'experiència*, cosa que el va acostar al grup de Brines i Bousoño. També ha explicat que l'arquitectura de la seua obra es basava en la intel·ligència, la cultura i la passió, amb la intenció última de donar un sentit a l'Univers, i s'ha estés per algunes de les innovacions formals de la seua obra que més tard adoptarien altres poetes. Al final, ha llegit un sonet del llibre amb què va guanyar l'Adonáis l'any 1943, *Arcángel de mi noche*.

Ha tancat l'acte la consellera Ana Noguera amb la lectura d'un passatge del poema *Testamento*, que ha aplaudit la sala d'actes plena de gom a gom del Consell Valencià de Cultura.

Escriure al convent

1/04/2019

Conferència de Verònica Zaragoza al Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 1 d'abril de 2019.- La doctora Zaragoza és una filòloga especialista en literatura femenina, sobretot en la compresa entre els segles XVI i XVIII, a la qual va dedicar la tesi doctoral. També forma part de grups que estudien qüestions com ara l'alfabetització femenina, la representació literària i social de la literatura femenina i l'estudi de l'escriptura de dones. Per això és una rastrejadora d'arxius a la recerca de textos escrits per elles, entre els quals els conventuals, perquè els monestirs eren uns espais on solien refugiar-se les dones que volien o podien evitar el paper que la societat els assignava en aquells temps, sobretot a través del matrimoni.

El Consell Valencià de Cultura va considerar d'interès convidar-la a fer una conferència en la seua seu, perquè es tracta d'un camp d'estudi que cada dia suscita més interès i obri contínuament noves perspectives de coneixement. I per això l'exposició de hui al Palau de Forcalló, titulada *Poder i agència cultural als convents femenins valencians (s. XVI-XVIII)*.

Després de la benvinguda del president Grisolia i de la introducció de la consellera Ballester, la doctora Zaragoza ha parlat del cenobis com a centres de creació i d'irradiació de cultura, on es va crear un tipus de literatura que no s'ha tingut en compte fins ara. Cenobis com a espais de projecció personal, amb una figura paradigmàtica, Isabel de Villena, però que es poden estudiar amb dificultat, pels problemes a l'hora l'accedir als arxius. A hores d'ara, la crisi de devocions ha portat al tancament de convents i a la dispersió de la documentació. La doctora ha posat una sèrie de recintes com a exemple: les Clarisses de Xàtiva, les Agustines de Xàbia, les Dominiques de Carcaixent i les Car-

melites Descalces de València, i ha denunciat, a més, la documentació venuda en subhastes i per internet. La conferenciant també ha parlat del paper dels recintes monàstics femenins com a espais de poder, que incidien en les societats locals i en les seues pugnes internes. Ha explicat la manera com mantenien els llaços amb el món exterior, sobretot després de les normes de clausura aprovades al Concili de Trento, i la importància que tenien les monges carismàtiques de cada congregació en la societat i la política de cada lloc, però també per a constituir fortes xarxes de beneficiaris. Igualment s'ha estés per la figura de la mestra de novícies, que eren les instructoras de les noves monges que entraven als convents.

La doctora ha volgut posar el convent de Santa Clara com a exemple dels cenobis femenins com a espais de saber. I, en especial, per la importància que en este convent tingueren les filles de l'extensa família Borja que hi van viure, entre les quals ha citat Joana de la Creu, Joana Baptista, Isabel Magdalena i Francesca de Jesús.

Per acabar, la Sra. Zaragoza ha mostrat algunes de les publicacions que en els últims anys han eixit a la llum amb novetats sobre este assumpte, en el que ha denominat boom historiogràfic, i ha citat algunes de les monges amb obra important: Gertrudis d'Anglesola, M. Antònia Ortola, Mariana de Sant Simeó i Joaquina de la Creu, entre altres.

“La guerra civil la guanyà Mèxic”

03/04/2019

Taula redona al CVC sobre l'exili científic republicà

Palau de Forcalló. València, 3 d'abril de 2019.- Entre les conseqüències de tota classe que va portar la guerra de 1936-39, una va ser la destrucció de l'incipient sistema científic que havia començat a construir-se a Espanya en l'anomenada Edat de Plata, en el primer terç del segle XX. Se n'anà a l'exili el millor de la ciència espanyola, i molts dels que no ho feren foren objecte de repressió i condemnats a l'exili interior. Es pot dir que encara es pateixen les conseqüències d'aquell desastre, i per això el Consell Valencià de Cultura ha volgut indagar en la qüestió a través d'una taula redona titulada “Ciència i exili”, ara que es compleixen els 80 anys del final de la Guerra Civil.

Presidida per Santiago Grisolia, i moderada per la consellera Isabel Peris, hi han participat Miguel Marco, neuròleg, autor entre altres obres de *Los médicos republicanos españoles en la Unión Soviética* i *El mundo de Marcelino Pascua*, i José M. García Álvarez-Coque, catedràtic d'Economia Aplicada de la UPV i fill d'Arturo García Igual, exiliat republicà a Mèxic.

Miguel Marco ha remarcat el caràcter col·lectiu de l'exili científic, en comparació amb l'exili de “lletres”. Ha començat parlant d'institucions creades a començament del s. XX, en 1907, com ara la Junta para la Ampliación de Estudios i l'Institut d'Estudis Catalans, que impulsaren els estudis científics a Espanya i foren dissoltes l'any 39. Miguel Marco ha recordat que l'exili començà ja l'any 36 per a molts: Severo Ochoa, Agustí Pi-Sunyer, Gregorio Marañón, Blas Cabrera o Pío del Río Ortega, que preveien l'estratègia d'aniquilació dels guanyadors de la guerra: tancament d'institucions, processos de depuració, afusellaments, presó i inhabilitacions. Per això, indica que *no es pot parlar d'una simetria entre els dos bàndols*.

El Sr. Marco ha parlat dels llocs de l'exili: França, el Regne Unit, Cuba, Veneçuela, els EUA, la URSS... però sobretot de Mèxic, on arribaren més de 500 metges espanyols, el 10% de tota la professió mexicana, a més de molts altres científics d'altres branques. Fundaren institucions que, algunes, perviuen encara, com la Casa de España, l'Ateneo Ramón y Cajal (ara Ateneo Español), i foren decisius en la Fundació de la Universidad Autónoma i del Politécnico Nacional.

La intervenció de José María García Álvarez-Coque ha tingut un caràcter més personal. Ha parlat dels reptes vitals de l'exiliat, a superar els quals ajudaven la preparació intel·lectual i la proximitat cultural. També s'ha referit a la fundació del Colegio Madrid, on ell mateix va estudiar, al seu avi Aureliano Álvarez-Coque (coronel i professor d'Història Militar) i al seu pare Arturo García. Símbols, ha dit, de la cultura del *transterrat*, en expressió d'un altre exiliat il·lustre, José Gaos.

Per acabar, i volent resumir les conseqüències nefastes del conflicte per a la societat espanyola, per als que es quedaren i els que se n'anaren, per als perdedors i fins i tot els guanyadors, el Sr. García Álvarez-Coque ha volgut fet seua una frase que respon a la pregunta “*qui va guanyar la guerra civil?*”: “*la guerra civil espanyola la guanyà Mèxic*”.

Declaració del CVC pel tràgic incendi de la catedral Notre Dame de París

16/04/2019

Declaració del Consell Valencià de Cultura

El Consell Valencià de Cultura es declara profundament consternat pel tràgic incendi de la catedral Notre Dame de París, depositària i referent del millor de la cultura occidental i dels valors de respecte i dignitat, construïts amb la fermesa de la seua noble arquitectura. I apel·la a la solidaritat internacional per a restituir el monument, en els termes que el president Macron ho ha fet.

Nikolaus Pevsner va assenyalar que en la Catedral de Notre Dame naix l'arquitectura gòtica, que, si en el religiós té en ella, a Chartres, a Burgos, a Lleó i en altres llocs, esplèndids models, en el civil compta amb la nostra Llotja de la Seda de Pere Comte com la mostra tal vegada més important d'Europa.

Victor Hugo va fer d'ella una mica més que un espai arquitectònic, la va elevar a la categoria de les més íntimes relacions humanes, i Joan F. Mira assenyala que "Europa té el mateix abast que les teulades inclinades del gòtic".

En aquests temps de difícils coincidències disciplinàries en matèria d'intervenció en el patrimoni, la noció de restauració arquitectònica de Viollet le Duc, a qui devem bona part dels elements hui perduts, troba la millor expressió en la catedral de Notre Dame.

La destrucció de tots aquests elements físics, originals o restituïts, no pot significar la fi de la seua decisiva aportació a la cultura europea, més enllà del seu legítim contingut religiós.

Declaración del Consell Valencià de Cultura

El Consell Valencià de Cultura se declara profundamente consternado por el trágico incendio de la catedral Notre Dame de Paris, depositaria y referente de lo mejor de la cultura occidental y de valores de respeto y dignidad, construidos con la firmeza de su noble arquitectura. Y apela a la solidaridad internacional para restituir el monumento, en los términos que el presidente Macron lo ha hecho.

Nikolaus Pevsner señaló que en la Catedral de Notre Dame nace la arquitectura gótica, que si en lo religioso tiene en ella, en Chartres, en Burgos, en León y en tantos otros lugares espléndidos modelos, en lo civil cuenta nuestra Lonja de la Seda de Pere Comte como la muestra tal vez más importante de Europa.

Victor Hugo hizo de ella algo más que un espacio arquitectónico elevándola a la categoría de las más íntimas relaciones humanas, y Joan F. Mira señala que "Europa té el mateix abast que les teulades inclinades del gòtic".

En estos tiempos de difíciles coincidencias disciplinàries en materia de intervención en el patrimonio, la noción de restauración arquitectónica de Viollet le Duc, a quien debemos buena parte de los elementos hoy perdidos, halla su mejor expresión en la catedral de Notre Dame.

La destrucción de todos estos elementos físicos, originales o restituídos, no puede significar el fin de su decisiva aportación a la cultura europea, más allá de su legítimo contenido religioso.

Aprobat l'informe sobre la situació del periodisme valencià

30/04/2018

En la sessió plenària d'abril del Consell Valencià de Cultura

PPalau de Forcalló. València, 30 d'abril de 2019.- El CVC ha aprovat este matí, i per unanimitat, l'informe titulat Sobre la situació actual i les perspectives del periodisme valencià en l'era digital, que ha estat elaborant-se en els últims mesos des de la Comissió Jurídica de la institució i que respon a la preocupació per l'estat de la professió periodística i de les empreses editores en un moment de plena transició digital i d'incertesa pel futur d'un sector cabdal en les societats democràtiques.

El Consell, per això, va optar per demanar l'opinió, en estos últims mesos, a través de compareixences en la Comissió Jurídica, de diversos periodistes, d'experts en la qüestió, de directors de mitjans i de responsables d'empreses editores. Tot això ha servit per al text final de l'informe, que fa un repàs, en els antecedents, de la situació del sector des de la irrupció d'internet, que va coincidir amb els anys de la crisi econòmica. En concret, apunta les dades de la pèrdua de difusió dels diaris, d'un 61% en 23 anys, i del descens de la publicitat en els últims 20 anys (dels més de mil tres-cents milions d'euros ingressats l'any 1998 als 835 milions de 2018). A més, l'informe exposa la crisi del model de negoci, que inclou la transició cap als models digitals des de redaccions muntades per a les edicions en paper, en què s'actuava (i encara s'actua) amb el model de prova/error, a causa de la increïble rapidesa dels canvis en la tecnologia i en els suports. I fa una extensa exposició de la situació actual, en la qual no es veu amb nitidesa ni tan sols el futur més pròxim.

Encara que la majoria dels experts estan convençuts de la inviabilitat dels diaris impresos, també hi ha opinions discrepants, en part per la viabilitat econòmica encara del periòdic en paper i per l'espai que podria tindre per a tractar les notícies amb profunditat i contextua-

litzant-les. Quant a això, l'informe recorda que l'edició digital encara no és una realitat de negoci rendible, i que la subscripció és barata però insuficient per a fer-la viable per ella mateixa. Com deia un dels professionals consultats, el substitut del paper no està inventat.

El document també dedica un espai important a la precarietat del professional, que a la Comunitat Valenciana es concreta, amb dades de 2016, en una desocupació del 36,8%, i d'un 55% afectats per un ERO o un comiat improcedent. I, per acabar, es dedica un espai a tractar les perspectives i les tendències de futur de les empreses periodístiques viables i independents, amb el benentès, com va dir un dels experts consultats en una expressió que inclou l'informe, que la independència comença amb el compte de resultats.

En l'horitzó, l'informe preveu tres escenaris possibles. El primer, una dependència de l'Estat a través de les subvencions. El segon, una dependència dels nous amos d'internet, com va passar amb la compra del Washington Post per part del propietari d'Amazon), i el tercer, que passa per trobar nous models de negoci. Els entesos consultats pel Consell Valencià de Cultura es decanten per la tercera opció, però no consideren pròxima la solució. Com un d'ells va dir literalment, la transició serà molt llarga, el nou model no arribarà de seguida.

Els diaris valencians apunten cap al model de pagament per continguts a través de subscripcions, amb un model ideal que passaria per convertir el diari digital en un element habitual en cada casa, una commodity sostenible basada en micropagaments que fins i tot podria llegir-se sense publicitat. Tots coincidiren, i ho arreplega l'informe, que per a convèncer el lector cal oferir-li una informació útil que responga als seus gustos i necessitats, cosa que fomentaria el compromís del lector i la subscripció consegüent.

L'informe sencer està a disposició dels interessats en la pàgina web del Consell Valencià de Cultura.

Ple de maig del Consell Valencià de Cultura

27/05/2018

Aprovats diversos informes sobre el patrimoni cultural

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 27 de maig.

En el Ple ordinari del mes de maig es presentaven a la consideració dels membres, entre altres qüestions, dos informes preceptius per a la declaració de Bé d'Interès Cultural Immaterial (BIC). En concret, un sobre les Danses de Bocairent i un altre sobre la Mojiganga de Titaguas. Els dos s'han aprovat per unanimitat pels valors específics d'estes representacions, però, com s'ha recordat en el transcurs de la sessió, la institució treballa al voltant de diversos aspectes problemàtics del concepte d'immaterialitat aplicat als béns culturals que, en el futur, ajudaran a aclarir esta figura de protecció.

També s'ha aprovat per unanimitat un Informe sobre el Pla Especial de Protecció de Ciutat Vella que ja s'havia debatut i tancat en la comissió corresponent però que no havia arribat a una sessió de Ple. En els antecedents del document se cita l'informe que el CVC va aprovar l'any 2014 titulat Sobre el Pla Especial de Protecció dels Entorns dels BIC de València, que ja establia unes consideracions al respecte que són en part la base del document presentat el dia de hui.

S'ha plantejat igualment als consellers un altre informe sobre patrimoni, este per a la consideració de BIC

amb categoria de Lloc Històric de la finca del Poblet, al terme de Petrer. El Consell ja fa aprovar fa just cinc anys, l'any 2014, una Declaració al respecte. Este lloc va ser des del febrer de 1939 fins al 6 de març la seu del Govern de la República, on se celebraren els últims dos Consells de Ministres i des d'on van abandonar el territori espanyol els últims polítics i militars del govern. Este informe també s'ha aprovat per unanimitat.

Al Ple també ha arribat l'Informe sobre la contaminació atmosfèrica a la ciutat de València, elaborat en part gràcies a les compareixences del professor Balasano, premi Jaume I, i de Pilar Soriano, regidora de Medi Ambient de l'Ajuntament de València, en què, en les conclusions, es mostra a favor de l'actualització del conveni vigent des del 2003 sobre la qüestió entre l'ajuntament i la Generalitat.

L'últim informe presentat en el Ple de hui tractava de la situació dels arxius històrics de la província de Castelló. Fa poc el Consell havia aprovat el que estudiava l'estat d'estos arxius a la província d'Alacant. El de Castelló s'ha elaborat amb un mètode semblant i seguint les mateixes pautes del primer. També l'han aprovat de manera unànime.

Per acabar, el Ple del Consell ha aprovat la Declaració sobre el despoblament al medi rural, que es fa ressò de la gravetat d'este problema i fa una crida a tots els representants socials i institucionals per tal que l'aborden amb un pla de xoc realista i amb el finançament necessari, i de tal manera que pugua portar a un Pacte d'Estat contra el despoblament rural, consensuat i amb suport unànime.

Tots estos informes i documents estan a disposició general en cvc.gva.es, la web de la institució.

Dia gran dels premis escolars del CVC

30/05/2019

Dedicat enguany a la contaminació dels mars

Palau de Forcalló. València, 30 de maig.- El concurs escolar de literatura i dibuix que organitza cada any el Consell Valencià de Cultura, dedicat en esta XIII edició a la contaminació dels mars, ha culminat hui al migdia amb el lliurament dels premis en la Sala de Plens del Palau de Forcalló. Cal dir que en esta convocatòria s'han superat totes les xifres dels anys passats: més centres presentats que mai, 140, i més alumnes, 3766, respecte als 2800 de l'any anterior. Santiago Grisolí ha presidit un acte multitudinari on han estat presents, a banda dels premiats, famílies i consellers de la institució, els jurats dels premis i molts membres de la comunitat educativa valenciana. La vicepresidenta de la institució, Petra María Pérez Alonso-Geta, s'ha adreçat als premiats amb unes càlides paraules en defensa dels valors en l'educació, i en especial dels artístics. I tot seguit, el secretari del Consell, Jesús Huguet, ha llegit l'acta dels jurats mentre passaven els premiats a recollir els seus guardons, que ha anat lliurant la consellera Dolors Pedrós. Les dues modalitats dels premis es concedeixen per a tots els cursos de l'ESO i de Batxillerat i Cicles Formatius, però també als centres docents d'on han eixit més treballs d'alumnes. I a banda de la medalla commemorativa consisteixen també en un xec, a gastar en material escolar, de 500, 400 i 300 euros per als guanyadors (tercer, segon i primer premi, respectivament), i de 2.400 euros per a cada centre escolar guanyador, també a gastar en material docent.

Els guanyadors dels primers premis en la modalitat de dibuix han sigut els següents: en ESO, en 1r curs, David Molina, de l'IES Districte Marítim de València. En 2n, Paula Vicedo, de l'IES St. Vicent d'Agost. En 3r, Roser Sancho, de l'IES Rei en Jaume d'Alzira, i en 4t, Adrián Serrat, de l'IES Altaia d'Altea. En Batxillerat i Cicles Formatius, han

recaigut, en 1r curs, en Carla López, del col·legi Nuestra Señora del Socorro de Benetússer, i en 2n curs, en Carles Juraco, de l'IES Districte Marítim de València. En la modalitat de literatura, en ESO, han guanyat, en 1r curs, Marta García, del col·legi Santa Maria d'Elx. En 2n curs, Andrea Alfaro, de l'IES Maria Ibars de Dénia. En 3r, Salva Jacome, del col·legi Nostra Senyora de la Seu de Xàtiva. I en 4t, María Carnacea, de l'IES la Moreria de Mislata. En Batxillerat i Cicles Formatius, en 1r curs, el guanyador és Jesús R. Zafra, de l'IES Mediterráneo de Torrevieja. I en 2n, María Cuesta, de l'IES Pere Boil de Manises. Quant als centres educatius, en dibuix d'ESO ha guanyat l'IES Rei en Jaume d'Alzira. En Batxillerat i Cicles Formatius, el col·legi Nuestra Señora del Socorro de Benetússer. En literatura, en ESO, l'IES Puçol, i en Batxillerat i Cicles Formatius, l'IES Mediterráneo de Torrevieja.

Dol en el món de la cultura

11/06/2019

El CVC plora la mort d'Antonio Cabrera i de Carme Miquel

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 11 de juny de 2019.- Amb unes poques hores de diferencia han mort Antonio Cabrera i Carme Miquel. Ens deixen, tots dos, una obra perdurable i exemplar.

El poeta Antonio Cabrera va guanyar el Premio Nacional de la Crítica l'any 2001 pel llibre *En la estación perpetua*. L'any 2005 va publicar *Con el aire*, que va merèixer el Premi de la Crítica Valenciana, i en el 2010 *Piedras al agua*. Fa dos anys, en el 2017, va eixir *Corteza de abedul*, amb què va guanyar el Premi de la Crítica Valenciana per segona volta. I, a banda de col·laboracions periodístiques, en prosa va publicar l'any 2008 *El minuto y el año*, que recull textos sobre accions quotidianes i paisatges familiars amb què convida a pensar sobre la nostra presència en el món.

La mestra Carme Miquel va exercir la professió durant 40 anys, i des del principi es va vincular als moviments de renovació pedagògica i de defensa de l'escola públi-

ca. Va ser, per exemple, presidenta d'Escola Valenciana entre el 1990 i el 1994. Va publicar molta obra, entre la qual citem la novel·la *Aigua en cistella*, de 1994, un èxit de crítica i públic amb la qual va obtindre el Premi Ciutat d'Alzira 1998 i que s'ha reeditat moltes voltes. Per tot això va rebre el reconeixement de la professió, fa unes setmanes, amb el Premi de la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura.

Fins ací unes ràpides notes biogràfiques. Però el Consell Valencià de Cultura, més enllà d'això, té una idea molt clara de la importància de les persones que ahir ens varen deixar. Per a la poesia en castellà, Cabrera és d'una importància cabdal, que no dubtem que serà valorada en tota la magnitud amb el pas del temps i que ens fa plantejar, una volta més, la distancia que hi ha entre una obra valuosa i el reconeixement públic. I respecte a Carme Miquel, representant d'un treball silenciós i ferm a favor de generacions i generacions d'infants que, gràcies a ella i a molts com ella, han pogut créixer amb més oportunitats que les anteriors. Ella hauria de ser valorada com a exemple a seguir per tots aquells que veuen en el sistema públic d'ensenyament una de les vies més poderoses per a formar ciutadans conscients i lliures.

Medalla del CVC a la Fundació per Amor a l'Art

02/07/2018

En reconeixement de la seua labor social i cultural

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 20 de juny.- En un acte solemne a la Sala de Plens del Palau de Forcalló s'ha lliurat hui al migdia la Medalla de la institució a la Fundació per Amor a l'Art. La decisió, presa per unanimitat en la sessió plenària del Consell de gener d'enguany, vol ser una mostra de suport a un projecte de millora de l'entorn urbà, d'ajuda als xiquets en risc d'exclusió social, finançador de la investigació sobre malalties rares, i generador de propostes artístiques a través del mecenatge.

Una de les accions per les quals és més coneguda la Fundació creada en 2014 és la recuperació de l'antiga fàbrica de bombes hidràuliques Gens, en ple barri de Marxalenes, a l'avinguda de Burjassot. El recinte és una bona mostra d'art déco industrial que va estar a punt de desaparèixer i que, gràcies a la propietat de la Fundació, va poder ser salvada, restaurada i convertida en un centre d'exposicions i activitat cultural, el modèlic *Bombas Gens Centre d'Art*.

La Fundació per Amor a l'Art ha estat representada en l'acte de hui per la seua vicepresidenta, Susana Lloret. Entre els presents, com a representants de la vida institucional i política valenciana, han acudit, entre molts altres, diversos patrons de la Fundació, el conseller d'Educació i Cultura, Vicent Marzà, Carmen Amoraga, directora general de Cultura i Patrimoni, o membres de la Comissió Executiva d'UGT. També hem

pogut veure Margarita Soler, presidenta del Consell Jurídic Consultiu.

La vicepresidenta del Consell Valencià de Cultura, Petra María Pérez Alonso-Geta, que presidia l'acte, ha donat la benvinguda als presents, i el secretari del Consell ha llegit l'acord de lliurament de la Medalla d'Honor. I just després Susana Lloret ha replegat la distinció i ha signat en el Llibre d'Honor de la institució. Mentrestant, l'arpista Teodora Cotuna tocava les notes del *Carpe de Damase*.

Susana Lloret ha descrit la raó del naixement de la Fundació per Amor a l'Art, el d'ajudar a aconseguir, com ha dit, una societat un poc més justa. I això, a través de la superació de barreres i tòpics, entre les quals ha citat la lluita a favor dels xiquets amb risc d'exclusió i les malalties rares, el desconeixement de les quals dificulta el diagnòstic precoç. Quant als tòpics, ha criticat una idea elitista de l'art, contra la qual ha posat d'exemple el *Centre d'Art Bombas Gens*, creat amb la intenció de posar l'art a l'abast de tots.

Susana Lloret ha remarcat la importància de la recuperació de l'antiga fàbrica com a patrimoni cultural per al barri i per a la ciutat de València, i la Fundació per Amor a l'Art com un exemple d'iniciativa privada i visionària creada per José Luis Soler, a qui ha recordat en les últimes paraules de la seua intervenció.

Primer ple d'estiu del Consell Valencià de Cultura

25/06/2019

En acabat s'ha presentat el quadre d'Aurora Valero, *Laberints I*

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 25 de juny.- Hui al migdia s'ha reunit el Consell Valencià de Cultura en sessió plenària, la primera d'este estiu. En l'ordre del dia, la presa en consideració de l'informe *Sobre la dona en la tecnologia* i informació sobre el Codi de Bon Govern de la Generalitat.

Sobre l'informe cal dir que té un precedent en el CVC, el titulat de 2017, que analitzava la falta de visibilitat

i els problemes de creixement professional de la dona científica. El que s'ha aprovat hui, i per unanimitat, fa remarca especial en la baixa implicació de la dona en els estudis STEM, sigles en anglés per a denominar els estudis de Ciència, Tecnologia, Enginyeria i Matemàtiques, que seran, si no ho són ja hui, una de les fonts d'ocupació del futur. L'informe analitza les principals barreres per a la dona en este món, des dels patrons socials i culturals fins a la masculinització de les carreres acadèmiques i investigadores.

El Codi de Bon Govern es deriva del Decret 56/2016. En l'article 2, l'àmbit d'aplicació, inclou els membres del Consell Valencià de Cultura com a subjectes voluntaris en l'adhesió, formulada en els termes fixats en l'annex II que s'adjunta al decret. La secretaria de la institució facilitarà als membres interessats el formulari adequat per a esta adhesió voluntària.

Tot just acabat el Ple s'havia previst la presentació del quadre d'Aurora Valero. Es tracta d'una obra d'àmplies dimensions, titulada *Laberints I*, que l'autora ha donat al Consell. Al descobriment de la pintura han assistit el plenari de la institució i una plural representació del món artístic valencià. El president Grisolí i la vicepresidenta Petra María Pérez Alonso-Geta han agraït la donació, i han explicat la importància d'esta obra en particular per al Consell Valencià de Cultura, i la de l'art en general en la formació plena dels ciutadans.

Tant l'informe *Sobre la dona en la tecnologia* i la informació sobre el Codi de Bon Govern estan a disposició dels interessats en cvc.gva.es, la web de la institució.

El CVC i el patrimoni cultural immaterial

02/07/2019

Conferència del professor González-Varas al Palau de Forcalló

València, 2 de juliol de 2019. Seu del Consell Valencià de Cultura.- Ignacio González-Varas és professor de l'Escola de Arquitectura de Toledo, adscrita a la Universidad de Castilla-La Mancha, i un reconegut especialista en béns culturals patrimonials. La Comissió de Llegat Històric del Consell Valencià de Cultura porta temps estudiant els diversos aspectes de la qüestió, alguns problemàtics, sobretot els que fan referència al concepte d'immaterialitat i al seu reconeixement específic, legal, en moltes manifestacions artístiques. Per això va considerar oportú convidar a comparéixer este prestigiós arquitecte, una de les autoritats espanyoles en este camp, que hui al migdia ha dictat al Palau de Forcalló la conferència titulada *Los bienes culturales de carácter inmaterial*.

El president de la Comissió de Llegat Històric, Vicente González Móstoles, ha presentat González-Varas i ha circumscrit la qüestió amb una exposició de l'amplitud del concepte de bé patrimonial immaterial, a

causa en part de la mutabilitat dels seus elements. En acabat, el conseller José María Lozano ha fet un breu recorregut per la biografia del professor, a qui ha definit com un humanista científic i un exemple de compromís permanent d'eficiència i lleialtat.

El professor és autor d'un llibre fonamental sobre l'assumpte, publicat en 1999, *Conservación de bienes culturales*, que va actualitzar, entre altres raons precisament per a donar cabuda a nous aspectes del problema, entre altres la immaterialitat i el paisatge cultural, en el titulat *Conservación del patrimonio cultural. Teoría, historia, principios y normas* (2018). El professor ha repassat la idea de patrimoni cultural a través de la història, sobretot des de l'edat contemporània a partir de la Revolució francesa, que és quan es formula plenament la consciència patrimonial i que coincideix amb la creació de l'Estat-nació. Ha dit, per això, que el patrimoni només existeix quan nosaltres el reconeixem com a part d'una identitat.

Després, el Sr. González-Varas ha recorregut el camí històric que va anar diferenciant a Occident el patrimoni elitista i el popular, en el qual s'inclouen les idees de primitivisme, exotisme i espontaneïtat, però en què també es reconeixia la mirada interior (integradora, àmplia, decidida des de baix, col·lectiva i anònima), que oferia cohesió a la identitat social, als sentiments d'arrelament i de continuïtat d'una societat. El professor ha explicat que esta identificació popular ha servit i serveix d'antídoto contra la globalització.

Per acabar, González-Varas ha indicat alguns dels riscos d'estes manifestacions culturals populars que es reconeixen sota el paraigua de la immaterialitat, entre altres el turisme, la utilització política i l'espectaculització, i ha parlat de l'acció legislativa internacional de les últimes dècades, iniciada per la UNESCO, que intenta protegir estes creacions culturals populars i els paisatges humans que, en simbiosi més o menys perfecta, han perdurat fins als nostres dies.

El CVC a favor de més protecció de la Cova del Comte de Pedreguer

22/07/2019

Aprova també un informe sobre l'exili científic de la Guerra Civil

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 22 de juliol.- En l'ordre del dia de l'última sessió plenària del CVC de l'estiu s'inclou el debat de dos informes. El primer, sobre la protecció de l'entorn de la zona arqueològica del Barranc de la Parra, a tocar de Pedreguer, on hi ha la Cova del Comte i cinc coves més amb pintures rupestres del paleolític superior, el temps de les societats caçadores. La Cova del Comte està protegida com a BIC (Bé d'Interés Cultural) arqueològic i inscrita en l'Inventari del Patrimoni, però ara es pretén protegir un espai més ampli, el de les altres coves que també tenen pintures, que en el futur obligarà a redactar i aprovar un Pla Especial de Protecció d'acord amb el marca la Llei de Patrimoni. Cal que recordem que l'art parietal és una manifestació artística que la UNESCO reconeix com a Patrimoni de la Humanitat, una valoració cultural d'importància màxima. Este àmbit més ampli és el que conforma el Barranc de la Parra, una conca entre dues parets calcàries que, a més, conforma una unitat visual d'especial bellesa. Però molt a prop se situen dues urbanitzacions que, si cresqueren, serien un risc per a la protecció de les coves i dels voltants. L'informe del CVC, que s'ha aprovat per unanimitat, considera que la delimitació de l'entorn prevista és adequada, perquè conté un principi de cautela arqueològica (per si hi haguera noves troballes arqueològiques), i preserva la conca visual del barranc.

De característiques ben diferents era el segon informe presentat a la consideració del Ple, titulat L'exili en la Guerra Civil. El col·lectiu científic. És esta una qüestió que en les últimes dècades ha generat una quantitat innombrable de

llibres, treballs, congressos i comunicacions, i en la qual el CVC ha posat el seu granet d'arena a través d'edicions sobre científics com ara José Estellés, José Chabás, Luis Urtubey o José Royo. Últimament, a l'abril, el Consell va organitzar una taula redona sobre l'assumpte en què van participar Miguel Marco i José María Álvarez-Coque.

L'informe l'encapçalen uns antecedents i una introducció, en què es demarquen el concepte d'exili i els problemes de la identitat i l'arrelament. Continua amb el marc històric sobre l'impuls científic a Espanya en les primeres dècades del segle XX i la gènesi de l'anomenada Comunitat Científica, i passa en acabat a proporcionar dades sobre la població exiliada, els països d'acollida, el perfil dels científics i les institucions i publicacions que van crear allà on es radicaren, amb una mirada especial a Mèxic. Només com a exemples, el Colegio de México i la Casa de España (1938), l'Ateneo Ramón y Cajal (1942), l'Ateneo Español (1949), o els anomenats Colegios del Exilio, on es mantenia la identitat espanyola dels xiquets i on els mestres republicans podien continuar exercint la professió. El document fa referència també a les Cases Regionals Valencianes a Mèxic i a París i a les seues publicacions i activitats, i a alguns arquitectes valencians que continuaren exercint a Mèxic: Félix Candela, Ovidi Botella i Enrique Segarra.

En les consideracions finals del document es reclama, entre altres, la necessitat d'ampliar l'estudi dels científics valencians a l'exili i de recuperar la memòria de les seues activitats.

En el debat que l'informe ha suscitat en el Ple s'han tractat, per part de diversos consellers, algunes qüestions de forma i fons que han portat a l'abstenció de cinc membres, dos dels quals han volgut emetre un vot raonat, particular, amb l'exposició de les seues diferències. Així, l'informe ha quedat aprovat.

Per acabar, s'ha presentat al Ple la Memòria 2018 del Consell Valencià de Cultura, que conté tots els treballs i activitats del CVC de l'exercici anterior i que ha quedat aprovada per unanimitat.

Estos documents estan publicats en la web de la institució, cvc.gva.es, per a consulta general.

El CVC aprova l'avantprojecte de pressupost per al 2020

30/09/2019

L'import total de la despesa es redueix vora un 2%

València, 30 de setembre de 2020. Seu del Consell Valencià de Cultura.- Abans que els treballs de les comissions informatives agafen la velocitat de creuer després de l'estiu, la sessió plenària del mes de setembre ha estudiat i aprovat l'avantprojecte de pressupost de despeses de la institució, que ara s'enviarà a la Conselleria d'Hisenda i Model Econòmic.

El procés d'elaboració del pressupost del CVC té com a marc d'actuació obligatòria l'Ordre 10/2019 de la Conselleria d'Hisenda, per la qual es dicten les normes per a l'elaboració del pressupost de la Generalitat. S'ha de dir, per això, que la previsió en l'execució del pressupost del Consell està subjecta als principis d'estabilitat, transparència, equilibri pressupostari, eficiència i proporcionalitat en l'assignació dels recursos i, de manera especialment clara, a la contenció i racionalització de la despesa,

que és característica del CVC des del primer moment.

Tots estos principis han servit per a elaborar un avantprojecte de pressupost que es redueix vora un 2% respecte a l'exercici anterior de 2019. El Ple ha estudiat els recursos financers de la institució desglossats per capítols de despesa, que inclouen, entre altres, actius i passius, personal, i inversions reals i de funcionament. I al final s'ha produït la votació, favorable per unanimitat a continuar la tramitació de l'avantprojecte amb els números presentats.

A banda d'esta qüestió, i a partir de la iniciativa d'algun conseller, el Ple ha tractat d'una manera general els pressupostos de l'Estat i autonòmic en matèria de cultura, i s'ha convingut estudiar-los també per a l'exercici 2020, com s'ha fet tradicionalment des de diverses àrees del Consell.

La sessió plenària ha servit igualment per a posar en comú els treballs en què estan immerses les comissions informatives de la institució i que veuran la llum en els pròxims mesos.

El documental Alfaro, l'art compromés, de Vicent Tamarit, al CVC

24/10/2019

En un passe restringit per a membres i premsa, abans de l'emissió per Àpunt

Palau de Forcalló. València, 24 d'octubre de 2019.- Encara que els drets d'emissió d'este documental pertanyen a Àpunt, la televisió pública valenciana ha autoritzat un passe restringit de l'obra per als membres del Consell Valencià de Cultura i la premsa abans d'emetre'l en obert en una data no determinada encara.

Andreu Alfaro (1929-2012), que va ser membre i vice-president del Consell Valencià de Cultura (1985-1990), és potser l'escultor valencià més important de la segona meitat del segle XX i el més reconegut internacional-

ment, amb una obra estesa per moltes ciutats del món. Membre del Grup Parpalló (1957), durant aquella dècada es va relacionar amb artistes com Michavila, Bayarri i Soria, o amb intel·lectuals com Fuster, Ventura i Iborra, quan començava a pintar de manera autodidacta, sense orientació específica. Precisament aquell any de 1957 va ser el de la seua primera exposició individual a la Sala Mateu de València.

En els anys seixanta la seua obra va començar a ser mundialment reconeguda des que va exposar en la Biennal de Venècia de 1966, i això va passar quan començava a treballar els metalls de manera intensiva, cosa que no va deixar de fer fins al final de la vida. Entre les obres importants destaquen La rella (1961), La veu d'un poble (1965) i Catalan Power (1975), o la construcció de les Columnes de Bellaterra a la UAB (1999), sempre amb una atenció especial a l'espai públic on l'escultura havia de ser instal·lada. I era reconegut amb el Premi d'Honor Jaume I (1980) i el Premi Nacional d'Arts Plàstiques (1981), entre altres.

El realitzador i cineasta Vicent Tamarit, que ha presentat el documental, dóna en Alfaro, l'art compromés, una visió de l'escultor en què vida i obra es conjuguen de tal manera que esdevenen indestruïbles. Amb fotos i pel·lícules tretes de l'arxiu familiar i intervencions d'Emili Giralt, Carmen Alborch i Tomás Llorens, entre altres, la figura d'Andreu Alfaro va creixent en el treball de Vicent Tamarit a poc a poc arrelada entre el fonament familiar, la tradició valencianista i republicana, la comprensió de l'art contemporani i la realitat social i política que li va tocar viure. I, entre tot això, la seua recerca, en l'art clàssic, de les fonts inspiradores de la seua obra radicalment contemporània, valenciana i internacional.

El Consell Valencià de Cultura en la mort de Rafael Lluís Ninyoles

25/10/2019

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 25 d'octubre de 2019.- Hem rebut la notícia de la mort, esta nit, del sociòleg Rafael Lluís Ninyoles (València, 1943), un dels introductors dels estudis sociolingüístics en el nostre territori, i responsable durant molts anys del Servei d'Investigació i Estudis de la Generalitat. També va ser professor de les universitats de València i Alacant. Li devem en una bona part la popularització entre els valencians dels termes de bilingüisme, diglòssia i con-

flicte lingüístic, a partir dels llibres *Conflicte lingüístic valencià* (1969), *Idioma i prejudici* (1971), *Idioma y poder social* (1972) i *Estructura social y política lingüística* (1975), però també una reflexió sociològica més àmplia sobre la situació valenciana en llibres posteriors, per exemple en *El País Valencià a l'eix mediterrani* (1992) o *Sociologia de la ciutat de València* (1996). Enguany, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el va distingir amb la Medalla d'Honor, i el va definir com un "referent indiscutible en la reflexió sobre l'ús del valencià i la política lingüística".

El Consell Valencià de Cultura lamenta la seua mort, i desitjaria que els valencians s'acostaren a la lectura de la seua obra, perquè és una de les millors reflexions sobre alguns dels problemes actuals dels valencians.

Homenatge del CVC a Paca Aguirre després del Ple d'octubre

28/10/2019

La sessió plenària aprova un informe sobre el pantà de Tibi

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 28 d'octubre de 2019.- La sessió plenària del CVC tenia en l'ordre del dia l'estudi i la possible aprovació d'un informe elaborat sobre l'estat del pantà de Tibi, BIC des de 1994 i propietat del Sindicat de Regants de l'Horta d'Alacant.

El pantà, del segle XVI i el més antic d'Europa en ús, està passant des de fa molt de temps un procés de degradació que l'abocarà en un futur no molt llunyà, si no es prenen mesures, a un cessament de l'activitat i a la ruïna. L'informe fa un estudi complet de la situació i, a més, proposa a la Conselleria d'Educació i Cultura que elabore d'un pla director que incloga les actuacions per a recuperar-lo i el pressupost necessari per a la intervenció desglossat per fases.

També, a proposta del president Santiago Grisolí, el Ple ha acordat l'inici d'un treball ambiciós i propositiu, des del punt de vista cultural en el sentit ampli de la paraula, de les necessitats del Baix Segura després del desastre que ha significat per a la comarca el pas de l'última gota freda. A les 12 del migdia, al final de la sessió, ha començat l'acte d'homenatge a la poeta Paca Aguirre, nascuda a Alacant en 1930. Hi han participat Ricardo Bellveser, José Luis Ferris, Pilar Verdú i la filla de la poeta i de Félix Grande, Guadalupe Grande.

Ricardo Bellveser ha fet un repàs dels antecedents i les vicissituds familiars de Francisca Aguirre. La família, que hagué d'exiliar-se a França al final de la Guerra Civil, va decidir tornar a Espanya, a Madrid, quan la invasió alemanya de França en la Segona Guerra Mundial. El pare, una figura vital en l'obra de la poeta, el detingueren i l'ajusticiaren l'any 42. Bellveser ha recordat la casa familiar i les relacions amb poetes i escriptors que la visitaven, entre altres Luis Rosales, Buero, Delibes o Cortázar. José Luis Ferris ha parlat de l'obra d'Aguirre, des del lli-

bre Ítaca de 1972, als 42 anys, que va guanyar el premi Panero, fins a *Historia de una anatomia*, de 2010, amb el qual va guanyar el Premi Nacional de Poesia 2011 i l'Internacional Miguel Hernández el mateix any.

Ferris ha ressaltat el fons machadià de la seua poesia, i ha recordat que la poeta va cremar tota la seua obra l'any 1966 després de la lectura del poema *Esperant els bàrbars*, de Kavafis. Va ser quan començà a escriure el poemari *Ítaca*, de contingut ètic i intimista i base de tota l'obra posterior, que, sense voler ser exhaustius, continuà amb *Los trescientos escalones*, de 1977, *La otra música* (1978), *Pavana del desasosiego* (1999), *La herida absurda* (2006) fins a l'últim, *Conversaciones con mi animal de compañía* (2012).

La poeta Pilar Verdú ha llegit als assistents el que ha titulat una Carta de amor cap a Aguirre, on ha relatat l'amistat que es professaven, que és l'èxit autèntic d'una vida, ha dit.

Guadalupe Grande ha parlat l'última. Ha dit que l'acte fundacional de la vida de sa mare va ser la Guerra Civil. Però amb un final de la guerra que no fou tal, sinó que significà 40 anys més "de victòria". Ha explicat que sa mare no es va poder permetre el luxe d'oblidar perquè la dinàmica del país no li ho va permetre. Ha recordat que la família va passar fam, però que en veritat va sobreviure gràcies als llibres, va ser salvada per la cultura, ha dit. Per això ha assegurat que prescindir-ne significa la ruïna, perquè només la cultura és la que permet la fraternitat i la consciència.

Per cloure l'acte, Guadalupe Grande ha llegit *Los trescientos escalones*, un poema de Paca Aguirre a partir d'una pintura de son pare a Le Havre, mentre esperaven un vaixell cap a Amèrica que no va arribar mai.

Reivindicació d'Agrasot al Consell Valencià de Cultura

05/11/2019

Conferència de l'historiador Joaquín Santo sobre el pintor oriolà

Seu del Consell Valencià de Cultura. València, 5 de novembre de 2019.- Es compleix ara el centenari de la mort de Joaquín Agrasot (Oriola, 1836- València, 1919), molt popular en la seua època i mig oblidat en les dècades posteriors. Solament en els últims temps, gràcies entre altres a l'esforç d'especialistes com Joaquín Santo, la figura del pintor comença a recobrar el prestigi que tingué en el canvi de segle passat.

L'historiador Santo, membre del Consell Valencià de Cultura i expresident de l'Institut de Cultura Juan Gil-Albert, ha començat fent un recorregut pel context històric d'Oriola en els anys d'infància d'Agrasot: una ciutat encara important però ja en decadència, perduda la seua Governació en la divisió provincial que donà a Alacant la capitalitat del sud, víctima d'una riuada i d'un terratrèmol devastadors, i sotmesa a l'espoli de la desamortització i a la guerra carlina.

Agrasot va poder estudiar a València a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles l'any 57, i va fer el primer viatge a Roma on conegué Marià Fortuny, amb qui tingué una profunda amistat fins a la mort del pintor català en 1874. Amb ell viatjà a Nàpols i Sicília. D'aquell temps és el quadre *Dos amigues*, premiada en l'Exposició Universal de Filadèlfia. L'any 69 va tornar a Itàlia, a Roma de nou, ara becat per la Diputació d'Alacant i ja casat. Però la mort de Fortuny i l'embaràs de la seua

dona, Emma Zaragoza, el van inclinar per tornar a Alacant, on va nàixer el seu únic fill, Ricardo. D'aquell moment és la coneguda pintura *Port d'Alacant*, un dels pocs paisatges del natural que va deixar.

El Sr. Santo ha explicat que el pintor, que va passar a viure a València en 1876 fins a la mort, es va convertir en una de les figures cimeres de la pintura valenciana d'aleshores, en plena coincidència generacional amb altres grans artistes valencians, com Sorolla, Pinazo, Benlliure, entre altres. Obres com *Mare i fill*, Emma Zaragoza, *Jugant a les cartes*, o *Pelant la pava*, reflecteixen, a través d'un realisme estètic allunyat de les avantguardes i sense caure tampoc en l'impressionisme, la vida popular de l'horta valenciana. També va pintar obres de caràcter històric, un poc a la manera del seu amic Fortuny, com ara *Mort del marqués del Duero* (ara en una de les parets del Senat espanyol), i *Els últims sagraments* (on pinta els darrers moments de la vida de Carles V a Yuste).

Per acabar, el Sr. Santo ha explicat la relació fluctuant que va tindre amb Sorolla a través del comentari tècnic sobre dues aquarel·les molt semblants dels dos pintors, i de la dificultat d'apreciar el seu gran valor com a pintor, per la dispersió de la seua obra en col·leccions particulars i pinacoteques d'Europa i Amèrica.

El CVC, amb la Banda Primitiva de Lliria

21/12/2018

Ple del Consell al teatre del Clarín en el 200 aniversari de la Societat Musical

Lliria, 26 de novembre de 2019.- La Societat Musical Banda Primitiva de Lliria, que es va crear l'any 1819, va convidar el Consell Valencià de Cultura a celebrar el dos-cents aniversari en la seua seu del teatre del Clarín, construït per l'arquitecte Rieta en 1951. I el Consell va considerar que fer la sessió plenària de novembre en estes instal·lacions era una bona manera de reconèixer la capital importància d'esta Societat Musical, una de les més importants del món i un espill on es miren totes les agrupacions musicals valencianes.

El president de la institució, Santiago Grisolí, i la resta de consellers, han sigut rebuts a les portes del Clarín pel president de la Primitiva, José Luis Pérez Veses, per la junta directiva de la societat i per l'alcalde de la ciutat, Manolo Civera. L'arpista Natalia Markovic els ha donat la benvinguda amb música de Debussy. I, conjuntament, han descobert la placa que recordarà la visita de hui.

En la sessió plenària ordinària s'havia de tractar, entre altres qüestions, la presa en consideració d'un informe sobre la desertificació, titulat *Cap a una estratègia marc de protecció del territori*, que s'inclou en l'interès de la institució sobre els problemes que comporta el canvi climàtic i la fragilitat de l'ecosistema valencià a l'hora d'afrontar este futur. En les conclusions, l'informe advoca per la creació d'un Pla Estratègic de Protecció del Territori que afavorisca l'autoregulació del sòl, la conservació del paisatge i la transformació dels espais agrícoles abandonats, per tal d'implantar sistemes que

porten a la sostenibilitat del territori i de la població. L'informe s'ha aprovat per unanimitat, i estarà disponible pròximament en la web del Consell, cvc.gva.es.

En el Ple Extraordinari, obert al públic, el president de la Banda Primitiva, José Luis Pérez Veses, s'ha adreçat als membres del Consell amb un repàs per la història de la Societat Musical, dels èxits internacionals aconseguits i de l'extraordinària força de l'Escola de Música i de la Coral Polifònica. Una realitat de més de 500 músics federats i 900 associats. Al final, José Luis Pérez Veses els ha convidat al concert extraordinari que la Banda Simfònica oferirà el 28 de desembre com a cloenda de les celebracions.

Li ha contestat el president Grisolí, que ha recordat les anteriors visites del Ple del Consell a la ciutat, en 2003 i 2016. Santiago Grisolí ha agraït la invitació, i ha destacat la projecció mundial de Lliria i de la Primitiva a través d'una imponent xarxa musical creada en un procés continu de millora en què està implicada i responsabilitzada tota la societat de la comarca.

El Ple ha acabat amb l'explicació dels presidents de les comissions informatives de la institució dels treballs que duen a terme. Posteriorment, per acabar la visita, els consellers han recorregut l'exposició *Una il·lusió col·lectiva. El teatre de Joaquín Rieta*, muntada expressament per als actes de celebració del dos-cents aniversari de la Primitiva, que mostra la riquesa de la sala de concerts del Clarín, els plànols originals i el procés de construcció dut a terme pel gran arquitecte.

“La Turia no es casa amb ningú”

09/12/2019

55 anys de la Cartelera al Consell Valencià de Cultura

Palau de Forcalló. València, 9 de desembre de 2019.- En el mes de gener de 1964 va eixir el primer número d'una cartellera d'espectacles, la *Cartelera Turia*, que ben pocs haurien pogut imaginar el que significaria per a la formació cinematogràfica i cultural de generacions de valencians. El Consell Valencià de Cultura ha volgut organitzar una taula redona sobre la publicació, aprofitant que està a punt de complir la respectable edat de 55 anys.

Santiago Grisolí ha donat la benvinguda al públic i a cinc crítics i periodistes com a representants del passat i el present de la revista: Pau Vergara, Pedro Uris, Abelardo Muñoz, Ariadna González i Paloma Gandia.

Pedro Uris, que va començar la relació amb la publicació l'any 1967, quan ja hi eren José Vanaclocha i Enrique Pastor, ha destacat la independència i l'esperit crític de la *Cartelera* com a senyals d'identitat mantingudes al llarg dels anys. Abelardo Muñoz l'ha definida com a publicació *outsider*, alternativa, perseguidora de l'objectiu del bon periodisme de sempre que és este esperit crític, que *no es casa amb ningú*. Això li ha servit per a qualificar, en comparació, la transició mediàtica valenciana com un desastre, en el sentit que van fracassar els projectes periodístics que intentaren forjar en

aquells anys una alternativa al bipartidisme mediàtic que ha durat fins a hui.

Abelardo Muñoz ha classificat en tres les etapes de *la Cartelera*. La primera, el període ortodox com a revista marxista de les primeres dècades. El segon, que començà en els anys huitanta, més oberta, en què ja acceptava com a vàlides les noves manifestacions culturals i artístiques, i l'actual, amb els nous punts de vista sobre el cine i l'art que aporten les noves generacions de redactors.

Ariadna González, que les representa, ha indicat que *la independència s'aconsegueix amb la voluntat*, i ha exposat el xoc de criteris sobre els continguts de la revista propi dels canvis generacionals. En este sentit, Paloma Gandia, acabada d'incorporar a la revista, ha comentat la raresa que significa ara una publicació en paper per a la generació digital, però al mateix temps ha parlat de la necessitat vital de sempre, per a un periodista, d'expressar-se a través de l'escriptura.

Per acabar, Pau Vergara, que havia definit la *Turia com molt més que un miracle*, ha informat que d'ací a poc estarà disponible una aplicació i un nou portal per a instal·lar-la definitivament en el món tecnològic.

Ple de desembre del Consell Valencià de Cultura

19/12/2019

Rosana Pastor pren possessió com a consellera

Palau de Forcalló. València, 19 de desembre de 2019.- En l'últim ple de tardor del Consell figurava, en el primer punt de l'ordre del dia, la presa de possessió de la Sra. Pastor com a nova consellera de la institució, en substitució de la vacant de Joan Francesc Sanguino. Rosana Pastor va ser diputada en les Corts Espanyoles en la legislatura de 2015, on va impulsar, l'any 2018, l'Estatut de l'Artista. Però sobretot és una reconeguda actriu de cine, protagonista, entre moltes altres obres, del film de Ken Loach Terra i llibertat (1996), pel qual va guanyar el Premi Goya a la millor actriu revelació.

En la sessió plenària s'ha informat de les observacions fetes al projecte de Decret d'Organització i Funcionament del Museu de Belles Arts, un museu d'àmbit estatal, però de gestió autonòmica, que requereix des de fa molt de temps d'inversions i d'un pla estratègic que

el situen a l'alçada de la importantíssima pinacoteca que conté, entre les primeres d'Espanya. El futur decret es planteja com un pas important i necessari en esta direcció.

També s'ha informat de les últimes reunions del Grup de Treball del CVC format amb la instrucció específica d'explorar les possibilitats de la cultura com a element dinamitzador de l'economia de la Vega Baja, una zona que ha patit últimament diversos episodis de gota freda de caràcter especialment destructiu que han posat en alerta el Consell Valencià de Cultura. Perquè el Baix Segura és un sistema agrícola i paisatgístic de primer ordre, d'unes immenses possibilitats, i conté un patrimoni històric d'una gran importància, però desconegut encara per la majoria dels valencians. L'última reunió d'este grup de consellers, a l'Ajuntament d'Oriola el dia 12 de desembre, encapçalat pel president Santiago Grisolia, va aplegar tota una representació de la societat civil de la Vega Baja, i els acords que s'hi van establir, de col·laboració tècnica i política, fan que el Consell se senta optimista en els resultats del projecte.

Este ple de desembre és l'últim d'enguany. Els consellers tornaran a l'activitat institucional després de les vacances de Nadal, dimarts dia 7 de gener.

El Consell en els mitjans de comunicació

Notícies en premsa

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
06/01/19	Abejas urbanas en Alicante Una asociación de apicultores proyecta crear enjambres alrededor de las ciudades que funcionen como huertos urbanos	INFORMACION
06/01/19	Por aquí paseó Luis Vives: viaje al último rastro de la València judía	VALENCIA PLAZA
08/01/19	El Consell pide por primera vez saber valenciano para presidir una institución	LAS PROVINCIAS
10/01/19	Altea (Alicante) y Vilafranca (Castellón), capitales culturales valencianas 2019-2020	20 MINUTOS.ES
10/01/19	Altea y Vilafranca, capitales culturales valencianas 2019-2020	EUROPA PRESS
10/01/19	Altea es designada por la Generalitat como Capital Cultural Valenciana para 2019-2020 –	INFORMACIÓN
10/01/19	Altea y Vilafranca serán las capitales culturales valencianas en 2019/2020	LA VANGUARDIA
10/01/19	Cs exige a Marzà que resuelva la renovación del Consell Valencià de Cultura que debe acometer Les Corts	VALENCIA PLAZA
11/01/19	El Consell declara Bien Cultural el yacimiento paleontológico de la sierra de El Porquet	INFORMACION
11/01/19	El Consell de Cultura decidirá sobre el muro de la Catedral	LEVANTE-EMV
11/01/19	Vilafranca, capital de la cultura	LEVANTE-EMV
11/01/19	El Consell regula la composición y el funcionamiento del Consejo Asesor del Mecenazgo	VALENCIA PLAZA
12/01/19	La colección pictórica del Círculo de Bellas Artes engrosará los fondos del San Pío V	LAS PROVINCIAS
14/01/19	El 18 de enero se presenta en Godella 'Biografies parcials. Impuls', de Xavier Serra [Enedina Lloris]	EL PERIODIC.COM
15/01/19	El Consell Valencià de Cultura visita Bombas Gens	BOMBAS GENS CENTRE D'ART

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
15/01/19	El mundo de la cultura reclama al Consell que salve el Círculo de Bellas Artes	LAS PROVINCIAS
15/01/19	El Consell de Cultura también se enamora de Bombas Gens	LEVANTE-EMV
15/01/19	El CVC destaca Bombas Gens como modelo de recuperación artística y patrimonial	VALENCIA PLAZA
17/01/19	Santo abre la jornada de la Real Acadèmia	LAS PROVINCIAS
18/01/19	El Consell declara como BIC los actos tradicionales de la Bajada del Cristo y las Embajadas de Moros y Cristianos de Ontinyent	HORTA NOTICIAS
26/01/19	El vandalismo ensucia los muros de la catedral de Valencia	LAS PROVINCIAS
28/01/19	El CVC, favorable a declarar los Moros y Cristianos de Alcoi como Bien de Interés Cultural Inmaterial	20 MINUTOS.ES
28/01/19	El CVC respalda que los Moros y Cristianos de Alcoi sean Bien de Interés Cultural Inmaterial	ALICANTE PLAZA
28/01/19	El CVC, favorable a declarar los Moros y Cristianos de Alcoi como Bien de Interés Cultural Inmaterial	EUROPA PRESS
28/01/19	Un libro que crea territorio [Alacant i la seua gent]	INFORMACION
28/01/19	El Consell Valencià de Cultura apoya el BIC para las Fiestas de Alcoy	INFORMACIÓN
28/01/19	Nuria Oliver: «El sector tecnológico creará millones de empleos y las mujeres apenas ocupan un 15 %»	LAS PROVINCIAS
28/01/19	Espaldarazo del Consell de Cultura a los Moros y Cristianos de Alcoy	VALENCIAPLAZA.COM
28/01/19	Consell de Cultura apoya que Moros y Cristianos de Alcoi sean bien inmaterial	VANGUARDIA
28/01/19	El CVC, favorable a declarar los Moros y Cristianos de Alcoi como Bien de Interés Cultural Inmaterial	VANGUARDIA
29/01/19	Las fiestas de moros y cristianos de Alcoy están cada vez más cerca de recibir la declaración del BIC por parte de la generalitat valenciana	ALCOY INFORMA
29/01/19	¿Dónde están las mujeres en la tecnología? Una triste radiografía de la mano de Nuria Oliver	ALICANTE PLAZA.COM
29/01/19	«No veo que tenga que dimitir»	INFORMACION

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
29/01/19	El Consell de Cultura avala el BIC para las Fiestas de Alcoy	INFORMACION
29/01/19	La Fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy se convertirá en la única reconocida en su conjunto como BIC	INFORMACION
29/01/19	El Consell de Cultura recibirá 1,5 millones	LAS PROVINCIAS
29/01/19	“Alacant i la seua gent”, un viaje de arte y palabra	LEVANTE-EMV
29/01/19	Nuria Oliver propone el acceso de la inteligencia tecnológica en la escuela	LEVANTE-EMV
29/01/19	Valencia se muestra a favor de declarar BIC Inmaterial la fiesta de Moros y Cristianos de Alcoy	OKDIARIO.COM
29/01/19	El Consell emite dictamen favorable para que las fiestas de Alcoy se conviertan en BIC	RADIO ALCOY
29/01/19	¿Dónde están las mujeres en la tecnología? Una triste radiografía de la mano de Nuria Oliver	VALENCIAPLAZA.COM
02/02/19	D'igual a igual	ALICANTE PLAZA.COM
06/02/19	Roberto García lamenta la falta de “receptividad” de Cultura con el ‘caso Escalante’	VALENCIA PLAZA
08/02/19	Ximo Puig, Paco Sanguino, y la independencia del Consell Valencià de Cultura	ES DIARIO
09/02/19	El centro histórico de Torrent se vestirá de uniforme	LAS PROVINCIAS.ES
11/02/19	CVC: la situación crítica de la mujer en la ciencia permanece enquistada	LA VANGUARDIA
16/02/19	Arranca la Expo 2019: El Ateneo da una lección de unidad, orgullo y valencianía	ES DIARIO
16/02/19	El Consell Valencià de Cultura desmonta el muro del edificio para repararlo	LAS PROVINCIAS
23/02/19	La cultura siempre importa	INFORMACION
24/02/19	Puig inicia una campaña de apoyo a la candidatura al Nobel de Mojica y Corma	LA VANGUARDIA
25/02/19	CVC aprueba un informe sobre obras en una fachada de la Catedral de València	ABC
25/02/19	El científico de Castellón, Avelino Corma, aspira a hacerse con el Nobel	COPE
25/02/19	CVC aprueba un informe sobre obras en una fachada de la Catedral de València para recuperar su alzado original	EFE

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
25/02/19	El CVC aprueba obras en la fachada de la Catedral de València que recuperan su alzado original	EL PERIÓDICO DE AQUÍ
25/02/19	El Consell Valencià de Cultura celebra su pleno de febrero en el Castell d'Alaquàs	HORTA NOTICIAS.COM
25/02/19	CVC aprueba obras en fachada de la Catedral que recuperan su alzado original	LA VANGUARDIA
25/02/19	CVC aprueba un informe sobre obras en una fachada de la Catedral de València	LA VANGUARDIA
25/02/19	El Consell de Cultura celebra su pleno en el Castell d'Alaquàs	LEVANTE-EMV
25/02/19	El CVC acepta reformar la fachada de la catedral, pero Patrimonio mantiene sus dudas	LEVANTE-EMV
25/02/19	El Consell Valencià de Cultura celebra su pleno de febrero en el Castillo de Alaquàs	VALENCIA EXTRA
26/02/19	Cultura rechaza el informe que avala el derribo de muros en la catedral de Valencia	LAS PROVINCIAS
26/02/19	El Consell apoya a la élite de los investigadores frente a la precariedad del resto	LAS PROVINCIAS
26/02/19	Sanguino presentará su renuncia al Principal en las próximas semanas	LAS PROVINCIAS
26/02/19	Avel·lí Corma agradece a Puig que lo proponga para recibir el Nobel	MEDITERRÁNEO
26/02/19	Nueve meses (y sumando) para cambiar un artículo de la ley del Consell Audiovisual	VALENCIA PLAZA.COM
27/02/19	La Universitat y el SIAM avalan el derribo del muro de la Catedral	LEVANTE-EMV
28/02/19	La Seo dejará al descubierto por primera vez sus capillas góticas medievales tapadas hace dos siglos	20 MINUTOS
28/02/19	Decreto 4/2019, de 18 de enero, del Consell, por el que se declara bien de interés cultural inmaterial, los actos de la Bajada del Cristo y las Embajadas de las fiestas de Moros y Cristianos de Ontinyent.	DERECHO.COM
28/02/19	Expertos consideran que el grafiti del Centro del Carmen bordea la Ley de Patrimonio	LAS PROVINCIAS
28/02/19	La catedral lanza un órdago a Cultura e insiste en tirar el muro "postizo" que tapa el gótico	LEVANTE-EMV

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
01/03/19	El Consell dedica 40 millones al contrato centralizado de servicio postales	LA VANGUARDIA
01/03/19	Cultura no ha pedido todavía un informe sobre cómo borrar el grafiti del Centro del Carmen	LAS PROVINCIAS
01/03/19	Los derribos en la catedral desatan la tensión entre el Arzobispado y Cultura	LAS PROVINCIAS
01/03/19	El Consell autoriza el acuerdo para la contratación centralizada de servicios postales que por primera vez incorpora cláusulas sociales y ambientales	NOTICIAS DE
02/03/19	"Ni Alemania ni Reino Unido autorizarían un grafiti en un edificio protegido"	LAS PROVINCIAS
02/03/19	Sanchis Sivera atribuye la fachada añadida a la apertura de sacristías en varias capillas	LAS PROVINCIAS
03/03/19	La catedral presenta otros dos estudios favorables al derribo del muro	LAS PROVINCIAS
08/03/19	La igualdad de la mujer española, todavía es una asignatura pendiente	NUEVA TRIBUNA
10/03/19	La Iglesia y la Generalitat discrepan si se puede derribar un muro de la Catedral de Valencia	SER
12/03/19	Cipriano Ciscar	LAS PROVINCIAS
15/03/19	Reglamento de organización y funcionamiento del Institut Valencià de Conservació, Restauració i Investigació	IUSTEL
21/03/19	Adiós a Joaquín Calomarde	EL MUNDO
21/03/19	Del artículo a la polémica	LEVANTE-EMV
21/03/19	Despedida íntima a Joaquín Calomarde	LEVANTE-EMV
21/03/19	Una veu atípica	LEVANTE-EMV
22/03/19	Ayuntamiento de Orihuela y Obispado alcanzan un acuerdo de permuta para recuperar la iglesia de San Agustín	EL PERIODIC.COM
22/03/19	Pleno del Consell Valencià de Cultura en Alicante	INFORMACION
22/03/19	El alcalde de Elche quiere convertir Las Clarisas en un nuevo Museo de Historia y Arqueología	INFORMACIÓN
25/03/19	Sanguino quiere en La Británica un Centro de Cultura Contemporánea Europea si es alcalde	ALICANTE PLAZA

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
25/03/19	Cultura aprueba un informe sobre La Británica de Alicante	ALICANTE PRESS
25/03/19	El Consell Valencià de Cultura aprueba un informe para la recuperación de La Británica	INFORMACION
25/03/19	Sanguino dejará el Teatro Principal el 30 de abril	INFORMACION
25/03/19	Todos quieren recuperar los depósitos de La Británica	INFORMACION
25/03/19	El CVC aprueba un informe sobre los depósitos de La Británica de Alicante	LA VANGUARDIA
25/03/19	El Consell de Cultura cuestiona las nuevas fincas previstas en el Cabanyal	LEVANTE-EMV
25/03/19	El plan del Govern de la Nau para el Cabanyal, "mejorable"	LEVANTE-EMV
25/03/19	Convocatoria Pleno CVC en Alicante 25 marzo 2019	ONDA15.ES
25/03/19	Sanguino promete un Centro de Cultura Contemporánea Europea en La Británica	SER
26/03/19	Sanguino entra en campaña y 'vende' la Británica para el arte europeo	EL MUNDO
26/03/19	El CVC, en Alicante	INFORMACION
26/03/19	El Círculo de Bellas Artes se despide de su colección	LAS PROVINCIAS
26/03/19	El Consell de Cultura cuestiona el Plan del Cabanyal por el diseño de fincas y calles	LAS PROVINCIAS
26/03/19	La Generalitat apoya el proyecto para recuperar La Británica con fines culturales	LAS PROVINCIAS
26/03/19	El Cabanyal valora el dictamen del CVC tras años de silencio	LEVANTE-EMV
26/03/19	Los vecinos aplauden la implicación del Consell de Cultura en el plan del Cabanyal	LEVANTE-EMV
27/03/19	Los 100 años de Vicente Gaos, padre "especial" y poeta "marginado"	LEVANTE-EMV
28/03/19	El Consell aprueba este viernes el BIC de los Moros y Cristianos de Alcoy	RADIO ALCOY
29/03/19	El Consell declara BIC los Moros y Cristianos de Alcoy	ALICANTE PRESS
29/03/19	El Consell declara BIC las Fiestas de Moros y Cristianos de Alcoi	EL MUNDO
29/03/19	El Consell aprueba declarar BIC las Fiestas de Moros y Cristianos de Alcoi	EL PERIÓDICO DE AQUÍ

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
29/03/19	El Consell aprueba declarar BIC las Fiestas de Moros y Cristianos de Alcoy	LA VANGUARDIA
29/03/19	El Consell declara BIC las Fiestas de Moros y Cristianos de Alcoi	LA VANGUARDIA
30/03/19	Aprueban declarar BIC los Moros y Cristianos de Alcoi	LAS PROVINCIAS
01/04/19	València estudia endurecer las restricciones a los pisos turísticos contempladas en el Plan del Cabanyal	VALENCIA PLAZA
01/04/19	Aceptan reducir alturas y el número de viviendas turísticas del plan Cabanyal	VANGUARDIA
02/04/19	El Ayuntamiento de Valencia aumenta el veto a las viviendas turísticas en el Cabanyal	LAS PROVINCIAS
05/04/19	El Gobierno declara Patrimonio Cultural Inmaterial el Sexenni de Morella	VANGUARDIA
06/04/19	L'Espai de Creació Literària de Gandia inicia su andadura	SOM GANDIA.COM
08/04/19	Se ha celebrado el Consejo Asesor de la candidatura a Patrimonio de la Humanidad	EL PERIÓDICO.COM
11/04/19	Un informe de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos aboga por mantener el muro de la Catedral de Valencia	LAS PROVINCIAS
13/04/19	Real Decreto 253/2019, de 5 de abril, por el que se declara la Fiesta del Sexenni como Manifestación Representativa del Patrimonio Cultural Inmaterial.	DERECHO.COM
16/04/19	El Consell Valencià de Cultura pide solidaridad para restituir Notre Dame	EFE
16/04/19	Reivindican la Lonja de Valencia tras el incendio de Notre Dame	ES DIARIO
16/04/19	El Consell Valencià de Cultura pide solidaridad para restituir Notre Dame	SER
16/04/19	El Consell Valencià de Cultura pide solidaridad para restituir Notre Dame	VANGUARDIA
17/04/19	Duelo y solidaridad ante la tragedia de Notre Dame	LAS PROVINCIAS
18/04/19	Cultura da la misma relevancia a la Nave de Talleres o el Alto Horno que a los motores de riego	EL ECONOMICO.ES
27/04/19	UGT-PV reconoce a los investigadores de Bolomor por sus 30 años de trabajo	LEVANTE-EMV
29/04/19	Ricardo Bellveser: "La democracia le ha sentado muy bien a Valencia"	VALENCIAPLAZA
30/04/19	El CVC espera del futuro Consell que los poderes públicos "se sensibilicen cada día más con la ciencia y la cultura"	20 MINUTOS

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
30/04/19	El futuro del periodismo pasa por hallar nuevos negocios, según el CVC	EFE
30/04/19	“El periodismo es la barrera de las ‘fake news’»	INFORMACION
30/04/19	CVC:El futuro del periodismo pasa por la dependencia o hallar nuevos negocios	LA VANGUARDIA
30/04/19	El CVC espera del futuro Consell que los poderes públicos “se sensibilicen cada día más con la ciencia y la cultura	LA VANGUARDIA
30/04/19	“El periodismo es la barrera de las ‘fake news’”	LEVANTE-EMV
30/04/19	UGT-PV reconoce la labor de los investigadores de la Cova del Bolomor en los últimos 30 años	SAFOR GUIA
01/05/19	El Consell de Cultura insta a formar a los más jóvenes para combatir las noticias falsas	LAS PROVINCIAS
01/05/19	El CVC reclama al futuro gobierno valenciano sensibilidad con la cultura y la ciencia	LAS PROVINCIAS
10/05/19	El Ivacor celebra su primer Consejo Rector	LEVANTE-EMV
13/05/19	«Hay que cambiar la idea de que en la periferia no se hace teatro»	LAS PROVINCIAS
14/05/19	El Consell Valencià Cultura defiende el periodismo profesional y medios libres	ES DIARIO
14/05/19	Nace el Consell Assessor del Mecenatge para impulsar el mecenazgo cultural, científico y deportivo	EUROPA PRESS
14/05/19	Cultura constituye el Consell Assessor del Mecenatge	LEVANTE-EMV
15/05/19	Cultura y el Arzobispado analizan el estado de la cubierta de la catedral	LA VANGUARDIA
15/05/19	Cultura promete a la Catedral agilizar los permisos tras las quejas por el bloqueo	LAS PROVINCIAS
16/05/19	La Generalitat admite ahora el deterioro de la Catedral de Valencia tras cinco años sin respuesta	ABC
17/05/19	El Consell declara como Bien de Interés Cultural la Real Fábrica del Conde de Aranda de l'Alcora	CASTELLÓN INFORMACION
17/05/19	El Consell declara BIC la fábrica del Conde de Aranda en l'Alcora	LEVANTE-EMV

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
17/05/19	El Consell declara BIC la Real Fábrica de l'Alcora	MEDITERRÁNEO
18/05/19	Bienvenidos al extrarradio: un poco de gentrificación es buena	VALENCIA PLAZA
20/05/19	La Real Fábrica del Conde de Aranda de l'Alcora, declarada bien de interés cultural	EL PERIODICO DEL AZULEJO
25/05/19	Sanguino deberá abandonar el Consell Valencià de Cultura	INFORMACIÓN
27/05/19	El CVC pide acciones “realistas y con financiación” que lleven a un Pacto de Estado contra la despoblación rural	20 MINUTOS
27/05/19	El CVC insta a consensuar un Pacto de Estado contra la despoblación rural	EUROPA PRESS
27/05/19	El CVC pide que el PEP-Ciutat Vella incorpore medidas específicas para evitar la degradación diseminada en el futuro	EUROPA PRESS
27/05/19	El Consell de Cultura pide medidas para prevenir la contaminación atmosférica	LA VANGUARDIA
27/05/19	El CVC pide acciones “realistas y con financiación” que lleven a un Pacto de Estado contra la despoblación rural	LA VANGUARDIA
27/05/19	El Consell de Cultura critica la degradación de Ciutat Vella y respalda el nuevo plan protector	LEVANTE-EMV
27/05/19	El Consell de Cultura pide un pacto de Estado contra la despoblación rural	LEVANTE-EMV
27/05/19	El Consell de Cultura reclama medidas para prevenir la contaminación atmosférica	LEVANTE-EMV
28/05/19	‘Los Síndicos de Orihuela’ documenta la figura más representativa de las Fiestas de la Reconquista	ACTIVA ORIHUELA - VEGA BAJA
28/05/19	El CES ve grave la despoblación en Castellón	MEDITERRÁNEO
28/05/19	El Consell Valencià de Cultura urge mejoras para el Archivo Histórico	MEDITERRÁNEO
31/05/19	El Círculo de Bellas Artes se disuelve ante la asfixia por las deudas	LAS PROVINCIAS
02/06/19	García Berlanga, la Caja 1043	EL MUNDO
05/06/19	CVC concede su Medalla a la Fundación Per Amor a l'Art por al labor cultural y de mecenazgo en Bombas Gens	20 MINUTOS
05/06/19	CVC concede su Medalla a la Fundación Per Amor a l'Art por al labor cultural y de mecenazgo en Bombas Gens	EUROPA PRESS

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
05/06/19	CVC concede su Medalla a la Fundació Per Amor a l'Art por al labor cultural y de mecenazgo en Bombas Gens	LA VANGUARDIA
05/06/19	El Consell de Cultura entrega su Medalla a la Fundació Per Amor a l'Art	LEVANTE-EMV
05/06/19	El Consell Valencià de Cultura reconoce la labor de Fundació per Amor l'Art y Bombas Gens	VALENCIA PLAZA
06/06/19	El Consell Valencià de Cultura otorga la medalla a la Fundación Per Amor a l'Art	LAS PROVINCIAS
07/06/19	Llíria formaliza su candidatura a Ciudad Creativa de la Unesco	LEVANTE-EMV
18/06/19	Fallece la maestra y escritora Carme Miquel	EL PAÍS
18/06/19	Fallece la maestra Carme Miquel, activista defensora de la cultura valenciana	LA VANGUARDIA
20/06/19	Fundació per amor a l'art recibe la Medalla del CVC por su labor social: "El arte puede conmover a todos"	20 MINUTOS
20/06/19	Sale a concurso la plaza de la dirección del Museo de Bellas Artes de València	20 MINUTOS
20/06/19	La Fundació Per Amor a l'Art recibe la Medalla del Consell Valencià de Cultura	ECONOMIA3
20/06/19	La Fundació per amor a l'Art recibe la medalla de honor del Consell Valencià de Cultura	EFE
20/06/19	El Consell Valencià de Cultura otorga su medalla de honor a la Fundació Per Amor a l'Art	EL PERIODICO DE AQUÍ.COM
20/06/19	Vivienda y Arquitectura Bioclimática	ES DIARIO
20/06/19	Fundació per amor a l'art recibe la Medalla del CVC por su labor contra la exclusión: "El arte puede conmover a todos"	EUROPA PRESS
20/06/19	El Consell Valencià de Cultura otorga su medalla de honor a la Fundació Per Amor a l'Art	FPAA
20/06/19	La Fundació per amor a l'Art recibe la medalla de honor del CVC	LA VANGUARDIA
20/06/19	Cultura abre el concurso para elegir al director del Museo de Bellas Artes de Valencia	LAS PROVINCIAS
20/06/19	"Bombas Gens quiere romper con los tópicos"	LEVANTE.EMV
20/06/19	El Consell de Cultura otorga su medalla de honor a la Fundació Per Amor a l'Art	LEVANTE.EMV

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
20/06/19	Cultura saca a concurso la plaza de la dirección del Museo de Bellas Artes de València	VALENCIA PLAZA
20/06/19	El Consell Valencià de Cultura otorga su medalla de honor a la Fundació 'Per Amor a l'Art'	VALENCIA PLAZA
21/06/19	Decreto 70/2019, de 17 de mayo, del Consell, de declaración de bien de interés cultural, con la categoría de sitio histórico, de la Real Fábrica de Loza y Porcelana del Conde de Aranda de L'Alcora. Nº de Disposición: BOE-A-2019-9421	DERECHO.COM
21/06/19	Convocado un concurso para la dirección del Museo de Bellas Artes de Valencia	INFO ENPUNTO
21/06/19	Distinción del Consell de Cultura a Bombas Gens	LAS PROVINCIAS
21/06/19	Los directores del Reina Sofía y Bombas Gens elegirán al titular del Bellas Artes de Valencia	LAS PROVINCIAS
25/06/19	CVC insta al empresariado a establecer mecanismos para animar la contratación de mujeres en trabajos de base tecnológica	20 MINUTOS
25/06/19	Sanguino renuncia al CVC por incompatibilidad con su puesto en el Ayuntamiento de Alicante	ALICANTE PLAZA
25/06/19	CVC insta al empresariado a establecer mecanismos para animar la contratación de mujeres en trabajos de base tecnológica	EUROPA PRESS
25/06/19	El CVC advierte de la "invisibilidad" de la mujer en el sector tecnológico	LA VANGUARDIA
25/06/19	Una baja en Consell Valencià de Cultura	LAS PROVINCIAS
26/06/19	El Consell de Cultura se suma al Buen Gobierno un año después de renovar los cargos	LAS PROVINCIAS
28/06/19	Cuéntame cómo nació la Generalitat Valenciana	EL DIARIO.ES
3/07/19	Cinco candidatos optan a la dirección del San Pío V	LAS PROVINCIAS
3/07/19	Cinco candidatos a dirigir el Museu de Belles Arts... y ninguno es Casar Pinazo	VALENCIA PLAZA
6/07/19	Un biznieta de Joaquín Sorolla, autor del pregón del Castell de l'Olla 2019 de Altea	20 MINUTOS
6/07/19	El 33 Castell de l'Olla será anunciado por el bisnieta de Joaquín Sorolla	INFORMACION

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
12/07/19	Castellón envejece y prevén más ancianos y menos extranjeros dentro de 15 años	MEDITERRÁNEO
12/07/19	Plan De choque y financiación como remedio	MEDITERRÁNEO
12/07/19	Actividades culturales y visitas guiadas en el programa de la Universitat Sènior de la UPV	SAFORGUIA.COM
15/07/19	Abierto València calienta motores	HOY ES ARTE.COM
18/07/19	Francesc Sanguino: el lado (más) humano de un político novato	CADENA SER
18/07/19	Vicente Climent Gisbert se incorpora al Grupo El Periódico de Aquí como delegado de la edición de València	EL PERIODICO DE AQUÍ
19/07/19	Gallery Walks, el recorrido gratuito por las salas del Abierto Valencia	INFORMA VALENCIA
19/07/19	La Cova del Comte, a un paso de ser declarada BIC	INFORMACIÓN
19/07/19	La Cova del Comte, a un paso de ser declarada BIC	LEVANTE-EMV
22/07/19	El Consell de Cultura pide recuperar la memoria de los científicos exiliados	LA VANGUARDIA
22/07/19	El historiador Carlos Reyero asume el reto de llevar el Museo de Bellas Artes al siglo XXI	LAS PROVINCIAS
22/07/19	El Consell de Cultura honra a los científicos exiliados	LEVANTE-EMV
23/07/19	Un informe sobre la ciencia valenciana en el exilio divide al Consell de Cultura	LAS PROVINCIAS
3/08/19	Eduardo Boscá: un darwinista en el cinturón de la ronda de València	VALENCIA PLAZA
28/08/19	La catedral sigue sin permiso para las obras tras ocho meses de poner una lona por goteras	LAS PROVINCIAS
28/08/19	Soler confisca a Les Corts 2,8 millones sobrantes del presupuesto de 2018	LAS PROVINCIAS
5/09/19	Lucía Navarro y Carla Rodríguez cantarán el Canta de la Carxofa de Alaquàs	HORTA NOTICIAS
10/09/19	La Banda Primitiva conmemora sus 200 años de historia con un concierto-espectáculo el próximo 14 de septiembre	EL PERIÒDIC
10/09/19	Sanguino pide la catalogación de BIC para el Teatro Principal y el Cine Ideal	INFORMACION
11/09/19	La Generalitat cerró julio con 208 millones de saldo de tesorería y un flujo negativo de 88 millones	20 MINUTOS

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
15/09/19	La Banda Primitiva celebra 200 años de historia con un espectacular concierto	EL PERIÒDIC
15/09/19	La Primitiva de Lliria celebra sus 200 años	LEVANTE-EMV
16/09/19	La Banda Primitiva de Lliria celebra sus 200 años con un espectacular concierto	INFOTURIA
17/09/19	Abierto València, cita ineludible	HOY ES ARTE
19/09/19	Abierto Valencia, arte y cultura por todas partes	INFORMA VALENCIA
20/09/19	Trencant mites i estereotips en les seues disciplines acadèmiques. Referents per a les noves generacions. Taula redona. Coordina: Ana López Navajas. Assessora CEFIRE Específic Educació Inclusiva. Intervenien: Paqui Méndez (cineasta), Dolors Pedrós (editora), Maite Navarro (assessora CEFIRE CTEM)	CEFIRE DE POLÍTQUES INCLUSIVES I LA UV.
20-21/09/19	XIV Seminari Internacional dona i sobredotació: problemàtica actual de xiquetes i dones amb alta capacitat	CEFIRE DE POLÍTQUES INCLUSIVES I LA UV.
21/09/19	El silbato de Rita [Amando García.La contaminación sonora en la CV]	VALENCIA PLAZA
21/09/19	La galería Luis Adelantado triunfa en Abierto Valencia 2019	VALENCIA PLAZA
26/09/19	IX Seminari Internacional Dona I Sobredotació: De la Invisibilitat a la Visibilitat	INFOINCLUSIVA
27/09/19	Presentació Tirant de LLeTra	FALLA NA JORDANA
27/09/19	Amplio programa de actividades en Dénia el 9 de Octubre [Vicent Àlvarez exmembre]	LAMARINA PLAZA
27/09/19	El Consell declara BIC Les Danses de Bocairent	LEVANTE_EMV
27/09/19	La Mojiganga de Titaguas y las Danzas de Bocairent ya son de interés cultural	LEVANTE_EMV
30/09/19	Presentación libro Gerardo Muñoz	
30/09/19	El CVC aprueba el anteproyecto de presupuestos de 2020 con una reducción de 1,79% por los recortes del Consell	20 MINUTOS.ES
1/10/19	El Consell de Cultura rebaja un 2% el presupuesto para 2020	LAS PROVINCIAS
2/10/19	El síndic de Comptes aboga por revisar los gastos electorales subvencionables	LA VANGUARDIA.COM

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
3/10/19	El síndic de Comptes aboga por revisar el gasto electoral subvencionable de los partidos	LAS PROVINCIAS
7/10/19	El diseñador Francis Montesinos y el poeta Brines, Altas Distinciones del 9 d'Octubre	7 TELEVALENCIA
7/10/19	Francisco Brines, Laura Pastor, Francis Montesinos i Rosa Serrano, altes distincions de la Generalitat	À PUNT MEDIA
7/10/19	Francisco Brines y Francis Montesinos reciben la Alta Distinción de la Generalitat en el 9 d'Octubre	ABC
7/10/19	La Presidenta del@CJCCV, Margarita Soler i el Secretari General, Joan Tamarit, assisteixen a l'acte de presentació de l'escultura, "CERCLE BERNINIÀ" de l'escultor Andreu Alfaro, celebrat al Pati Gòtic del Palau de la Generalitat	C. JURÍDIC CONSULTIU
7/10/19	El Consell aprueba la declaración como BIC del Canto de la Pasión de Orihuela	EFE
7/10/19	Brines, Montesinos y Camilo Sesto, premios 2019 de la Generalitat Valenciana	EL CONFIDENCIAL
7/10/19	Francisco Brines, Montesinos, Camilo Sesto y Sol Picó, premios 9 d'Octubre de la Generalitat	EL PERIÓDICO DE AQUÍ
7/10/19	Brines, Montesinos y Camilo Sesto, premios 2019 de la Generalitat Valenciana	LA VANGUARDIA
7/10/19	El Consell aprueba la declaración como BIC del Canto de la Pasión de Orihuela	LA VANGUARDIA
7/10/19	Brines, Montesinos, Rosa Serrano y Laura Pastor, Altas Distinciones	LAS PROVINCIAS
7/10/19	El poeta Francisco Brines y el diseñador Francis Montesinos recibirán la Alta Distinción de la Generalitat	LEVANTE-EMV
8/10/19	Las distinciones miran a la cultura y la historia	LEVANTE EMV
8/10/19	Les Corts abren plazo para renovar 8 instituciones, como el Síndic de Greuges	VANGUARDIA
9/10/19	Ángel Luna se perfila como nuevo Síndic de Greuges por un acuerdo que ultiman el tripartito y el PP	ABC
9/10/19	Ximo Puig: "Necesitamos un Gobierno estable y un Parlamento que entienda la diversidad"	EL DIARIO.ES
09/10/19	Rosa Serrano reivindica el impulso del valenciano como valedor de identidad	LEVANTE

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
14/10/19	Desde San Francisco a la plaza del Ayuntamiento	LAS PROVINCIAS
15/10/19	Hui s'ha reunit la Junta de Síndics i també s'ha rebut al Consell Valencià de Cultura, que ha lliurat a les Corts la seua memòria anual	CORTS VALENCIANES
15/10/19	Avui el president Santiago Grisolia i el secretari Jesús Huguet del @CVCultura han entregat al president de les @cortsva Enric Morera la Memòria de la institució 2018	CVC
15/10/19	La memòria 2018 @CVCultura en els dos formats	CVC
15/10/19	María Marco Such, tècnica de cultura de la @UA_Universitat Universitat d'Alacant, ha vingut a la Comissió de les Arts per a informar dels espais expositius d'esta institució.	CVC
15/10/19	Jaume Pérez Montaner, Rosa Serrano y la Societat Coral el Micalet, galardonados con los Premis Plaça 2019	LA VANGUARDIA.COM
16/10/19	Inauguració del congrés Vicent Ferrer: Projectió europea d'un sant valencià	LEVANTE-EMV
20/10/19	¿Deu conservar-se el mur exterior de l'absis de la Catedral?	LEVANTE-EMV
21/10/19	La Generalitat rechaza derribar la fachada neoclásica de la catedral de Valencia	7 TELEVALENCIA
21/10/19	Cultura no autoriza demolición de fachada de catedral de Valencia que tapa el ábside gótico	EL MUNDO
21/10/19	Cultura rechaza derribar la fachada neoclásica de la catedral	LA RAZÓN
21/10/19	Cultura rechaza tirar la fachada neoclásica para destapar partes góticas de la catedral de Valencia	LAS PROVINCIAS
21/10/19	Cultura rechaza el derribo del muro que oculta la girola gótica de la Catedral	LEVANTE-EMV
21/10/19	Cultura rechaza el derribo del muro que tapa el ábside gótico de la catedral	LEVANTE-EMV
22/10/19	Homenaje en Benimaclet al abogado laboralista y concejal del primer Ayuntamiento democrático de València, Alberto García Esteve	EL PERIÓDICO
25/10/19	Muere Rafael Lluís Ninyoles, introductor de los estudios sociolingüísticos	LA VANGUARDIA
25/10/19	Muere el sociólogo valenciano Rafael Lluís Ninyoles	LAS PROVINCIAS
25/10/19	Adiós al "big data" del valenciano	LEVANTE-EMV

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
27/10/19	El Consell Valencià de Cultura rinde homenaje a la poeta Paca Aguirre	SER
27/10/19	Cultura del bulto	VALENCIA PLAZA
28/10/19	El CVC hará un estudio sobre las necesidades en materia cultural de la Vega Baja tras el desastre de la gota fría	20 MINUTOS
28/10/19	El CVC rinde homenaje a Paca Aguirre, la poeta "que no pudo permitirse el lujo de olvidar"	20 MINUTOS
28/10/19	Un estudi analitzarà les necessitats culturals del Baix Segura després de les inundacions	À PUNT
28/10/19	Homenatge del CVC a Paca Aguirre després del Ple d'octubre : La sessió plenària aprova un informe sobre el pantà de Tibi	CVC
28/10/19	El CVC hará un estudio sobre las necesidades en materia cultural de la Vega Baja tras el desastre de la gota fría	EUROPA PRESS
28/10/19	El CVC estudiará los daños culturales en la Vega Baja por la DANA	INFORMACIÓN
28/10/19	El CVC hará un estudio sobre las necesidades en materia cultural de la Vega Baja tras el desastre de la gota fría	LA VANGUARDIA
28/10/19	El CVC rinde homenaje a Paca Aguirre, la poeta "que no pudo permitirse el lujo de olvidar"	LA VANGUARDIA
28/10/19	Tributo a la poeta alicantina Paca Aguirre	LAS PROVINCIAS
28/10/19	El CVC rinde homenaje a Paca Aguirre	LEVANTE-EMV
30/10/19	La Unesco encumbra a Lliria como capital musical	LEVANTE-EMV
31/10/19	Reconocimiento mundial de la Unesco para Lliria	LAS PROVINCIAS
31/10/19 la de la AVL	Sube la dotación de las Corts, baja la del Consell de Cultura y se mantiene la de la AVL	LEVANTE-EMV
01/11/19	Incremento mínimo en Cultura	LEVANTE-EMV
02/11/19	Sant Francesc: Arquitecto Mayor de la Plaza del Ayuntamiento	VALENCIA PLAZA.COM
06/11/19	El Institut Valencià de Cultura acoge la presentación de '15', el nuevo disco de Harmonia del Parnàs	EL PERIODIC.COM

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
08/11/19	Cultura tramita la petición para que el Ideal y el Principal sean BIC, pendiente de informes	ALICANTE PLAZA.ES
08/11/19	Vicent Usó gana el Ciutat d'Alzira con una obra sobre el robo de bebés en el franquismo	LEVANTE-EMV
11/11/19	Entrevista con el secretario del Consell Valencià de Cultura sobre despoblación rural	LA SER
11/11/19	Paul Preston inaugurará el congreso de 'Cultura y exilio'	MEDITERRANEO
12/11/19	Decreto 199/2019, de 27 de septiembre, del Consell, por el que se declara bien de interés cultural, con la categoría de inmaterial, la Mojiganga de Titaguas.	DERECHO.COM
12/11/19	Garijo presenta al Consell de Participació Ciutadana el plan de trabajo para la legislatura	VALENCIAEXTRA.COM
13/11/19	Xàtiva se integra en la red para la memoria histórica y democrática de la FVMP	EL PERIODIC.COM
13/11/19	Pérez Garijo presenta al Consell de Participació Ciutadana el plan de trabajo para la legislatura	EL PERIODICO DE AQUÍ
14/11/19	La Catedral decide reparar las goteras tras el rechazo al derribo del muro	LAS PROVINCIAS
16/11/19	Un «ball» para todos los valencianos	LEVANTE-EMV
19/11/19	El último pleno ordinario de Les Corts aprobará una declaración de emergencia feminista con el ... 20minutos ... renovación de un miembro del Consell Valencià de Cultura y del Consejo Rector de la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació (CVMC).	20 MINUTOS
19/11/19	Unidas Podemos propone a la exdiputada de Podemos Rosana Pastor para el CVC	LEVANTE-EMV
22/11/19	Confidencias sobre una matanza	LEVANTE-EMV
24/11/19	Les Corts cubrirán vacantes en órganos y declararán la emergencia feminista	VALENCIA PLAZA
25/11/19	Blindad las instituciones	EL DIARIO
25/11/19	Les Corts cubre las vacantes en À Punt, la Sindicatura y el CVC	LAS PROVINCIAS
26/11/19	Susana Lloret: "El mecenazgo no es sólo poner dinero. Exige un compromiso real y mucha dedicación"	ARTE INFORMADO.

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
26/11/19	El Consell de Cultura pide un Plan Estratégico de Protección del Territorio	LA VANGUARDIA
26/11/19	El CVC pide conservar el paisaje y transformar campos abandonados	LEVANTE-EMV
26/11/19	El Consell Valencià de Cultura pide un Plan Estratégico de Protección del Territorio	VALÈNCIA EXTRA
28/11/19	Les Corts eligen a Àngel Luna nuevo Síndic de Greuges y a Rosana Pastor como consejera del CVC	EUROPA PRESS
28/11/19	La actriz Rosana Pastor será consejera del Consell Valencià de Cultura	LA VANGUARDIA
28/11/19	Marc Pallarés, Vicente Cutanda y Rosa Yagüe, nuevos consejeros de À Punt	VALENCIA PLAZA
29/11/19	El Consell aprueba la declaración como BIC de la finca El Poblet de Petrer	VANGUARDIA
01/12/19	El Consell aprueba la declaración como Bien de Interés Cultural de la finca El Poblet de Petrer	DIARIO ALICANTE
02/12/19	El Congreso Internacional Cultura y exilio 1939-2019 estudia la cultura de la época posterior a la Guerra Civil	EL PERIÒDIC
03/12/19	Más de 100 ponentes hablarán de literatura fantástica en Hispacón 2019 en València	LA VANGUARDIA
06/12/19	El consell de cultura y Orihuela	INFORMACIÓN
09/12/19	Compromís propone impulsar medidas de discriminación positiva para fomentar entre las jóvenes estudios científico-técnicos universitarios y de FP	EL PERIÒDIC
09/12/19	Hispacón 2019 recibe más de 2600 visitas en su 50º aniversario celebrado en el Museo de Ciencias Naturales de València	EL PERIÒDIC
09/12/19	Xavier Casp, quince años después	LAS PROVINCIAS
10/12/19	Nadie frena el deterioro del mural de Renau en Valencia	LAS PROVINCIAS.ES
11/12/19	El PCPV denuncia la 'pasividad' de las instituciones ante el deterioro del único fresco de Renau en València	EL PERIÒDIC.COM
12/12/19	Orihuela acoge la reunión del grupo de trabajo del Consell Valencià de Cultura que estudiará las opciones de progreso en la Vega Baja	AYTO. ORIHUELA
12/12/19	Orihuela acoge la reunión del grupo de trabajo del Consell Valencià de Cultura que estudiará las opciones de progreso en la Vega Baja	EL PERIÒDIC.COM

DATA	NOTÍCIA	MITJÀ DE COMUNICACIÓ
12/12/19	La Vega también es cultura	INFORMACIÓN
12/12/19	El Consell de Cultura estudia oportunidades de desarrollo para la Vega Baja	LA VANGUARDIA
12/12/19	Les Arts prepara el estreno del espectáculo de Ananda que inaugurará su primer ciclo dedicado a la danza	LA VANGUARDIA
12/12/19	Vicente Muñoz Puelles gana el Concurso de Narrativa Infantil Vila d'Ibi	LEVANTE
12/12/19	El Consell Valencià de Cultura se reúne en Orihuela por el progreso de la Vega Baja	VEGA BAJA DIGITAL
13/12/19	Técnicos de Patrimonio analizan el estado del mural de Renau tras las críticas por su deterioro	LAS PROVINCIAS
15/12/19	Unos frescos excepcionales de Josep Renau en un palacete de València peligran por su estado de conservación	EL DIARIO
15/12/19	El Consell de Cultura y Orihuela	INFORMACIÓN
15/12/19	¡Estamos que se nos cae!	VALENCIA PLAZA
16/12/19	¡Tú también, Eladio!	INFORMACIÓN
17/12/19	Monléon, único y plural	LEVANTE
19/12/19	Rosana Pastor toma posesión como consejera del CVC	20 MINUTOS
19/12/19	Rosana Pastor toma posesión como consejera del CVC	VANGUARDIA.
21/12/19	El Plan RenHace y la Estrategia Territorial de la Comunidad Valenciana	INFORMACIÓN
23/12/19	Pablo Font de Mora, nuevo presidente del Patronato de Les Arts	CULTUR PLAZA
24/12/19	El nuevo presidente de Les Arts quiere seguir contando con Plácido Domingo	SER

*Concurs
literari i de
dibuix*

*sobre la contaminació
dels mars*

Concurs literari i de dibuix sobre contaminació dels mars

- 1.082 treballs literaris presentats
- 2.684 dibuixos presentats
- 140 centres participants
- 3.766 alumnes participants

Treballs Premiats Literari

1r d'ESO

1r PREMI:

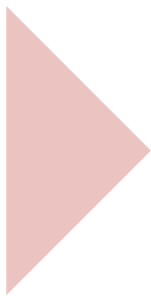
Marta García Villargordo, Col·legi Santa Maria (Elx). *Aprendiendo a vivir una nueva vida.*

2n PREMI:

Marta Esteve Diego, IES Puçol (Puçol). *Tots junts ho aconseguirem.*

3r PREMI:

Marta Macián Moreno, IES Violant de Casalduch (Benicàssim). *Un mundo mejor.*

2n d'ESO

1r PREMI:

Andrea Alfaro Soria, IES Maria Ibars (Dénia). *Diari d'una bossa de plàstic.*

2n PREMI:

Roser Roig Calabuig, Nostra Escola Comarcal (Picassent). *Poema d'una ampolla preocupada.*

3r PREMI:

Vera Montañana Martí, EPLA (Godella). *Foscor Marina.*

3r d'ESO

1r PREMI:

Salva Jacome Prats, Col. Ntra. Sra. de la Seu (Xàtiva). *Bob, el peix llauna.*

2n PREMI:

Damián Villagrasa Valero, Centre Entrenaranjos International School (Riba-roja de Túria). *Oceanoland y la crisis oscura.*

3r PREMI:

Aitana Navarro Valls, Col·legi Larrodé, Coop. Valenciana (Catarroja). *No jugueu amb plàstic.*

4rt d'ESO

1r PREMI:

María Carnacea Mena, IES La Moreria (Mislata). *Un velatorio íntimo.*

2n PREMI:

Alma Irene Martínez Barroso, IES Barri del Carme. (València). *Vuelta a casa.*

3r PREMI:

Joan Garcia Achondia, IES Serra d'Irta (Alcalà de Xivert. Castelló). *Rebelión en el mar.*

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL ESO:

IES PUÇOL.

1r Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI:

Jesús Román Zafra Juárez, IES Mediterráneo (Torrevieja). *Biografía de una tortuga en el siglo XXI.*

2n PREMI:

Mireya Esteban Bernat, Centro Preuniversitario Mas Camarena (Paterna). *Informe sobre la contaminación de mares y océanos.*

3r PREMI:

Alexandra Flesariu. IES Puçol. *Coneguda contaminació.*

2n Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI:

María Cuesta Martín. IES Pere Boïl (Manises). (Él) *Océano escondido en nuestros ojos.*

2n PREMI:

Josep Maria Tomàs i Juan. IES Serra Mariola (Muro d'Alcoi). *Una sirena plàstica.*

3r PREMI:

Iryna Atamanenko. IES. Mediterráneo (Torrevieja). *El Babá.*

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL BATXILLERAT I CICLES FORMATIUS:

IES MEDITERRÁNEO (TORREVIEJA)

Treballs Premiats Dibuix

1r d'ESO

1r PREMI:

David Molina Nicolau, IES Districte Marítim (València). *La contaminación mata a su población.*

2n PREMI:

Sara Ocaña García, IES Biar. *Algo más?*

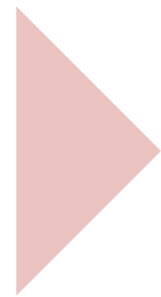
3r PREMI:

Maria Orengo Fuster, IES Barri del Carme (València). *La contaminación no té un final...*

2n d'ESO

1r PREMI:

Paula Vicedo Llopis, Secció de l'IES S. Vicent (Agost). *La tristeza y la esperanza del mar se ve, porque no lo miramos?*

2n PREMI:

Alejandra España Moreno, IES Rei En Jaume (Alzira).

3r PREMI:

Hèctor Gimeno De San Miguel, IES Joan Fuster (Bellreguard). *Estem fent un diluvi de fem.*

3r d'ESO

1r PREMI:

Roser Sancho Lorenzo, IES Rei En Jaume (Alzira). *La trista realitat.*

2n PREMI:

Hugo Ortuño Andrés, CE MARNI (València) *No es visión sinó futura realidad.*

3r PREMI:

Lucia Moreno Enguix, IES Rei En Jaume (Alzira). *La realitat.*

4rt d'ESO

1r PREMI:

Adrián Serrat Arroyo, IES Altaia (Altea). *Martini.*

2n PREMI:

Belinda Garcia Guimerá, IES La Plana (Castelló). *No exit.*

3r PREMI:

Martina Russomando. IES Lluís Vives (València) *Tu basura es ahora su casa.*

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL ESO:

IIES REI EN JAUME (ALZIRA)

1r Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI:

Carla López López. Col·legi Nuestra Señora del Socorro (Benetússer). *Si no hi posem remei ens ofegarem.*

2n PREMI:

Eva Limorti Garrido. Col·legi Don José Lluch (Alboraia). *Recent tret de la mar.*

3r PREMI:

Nuria Samper Calvo. Col·legi Nuestra Señora del Socorro (Benetússer). *La ignorància no es excusa.*

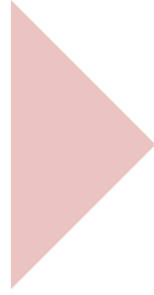
2n Batxillerat / Cicles Formatius

1r PREMI:

Carles Juraco Frías. IES Districte Marítim (València). *El mar sin plásticos.*

2n PREMI:

Rebeca Mollá Leal. IES La Foia (Ibi). *Entre bolsas me bañaré.*

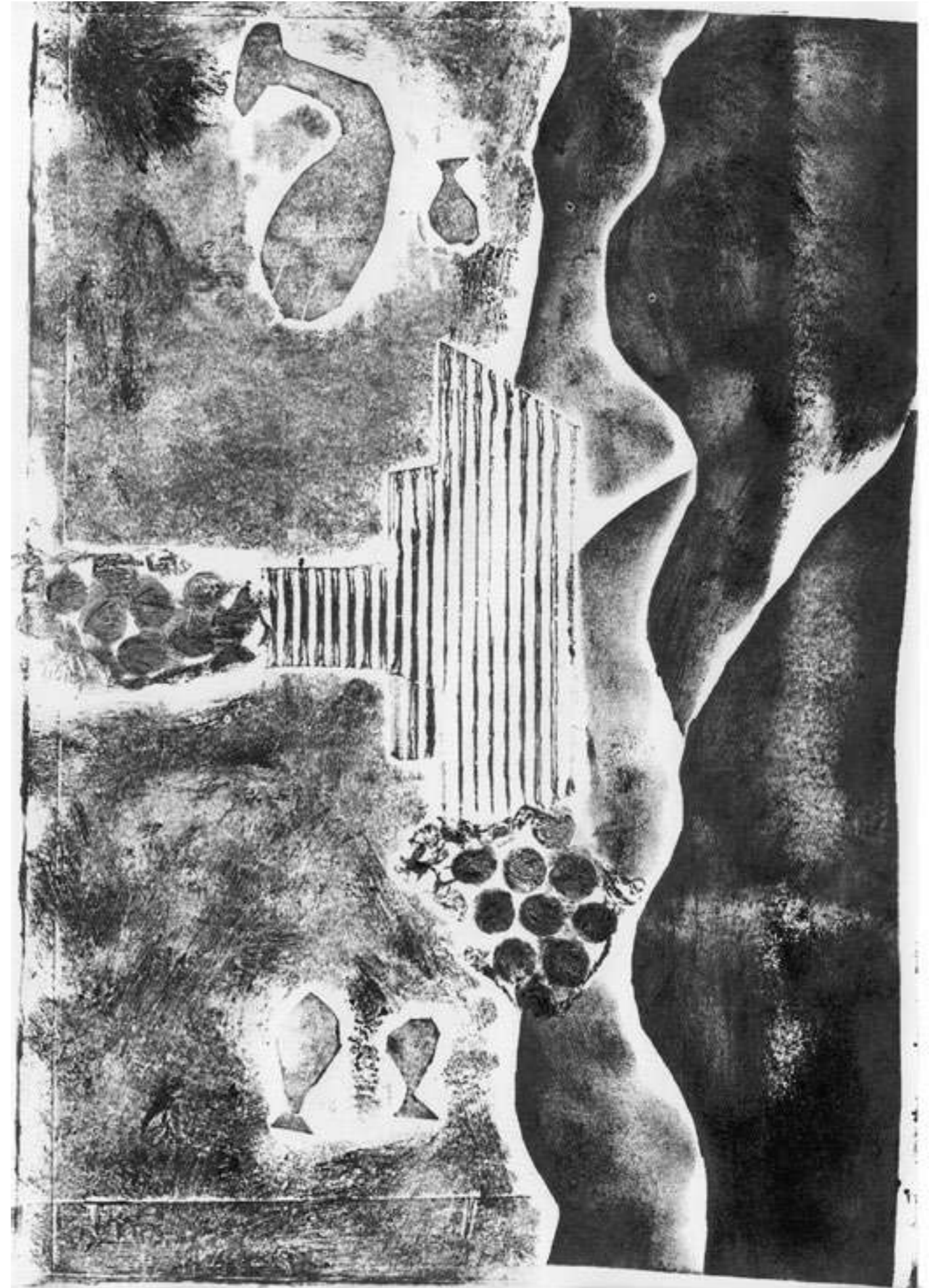

3r PREMI:

Jordi Giménez Giner. IES Serra Mariola (Muro d'Alcoi). *Al filo de lo irreversible.*

PREMI AL CENTRE DOCENT NIVELL BATXILLERAT I CICLES FORMATIUS:

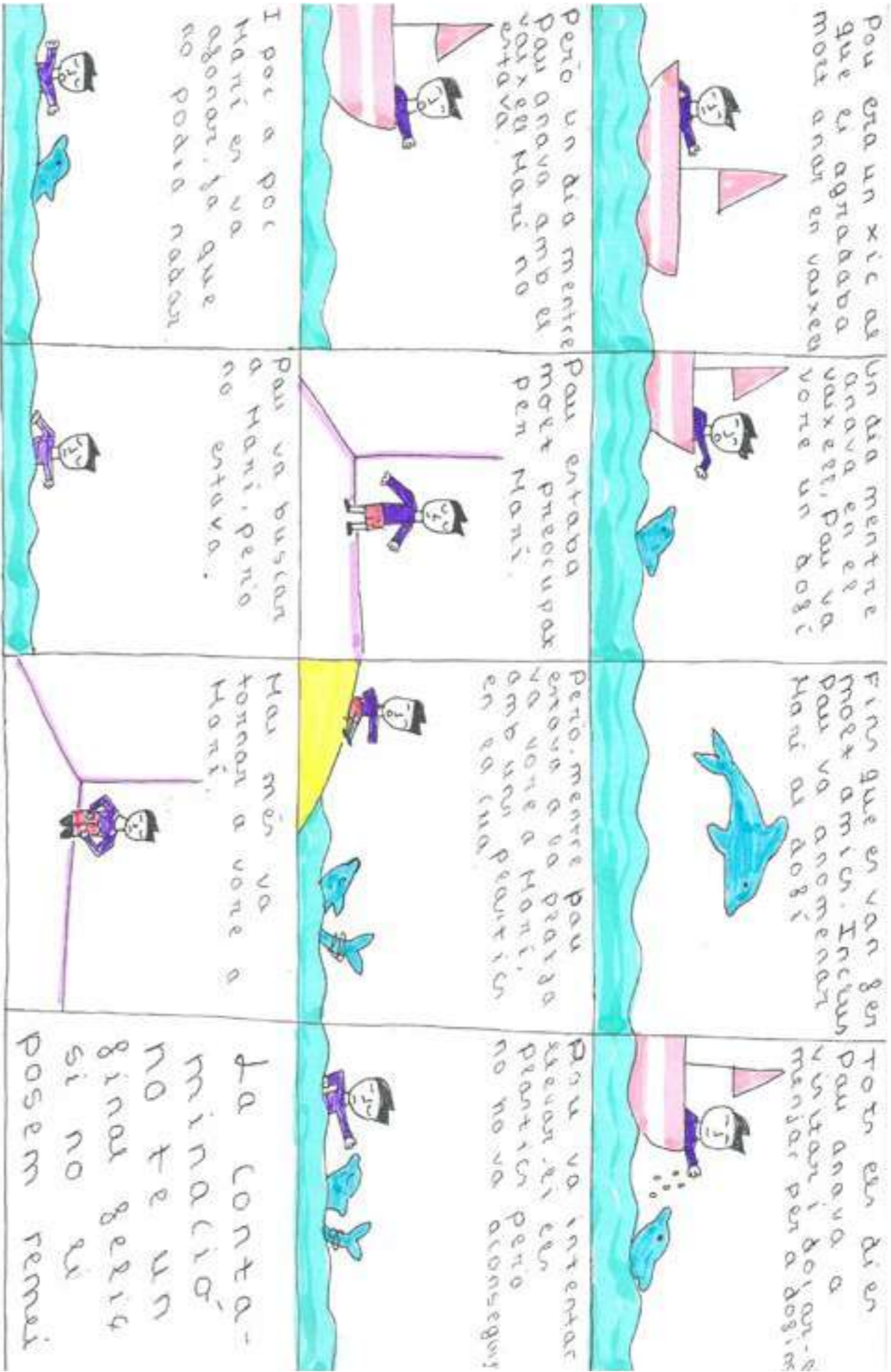
COL·LEGI NUESTRA SEÑORA DEL SOCORRO (BENETÚSSER).

David Molina Nicolau, IES Districte Marítim (València). *La contaminación mata a su población.*

Sara Ocaña García, IES Biar. Algo más?

Maria Orengo Fuster, IES Barri del Carme (València). La contaminació no té un final...

Paula Vicedo Llopis, Secció de l'IES S. Vicent (Agost). *La tristeza y la esperanza del mar se ve, porque no lo miramos?*

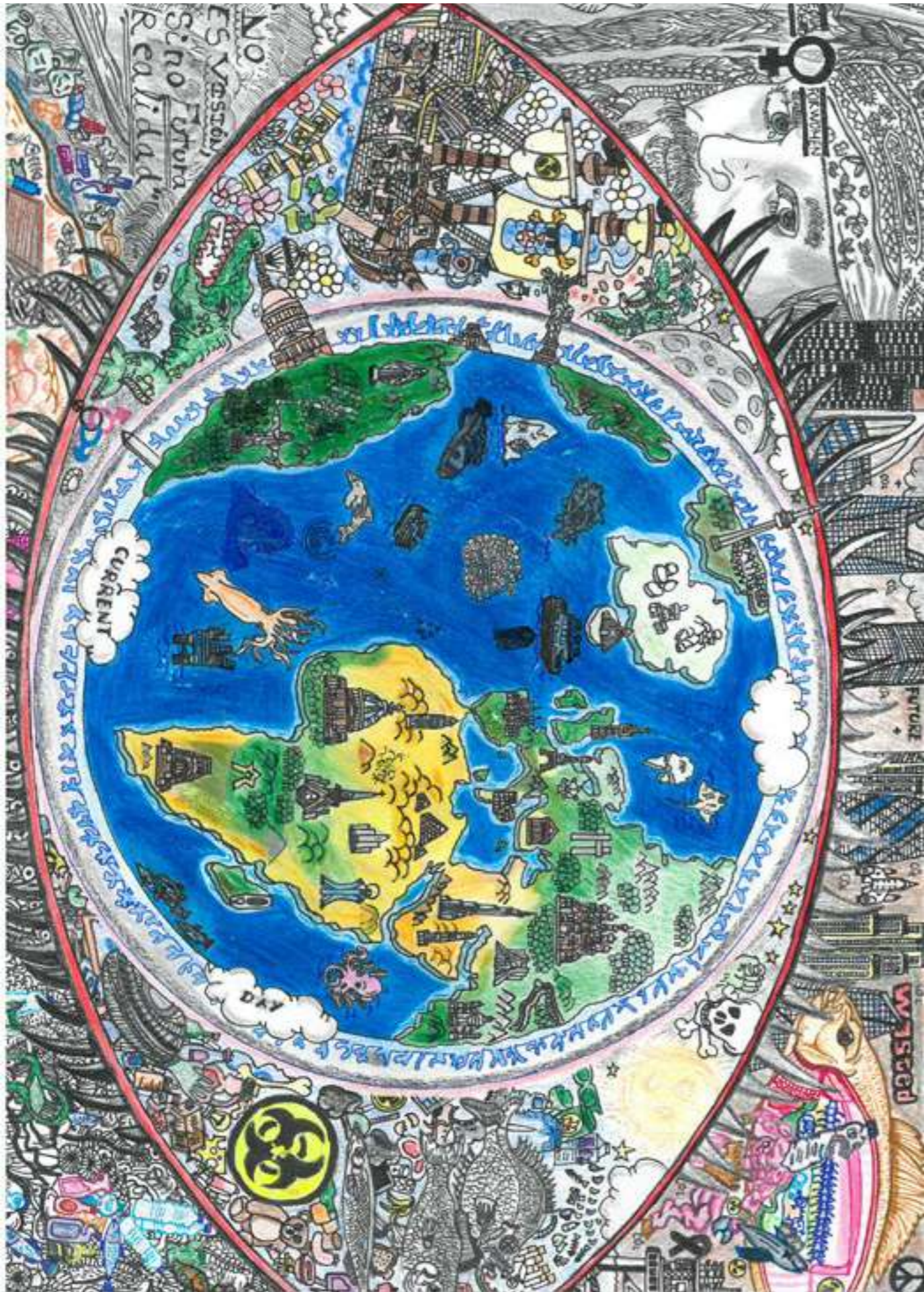
Alejandra España Moreno, IES Rei En Jaume (Alzira).

Hèctor Gimeno De San Miguel, IES Joan Fuster (Bellreguard). *Estem fent un diluvi de fem.*

Roser Sancho Lorenzo, IES Rei En Jaume (Alzira). *La trista realitat.*

Hugo Ortuño Andrés, CE MARNI (València) *No es visión sino futura realidad.*

Lucía Moreno Enguix, IES Rei En Jaume (Alzira). *La realitat.*

Adrián Serrat Arroyo, IES Altaia (Altea). *Martini*

Belinda Garcia Guimerá, IES La Plana (Castelló). *No exit.*

Martina Russomando. IES Lluís Vives (València) *Tu basura es ahora su casa.*

Carla López López. Col·legi Nuestra Señora del Socorro (Benetússer). *Si no hi posem remei ens ofegarem.*

Eva Limorti Garrido. Col·legi Don José Lluch (Alboraia). *Recent tret de la mar.*

Nuria Samper Calvo. Col·legi Nuestra Señora del Socorro (Benetússer). *La ignorància no es excusa*

Carles Juraco Frías. IES Districte Marítim (València). *El mar sin plásticos.*

Rebeca Mollá Leal. IES La Foia (Ibi). *Entre bolsas me bañaré.*

